

УНИВЕРЗИТЕТ АЛФА
ФАКУЛТЕТ ЗА ТРГОВИНУ И БАНКАРСТВО
"ЈАНИЋИЈЕ И ДАНИЦА КАРИЋ"
БЕОГРАД

Зоран М.Мирковић

**СИВА ЕКОНОМИЈА И ПРАЊЕ НОВЦА
КАО ФИНАНСИЈСКА ОСНОВА
ТЕРОРИЗМА**

докторска дисертација

Београд, фебруар 2016

САДРЖАЈ

УВОД.....	6
1 Предмет, полазишта и циљеви докторске дисертације	9
1.2 Значај и актуелност истраживања:.....	14
1.3 Хипотетички оквир.....	15
1.3.1 Посебне хипотезе	15
1.3.2 Прва посебна хипотеза.....	15
1.3.3 Друга посебна хипотеза	16
1.3.4 Трећа посебна хипотеза	16
1.4 Теоријско-методолошки оквир истраживања.....	16
1.5 Опис садржаја дисертације.....	18
1.6 Очекивани резултати истраживања и научни допринос дисертације	21
2 СИВА ЕКОНОМИЈА У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ	22
2.1 Сива економија у економској теорији	22
2.2 Егзактан приступ сивој економији - мерљивист опсега	24
2.3 Сива економија у монетарно-финансијској сфери.....	28
2.4 Могућности спречавања сиве економије у монетарно-финансијској сфери.....	31
2.4.1 Прање новца из сиве економије.....	32
2.5 Развијеност и обим сиве економије на глобалном нивоу	35
3 ПРАЊЕ НОВЦА У ЕКОНОМСКОЈ ТЕОРИЈИ	39
3.1 Прање новца као економски феномен	39
3.2 Осврт на начине и технике прања новца.....	45
3.3 Начини и технике прања новца код правних лица.....	53
3.4 Начини и технике прања новца код физичких лица	56
3.4.1 Илегалан пренос готовине преко државних граница	56
3.4.2 Подземно банкарство.....	57
3.4.3 Повезане трансакције.....	57

3.4.4	Дознаке из иностранства	57
3.4.5	Конверзија валута и мењачки послови	58
3.4.6	Инвестиције у некретнине и покретну имовину	58
3.5	Праће новца из сиве економије	58
3.6	Легализовање "прљавог" новца.....	63
3.7	Економске последице прања новца	79
3.8	Безбедносни аспекти прања новца.....	87
3.9	Међународна борба против прања новца.....	92
4	ГЛОБАЛНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ И КРИМИНАЛИТЕТ	104
4.1	Повезано деловање организованог криминала и тероризма	104
4.2	Политичке амбиције криминалних организација.....	106
4.3	Сличности и разлике између организованог криминала и тероризма.....	112
4.4	Организовани криминал на глобалном, регионалном и националном нивоу	115
4.5	Организовани криминал и тероризам са безбедносног аспекта	116
5	ОФ-ШОР ПОСЛОВАЊЕ БАНАКА И ПРАЊЕ НОВЦА	118
5.1	Оф-шор финансијски центри (ОФЦ) као стратегија развоја.....	118
5.1.1	Настанак земаља пореског раја.....	119
5.1.2	Облици пословања у пореским рајевима	122
5.2	Оф-шор компаније.....	126
5.3	Оф-шор услуге	131
5.4	Ризик прања новца и сиве економије у банкарском систему платног промета ...	135
5.4.1	Системи за подршку одлучивању.....	136
5.4.2	Банка као пословни систем платног промета	139
5.4.3	Принципи банкарског финансијског пословања.....	140
5.4.3.1	Принцип ликвидности:.....	141
5.4.3.2	Принцип ефикасности:.....	143
5.4.3.3	Принцип профитабилности:	144
5.4.3.4	Принцип солвентности:	145

5.4.4.	Усаглашавање принципа банкарског пословања	146
5.4.5	Инвестиције – фактор развоја банкарског сектора	147
5.4.6.	Вишекритеријумско одлучивање.....	149
5.4.7	Формулисање математичког модела вишекритеријумског одлучивања	151
5.4.8	Дефинисање појмова у проблему одлучивања.....	152
5.4.9	Методе вишекритеријумске анализе.....	153
5.4.10	Анализа осетљивости.....	165
6	ПРАЊЕ НОВЦА У ФУНКЦИЈИ ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА.....	169
6.1	Тероризам као актуелни светски феномен.....	170
6.2	Легализација „прљавог” новца у функцији финансирања тероризма	176
6.3	Савремене тенденције у прању новца	185
6.3.1	Злоупотребе Интернета и других облика електронске комуникације	185
6.3.2	Показатељи - индикатори за препознавање сумњивих трансакција	190
6.4.	Мogućност спречавања прања новца у функцији финансирања тероризма.....	194
6.5	Прање новца као кривично дело у међународном праву	195
7	ОРГАНИЗОВАНА КРИМИНАЛНА ДЕЛАТНОСТ КАО ОБЛИК ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА	205
7.1	Одређење криминала и организованог криминала	206
7.2	Организовани криминал и финансирање тероризма.....	210
7.2.1	Савез организованог криминала и тероризма	219
7.2.2	Сарадња организованог криминала и тероризма	225
7.2.3	Симбиоза организованог криминала и тероризма	227
7.2.4	Корелација између организованог криминала и тероризма.....	229
7.3	Инструменти за сузбијање прања новца и финансирања тероризма	231
	ЗАКЉУЧАК.....	235
	ПРИЛОЗИ:	242
	ЛИТЕРАТУРА.....	262

РЕЗИМЕ

Прање новца представља укључивање новца стеченог незаконитим трансакцијама у сивој економији у нормалне финансијске и економске токове, под чим се подразумева давање легалитета нелегално стеченој готовини. Истовремено, прање новца подразумева и убацивање у нормалне економске токове новца који потиче од криминалних активности (трговина дрогом и оружјем, кријумчарење, пљачке, организовани криминал, избегавање пореза, корупција и др.) да би се онемогућило откривање његовог порекла. Предмет истраживања је утврђивање постојања и карактера везе сиве економије као повољног амбијента за настанак и развој организованог криминала као једног од облика финансирања тероризма. Научни допринос овог истраживања је у научној дескрипцији могућности унапређења схватања места и улоге система безбедности и заштите у Републици Србији. Истраживање треба да понуди одговор да ли глобализација у себи носи мотиве који унапређују процесе успостављања сиве економије и других облика организованог криминалитета и финансирања тероризма, креирајући тако амбијент неизвесности и ризика људске егзистенције на земљи или је глобализација носилац мира и демократског развоја света. Општа (основна) хипотеза рада је да постојање сиве економије у државама у развоју ствара услове за ефикасније финансирање тероризма преко делатности организованог криминала. У развијеним државама у којима нема сиве економије у већем обиму, прање новца представља кључни облик путем кога припадници организованих криминалних група учествују у финансирању тероризма. У том смислу, сива економија и прање новца представљају два кључна облика којима терористичке групе добијају извор прихода, било да је то у садејству са организованим криминалним групама или у самосталној криминалној делатности спроведеној од терористичких група у ту сврху. С обзиром да је финансијска основа неопходни предуслов сваке терористичке акције, сузбијање сиве економије и спречавање прања новца представља ефикасан пут за пресецање терористичке делатности као највеће претње глобалној безбедности на почетку 21. века. Да би се постигао циљ истраживања дисертација је структурисана у седам делова. У првом делу, кроз уводна разматрања дат је приказ на актуелност теме и приказан је садржај докторске дисертације. У другом делу дисертације дат је приказ сиве економије у економској теорији, њених општих карактеристика, структуре и активности. Такође, детаљно су описани елементи односа сиве економије са другим врстама криминалитета, као што су прање новца, корупција и финансирање тероризма.

У трећем делу дисертације дато је одређење прања новца као економског феномена, а у складу са тим и значај оф-шор пословања банака у смислу прања новца, као и контроле информација које исти генеришу. Осим наведеног дат је приказ прања новца кроз различите облике економске активности, кроз главне етапе развоја, као и фактора који су утицали на његов развој. У четвртом делу дисертације приказана је повезаност организованог криминала и тероризма на глобалном нивоу, као и њихова политичка амбиција за коришћење легалних институција. У петом делу дисертације дат је приказ Оф-шор пословања банака и прање новца, где су научно сагледани оф-шор финансијски центри као и њихове стратегије развоја. У шестом делу дисертације дат је приказ прања новца у функцији финансирања тероризма, где је сагледан значај и обим финансирања тероризма, са тежиштем да се за потребе тероризма користе и легална и нелегална новчана средства. У седмом делу дисертације је дат приказ организоване криминалне делатности као облика финансирања, где је посебно обрађено на који начин се користе средства и методе за финансирање тероризма уз коришћење организованог криминала. Сprovedено је и истраживање чији су резултати приказани у раду а реализовано је у "Банци Поштанска штедионица" а тичу се мера које наведена банка предузима у вези са спречавањем прања новца и финансирања тероризма.

Кључне речи: *глобализација, безбедност, безбедносна култура, безбедонсни претња, банке, организовани криминал, прање новца, финансирање тероризма, тероризам, организоване криминалне групе, сива економија,*

**GREY ECONOMY AND MONEY LAUNDERING AS FINANCIAL BASIS OF
TERRORISM**

Abstract

Money laundering is involving of the money made by means of illegal transactions in grey economy into normal financial and economic courses which means that illegally acquired cash is given legality. In the same time, money laundering means injecting of the money coming from criminal activities into normal economic courses (drugs and weapons trafficking, smuggling, pillage, organized criminal, avoiding tax paying, corruption etc.) in order to prevent detecting of its origin. Subject of the research is determining of the existence and character of the connection between grey economy as a suitable ambience for creation and development of organized criminal as one of the forms of financial terrorism. Scientific contribution of this research is in scientific description of the possibilities for better understanding of the place and role of security and protection system in the Republic of Serbia. The research should offer an answer whether globalization itself is the one containing the motives which improve the processes of the grey economy establishment as well as other forms of organized criminal and financing of terrorism, thus creating the ambience of uncertainty and risk of human existence on the Earth, or it is bearer of peace and democratic development of the world. General (basic) hypothesis of the paper is that existence of grey economy in the developing countries provides conditions for more efficient financing of terrorism through the organized criminal activities. As for the developed countries in which grey economy cannot be found to a greater extent, money laundering is the key form through which the organized criminal groups members participate in financing of terrorism. In that sense, grey economy and money laundering are two key forms by means of which terroristic groups get source of income, either in joint action with organized criminal groups or in an independent criminal activity performed with that purpose by terrorist groups. Knowing that the financial basis is the precondition necessary for any terrorist action, combating the grey economy and prevention of the money laundering represent an efficient way of cutting the terrorist activities as the most serious threat to global security in the beginning of 21st century. In order to achieve the research goal, the dissertation is organized into seven parties. The introductory considerations are the ones through which actuality of the topic is given as well as the contents of the doctoral thesis. The second part of the dissertation deals with grey economy in economic theory, its general characteristics, structure and activities. Elements of the relation between grey economy and other sorts of criminality such as money laundering, corruption and financing of terrorism are described in details as well. Definition of money laundering as an

economic phenomenon and, according to it, importance of offshore business activities of banks relating money laundering and controlling of the information generated by them are given in the third part. Besides the aforementioned, money laundering is described through various forms of economic activities, through main phases of development, as well as the factors which have influenced upon its development. The fourth part of the dissertation shows connection between organized criminal and terrorism on global level, as well their political ambition to use the legal institutions. Offshore business activities of banks and money laundering are considered in the fifth part of the dissertation where offshore financial centres and their development strategies are described. The sixth part of the dissertation deals with money laundering in terrorism financing function. Significance and scope of terrorism financing are considered here, with the emphasis on the fact that both legal and illegal financial means are used for the needs of terrorism. The seventh part describes organized criminal activity as a form of financing, with special emphasis on the way in which the means and methods for terrorism financing along with organized criminal are used. A research has also been carried out in "Poštanska štedionica Bank" and its results are presented in the paper. The results are about the measures taken by the bank in order to prevent money laundering and financing of terrorism.

Key words: *globalization, security, security culture, security threat, banks, organized criminal, money laundering, financing of terrorism, terrorism, organized criminal groups, grey economy.*

УВОД

Неразвијеност и неуједначеност стандарда безбедносне културе код већег дела домаће и иностране научне и стручне јавности допринеле су стварању различитих, па и опречних мишљења о корелацијама организованог криминала и тероризма. Промене које је носило историјско време са собом неминовно су оствариле утицај на облике и видове испољавања криминалитета што је неминовно утицало и на саму државу и њене институције. Криминалитет представља укупност свих кривичних дела у одређеном времену и простору који, као друштвено негативна појава, прати људско друштво кроз све епохе његовог развоја. Са развојем друштва мењају се облици и видови испољавања криминалног деловања. На данашњем степену развоја људског друштва криминалитет се појављује са сасвим новим нивоом друштвене опасности, тј. прети да у потпуности преузме власт, стичући финансијску и политичку моћ.

Најопаснији облици испољавања криминала у савременом свету названи су *организовани криминал*. Организовни криминал врше организоване криминалне групе чији чланови заједнички делују, по правилу дужи низ година, на основама властитих норми, стандарда понашања и схватања о вредностима, што им омогућава да успешније врше криминалне активности. Циљ деловања ових криминалних организација је стицање добити по сваку цену.

Организовни криминал се одликује одређеним специфичностима, које нису карактеристичне и типичне за друге појавне облике криминала. Рад криминалних организација карактерише чврста организованост, са успостављеним хијерархијским односима, и велика брзина и снажљивост у криминалним подухватима. Организоване криминалне групе „не признају државне границе у вршењу својих дела, покушавајући при том да остваре утицај и доминацију над државним институцијама, не презајући ни од тога да, користећи се свим расположивим средствима и методама, дођу до свог циља.

Неки од најстабилнијих извора финансија су илегална трговина опојним дрогама, оружјем и муницијом, а у последње време и трговина људима и организована проституција. Терористичке организације су заинтересоване за набавку оружја за масовно уништење, па је у том смислу присутна илегална трговина нуклеарним материјалима, радиоактивним отпадом, хемијским и биолошким агенсима и другим опасним материјалима. Међутим,

евидентни су разни облици финансијских превара, као што је прање новца, сива економија и друге финансијске малверзације путем којих терористичке организације обезбеђују материјална средства. Поред наведених облика организованог криминала, терористичке организације предузимају оружана разбојништва у банкама, киднаповања због плаћања откупа, уцене, изнуде, рекетирања итд. Терористичке организације користе различите методе за „прање“ и пребацивање новца који се користи за финансирање терористичких активности.

Прање новца као криминална делатност директно се негативно одражава на финансијски систем једне земље, на њене економске, политичке, безбедносне и социјалне структуре и може озбиљно да угрози њену финансијску стабилност, процес транзиције и демократски развој. Углавном ради се о појави која угрожава виталне вредности једне државе, али и на међународном плану. Облици његове организоване криминалне делатности нису увек уочљиви и препознатљиви, што свакако отежава благовремено предузимање ефикасних мера на његовом откривању, спречавању и сузбијању, као и прерастању у сложеније облике. Са развојем међународних економских и других веза, прање новца добија нове појавне облике, уз коришћење разних метода и средстава.

Кумулативни ефекти деструктивног деловања организованог криминала и тероризма подржаних од стране носилаца других облика угрожавања (пре свега економског и високотехнолошког криминала), свакако да вишеструко превазилазе појединачне деструктивне ефекте наведених појава угрожавања безбедности Републике Србије. Томе у прилог иде и чињеница да организовани криминал и тероризам постају неформални центри финансијске и политичке моћи који, злоупотребљавајући званично деловање легалних политичких организација и међувладиних институција, уз систематску корупцију теже да прерасту у међународне центре моћи.¹

Савремена разматрања организованог криминала и тероризма обухватала су и безбедносни и социолошки приступ, фокусирајући се на то како конфликти стварају околности које погодују расту и успеху криминалних и терористичких група.² Полази се и од безбедносног и социолошког аспекта у схватању ових феномена по којима су они

¹Мијалковић, С.; Ђиновић, Р.: *Симбиоза организованог криминала, тероризма и политике на Косову и Метохији као изазов и претња националној и регионалној безбедности*, *Космет - Гордијев чвор*, Институт за упоредно право, Београд, 2008, стр. 167-192.

² Andreas, P.: *Criminalized Conflict: The Clandestine Political Economy of War in Bosnia*, Brown University, USA, 2002, p. 58.

продукти криминогене и безбедносне асиметрије: конфликта, раскорака и неједнакости у сфери политике, културе, економије и права. Сматра се и да глобализација само мултиплицира и интензивира ту асиметрију.³

Наведене тврдње указују на чињеницу да се организовани криминал и тероризам не могу посматрати одвојено, као независне појаве. С тога неопходно је сагледати модалитете њихове интеракције, тим пре што оба феномена неспорно добијају транснационални карактер, што их одликује висок степен организованости и конспиративности као и планско, смишљено и трајно деловање, али и очигледна синергија.

Креирање ефикасног система супростављања организованом криминалу захтева стварање законских оквира за примену мера одузимања прихода стечених криминалом поштујући међународне стандарде у овој области. Постојање ових законских оквира треба да омогући надлежним органима за сузбијање организованог криминала идентификовање, прањање и вредновање својине која је предмет одузимања и примену мера као што су замрзавање и заплена ради спречавања било каквог поступања, трансфера или скиравања прихода стечених криминалом.

Коначно, у раду је анализирана сива економија, прање новца као облик организованог криминала, положај и улога прања новца у традиционалним и модерним условима пословања. Такође, на научној основи разрађени су начини прања новца, конкретним примерима из праксе аутор је дао препоруке на који начин спречити или умањити негативне ефекте прања новца. Затим, извршена је систематизација свих нових околности савременог пословања и паралелно са њима посматрање и обрада традиционалних поступака прања новца, те развоја система и процеса прања новца, тако и нарочито, у вези са његовим економским последицама. Тежиште у раду дато је на практичним предлози за сузбијање и спречавање прања новца као облика организованог криминала, посебно са становишта финансирања и подршке тероризму.

---

³ Passas, N.: *Transnational Crime*, Ashgate Pub Co, 1999, p. 400.

1 Предмет, полазишта и циљеви докторске дисертације

Глобализација је феномен који драматично обележава дух времена на почетку новог миленијума и најзначајније обликује политику, економију и живот света, мада неједнако и са различитим последицама. Овај процес, који подразумева економско, технолошко, политичко, идејно-културно и војно повезивање људи, народа и држава по моделу западне цивилизацијске парадигме добија све више на интензитету, са све израженијом тенденцијом да захвати све сфере индивидуалне и колективне егзистенције људи. Глобална перспектива света и универзализација стандарда свеукупне друштвене организације држава и народа у њему као да је све више извесна. Оно што је, међутим, суштински и радикално ново везано за појаву овог феномена и што неоправдано дуго и истрајно замагљује истраживачку оптику јесте из корена измењена природа, темељи, принципи и механизми међународног економског, а тиме и глобалног политичког, геополитичког и војнобезбедносног поретка, односно поретка моћи и силе у свету.

Много је разлога за констатацију да је савремена међународна заједница суочена са изазовима и ризицима у најширем смислу. Свет све више стреми стварању јединственог планетарног простора, али се свет све очигледније суочава и са све израженијим поларизацијама, социјалним и политичким тензијама, верским и етничким сукобима. Очекивања да ће са окончањем периода хладног рата отпочети ера трајнијег мира брзо су изневерена. У последњој деценији 20. века, силином коју је мало ко очекивао, планули су деструкција и сваковрсни облици насиља. У том периоду широм света било је преко 500 оружаних конфликта и сукоба, више од 20 земаља је изложено различитим облицима ембарга и изолације и драстично су увећани различити облици сепаратизма, тероризма и организованог криминала, што озбиљно успорава демократска стремљења глобализације.

Организовани криминал је подручје у којем преовладавају облици као што су: илегална продаја дроге, недозвољена трговина људима, трафикинг, разне отмице ради откупа, илегална трговина оружјем, крађа предмета велике вредности, сива економија и у оквиру ње прање новца, и др. Развој технологије и комуникација, као и раст међународних привредних активности, размене, туризам и транспорт утицали су на знатан пораст транснационалног криминалитета. Захваљујући томе организовани криминал се проширио целим светом и тако постао глобални проблем. Главна мотивација организованог криминала је профит, у шта сигурно спада и прање новца, као један од његових облика.

Проблематика прања новца је присутна у националним и међународним размерама и значајно изражена у оним друштвима где организовани криминалитет настоји да путем прања новца легализује криминалом зарађену добит и да се инфилтрира у финансијске и привредне токове, с циљем контролисања одређених економских и политичких процеса. Криминална делатност која претходи стицању илегалних прихода, начини прања новца и методи супротстављања, садрже одређене специфичности без чијег истраживања није могуће сагледати све аспекте прања новца, а нарочито на плану избора одговарајуће стратегије у његовом сузбијању. Све то указује на значај истраживања ове проблематике, посебно прање новца у функцији финансирања тероризма.

Уз тероризам, организовани криминал је најозбиљнија невојна претња човечанству. Нова „негативна енергија“ организованог криминала угрожава безбедност многих земаља, па и међународне заједнице. Честа је и веза организованог криминала са тероризмом, односно са организаторима и учесницима у оружаним побунама и другим облицима политичког криминала. У научној јавности се повремено могу чути тезе да је тероризам један од видова организованог криминала. Са сигурношћу се може констатовати да њихова релација може да буде на нивоу повезаности, не и поклапања. Наиме, организовани криминал је вид имовинског – класичног криминала, лукративног и неидеолошког карактера, док су мотиви и циљеви терориста идеолошко-политичког карактера. Терористи поткопавају државу нападајући власт, док организовани криминал тежи да „тако оствари свој профит“, прибегавајући корупцији и застрашивању носилаца власти. Међутим, традиционална разлика између терора и криминала ишчезава. Криминалци у појединим случајевима прибегавају политичком насиљу да би заплашили владине службеника, а терористи прибегавају методама организованог криминала не би ли стекли профит.

Због тога је посебна пажња посвећена сагледавању најзначајнијих облика манифестовања глобализације у економској и безбедносној сфери, као областима чија природа одређује карактер свих осталих сегмената савременог друштвеног живота. Тероризам је дугорочни проблем који мења изворишта и појавне облике, али чије су последице увек биле и остале кобне по основне људске, цивилизацијске вредности. Крајем 20. и почетком 21. века свет је суочен са ескалацијом тероризма, који се одвија паралелно са процесом глобализације економских, финансијских и медијских токова. У којој мери постоји каузална веза између тих феномена, остаје да се истражи и анализира. Али, временска подударност, као и

повезаност терориста са разних тачака планете, повезаност тероризма и организованог међународног криминала, дају основе да се може говорити и о глобализацији тероризма.

Заиста, тероризам, бар последњих деценија, не заобилази ни један континент, не признаје ни идеолошке, ни националне, ни религиозне границе. Погађа виталне интересе како малих и недовољно развијених земаља, тако и великих, најразвијенијих и војно најсупериорнијих. Међународни тероризам представља претњу међународном миру и безбедности, што је потврдио и Савет безбедности својом резолуцијом усвојеном 28. септембра 2001. године поводом напада у Њујорку и Вашингтону. Напади на Светски трговински центар у Њујорку и на Пентагон у Вашингтону 11. септембра 2001. године, представљају прекретницу у поимању тероризма. Нападима изведеним на територији САД као глобалне силе, на симболе њене економске, војне и технолошке моћи, они који стоје иза тих напада, испољили су глобале претензије и планове. Посебну пажњу изазива метод примењен у тим нападима који помера све границе конвенционалног поимања терористичких метода и намеће радикалне промене у досадашњим прилазима тероризму и методама за његову превенцију и сузбијање.

Сваки озбиљан прилаз чији је стварни циљ превенција и спречавање тероризма као глобалне опасности, морао би да пође од реалне анализе услова, економско-социјалног, политичког, културног амбијента у коме долази до ескалације тероризма. Ова анализа тим је неопходнија што данас, након напада у Њујорку и Вашингтону, под снажним утицајем америчке политике и медија доминира сужени прилаз који запоставља узроке, а у центар пажње ставља последице тероризма. Такав приступ води закључку да се тероризам може сузбити једино силом, и то војном. О томе говори војна интервенција у Авганистану, која се проглашава великим успехом, распоређивање америчких војних ефектива у централноазијским државама, бившим совјетским републикама, нагло повећање војног буџета, уз образложење да је то неопходно ради енергичнијег обрачуна са тероризмом, припреме за нове војне интервенције и нападе на друге државе под сумњом да дају уточиште терористима, и сл.

Предмет истраживања је утврђивање постојања и карактера везе сиве економије као повољног амбијента за настанак и развој организованог криминала као једног од облика финансирања тероризма. С обзиром да терористичке организације имају упориште, и то преваходно, у развијеним западним државама у којима сива економија није развијена у мери у којој је у посткомунистичким друштвима, истраживање мора обухватити и шири

предмет од везе сиве економије, организованог криминала и финансирања тероризма. У том смислу, у предмет истраживања спада и прање новца као један од процеса који у развијеним западним државама представља спону између организованог криминала и тероризма као претњи националној и глобалној безбедности на почетку 21. века.

По основу просторног одређења, предмет истраживања односи се на свет у целини, јер ниједан феномен глобализације се не може коректно изучавати издвајањем из глобалног контекста. Са временског аспекта, истраживање ће тежишно обухватити период који се односи на последњу деценију 20. века, као и почетак 21. века до данас.

По основу припадности академским дисциплинама, предмет истраживања је превасходно лоциран у пољу интересовања економских наука, али нам то не даје за право да унапред судимо да је одређење научног истраживања монодисциплинарно. Напротив, будући да ово истраживање захвата и области многих других наука и научних дисциплина попут геополитике, политике, социологије и криминологије, психологије и других, предмет истраживања је мултидисциплинарног карактера.

Истраживање треба да понуди одговор да ли глобализација у себи носи мотиве који унапређују процесе успостављања сиве економије и других облика организованог криминалитета и финансирања тероризма, креирајући тако амбијент неизвесности и ризика људске егзистенције на земљи или је глобализација носилац мира и демократског развоја света.

Такође, истраживање би требало да понуди одговор на питање да ли су и како, у светлу глобалне акумулације капитала, моћи транснационалних компанија, супремације финансијског капитала, фрагментације радне снаге и масовне глади, препреке ка економском благостању и трајном миру решиве, односно зашто драматична несношљивост социјалних прилика приморава оне који у процесу глобализације нису повлашћени, на криминал, насиље, тероризам, миграцију и грађанске ратове. У том погледу, процес глобализације се анализира као основни оквир у коме се одвијају појаве које су предмет истраживања у овом раду.

Циљ рада је да се проуче, упореде и систематизују узроци, врсте, канали и елементи распрострања сиве економије и посебно прања новца као облика организованог криминала. Такође, циља рада је да се сагледа положај и улога прања новца у

традиционалним и модерним условима пословања, као и да се утврде опције и дају препоруке. Затим, циљ рада је да се изврши систематизација обраде свих нових околности савременог пословања и паралелно са њима посматрање и обрада традиционалних поступака прања новца, те развоја система и процеса прања новца, тако и, нарочито, у вези са његовим економским последицама. Такође, циљ рада је да се изврши избор и дају практични предлози за сузбијање и спречавање прања новца као облика организованог криминалитета, посебно са становишта финансирања и подршке тероризму.

„Сива економија као финансијска основа тероризма са посебним освртом на прање новца“ се најлакше сагледава према способностима и средствима нужним за остваривање утицаја над другима. Сива економије је између осталог, низ економских активности и стицања дохотка путем избегавања званичне законске регулативе и избегавања плаћања пореза и увида у пословање.

Прање новца представља укључивање новца стеченог незаконитим трансакцијама у сивој економији у нормалне финансијске и економске токове, под чим се подразумева давање легалитета нелегално стеченој готовини која најпре уплатом на банкарски рачун прелази у жирални новац, а затим из овог у готовину. Истовремено, прање новца подразумева и убацивање у нормалне економске токове новца који потиче од криминалних активности (трговина дрогом и оружјем, кријумчарење, пљачке, организовани криминал, избегавање пореза, корупција и др.) да би се онемогућило откривање његовог порекла.

Сива економија у некој земљи води ка све већој криминализацији друштва: на самом почетку, ствара се утисак да земља напредује, али убрзо носиоци активности сиве економије и "перачи" новца стичу углед, богатство и моћ и покушавају да преузму контролу целокупног финансијског и привредног система. Такве земље немају проблема са криминалом, јер не могу да га контролишу, пошто криминалне организације контролишу државу. Зато су мере против прања новца, које ће криминалцима онемогућити коришћење незаконито стечене имовине или их у томе ограничити, кључне у борби државе против организованог криминала.

Тероризам је примена смишљеног, организованог и систематског насиља несuverеног (недржавног, невладиног) субјекта (група, банда, организација, политичка странка, покрет и сл) или сувереног (државног) субјекта, односно државе, одлучног да и најбруталнијом физичком силом над унапред одабраном (персоналном) или насумичном жртвом (цивил,

полицајац, судија, војник, политичар...), ради њеног убиства, сакаћења, киднаповања или психичког злостављања, приоритетно изазове колективне комплексе страха или несигурности, зебње или апатије у средини из које је непосредна жртва напада, да би постигао пројектовани политички циљ.

Организовани криминал представља једну добро организовану криминалну организацију, са строгим хијерархијом, дисциплином, одговорношћу, лојалношћу и поделом задатака, чији је циљ остваривање што већег профита и легализација незаконито стечене имовине, захваљујући достигнутом степену друштвеног угледа, било на основу продора у структуре власти или успостављених веза са органима власти, државним органима, легалним пословним привредним субјектима и утицајним политичким партијама и странкама. За остваривање својих циљева, организованом криминалитету посебно одговара стање у којем не функционише правна држава и где је изражена сива економија, првенствено прање новца, јер лакше може да ступи у спрегу са појединим државним и другим органима, ради обезбеђивања одговарајуће заштите.

Међузависност у савременом свету има веома много значења. Она представља динамичан систем услова у којем снаге раста и промена приморавају државе и народе у свету да зависе једни од других у све већој мери, ради безбедности и заједничког добра, док се они, исто тако (и одлучно), уздају у себе саме. Зато међузависност подразумева и ослањање на сопствене снаге, као и билатералну и мултилатералну сарадњу. Међузависност може да буде симетрична и асиметрична. Симетрична међузависност указује на чињенице да се она одвија под једнаким условима, док асиметрична зависност указује на несразмерну међузависност.

1.2 Значај и актуелност истраживања:

После искустава из терористичких напада Ал Каиде на Њујорк и Вашингтон 2001. године и других терористичких аката почињених на почетку 21. века, проблем друштвене и материјалне основе тероризма представља један од кључних предмета интересовања истраживача у друштвеним наукама у свету. С обзиром на процес глобализације, повећања међузависности и економског просперитета са једне стране, а са друге пораст сиромаштва и беде у земљама Трећег света, теза о економској неједнакости као узроку тероризма заузела је средишње место у интересовању научне јавности. На простору Балкана и Југоисточне Европе, у свакодневној реалности су присутни сви елементи из

основног одређења предмета истраживања у овом раду - сива економија, организовани криминал, прање новца и тероризам.

У том смислу очекује се да ће ово истраживање, превасходно путем описа и објашњења појава које обележавају савремено друштво у Републици Србији, дати допринос ефикаснијој заштити виталних вредности државе и друштава од безбедносних изазова, првенствено од сиве економије прања новца као организованог криминала и тероризма.

1.3 Хипотетички оквир

Општа (основна) хипотеза рада је да постојање сиве економије у државама у развоју ствара услове за ефикасније финансирање тероризма преко делатности организованог криминала. У развијеним државама у којима нема сиве економије у већем обиму, прање новца представља кључни облик путем кога припадници организованих криминалних група учествују у финансирању тероризма. У том смислу, сива економија и прање новца представљају два кључна облика којима терористичке групе добијају извор прихода, било да је то у садејству са организованим криминалним групама или у самосталној криминалној делатности спроведеној од терористичких група у ту сврху.

С обзиром да је финансијска основа неопходни предуслов сваке терористичке акције, сузбијање сиве економије и спречавање прања новца представља ефикасан пут за пресецање терористичке делатности као највеће претње глобалној безбедности на почетку 21. века.

1.3.1 Посебне хипотезе

Да би смо дошли до Опште (основне) хипотезе, неопходно је приступити доказивању посебне хипотезе. У раду ће доказати постојање три посебне хипотезе, до које ће се доћи и указати на постојање спреге сиве економије, организованог криминала и тероризма, а циљ је финансијска добит, кроз легалне и нелегалне токове.

1.3.2 Прва посебна хипотеза

Сива економија обезбеђује стицање знатних финансијских средстава за терористичке групе која се налазе ван финансијских токова у које држава има увид и које контролише. Самим тим што сива економија као делатност представља непознаницу за државне органе, она представља повољан терен за функционисање терористичких група које ван државног надзора могу да остварују приходе потребне за своје акције. Терористи су заинтересовани

за прикривање прихода ових нелегално стечених средстава због чега често улажу у мање профитабилне инвестиције у сфери сиве економије.

1.3.3 Друга посебна хипотеза

У последње време, када терористичке групе реализују своје активности на територијама знатно удаљеним од њихове матичне земље, прање новца се показује као један од најпогоднијих облика организованог криминала за финансирање тероризма. Колебања и одлагања на плану спречавања и супротстављања омогућавају криминалним групама да дубље уђу у друштвени организам држава и остваре веће могућности деловања. Последице изостанка енергичне законодавне и полицијске акције могу бити потенцијално веома деструктивне.

1.3.4 Трећа посебна хипотеза

Организовани криминал се у циљу трајнијег вршења кривичних дела, ради остварења имовинске користи, користи насиљем, или неким другим средствима застрашивања или успостављањем одговарајуће спреге са државним, политичким, економским и финансијским субјектима, било корупцијом, уценама, изнудом или неким другим начином. У условима када тероризам и организовани криминал својим успешним деловањем остваре контролу у једној или више области друштвеног живота или на делу територије државе чију безбедност угрожавају, тиме аутоматски стварају услове за још поузданије развијање својих делатности. Дакле, евидентна је вишеструка међузависност тероризма и организованог криминала на потенцијални економски раст одређене земље.

1.4 Теоријско-методолошки оквир истраживања

Истраживање се заснивало на коришћењу метода истраживања које су прилагођене потребама предметног проблема. Стога ће, од теоријских општенаучних метода бити коришћене статистички и компаративни метод, а од посебних научних метода примениће се анализа и синтеза, дедукција и индукција и посебно анализа садржаја:

Статистички метод ће првенствено бити коришћен за статистичку обраду података о сивој економији, као једном од најзначајнијих трендова крајем 20. и почетком 21. века, и другим облицима организованог криминала пре свега тероризма и прања новца, који попримају обресе мега опасности и који постају све теже решив безбедносни проблем света. Изазови организованог криминала и тероризма, с којим се суочава свет, су квантитативно другачији од било којих раније. Исти метод ће се користити у обради података о броју и

врсти носилаца тероризма у савременом свету, као и за обраду података прикупљеним методом анализе садржаја и испитивање о облицима повезаности организованог криминала са тероризмом, првенствено са становишта његовог финансирања. Такође, евидентно је да ће статистички метод имати велики значај и у предвиђању међузависности тероризма, прања новца и других облика организованог криминала у будућности, а преваходно на економске последице глобализованог света.

Компаративни метод ће првенствено бити примењен у научном описивању, истраживању и објашњењу међузависности настанка безбедносних ризика од услова у којима се одвија процес глобализације. У том смислу ће се настојати доћи до сазнања о феномену организованог криминала, прања новца и тероризма, кроз елементе сиве економије у монетарно-финансијској сфери, као израженом облику угрожавања безбедности многих земаља савременог света и посебно доћи до релевантних сазнања и одговора на питање: у којој мери наведени безбедносни ризици имају утицаја на економске последице, како на развијене тако и на недовољно развијене земље, и земље у транзицији. Научним описом добијених података ће се доказати како проверавати да ли и којим поступцима носиоци процеса глобализације утичу на изазивање и спречавање економских последица.

Индукција и дедукција - појединачним посматрањем могућих начина остваривања прања новца и тероризма долази се до закључка о најбољем начину и мерама супротстављања у циљу смањивања економских последица. Искуства других земаља могу се користити за отклањање проблема и нејасноћа у спровођењу поступка реорганизације досадашњег начина супротстављања, који не даје адекватне резултате.

Анализа и синтеза - анализом се рашчлањава целина и објашњавају елементи целине која се посматра. У конкретном случају, анализом су обухваћени како модели тероризма и прања новца, тако и појединачно фактори који утичу на њих, услови за спровођење, последице спровођења и сл. Употребом синтезе извршено је груписање и изношење закључака о предностима предложене будуће реорганизације у односу на садашње мере и активности.

Анализа садржаја ће бити коришћена да се увидом у теоријске, нормативне, уџбеничке и друге литературе у вези са безбедносним ризицима у наведеном периоду, њиховој међузависности и начинима који утичу на ескалацију ризика, првенствено сиве економије и прања новца као облика организованог криминалитеа, као и тероризма, прикупе

релевантни подаци о свим аспектима њихове међузависности. Прибављени подаци о предмету истраживања коришћењем овог метода допринеће, у великој мери, да се верификује највећи број хипотетичких ставова.

Историјски метод ће бити коришћен у делу рада који се бави узроцима настанка, развојем и садржајима тероризма и прања новца током времена и насталим економским последицама, као и променама које су се десиле доношењем последњих одлука, како од ОУН-а, преко ММФ, СБ, СТО, Г-8, Г-20, тако и од других битних организација институција на том плану, почетком 21. века.

У току истраживања и писања дисертације примењени су наведени основни научни методи који ће допринети потврђивању постављених релевантних хипотеза, од опште до појединачних. Овакав одабир научних метода резултат је предмета истраживања који је јасно и недвосмислено унапред постављен.

1.5 Опис садржаја дисертације

Да би се постигао циљ истраживања дисертација је структурисана у седам делова. У првом делу, кроз уводна разматрања дат је приказ на актуелност теме и приказан је садржај докторске дисертације.

У другом делу дисертације дат је приказ сиве економије у економској теорији, њених општих карактеристика, структуре и активности. Такође, детаљно су описани елементи односа сиве економије са другим врстама криминалитета, као што су прање новца, корупција и финансирање тероризма, које је неопходно познавати да би се упознао сам проблем истраживања и схватио допринос резултата који се очекују.

У трећем делу дисертације дато је одређење прања новца као економског феномена, а у складу са тим и значај оф-шор пословања банака у смислу прања новца, као и контроле информација које исти генеришу, а што са своје стране доприноси повећању ефикасности функционисања односног система и повећању поузданости и кредибилитета познавања ове проблематике. Познато је да у прању новца највише учествују банке, али од њега нису поштеђене ни друге установе где се користе веће количине новца, нпр. осигуравајућа друштва, коцкарнице, мењачнице, штедионице, лизинзи, разне агенције за промет некретнина, итд., који по природи свог посла нису под јачом законском регулативом или контролом. Говориће се о појму и карактеристикама ове проблематике, као и трендовима у развоју исте.

Осим наведеног дат је приказ прања новца кроз различите облике економске активности, кроз главне етапе развоја, као и фактора који су утицали на његов развој. Најпосле описује се процес прања новца у функцији финансирања тероризма. У нашој стручној литератури, ова проблематика је, како је истакнуто, занемарена у односу на опасности и могуће последице њихове међузависности. Тако да се овим делом жели скренути пажња на ову врсту односа, њене циљеве и могућности што квалитетнијег распознавања и предузимања адекватних мера на плану супротстављања. Следствено, биће апострофиран каузални аспект односног система. Осим тога, детаљно ће се обрадити могућности спречавања прања новца у функцији финансирања тероризма, јер спречавање прања новца није само борба против криминала већ и настојање да се очува интегритет не само држава већ и финансијских система и установа у целини, првенствено са становишта економских последица за сваку државу посебно.

У четвртном делу дисертације приказана је повезаност организованог криминала и тероризма на глобалном нивоу, као и њихова политичка амбиција за коришћење легалних институција, потом акценат је дат на њихову сличност, и на крају је сагледано њихово деловање на угрожавање безбедности. Такође, кроз ово поглавље дат је сумарни приказ организоване криминалне делатности као облика финансирања тероризма, односно сачињена је синтеза сазнања из претходних поглавља како би била могућа шира генерализација о начинима прибављања материјалних средстава за терористичке групе као неопходног услова за обављање њихове противзаконите делатности.

У петом делу дисертације дат је приказ Оф-шор пословања банака и прање новца, где су научно сагледани оф-шор финансијски центри као и њихове стратегије развоја. Такође детаљно је обрађен настанак земаља "пореског раја", и развој пословања кроз оф-шор компаније и њихове услуге. Такође, детаљно је обрађен део који се односи на ризик прања новца и сиве економије у банкарском систему платног промета.

У шестом делу дисертације дат је приказ прања новца у функцији финансирања тероризма, где је сагледан значај и обим финансирања тероризма, са тежиштем да се за потребе тероризма користе и легална и нелегална новчана средства. Такође указано је на злоупотребу Интернета за потребе организованог криминала и тероризма. И на крају овог поглавља говори се о законској регулативи за сузбијање прање новца и финансирање тероризма и колико је она напредовала у појединим земљама.

У седмом делу дисертације је дат приказ организоване криминалне делатност као облика финансирања, где је посебно обрађено на који начин се користе средства и методе за финансирање тероризма уз коришћење организованог криминала. Такође су сагледни инструменти за сузбијање финансирања тероризма и прање новца као незаконите радње.

Осим наведеног даје се приказ прања новца кроз различите облике економске активности, кроз главне етапе развоја, као и фактора који су утицали на његов развој. Најпоследње описује се процес прања новца у функцији финансирања тероризма. У нашој стручној литератури, ова проблематика је, како је истакнуто, занемарена у односу на опасности и могуће последице њихове међузависности. Тако да се овим делом жели скренути пажња на ову врсту односа, њене циљеве и могућности што квалитетнијег распознавања и предузимања адекватних мера на плану супротстављања. Следствено, биће апострофиран каузални аспект односног система. Осим тога, детаљно ће се обрадити могућности спречавања прања новца у функцији финансирања тероризма, јер спречавање прања новца није само борба против криминала већ и настојање да се очува интегритет не само држава већ и финансијских система и установа у целини, првенствено са становишта економских последица за сваку државу посебно.

У закључку су сумирани основни резултати истраживања ове докторске дисертације. Основни резултати и научни допринос овог рада биће дат у виду препорука за даље унапређење метода и поступака за побољшање могућности препознавања погубности сиве економије, прања новца и тероризма, као облика организованог криминалитета, посебно у могућим последицама по економски и привредни раст земље, на основу истраживања актуелног стања у области економских активности, имајући у виду контекст савременог пословања, које карактеришу услови глобализације.

На крају, у прилогу, су приказани резултати истраживања које је реализовано у "Банци Поштанска штедионица" а тичу се мера које наведена банка предузима у вези са спречавањем прања новца и финансирања тероризма.

1.6 Очекивани резултати истраживања и научни допринос дисертације

На основу назива, структуре, циља и образложења теме, кроз верификацију задатих хипотеза, у раду се очекује научно и свеобухватно сагледавање актуелне проблематике сиве економије, прања новца и тероризма, као и других битних облика организованог криминалитета, првенствено у откривању и спречавању економских последица. Такође, очекује се научна обрада појмова сиве економије, прања новца и тероризма, као облика организованог криминала, и дефинисање праваца даљег развоја система безбедности и заштите од утицаја на привредни и економски раст и развој многих земаља које нису биле способне да се адекватно супротставе разним облицима организованог криминала.

Научни допринос овог истраживања је у научној дескрипцији могућности унапређења схватања места и улоге система безбедности и заштите у Републици Србији. Истраживање ће у основи имати хеуристички карактер (метод - пут који води проналажењу нових научних истина), јер се очекује да резултати истраживања укажу на могућност доградње постојећих схватања и поступака у смислу боље организације и функционисања наше земље на том плану у условима транзиције и глобализације. Наиме, чврста повезаност и међузависност свих земаља у свету, опасност која стоји изнад свега тога, условила је развитак мера супротстављања до невероватних размера. Неке одлике савременог тероризма указују да је дошло време јединственог супротстављања елементима сиве економије у монетарно-финансијској сфери, што је од посебног значаја за земље у транзицији. Верификациони карактер огледаће се у потврђивању одређених поступака кроз студије случајева. На овај начин биће обогаћена теорија у области економске науке и праксе. Такође, кроз научни опис, систематизацију и класификацију нових чињеница, истраживањем ће бити верификована нека од постојећих сазнања из ове области. Научна оправданост је значајна и са методолошког аспекта, јер је допринела стицању методолошких искустава и обогаћењу методолошке праксе, што није занемарљиво с обзиром да у овој области до сада нису вршена нека значајнија истраживања на нашим просторима. Истраживање је практично оправдано, јер код нас до сада нема објављених дела, која би обрађивала ову релативно нову тематику. Такође, ова докторска дисертација има задатак да и на простору наше земље прикаже теоретски оквир, настанак, значај и улогу сиве економије, прања новца и тероризма као облика организованог криминала на економске последице и, у крајњем, на привредни раст сваке земље.

2 СИВА ЕКОНОМИЈА У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ

Раст сиве економије је узрокован је разноврсним факторима међу којима се истичу раст пореског оптерећења и доприноса за обавезно социјално осигурање, јачање прописа везаних за привреду и тржиште рада, принудно смањење радног времена, ранијег пензионисање, незапосленост, као и слабљење грађанске свести, оданости јавним институцијама и пореског морала. С обзиром да економски фактори само делимично могу да објасне раст сиве економије, у анализи је неопходно објаснити појмовно одређење и интердисциплинарни приступ.

2.1 Сива економија у економској теорији

Сива економија је термин који различити аутори дефинишу на различите начине, који често нису у директној корелацији, па се чини као да се ради о више опречних појмова. Ово је разлог због којег је потребно на почетку указати на најприхваћеније дефиниције сиве економије код водећих истраживача у овој области. Одабир дефиниције у овом раду је значајан јер од саме дефиниције зависи обим и одређивање сиве економије, а тиме и се одређују и далекосежне последице по процењавање сиве економије, првенствено њеног обима и метод рада.

Занимљива је дефиниција канадског економисте Адам Смита (Adam Smith) који сиву економију одредио као: „Тржишно заснована производња или пружање услуга, законито или незаконито, али на такав начин да се избегне детекција у званичним проценама бруто домаћег производа“ (GDP).⁴

---

⁴ Smith, P. (1994), ‘Assessing the size of the underground economy: the Canadian statistical perspectives’, Canadian Economic Observer, Catalogue no. 11–010, стр. 16–33.

Врста активности					
Илегалне активности		Легалне активности			
Монетарне трансакције	Немонетарне трансакције – робна размена	Монетарне трансакције		Немонетарне трансакције – робна размена	
Трговина краденим робом,, трговина и производња дроге и опојних средстава, зарада од проституције, коцке, шверца, изнуде, превара и трговине људима и оружјем	Робна размена у промету дроге, крадене робе, шверцоване робе и сл. , производња и узгој опојних средстава за сопствене потребе,	УТАЈА ПОРЕЗА	ИЗБЕГАВАЊЕ ПЛАЊАЊА ПОРЕЗА	УТАЈА ПОРЕЗА	ИЗБЕГАВАЊЕ ПЛАЊАЊА ПОРЕЗА
		Непријављени приходи од samozапoшљавања, непријављивање легалних плата, непријављени други дохoци од легално обављених послова и трансакција.	Непријављени попусти за запослене, додатне неопорезоване бенефиције запосленима (осигурање, нагрдна путовања, додатне здравствене	Робна размена као компензација за легалну робу и легалне услуге	Сваки профитабилан лични рад, помоћ пријатеља, рођака и комшија при стицању легалне зараде

Табела 1. Елементи за дефинисање сиве економије⁵

Група аутора је, међутим, сагласна да је сива економија: “низ економских активности и стицање дохотка путем избегавања званичне законске регулативе, плаћања пореза и увида у пословање.”⁶

Имајући у виду разноликост прихватања различитих дефиниција за потребе овог рада дефинисање сиве економије је исказано кроз табелу (Табела 1.) која садржи заједничке параметре за већину савремених аутора. Из горње наведене табеле се види да сива економија подразумева непријављене приходе од легалног стицања дохотка, било да се ради о монетарним активностима или робној размени, а ти би приходи свакако били опорезовани да су пријављени надлежним пореским органима.

⁵ Обрада аутора

⁶ Dell’Anno, R. (2003), ‘Estimating the shadow economy in Italy: a structural equation approach’, Working Paper 2003–7, Department of Economics, University of Aarhus; Dell’Anno, R. and F. Schneider (2003), ‘The shadow economy of Italy and other OECD countries: what do we know?’, Journal of Public Finance and Public Choice, 21: 223–45.; Dell’Anno, R. and F. Schneider (2009), ‘A complex approach to estimate shadow economy: the structural equation modelling’, in M. Fagnini and T. Looks (eds), Coping with the Complexity of Economics, Berlin: Springer, pp. 110–30.; Feige, E. L. (1994), ‘The underground economy and the currency enigma’, Supplement to Public Finance/Finances Publiques, 49: 119–36.; Flaming, D., B. Hayolamak and P. Jossart (2005), Hopeful Workers, Marginal Jobs: LA’s Off-the-Books Labor Force, Los Angeles, CA: Economic Roundtable; Fleming, M. H., J. Roman and G. Farrel (2000), ‘The shadow economy’, Journal of International Affairs, 53(2): стр.64–89.

Поред кримогених активности као последице организованог криминала, размотрићемо сиву економију као појаву која подразумева сваку тржишно засновану производњу легалне робе и пружање леганих услуга, али уз прикривање пред надлежнима и то из следећих разлога:

- избегавање опорезивања прихода, избегавање плаћање пореза на додатну вредност и других намета,
- избегавње плаћања накнаде за социјалну и здравствену заштиту,
- избегавање испуњавања обавеза у складу са стандардима легалног тржишта рада, као што су минимални лични дохотци, максималан број радних часова, безбедносне мере и сл.
- избегавање испуњавања одређених административних обавеза.

Као што се види из табеле дефиниција сиве економије у овом раду обухвата и кримогене активности које и порег тога што су у супротности са законским одредбама ипак представљају економску активност. Наравно да су са моралног и правног становишта кримогене економске активности велики проблем у сваком друштву, али су истовремено и предмет економских истраживања због огромних средстава која се стичу криминалом.

2.2 Егзактан приступ сивој економији - мерљивист опсега

И поред тога што се сива економије проучава кроз веома дугачак временски период, расправа у литератури која се односи на исправну методологију за процену обима сиве економије на локалном, регионалном и глобалном нивоу, чини се да још увек није закључена. Велики је број еминентних, западних, аутора који су се бавили проблемом методологије при успостављању егзактних налаза у сивој економији, а оно што може да истакне као заједничко је да је сива економија област у којој је тешко доћи до потпуних и проверених података због саме природе економских активности у овој области.⁷

---

⁷ О методологији за проучавање сиве економије: Bhattacharyya, D. K. (1999), 'On the economic rationale of estimating the hidden economy', *Economic Journal*, 109(3): 348–59.; Breusch, T. (2005a), 'The underground economy: an examination of Giles and Tedds', *Canadian Tax Journal*, 53(4): 367–91; Breusch, T. (2005b), 'Estimating the underground economy using MIMIC models', Working Paper, Canberra, Australia, <http://econwpa.wustl.edu/eps/em/papers/0507/0507003.pdf>. Dell'Anno, R. and F. Schneider (2009), 'A complex approach to estimate shadow economy: the structural equation modelling', in M. Fagnini and T. Looks (eds), *Coping with the Complexity of Economics*, Berlin: Springer, стр. 110–130.

У савременој економској науци постоје три различита приступа за мерење обима и сагледавање значаја сиве економије:

- директни поступци на микро економском нивоу са циљем одређења обима сиве економије на једној издвојеној тачки у задатом времену. Пример оваквог приступа је метод давања прегледа економских активности,
- индиректна процедура која користи макроекономске индикаторе у циљу процене развоја сиве економије у одређеном - дужем временском периоду,
- статистички модел који на основу статистичких података процењује сиву економију као невидљиву променљиву димензију у друштву.

Најчешће до сада примењиван метод за мерење обима сиве економије је тзв. МИМИЦ (MIMIC) метод код кога се полази од претпоставке да сива економија остаје у оквирима непознатих параметара, али се њен обим може проценити на основу индиректних квантитативних мерљивих елемената, ослањајући се при практичном истраживању и на узроке који доводе до сиве економије⁸. Под узроцима сиве економије, при примени овог метода, се подразумевају променљиве величине као што су пореска стопа и примена законске регулативе, а под индикаторима се подразумевају званичне бројке националних надлежних служби.

Са научног ставовишта, у смислу савремене науке, сива економије је тридесетих година XX века постала предмет организованог и систематског проучавања. Данас је проучавање сиве економије веома присутно у науци у индустријски развијеним земљама. Оно што је заједничко за већину еминентних имена која су се бавила сивом економијом је утврђивање до које мере и на који начин сива економије учествује у званичној економији у појединим државама или регионима⁹.

Различити теоретски проблеми везани за проучавање сиве економије, односно суштину ове појаве, и поред мноштва дела са научном претензијом, остали су прилично необрађени у досадашњој литератури. Главно питање односно разлог постојања и са тиме развој сиве економије, није обрађено на задовољавајући начин, поготово у српској литератури, па је

---

⁸ Schneider, F. (ed.) (2011), Handbook on the Shadow Economy, Cheltenham: Edward Elgar. Schneider, F. (2012), 'Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries from 2003 to 2012: some new facts', <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31>. March 2012.
⁹ V.U. Burov. Essential Problems of Shadow Economy Study// ISEA News (Baikal State University of Economics and Law) (electronic journal).2011.№3.URL: <http://eizvestia.isea.ru/reader/article.aspx?id=7994>. (Id in Research and Development Center "Informregister" 0421100101\ 0132)

тима постављен и један од циљева управо овог рада: ревизија досадашњих истраживања сиве економије од ситуације у свету до збивања у Србији и изналажење начина за супростављање овој појави на научно доследним и систематски оправданим методама.

Чини се такође да су постојеће, званичне методе индустријских развијених држава за борбу против сиве економије недовољно проучене, па самим тим нису ни засноване на поставкама савремене економске науке. С друге стране научници су склони увођењу сопствених теоретских и методолошких поставки које често немају много додирних тачака са реалном економском проблематиком. Доследна метода за утврђивање основног питања – колики је обим сиве економије није до сада научно заснована нити је општеприхваћена на задовољавајући начин¹⁰.

Чињеница је, око тога углавном нема спорења међу еминентним ауторима, да сива економија може да се подели на криминалистичке економске активности и неформалну економију.¹¹ И поред тога што се кримогене активности и неформална економија преплићу, допуњују и надовезују оне нису у директој корелацији у досадашњој литератури¹². Руски научник Агарков је предложио методолошку основу за проучавање сиве економије на регионалном нивоу и то кроз примену неокласичне теорије.¹³ Према овом аутору сиву економију треба посматрати као рационално понашање учесника на тржишту, истовремено наглашава да процену прихода од сиве економије није могуће поуздано утврдити без синхронизованог рада више државних институција и међу државне сарадње, ако се ради о регионалном узорку.

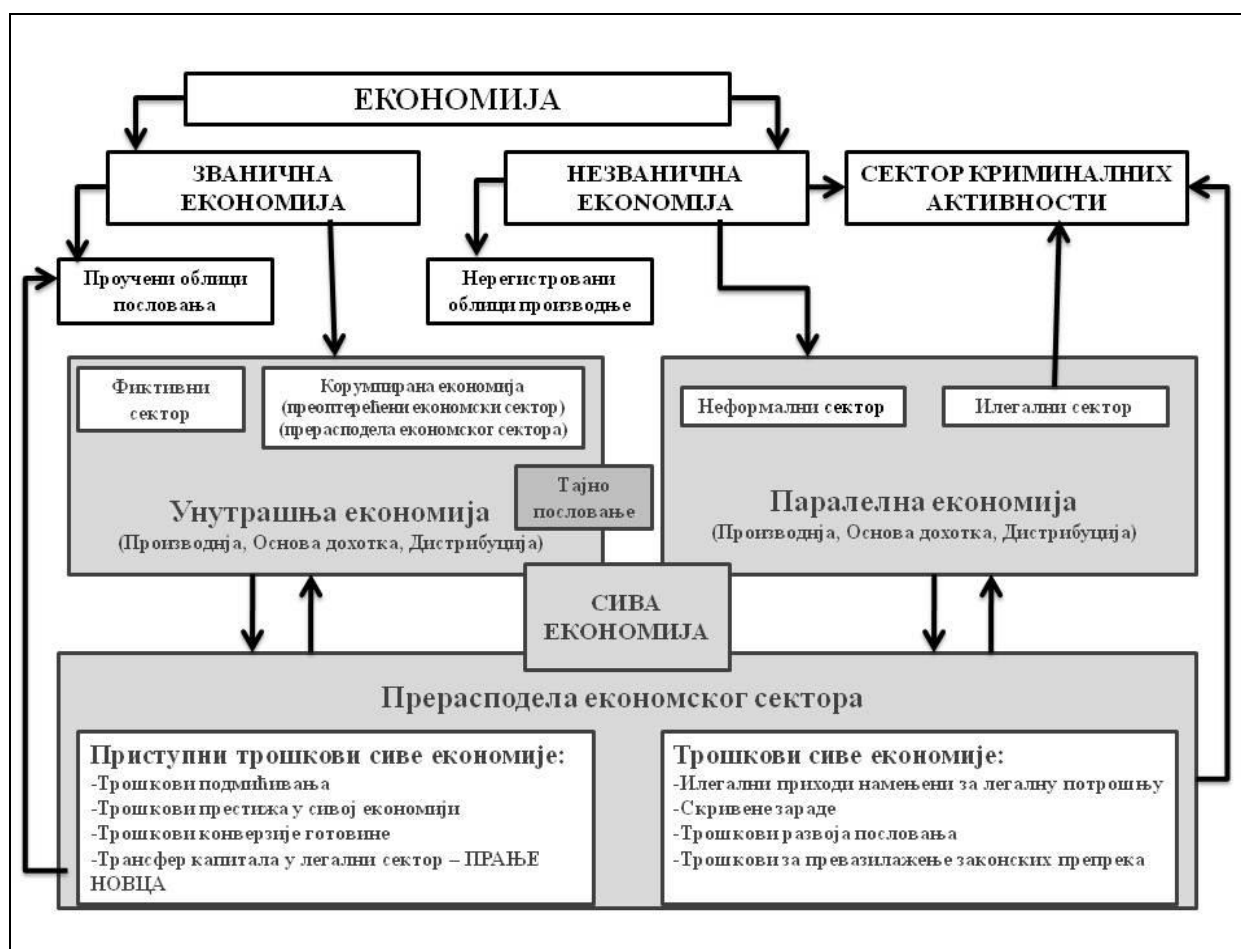
Према мађународном стандарду, године 2008.године, Међународна рачуноводствена организација SNA је дефинисала све факторе који учествују у званичној економији једне државе или региона, али је при том уведен и појам тзв "невидљиве економије" која укључује сиву и неформалну економију (под неформалном економијом подразумева се рад и привређивање лица која немају стални и званичан посао, али ипак учествују у неким облицима економских активности), производњу у домаћинствима и економију криминала, нарочито организованог криминала.

¹⁰ V.U. Burov. Наведено дело стр 18

¹¹ De Soto. The Other Way. Invisible Revolution in the Third World/ E. DeSoto. – М.: Catallaxy, 1995. Стр 48 U. V. Latov Shadow economy: study guide / U. V. Latov, S. N.Kovalev; under the editorship of V. Y. Kikotya, G. M. Kaziahmedov. –М.: Norma, 2006

¹² G.A. Agarkov. Minimization of Negative Impact of Shadow Economy on Socio-economic Development of the Region: dissertation abstract of Doctor of Economic Science/ G.A. Agarkov. – Yekaterinburg, 2008. – стр. 39 цитирано према: www.arsa-conf.com/archive/?vid=, приступио дана 13.03.2014

¹³ G.A. Agarkov , наведено дело стр 42-44

Слика 1. Невидљива и видљива економија¹⁴, обрада аутора

Руски научници Н. Чермисина (у енглеској транскрипцији: N. Cheremisina) и А. Бјакришев (А. Vyakrishev), направили су поделу на четири основна теоретска и методолошка приступа проучавању сиве економије (а што ће бити и једна од примењених метода у овом раду) и то: правни метод, економски метод, статистички и комбиновани.¹⁵ Сиве економија има несумњиву последицу на погоршање укупне макро-економске ситуације, па тако онда и на српску економију. Ово се пре свега односи на успоравање формирања ефикасног модела тржишне привреде у Републици Србији и као претња сиве економије по националну економску сигурност.

Сива економија захтева посебне методолошке приступе не само да би се утврдила њена суштина, већ и ради одређења будућих тенденција развоја сиве економије. С тога је у овом раду била неопходна примена мултидисциплинарног приступа, а за питања теорије саме

¹⁴ http://www.knowledge-banks.org/racunovodstvo_10_nfps_2_svi_08/lekcije/lekcija4.pdf /međunarodna regulativa, приступио интернету 21.07.2015

¹⁵ N.V. Cheremisina. Statistical estimation of shadow economy: regional aspect: dissertation abstract of Doctor of Economic Science/ N.V. Cheremisina - Samara, 2007., стр 39 .

сиве економије примена савремене нове институционалне економске теорије која је узета је као једна од теоретских основа, у оквирима мултидисциплинарног приступа.

Најзначајнији фактори ширења сиве економије у Републици Србији су¹⁶:

- велико смањивање производње и агрегатне понуде
- висока незапосленост
- низак животни стандард
- појављивање великог броја избеглих и расељених лица која не могу да реше свој статус
- мноштво мешовитих домаћинстава, чији чланови раде у друштвеном сектору привреде,
- неповерење грађана у банкарски систем
- дубоко усађем старх од инфлације
- релативно блага казнена политика и неефикасно функционисање државних органа
- толерантан однос власти, посебно према сегменту сиве економије у ком се обавља спољнотрговинска размена
- неконзистентност и нестабилност правних прописа

2.3 Сива економија у монетарно-финансијској сфери

Повећана активност међународног тржишта капитала и процес глобализације међународне привреде, од последње деценије 20. века, дозвољава физичким и правним лицима, између осталог, да релативно слободно пребацују велике суме новца између финансијских тржишта у националним границама, али и између појединих земаља. То је омогућило да се на међународном нивоу веома лако "пере" новац остварен криминалним активностима у појединим земљама¹⁷. Мада постоје знатне тешкоће у процењивању величине суме и обима криминалних активности, "доходак" створен на тај начин има знатан утицај на домаћу и међународну расподелу економских добара и макроекономску стабилност поједине националне привреде, региона или веће привредне заједнице.

¹⁶ Кулић М. "Пореска утаја и кријумчарење" БМГ, Београд 1999. стр. 45-56

¹⁷ Термин "прање новца" настао је у САД тридесетих година 20. века, у раздобљу прохибиције, када се истовремено у штампи појавила легенда да гангстери новац зарађен криминалним радњама приказују као профит остварен у ланцу својих перioniца. Термин је прихватила и наука о криминалитету, јер тачно описује шта се догађа са новцем када прође кроз циклус банкарских трансакција да би се "опрао" и на крају појавио као законит и "чист" употребљив капитал. Извор: М. Јовановић, *Прање новца - економија криминалитета. Организовани криминалитет и корупција*. Српско удражење за кривично право. Копаоник 27-30. март 1996.

У последње време, прање новца и мере на његовом сузбијању налазе се у средишту пажње међународне јавности. Тако су још октобра 1997. године, шефови држава и влада, на Другом самиту Савета Европе, усвојили декларацију која садржи акциони план како да Европа на уласку у 21. веку, буде безбедније и слободније место за све Европљане. У делу декларације се предвиђа и енергичнија борба против међународног криминала испољеног првенствено кроз: тероризам, организовани криминал, прање новца и кријумчарење дрога. Поред тога, већ дуже време Међународни монетарни фонд (ММФ) стоји на челу низа интернационалних институција које покушавају да процене потенцијалну штету од међународног прања новца на светску привреду и предложи мере које би могле помоћи у лечењу зла¹⁸.

По дефиницији, прање новца (енгл. Money laundering, нем. Geldwasche) је скривена активност. "Прљави" новац који циркулише кроз "машину за прање новца" ствара се криминалним радњама које се одвијају далеко од надзора легалних органа власти. Поменуте активности - посебно значајне у релативно малом броју земаља у којима постоји релативно снажно организован криминал или је распрострањена корупција - су веома лукративне обухватајући производњу и промет дрога, крађе аутомобила, проневере, инсајдерску трговину, илегални промет оружја и нуклеарног материјала, дечију порнографију и проституцију. Догађаји 11. септембра 2001. године додали су још једну димензију овом проблему и показали повезаност између прања новца и тероризма. Немогуће је непосредно и прилично тачно измерити годишњу величину нето финансијске добити оних који се широм света баве поменутим криминалним активностима. Тако Ђијакомели сматра да се 1986. године прало око 85 милијарди долара, а да је десет година касније поменута сума више него упетостручена¹⁹. Кверк нуди процене задатог проблема сматрајући да се у току једне године опере новца у приближној вредности од око 500 милијарди америчких долара, или 2% светског бруто производа. (ГДП)²⁰

---

¹⁸ Међу најпознатије треба споменути: Међународни савет за научне и професионалне консултације Програма криминалне превенције и криминалног првосуђа Ујединених нација (International Scientific and Professional Advisory Council of the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme - ISPAC); Интер –америчка комисија за контролу злоупотребе дроге (Inter-American Drug-Abuse Control Commission - CICAD); Ударна снага финансијске акције шефова држава и влада G-7 (Financial Action Task Force of the G-7 Heads of State and Government - FATF); Група међународне акције против прањановца (Group of International Action against Money Laundering -GAFI).

¹⁹ Giorgio Giacomelli, Take the Profit Out of Crime by Policing the Money Launderies, director of the UN International Drug Control Program, International Herald Tribune, 4.12.1996.

²⁰ Peter Quirk, Macroeconomic Implications of Money Laundering Working Papers, Publication Services, IMF, Washington, 1996.

Магазин "Economic" и ФАТФ, међудржавна организација за борбу против прања новца, процењују да прање новца данас износи око 2% до 5% укупне светске производње²¹. При томе, треба имати у виду да је наведена сума новца већа него што је, према подацима Светске трговинске организације (WTO), у то време износила годишња вредност укупног светског извоза: нафте, челика, лекова, меса, воћа, пшенице и шећера. Поменути процене нису рачунале изгубљени доходак услед пореске евазије и превара осигурања. С обзиром на тајност и природу прања новца, тешко је проценити његов стварни обим, али ови подаци су индикатори величине проблема.

Сасвим је сигурно да је данас вредност укупне суме опраног новца многоструко већа. Тако је ММФ још 1996. године проценио да тзв. "брuto криминални производ" у свету износи преко 500 милијарди долара годишње. По процени Уједињених нација 80% наведеног износа остварено је трговином наркотицима - највећим извором прљавог новца. Укупна сума опраног новца прелази износ домаћег бруто производа (GDP) многих земаља. Емпиријски подаци ММФ о величини обима прања новца, у групи коју чине развијене индустријске земље, непосредно се поклапају са подацима Интерпола о укупној криминалној активности у поменутиим земљама.

У основи, прање новца је директно везано за начин како се стиче капитал. Када се историјски посматра настанак великих богатстава у свету, на пример, Европе или САД, онда се види да су велики колонијални походи, ратови и пљачке били главна привредна активност која је донела богатство тим државама. Након пљачке долазило је до индустријских, технолошких и комерцијалних револуција које су способнијим и вештијим пословним људима доносиле огроман капитал. У таквим случајевима долази до тзв. "Парето ефекта" који сведочи да никада једни не могу да се обогате уколико други не осиромаше. Усмеравање великих сума новца прогресивно ствара све развијеније и финије облике операција прања новца - дела или целокупне имовине појединаца или неке компаније. Трансакције прања новца у новије време обухватају широку палету финансијских инструмената укључујући финансијске деривате и растући број разних посредника²². То се у првом реду односи на традиционалне финансијске субјекте, као што

²¹ Internet: <http://w\yw.24x7.co.rs/default.aspx?cid=600&rld=400&pid>, приступио дана 23.09.2014

²² Посебна врста купопродајних уговора који се као финансијски инструменти користе за осигурање од ризика промена каматних стопа и девизног курса од ризика пословања на тржишту капитала. Вредност финансијских деривата се изводи из драгих инструмената, на пример, уговора о купопродаји акција, обвезница, валута или робе, или из вредности индекса поменутиих инструмената. Намера није да средства постану предмет зајма, већ да се инвеститори, било правна, било физичка лица, на основу већ преузетих обавеза обезбеде од губитака услед кретања цена или курсева и на тај начин, ризик превали на друге

су банке и друге новчане институције, затим, брокере и дилере који послују са хартијама од вредности, као и на неконвенционална и паралелна финансијска тржишта.

2.4 Могућности спречавања сиве економије у монетарно-финансијској сфери

Ради лакшег сагледавања сиве економије у монетарно-финансијској сфери, сагледаћемо кроз успостављање делотворног система мера. Услед наведеног, заузет је заједнички став да је ради предузимања континуираних и делотворних активности у борби против прања новца и финансирања тероризма неопходно, пре свега, успостављање делотворног система мера, али и идентификација учесника у тој борби. Као основне компоненте тако успостављеног система наводе се:

- адекватно законодавство,
- финансијска обавештајна служба,
- регулаторна тела и надзорни органи,
- међународна сарадња,
- механизми за откривање и процесуирање кривичних дела прања новца,
- финансирања тероризма.

Сходно међународним стандардима, успостављеним у оквиру одредаба међународних уговора и директива, и наша земља се определила за то да се на основу законских решења, односно одредаба које су из њих произишле, мора обезбедити криминализација прања новца и финансирања тероризма. Такође, усаглашено је и да се пропишу превентивне мере у приватном сектору и обезбеди ефикасан и свеобухватан систем привременог и трајног одузимања имовинске користи стечене на основу криминалних активности. Поред наведених, другим законима су уређене области као што су регистрација привредних друштава, регистар непокретности, банкарски систем, девизно пословање, платни промет,

---

субјекте. При томе се најчешће употребљавају најновији финансијски инструменти: опције (трансакције, у којима једна страна продаје право без обавезе куповине /call option/ односно продаје /put option/ одређеног финансијског инструмента по уговореној цени, док друга страна купује то право. У том склопу акције, берзански индекси са тржишта акција, обвезнице и фиучерси јесу предмет опције на финансијским тржиштима. Купац плаћа продавцу премију која представља цену опције.); фјучерси (на фиучерс тржиштима се тргује фјучерс уговорима за државне обвезнице, за депозитне сертификате и за благајничке записе. Банке теже да рекомпензују каматни ризик добитком на фиучерсима); форвардси (су заједнички аранжмани два пословна партнера, као две уговорне стране, који позајмљују' тачно прецизиран /одређен/ износ по каматној стопи која је уговорена), и свопови (репрезентују финансијске аранжмане помоћу којих се замењују каматне стопе у уговорима, уж сагласност уговорних страна, а главнице се не замењују, пошто се у уговору јављају као "стратешка категорија" за обрачун камата).

игре на срећу, превенција корупције и друге комплементарне области, а све да би се смањили потенцијални реални ризици од та два феномена.

У оквиру Националне стратегије банке и друге финансијске институције идентификоване су као најважнији извор информација о прању новца, финансирању тероризма и другим облицима финансијског криминала. При томе, велики значај је дат прикупљању и координисаној размени тих информација између надлежних државних органа, који чине крuciјални елемент у борби против тих облика криминала.

Због тога је Република Србија образовала специјализовани орган који се бави наведеним пословима - Управу за спречавање прања новца. Слични органи, који постоје у више од 100 других држава, називају се у међународним конвенцијама и другим међународним стандардима финансијско-обавештајна служба. Финансијско-обавештајна служба је „централна агенција надлежна за прикупљање и анализу података добијених од финансијских институција и прослеђивање другим надлежним органима података до којих је дошла“²³. Посебан значај има и чланство Управе за спречавање прања новца у EGMONT групи, међународном удружењу финансијско-обавештајних служби посвећеном унапређивању њихове међусобне међународне сарадње. У међународној заједници, у пракси су се издиференцирала четири основна модела организовања финансијско-обавештајних служби: административни, полицијски, судско-тужилачки и мешовити модел.

Република Србија се определила за прихватање и имплементацију административног модела. Као чланица тог удружења наша земља је прихватила и испуњавање обавезе да у току 2008. године донесе закон којим се уводе и уређују превентивне мере и међународна сарадња у области борбе против финансирања тероризма. У супротном, као санкција у случају да се не испуни та обавеза, било је могуће искључење из EGMONT групе²⁴.

2.4.1 Прање новца из сиве економије

Прање новца из сиве економије је изум америчких транснационалних компанија које су, бежећи од високих пореза и државне контроле, измислили оф-шор земље, пореске рајеве на свету у којима се порез плаћао максимално до 4,23 одсто. Ти порески рајеви углавном су отворани на егзотичним острвима да би турбо менаџери могли без проблема да узму

²³Сајт www.vlada.rs/dokumenta, приступио дана 24.12.2014

²⁴ Споразум и план активности, Пакт за стабилност југоисточне Европе, Осло, август 1999, интернет страна: www.srbija.sr.gov.yu/video/antik-inic. 21.03.2014

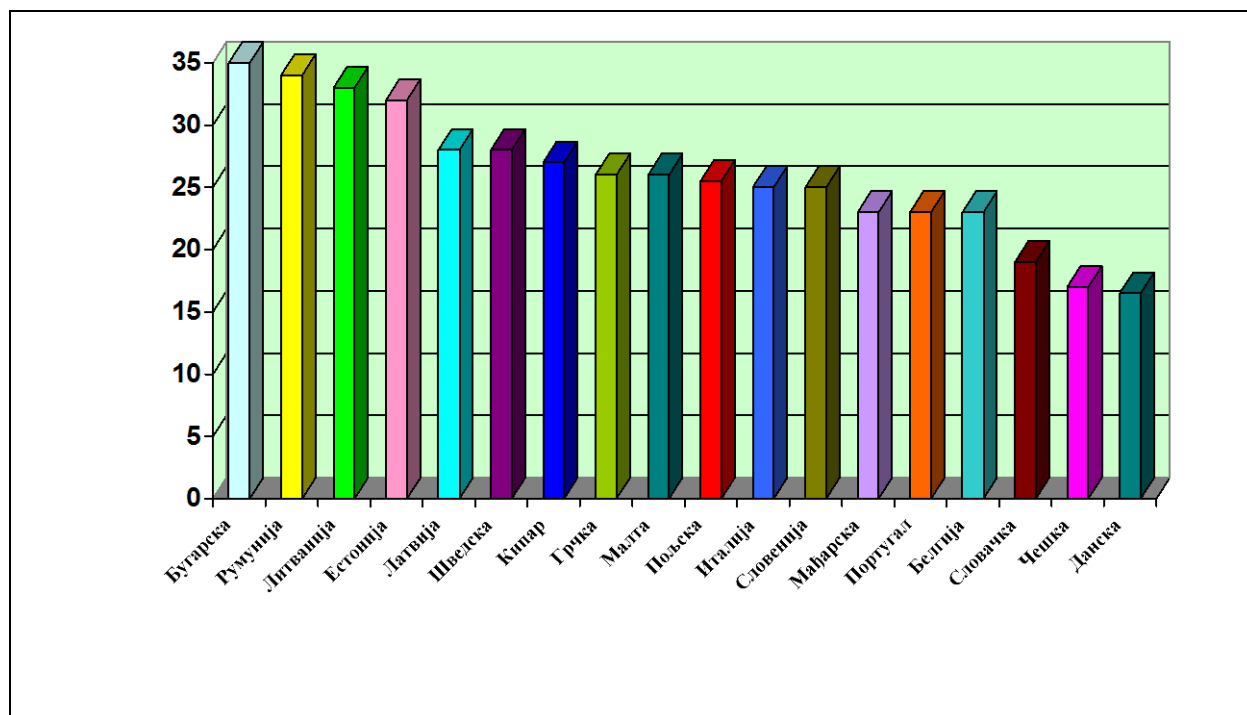
Сива економија и прање новца као финансијска основа тероризма

милијарде долара опљачканог новца и да се на миру одморе и окупају. Сива економија јесте фундаментални креатор прљавог новца, јер се на тај начин креће између 40% и 60% друштвеног производа (преко 7% у САД, 17,1,% у Немачкој, 20% у Кини, 25% у Италији и 40% у Русији, а у земљама у развоју и земљама у транзицији, које су главне жртве финансијских шпекуланата, преко 50% БДП). Ако знамо да је светски БДП око 30.000 милијарди долара и ако узмемо да је 20% неки просек сиве економије, то значи да је у процесу прања новца читавих - 6.000 милијарди долара. Постоје делатности које имају велике годишње обрте и изузетно су интересантне за финансијске мешетаре због великих зарада приликом прања новца: дуван 204 милијарде долара, алкохол 259 милијарди долара, спорт 300 милијарди, невладини сектори 1.000 милијарди долара, фармација 300 милијарди долара, дрога 400 милијарди долара, проституција 400 милијарди долара, трговина оружјем 200 милијарди долара и коцкање 68 милијарди долара. Гуруи турбо капитализма су постали немилосрдни. Похлепно прождиру сопствене компаније и пљачкају инвеститоре. Тако је у 2000. години дошло у САД до највеће пљачке грађана када је 4.500 милијарди долара отишло шпекулантима са Волстрита. Лажним билансима потопљене су, надуване компаније као што су: "Enron", "Global Grosing" и "Adelphia". Оптужбе су свуда исте - фалсификовање биланса фирми и увећање лажним фактурама непостојеће добити.

Земље	Процент	Земље	Процент
Данска	17,6	Аустрија	8,9
В.Британија	13	Шпанија	23,1
Ирска	16,1	Грчка	29,0
Финска	2,0	Холандија	13,6
Украјина	50,0	Немачка	15
Француска	14,3	Црна Гора	60,0
Италија	27,3	Русија	40,0
Норвешка	13,1	Србија	42,0
Швајцарска	14,8	Швајцарска	14,8

Табела 2. Сива Економија у % од друштвеног производа²⁵- 2000. године, обрада аутора

²⁵ Извор: Л. Г. Телсер, оп. цит., стр. 24.

Графикон 1. Удео сиве економије у укупној економији појединих држава ЕУ у процентима²⁶ – 2005.година, обрада аутора

Наведени подаци могу и да завајају. Наиме, ако амерички друштвени производ износи око 7.500 милијарди долара годишње, онда учешће сиве економије од 7% у друштвеном производу износи око 525 милијарди долара у форми "прљавог новца".

Та сума је готово два пута већа од руског друштвеног производа који годишње износи око 280 милијарди долара (од чега 102 милијарде долара одлази у канале сиве економије). Токови прања новца најозбиљније нагризају ткиво светских финансија, из разлога што је обим трансакција илегалног, прљавог новца незаустављиво расте. То је довело до тога да је данас готово тешко у области финансија одвојити утају пореза и прање новца, јер су та два процеса практично органски повезана. У Европи готово све земље губе од утаје пореза: у Великој Британији, према процени и извештају финансијске фирме "Дилоит и Туш", који је одобрила Европска унија, годишње се утаји или избегне порез од 85 милијарди фунти, а само се око 2,5 милијарде фунти годишње поврати у легалне токове применом мера на сузбијању пореске утаје. У том контексту је сасвим јасно да треба избегавати високе, казнене порезе, који провоцирају евазију пореза. Јер, ако је порез на

²⁶ Табеле сачинио аутор према: Torgler, B. Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis, Cheltenham: Edward Elgar. 2007, и Hart, M., R. Blackburn and J. Kitching The Impact of Regulation on Small Business Growth: An outline research programme, London: Small Business Research Centre, Kingston University. 2005,

дуван (или алкохол) веома висок, онда је постојећи мотив сасвим разумљив: продавати дуван илегално, избегавати порез и директно оштетити јавну касу државе.

Државе	Процент	Државе	Процент
Португалија	83,0	Белгија	74,4
Данска	81,7	Аустрија	74,0
В.Британија	78,0	Шпанија	73,1
Ирска	77,5	Грчка	72,5
Финска	76,2	Холандија	71,9
Шведска	76,0	Немачка	70,1
Француска	76,0	Луксембург	68,7
Италија	74,7	САД	66,4

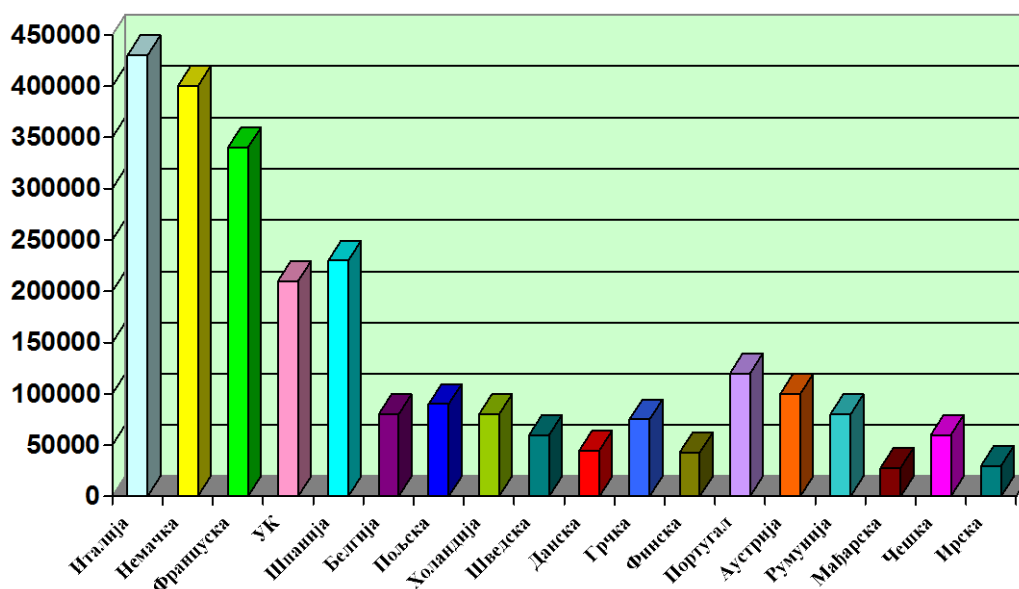
Табела 3. Порез на дуван у % од малопродајне цене²⁷, обрада аутора

У склопу невидљиве повезаности прања новца и утаје пореза Светска банка је предложила финансијско кажњавање, као законску регулативи и механизме против прања новца у свим земљама савременог света. У ствари, ради се о казненом порезу, као додатном порезу на капитал који се трансферише преко одређених земаља. Међутим, ни у овом случају није предвиђена могућност пребацивања пореза на креаторе прљавог новца, попут пореза на промет некретнинама.

2.5 Развијеност и обим сиве економије на глобалном нивоу

Смањење утаје пореза, смањење обима сиве економије и неформалног запошљавања је важан циљ политике у свим земаљама ЕУ, а поготово у земљама у транзицији, током последњих деценија. Обим сиве економије се веома тешко мери, па имајући у виду специфичност овог проблема потешно је нагласити да је одређивање мера за сузбијање сиве економије такође веома сложен процес. Међутим постоје веродостојни начини за одређивање обима сиве економије на националном, регионалном, као и на глобалном нивоу.

²⁷ Студија "Сива економија у Србији: Нови налази, и препоруке за реформе", Фонда за развој економске науке, представљена 13. Маја 2013. године у Народној скупштини

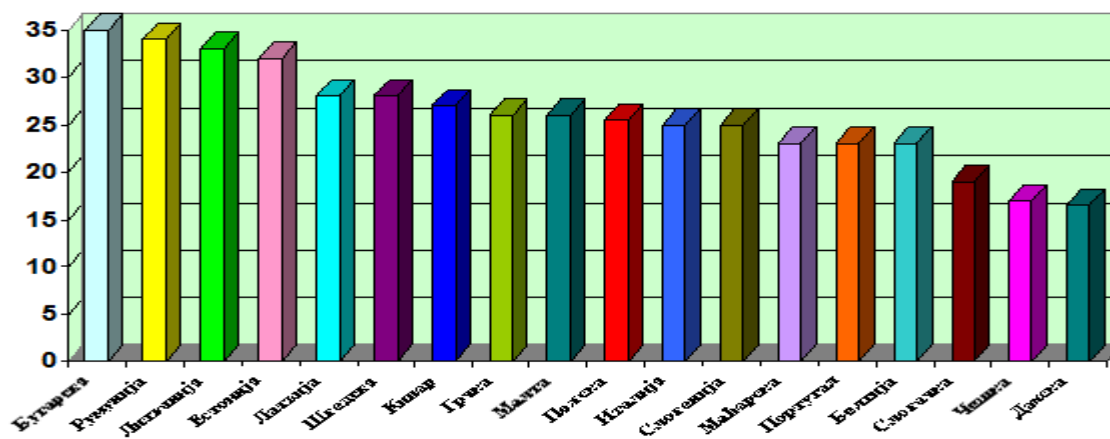

Графикон 2. Губитак појединих држава ЕУ због неплаћених пореза на зараду од прихода из сиве економије-2005. године, на годишњем нивоу²⁸

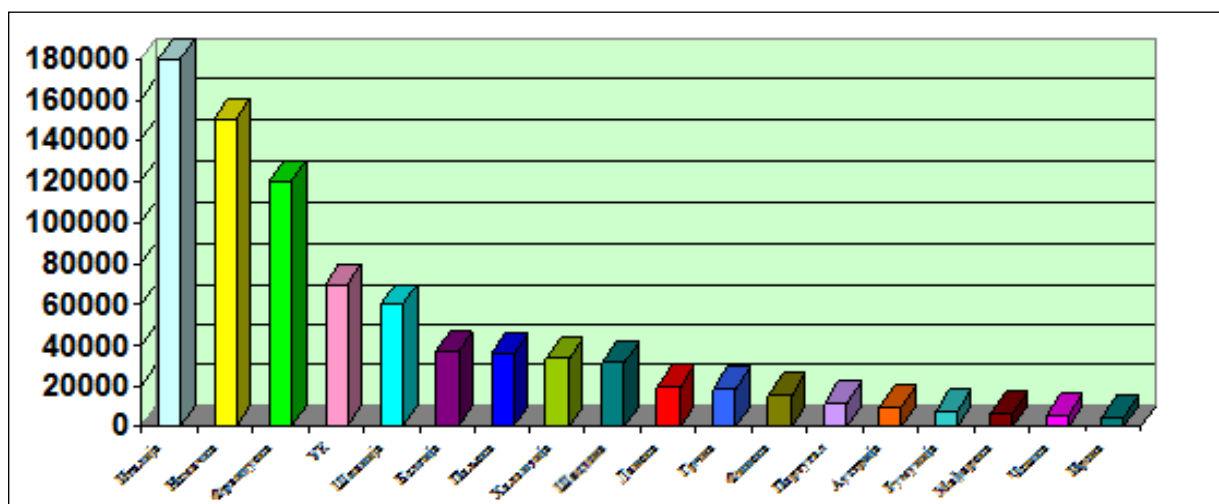
Постоје подаци који могу помоћи при истраживању сиве економије. Зашто је важно покушати да се сазна више о сивој економији? Сиве економске активности представљају проблем из неколико разлога. Један од циљева сваке владе је да обезбеди правни оквир за одвијање економских активности односно одговарајућих институција за економски напредак. Када је питању сива економија званичне институције су углавном заобиђене: уговори често не постоје, тржишни односи могу бити пропаћени насиљем, па је стога веома тешко да може доћи до развоја савременог, легалног пословања.

---

²⁸ Табеле сачинио аутор према: Torgler, B. Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis, Cheltenham: Edward Elgar. 2007, и Hart, M., R. Blackburn and J. Kitching The Impact of Regulation on Small Business Growth: An outline research programme, London: Small Business Research Centre, Kingston University. 2005,

Графикон 3. Удео сиве економије у укупној економији појединих држава ЕУ, у процентима²⁹ - 2005. године, обрада аутора

Графикон 4. Губитак због неплаћених пореза на зараду од прихода из сиве економије, у неким државама ЕУ³⁰ – 2005. године, обрада аутора

Велики удео сиве економије у привреди и пословању било које државе означава и то да су пореске стопе веће за оне који су запослени у званичној економији или, боље речено, да они једини плаћају порез, док делатности у сивој економији не подлежу плаћању пореза. Значајно је напоменути и то да у општим разматрањима сиве економије постоји константа корелације између величине пореских намета и обима сиве економије.

²⁹ Исто

³⁰ Табелу сачинио аутор према: Toggler, B. Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis, Cheltenham: Edward Elgar, 2007 и Hart M., R. Blackburn and J. Kitching The Impact of Regulation on Small Business Growth: An Research programme, London: Small Business Research Centre, Kingston University 2005.

Сива економија и прање новца као финансијска основа тероризма

Разумевање сиве економије има важне практичне импликације. Ако пореско оптерећење расте, може доћи до повећања сиве економије што доводи до смањења пореских прихода. У таквим околностима, владе појединих земаља често прибегавају повећању пореских основица као последицу пада буџетских прихода. Наравно, овај зачарани круг се може избећи уколико се спроводи рационална пореска политика. Следећи фактор који може да утиче на величину сиве економије је "порески морал". Ако људи мисле да порески систем све мање фер према њима, веће су шансе да раде у сивој зони.

3 ПРАЊЕ НОВЦА У ЕКОНОМСКОЈ ТЕОРИЈИ

Прање новца је глобални проблем, па врло често прање новца прелази границе једне државе. Прање новца је постао главни светски проблем, што свакако указују подаци који указују на то да се годишње опере око 1000 милијарди долара, а заплени само 1 одсто од укупне вредности опраног новца.

Прање новца је процес кретања илегално стечених средстава кроз трансформације, са циљем да се на крају добију привидно легална новчана средства. У литератури можемо наћи и различито одређивање и тумачење прања новца, зато ћемо објаснити дефинисање и злоупотребе новчаних средстава и њихове токове.

3.1 Прање новца као економски феномен

Прање новца увек води криминализацији друштва. На почетку се ствара утисак да земља напредује, али убрзо они који су нелегално дошли до значајних сума новца стичу углед, богатство и моћи покушавају да преузму контролу целокупног финансијског и привредног система. Такве земље немају проблема са криминалом, јер не могу да га контролишу, јер криминалне организације у суштини ту контролишу државу. Опасност од процеса прања новца по само друштво састоји се и у консолидацији економске моћи организованог криминала, јер му се омогућава да улази у легалну економију. Готово је опште познато да мафија у Италији остварује већи приход од својих легалних делатности, него што га остварује од класичног криминалног деловања. Међутим, иако се тиме несумњиво ствара богатство и отварају нова радна места, легално пословање које је у власништву организованог криминала подразумева многе тешкоће и опасности будући да се и ту јасно виде обрасци криминалног понашања попут изнуђивања, притисака или корупције. Може се рећи да процес прања новца представља сложен и динамичан изазов како за целокупну међународну заједницу, тако и за целокупну међународну безбедност. Због глобалне тенденције прања новца, глобални стандарди и међународна сарадња нужни су ако желимо спречити криминалце у процесу прања незаконито стеченог новца и спровођењу њихових криминалних активности.

Дефиниција прања новца развијала се поступно, од уске везе с производњом и продајом дроге до широког опсега кривичних дела који му претходе. Ако се вратимо на саму суштину прања новца, а то је прикривање незаконитог извора прихода и покушај њиховог

„озакоњења“, јасна је улога законодавства које систем за спречавање прања новца мора имати на темељној поставци: злочин се не исплати. Ова поставка има два циља: добар превентивни систем како би се прање новца спречило или открило и одузимање свих прихода и имовине, уколико је новац већ опран. У том смислу спречавање прања новца има шире учинке на починиоце кривичних дела који су мотивисани искључиво профитом.

Прање новца представља низ активности усмерених на легализацију новца стеченог на илегалан начин као што су: организовани криминал, корупција, финансијска превара, шверц и остале илегалне активности. То је, процес који подразумева постојање илегалних извора прихода, који се коришћењем великог броја финансијских трансакција, приказују као да потичу из легалних извора³¹. Прање новца готово никада не представља проблем само једне државе, то је најчешће мултинационални проблем због методологије по којој се новац пере. Због тога је сасвим оправдано укључивање међународне заједнице у борбу против ове криминалне појаве на глобалном плану.

С обзиром да се процес прања новца углавном одвија у три фазе, те се неретко протеже преко међународних граница, где сарађују мање или веће групе људи створене ад-хок или за трајније деловање, а претходи му различитост предикатних казних дела, све то јасно указује на сложеност самог процеса прања новца. Упркос томе што се дефиниција прања новца неизбежно развија, у ранијој се литератури као и у модерним размишљањима појављују исте основне саставнице дефиниције прања новца: прикривање незаконитог извора новца и настојање њезиног озакоњења.

У том се смислу наводе нека размишљања промишљања о структури појма прања новца:

- „Прање новца је свака техника усмерена на претварање незаконито стеченог прихода тако да се чини као поштена и законита зарада.“
- „Прање новца означава активност усмерену на прикупљање непоштено или незаконито стечених прихода кроз законите послове.“
- „Прање новца можемо најкраће дефинисати као претварање илегално остварене добити у привидно легалну.“
- „Прање новца обухвата делатности усмерене на прикривање имовинске користи добијене криминалним делом, и укључивање, депоновање и друго располагање

---

³¹ Schroeder, R. W., (2001), *Money laundering: A global threat and the internacional comunitys response*, FBI Law Enforcement Bulletin, vol.70, Washington.

(новцем, вредносним папирима, драгуљима и др.) стварајући привид да су предмети легално стечени.“

- „Традиционално, прањем новца се сматра (одвојено од осталог) чишћење прљавог новца произашлог из незаконитих активности које су у колективној свести вероватно повезане с продајом дроге.“
- „Термин прање новца се односи на промену облика незаконито стеченог новца на начин да изгледа легалан. Осим тога, то је прикривање незаконитог извора прихода или његово коришћење.“
- „Прикривање порекла незаконитих прихода како би се чинило да потичу из законитих извора.“
- „Прање новца је финансијска трансакција створена за легализацију новца стеченог криминалом односно за прикривање добити из незаконитих делатности.“
- „Прање новца је по својој природи поступак прикривања незаконитог извора прихода насталих из кривичних дела као би се учинили законитим.“

Шира дефиниција прања новца указује на комплексност самог процеса, а очитује се у ставу да је прање новца процес који обухвата одређена поступања с имовином која произлази из казненог дела, а не мора нужно укључивати новац. Најчешће се повезује с економски мотивисаним кривичним делима. С обзиром на наведено, евидентно је да дефиницијом прања новца треба тежити свеобухватности, имајући на уму да је циљ прања новца умањење или отклањање сваког ризика од заплене или конфискације како би примарни циљ незаконитих активности (трошење новца или улагање у наставак пословања) био постигнут.

У масовним медијима и научној литератури термин „Прање новца“ користи се за поступак или низ поступака уско повезаних са активностима организованог криминала. Означава преваходно процес легализације средстава стечених дејством организованог криминала, односно то је низ активности којима се средства стечена незаконитим радњама укључују у легалне банкарске и финансијске токове.

Легализација незаконито стечених финансијских средстава је проблем правосуђа на планетарном нивоу и одвија се у свим деловима света. Само у САД више од 300

милијарди долара годишње стечених организованим криминалом бива легализовано и укључено у банкарско- финансијске легалне процедуре.³²

Није тешко претпоставити да починиоци кривичних дела удружених ради лакшег и ефикаснијег стицања незаконите добити иницијално покушавају самостално да оперу новац. Међутим, пракса, да сами починиоци кривичних дела у оквиру организованог криминала сами легализују своју добит, постаје све ређа. У структури организованог криминала на светском нивоу одавно је формиран слој уско специјализованих стручњака – правника, банкара и рачуновођа, добро плаћених за услуге легализовања незаконито стечених средстава.

Узроци легализације финансијских средства стечених организованим криминалом су следећи:

- слободно кретање финансијских средстава кроз банкарске и друге институције,
- сакривање илегалног порекла средстава и тиме спречавање судских поступака и
- најважније за починиоце кривичног дела- спречавање конфискације, заплене, од стране надлежних органа.

Анализа досадашње научне литературе која се бави овом проблематиком указује да се „прање новца“ најчешће састоји из три фазе:

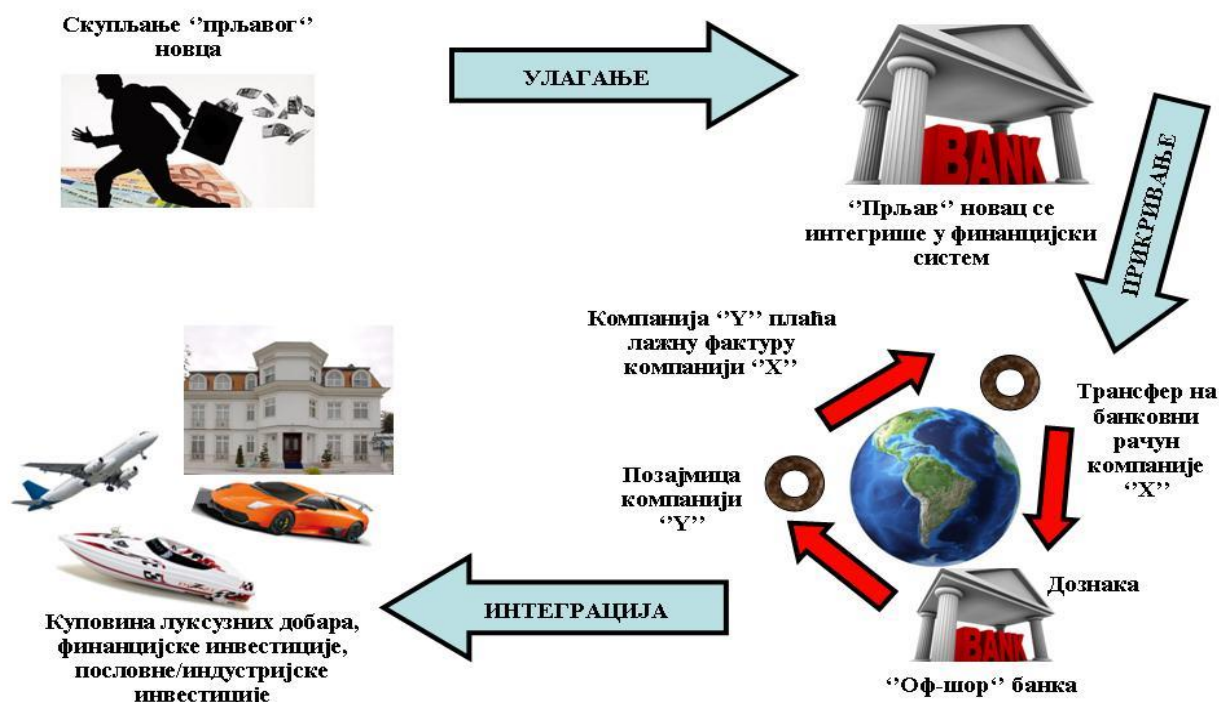
- пласман,
- раслојавање³³ и
- интегрисање средстава.

---

³² U.S. Department of the Treasury. 2010. *The National Money Laundering Strategy for 2010*. Washington, D.C.: Department of the Treasury.

³³ У литератури на енглеском језику користи се израз „*layering*“ што у буквалом преводу значи „раслојавање“

ТИПИЧНА ПРОЦЕДУРА ПРАЊА НОВЦА

Слика 2. Обрада аутора

Пласман је депоновање средстава у финансијске институције или конверзија готовине у друга средства плаћања као што су менице и чекови или конверзија готовине у хартије од вредности. Било који од наведених видова конверзије готовине мора да испуни основни претходно наведен захтев организованог криминала-слободан проток кроз банкарски систем и друге финансијске институције. Најједноставнији поступак пласмана би био једноставно депоновање готовине на рачун у банци.

Многе банке нису усагласиле своје пословање са Законом о обавезном извештавању³⁴ о пласману већих банкарских депозита. Више истрага на савезном нивоу у САД, седамдесетих и осамдесетих година прошлог века указало је да банке нису извештавале о милијардама долара финансијских трансакција, па је то довело до нових законских и под законских аката, а који се примењују, по узору на САД широм света.

³⁴ <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/09/Zakon-o-budzetskom-sistemu.pdf>, приступио дана 14.07.2015

Раслојавање означава поступак вирманског уплаћивања средстава са основног рачуна на више рачуна у различитим банкама, а у циљу прикривања порекла наведених средстава. Овај постуак најчешће означава трансфер средстава у друге државе изван оне у којима је отворен основни, почетни рачун, а обичано су то банке на Кајманским острвима, Бахамима, Панами и Кипру.

Када су средства депонују у страну банку, она могу да се даље уплаћају на банкарске рачуне широм света, а који постоје искључиво за потребе прања новца. Већ ове уводне напомене указују на постојање читавог илегалног финансијског система, у оквирима оног постојећег, а услађеног са међународним законима и законима држава - седиштима финансијских институција. Број дневних трансакција је такав да представља велики проблем за правосудне и друге надлежне органе да уђу у траг процесу раслојавања средстава.

Интегрисање средстава подразумева даље кретање претходно раслојених средстава са основног или више основних рачуна. По поступку раслојавања ова средства не могу више да буду повезана са њиховим илегалним пореклом, па се без кривичних последица могу интегрисати у финансијске институције, где најчешће, са временом, постају део неких других легалних фондова.

У основи процеса прања новца је превара, односно представљање да су одређена средства стечена легалним начином, у складу са вежећим међународним и националним законодавством, или да се таква незаконито стечена средства представе као власништво треће стране која није у вези са правим власницима.

Циљ највећег броја незаконитих активности је стицање профита за поједнице или групе које спроводе кривична дела. Са становишта самих починиоца кривичних дела од стицање профита нема користи уколико се тај профит не може легално користити. С тога, један део нелегално стеченог профита се по правилу инвестира у друга кривична дела, а већина се таквих средстава мора бити легализована. Уколико се оствари успешно легализовање незаконито стечених финансијских средстава, починиоцима кривичног дела је омогућена контрола средстава и сакривање извора прихода. Ово, међутим, не значи да сваки облик криминала захтева уточишта за стварање легалних оквира за финансијска средства. Индикативно је да средства стечена тзв. ситним облицима криминалних активности

готово никад не доспевају до финансијских институција и нема потребе за њиховом легализацијом.

3.2 Осврт на начине и технике прања новца

Фактори од којих зависе начини и технике прања новца су следећи:

- количина средстава које треба легализовати,
- стање у привреди у држави у којој се врши прање новца,
- закони и под-законска акта у држави у којој се врши прање новца,
- стање на финансијском тржишту и
- доступност фаза кроз које ће новац пролазити приликом процеса легализације.

Известан број аутора наводи горе наведене факторе као пресудне за избор начина и техника за прање новца³⁵, с тим што то није увек у складу са овде датим редоследом. Такође је устаљено у литератури да се код прања новца ради о злоупотреби финансијског и нефинансијског сектора, као и злоупотреби одређених самосталних професија.³⁶ Савремени облици прања новца поразумевају и улагања у нефинансијски сектор, савремене технологије, електронско банкарство и инвестиције фондове. Финансирање тероризма углавном се одвија електронским путем или преко непрофитабилних организација, осигуравајућих друштава и преко не финансијског сектора.³⁷

Последице прања новца код правних лица представља директну штету за финансијски систем у одређеној држави, у којој се врши такво прање новца, и то преваходно из следећих разлога: умањење или потпуно избегавање пореских обавеза према датој држави; довођење трговачких фирми у стечај и због незаконитог одлива средстава у иностранство.

У случају финансијских институција највећу штету од прања новца имају штедише и други банкарски комитенти, али је занимљиво да велики проблем представља обрнут

---

³⁵ Van Duyne, Petrus C. and M. Levi (2005), *Drugs and Money. Managing the Drug Trade and Crime Money in Europe*, London: Routledge Publishing Company, 2005, стр 54-57; Reuter, Peter and E. M. Truman (2004), *Chasing Dirty Money: The fight against moneylaundering*, Washington D. C.: The Institute for International Economics. Стр 22, 24, 36.; Woods, Brett F. 1998. *The Art & Science of Money Laundering: Inside the Commerce of the International Narcotics Traffickers*. Boulder, Colo.: Paladin Press, стр. 11

³⁶ Friedrich Schneider: Money Laundering and Financial Means of Organized Crime: Some Preliminary Empirical Findings, . Economics of Security Working Paper 26, Berlin: Economics of Security, Berlin 2012., стр. 67-69

³⁷ Walker, John (1999), How big is global money laundering?, *Journal of Monetary Laundering Control*, 3/1, pp.84-101.

процес, прилив прљавог новца из иностранства у банкарски систем неке државе. Последице овог процеса се крећу у распону од разарања финансијског система, па све до подривања стабилности и угледа држава у коју је прилив прљавог новца остварен. У наставку ћемо се осврнути на начине и технике прања новца у зависности да ли су носиоци ове илегалне активности правна или физичка лица. Важно је, на овом месту, напоменути да је прање новца процес при коме се комбинује учешће правних и физичких лица, па је подела на ове две групе овде изазвана настојањем да се начине и технике прања новца представе у свом суштинском облику, ради лакшег разумевања основних и изведених научних поставки овог рада.

"Прање новца" није нов феномен, јер егзистира паралелно с постојањем тзв. црног тржишта, односно сиве економије. У националној привреди, сиво тржиште се ослања на шверцоване робе и на илегалну трговину средствима плаћања, што је последица поремећаја понуде и тражње робе, услуга, новца и девиза. Ту су изузетно значајна илегална средства плаћања, која су стечена на нерегуларан начин, која функционишу изван званичних монетарних токова и која се не региструју на рачунима код банака. Међутим, у држави која не може да задовољи тражњу сектора становништва за девизама, грађани се аутоматски окрећу алтернативном тржишту, које је релативно добро снабдевано страним средствима плаћања. То тржиште, углавном, нема дозволу за рад званичних институција. И банке, које се баве финансијским трансакцијама, упадају у клопку дефицита у средствима за плаћање и због тога прибегавају шпекулативним методама ради прибављања девиза, за које иначе влада висока потражња (тзв. девизна глад). Томе често прибегавају и предузећа, која набављају девизе преко дилера на црном тржишту или преко банака посредством штицунга.

Феномен „прање новца“ није довољно истражен у финансијској литератури. У финансијској пракси се иначе сматра да „прање новца“, представља финансијску операцију помоћу које се одређена средства плаћања шаљу преко бројних депонената, односно бројних рачуна код различитих банака ради потпуног скривања почетног извора средстава (новца, девиза).

„Прање новца“ јесте и прерушавање прекомерно стечених, као и илегално пренетих средстава. Циљ сваког "прања" новца је легализација власништва новчаних средстава стечених на илегалан начин, захваљујући криминалним активностима. Скривањем (успешним) правог порекла новца, илегална средства плаћања фактички улазе у posed,

чиме се законски "покрива" прави извор средстава. Најлакши вид легализације илегално стечених средстава јесте депоновање новца у банку без доказивања порекла. Операција може бити изведена и механизмом претварања средстава у друге облике финансијске активне.

Током 70-тих и 80-тих година релативно успешно се развијала техника „прање новца“. У досадашњој пракси унапредовала су четири типична начина. Истраживања Bank of England-а показала су да „прање новца“ полази од технике прикривања правог порекла новца и власништва средстава плаћања, преко технике легалног долажења у посед новца после обављеног "прања" новца, до технике промене облика средстава и ослобађања од велике количине новца, која је стечена криминалним активностима³⁸.

Средства прибављена на илегалан начин (од трговине оружјем, дистрибуције дроге, утаје пореза, пљачке, ратног напада, пиратеријом, али и уценама политичара), депонују се у одређеној финансијској институцији и/или пласирају у куповину хартија од вредности. Обично, "веран" службеник банке помаже операцију депоновања. Средства се, затим, селе ван граница земље у којој су пласирана. Најзад, "пренета" средства (сада на легалан банкарски начин) могу се слободно користити за куповину роба, набавку хартија од вредности, улагања у имовину.

У етапи "пресвлачења" одвија се најзначајнија операција "прања" новца, у којој се фактички врши "прерушавање" порекла, односно "заметање трагова" власништва средстава. У тој етапи се користе тзв. оквирне компаније, које поседују легална средства и пословни легитимитет. Најпогоднији су за то "оф-шор" рачуни инвестиционих или пензионих фондова. Прослеђују се налози за трансфер да би се средства у потпуности уклопила у међународни систем плаћања. Коначно, врши се (успешно и легално) препродаја или роба или хартија од вредности. У етапи интеграције долази до легитимне асимилације средстава, односно до реинтеграције новца у међународним финансијама и до "спајања" са свим облицима финансијске активности.

То, пак, имплицира испољавање лажних налога за отплату обавеза по зајмовима и/или лажних фактура, као покрића за купљену робу, како би, иначе, врло сложена операција трансфера средстава онемогућила детекцију. А то је добар знак за приход, који се сада

³⁸ www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_7/index.html, приступио дана 19.12.2014. године.

стечен од легитимне имовине, пословног подухвата и финансијске трансакције, појављује потпуно чист, као суза, односно као прави "чист" новац. Тиме је "перач" новца избегао сваки траг открића улаза средстава у финансијски систем земље, прелаз преко националних граница и банкарски трансфер. Апсолутни "хит" за прање новца тренутно је сектор осигурања³⁹.

Друга техника "прања" новца имплицира повлачење пет потеза. Првим потезом обавља се структурирање трансакција испод нивоа евиденције промета средстава. У другом потезу долази до коришћења трансфера путем телекса и SWIFTА-а⁴⁰. Трећи потез имплицира коришћење "оквирних" компанија (shell) са чијих рачуна крећу средства на прање. У четвртном потезу долази до кривотворених зајмова са фалсификованим сертификатима о депозитима, као фиктивно покриће. Коначно, пети потез подразумева оснивање тзв. фасадних компанија са јасним циљем прања новца путем преношења преко граница што већег броја рачуна банака⁴¹.

Трећа техника позната је у свету по томе што је добила специјални назив-метод "веш машине", који синтетизује три фазе: фаза претпрања обично се одвија по земљама у којима је девизна контрола изузетно слаба и по земљама у којима се ригорозно поштује принцип тајности рачуна и улога. С тим у вези, отварају се текући рачуни у земљама са слабом (или непостојећом) девизном контролом. У земљама са ригорозним поштовањем принципа тајности банкарских рачуна, отварају се, пак, фиктивне фирме. Сада долази фаза "прања" у којој се купује непокретна и покретна имовина у земљама са слабом девизном контролом, под фирмом приватизације. У земљама са ригорозним поштовањем принципа тајности банкарских рачуна сада се врши депоновање илегално стеченог новца. Тиме се, у крајњој инстанци, обавља процес легализовања средстава (чиме новац стиче легитимитет). На крају, у фази рециклирања (која се обавља само у земљама са слабом девизном контролом) "фиктивно улагање у привреду дате земље врши се тако што новац прође кроз

---

³⁹ Физичко лице може да осигура себе или своју имовину на велику суму новца и да уплати огромну премију. Уколико одустане, плаћа пенале, али враћена разлика заправо је опрани новац. Ако су власници прљавог новца фирме, оне могу да осигурају запослене или имовину од ризика који ће се обавезно и десити у наредном периоду. Премије обично буду веће од исплаћене штете, али с обзиром да нека осигурања то прихватају, мало је вероватно да не постоји "дил" са неким из осигуравајућег друштва.

⁴⁰ SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) је светска мрежа (заједница) од преко 7.600 финансијских институција, из 198 земаља, међусобно повезаних електронским системом трансакција, кроз коју се сваког радног дана, по моделу потпуне аутоматизације ("end to end automation"), у светским размерама, реализују бројни платни налози и друге поруке за међународна плаћања. Просечна дневна вредност платних порака преко SWIFT мреже процењује се на преко 5.000 милијарди долара. SWIFT је основан 1973. године у Базелу.

⁴¹ Др Ж. Ристић, *Глобални фискални менаџмент*, Савремена администрација, Београд, 2002, стр. 138-141.

текуће рачуне и враћа се у земљу из које је дошао"⁴². То се осамдесетих година обављало са 1-10% за сваку услугу, а данас право прање новца кошта од 20 до 50% од опране количине новца.

Четврта техника је, бар за сада, последња у пракси савременог света, која се састоји у тзв. уситњавању (smurfing) чиме се велики број малих количина новца депонује код великог броја малих међусобно неповезаних банака. У свету та граница износи 10.000 долара (САД) изнад које банкарски контролори не дозвољавају несметане уплате средстава на банкарске рачуне (без доказа о пореклу новца).

Техника је, према томе, у фази развоја, која прати интернационализацију финансијских тржишта, редукацију девизне контроле банака, повећање тајности рачуна и развој технике трансфера капитала. Тиме се практично шире простори за растући трендкриминалних финансијских трансакција, којем се, за сада, једино супротставља финансијско законодавство САД, Канаде, В. Британије, Француске, Луксембурга и Швајцарске. Ова законодавства предвиђају: (1) обавезну идентификацију комитената, који отварају рачуне или "пуне" већ отворене рачуне код банака; (2) обавезно вођење ажурне евиденције о свим појединачним трансакцијама; (3) ригорозно вођење рачуна о комитентима чије готовинске активности показују "драматичне" промене, (4) повећану контролу банака код трансфера који се врше путем телекса или SWIFTA-а, и (5) брзо реаговање банке на депоновање "прљавог" новца⁴³.

Пошто прање новца обухвата скривање илегално стечених новчаних средстава и операцију њиховог приказивања као легално стечених, показало се исправним мишљење да би девизну контролу требало интернационализовати, упркос усвојеном принципу поштовања тајности у финансијским трансакцијама.

Начини прања новца у националним и међународним оквирима могу бити различити, међу којима су значајнији:

- прање новца у банкарском пословању (употреба коресподентних рачуна, коришћење електронског трансфера, злоупотреба приватних услуга и др.);
- оф-шор банкарство које се углавном састоји у либералнијем односу и контроли;

⁴² Т. Марковић, Прање новца, Финансије, 9-10/92, стр. 514.

⁴³ L. G. Telser, Why there are organized futures markets, Journal of Law and Economics, april 1981, стр. 1-22.

- прања новца у разним областима економске активности (злоупотреба хартија од вредности, злоупотреба трансмитера новца, коришћење тржишта злата, злоупотреба коцкарница и коцкања, злоупотреба међународног платног промета и др.);
- савремене тенденције у прању новца (злоупотреба картица за одлагање новца, коришћење интернет банкарства, злоупотреба електронске готовине и др.).⁴⁴

Карактеристичан начин који омогућава прање новца је фалсификовање одговарајуће документације, тако што се новац добијен криминалном делатношћу приказује да је стечен на легалан начин чиме се, уколико фалсификат није откривен, несметано може користити кроз улагање у законите послове.

Прање новца репрезентује процес претварања нелегално стеченог новца који се налази у кешу у регуларни новац у финансијским институцијама. Тај и такав новац, по правилу, води порекло из сиве економије, нерегуларних послова, трговине дрогама, проституције (доходак кол-герли који није део организованог ланца и агенцијског рада не рачуна се у ирегуларни квантум новца, пошто се ради о самосталном раду), шверца алкохола и цигарета, пиратерија у индустрији забаве, музике, филма, ЦД и касета, нелегалног рада у пољопривреди, грађевинарству, приватним транспортним компанијама, хотелским и туристичким објектима, провизија од трговине са земљама под санкцијама, рада са мафијом, шверца, трговине белим робљем, децом и људским органима, заштитних рекета трговине оружјем и радиоактивним материјалом, и наручених убистава.

Данас се у свету "опере" годишње више од 1000 милијарди долара, а само се 1% "прљавог" новца "ухвати" (што је само нешто више од 10 милијарди долара). Отуда не чуди залагање лидера Г-8 да се повећа међународна контрола и сарадња на сузбијању ових појава и запрети економским санкцијама против држава које пружају заштиту или толеришу ове незаконите појаве на својој територији и у својим банкама. Међународни напори за сузбијање ове појаве добили су свој институционални оквир 1991. године, када је Група седам највећих индустријских земаља (Г-7) основала Међународну агенцију за борбу против прања новца (ФАТФ). Једна од функција ове агенције је годишње објављивање "црне листе" и редоследа земаља у којима је прање новца присутно или

---

⁴⁴ М. Бошковић, *Актуелни проблеми сузбијања прања новца*, Часопис 'Безбедност', број 5, Полицијска академија (Теоријски радови), 2001, стр. 28.31

толерисано, као и увођење економских и политичких санкција против њих. Од тих земаља, међу којима су према листи из 2001. године, између осталих, Русија, Либан и Филипини, али и многе друге земље, тражи се да измене своју праксу пословања са новцем и улозима, истражују порекло новца депонованог у њиховим банкама и оштрије се супротстављају "прању новца". На црној листи ФАТФ из 2001. године налази се 15 такозваних оф-шор острва и банкарских центара, а од земаља, осим три горе наведене, фигурирају још и: пацифичке острвске државе Доминика, Ниуе, Науру, Сент Китс, Невис, Сент Винсент и Гренадини. У пропратном коментару ФАТФ наводи да је седам земаља: Бахами, Кајманска острва, Кукова острва, Израел, Лихтенштајн, Маршалова острва и Панама остварило знатан напредак у борби против прања новца увођењем строжих прописа за контролу криминалаца и њихових средстава, али треба да докажу да те прописе заиста стриктно примењују. У каснијим извештајима ФАТФ, чије је седиште у Паризу, и који су сачињени на основу 25 критеријума који помажу утврђивању одговарајућих лоших правила и пракси, појавили су се и Мађарска и Гренада.

Важно је напоменути да су Кајманска острва, за која многи и не знају где се налазе, постала пети светски финансијски центар (после Њујорка, Лондона, Токија и Хонгконга), управо спровођењем великих операција "прања" криминогеног новца пристиглог у локалне банке из свих крајева света. У Џорџтауну, престоници Кајмана, су у неким тренуцима банке и осигуравајуће компаније "седеле" на имовини од око 700 милијарди долара. На Кајманским острвима, са само 40.000 становника, постоји 34.000 регистрованих компанија и 590 банака⁴⁵. Сада ова држава, на притисак ФАТФ чини велике напоре да ојача законске и финансијске системе контроле и сузбијања ове појаве. У Русији су у јуну 2001. године, на предлог председника Путина, у Руској думи отпочели расправу, а крајем истог месеца и усвојили закон о прању новца, којим је задовољен један део захтева ФАТФ потребних за скидање Русије са поменуте црне листе земаља са највећом заступљеношћу ове појаве, која директно дестимулише тако потребна страна улагања или партнерске односе са таквим земљама.

Према одредбама закона, све руске банке су обавезне да специјализованој државној агенцији пријављују све финансијске трансакције веће од 100.000 евра. Русија је морала донети такав закон и због става Међународног монетарног фонда, да од 1999. године не позајмљује новац Русији због основане сумње да су руски банкарски и пословни људи умешани у "прање" милијарди илегално зарађених долара. Сада су главни напори руских

⁴⁵ Internet: <http://www.dnevnik.co.rs/arhiva/Strane/pero.htm>. приступио дана 23.06.2014

државних органа, али и ФАТФ, концентрисани на што доследнију примену закона, што није нимало лако, када се зна колика је моћ руског и светског финансијског подземља која делују у овој земљи. То је доказ да се у свету оскудних ресурса новцу (било ком) баш много не гледа у зубе, посебно у земљама које се сматрају тзв. црним рупама. Свакако, ту су и земље у којима се овај уносни посао прања новца вешто прикрива разноразним верзијама оф-шор режима; затим земље у којима егзистирају тзв. паралелни банкарски системи (овај систем егзистира у Пакистану и Индији) и, најзад, земље у којима тзв. кеш економија (привреде у којима се већина трансакција одвија у кешу) погодује прању "дивљега" новца. Због тога је већи проблем имати новац него опрати новац, пошто се индустрија прања новца огромно развила и дислоцирала по земљама "трећег света", односно малим и недовољно развијеним земљама, са бројним много добрим адресама, где се и капитал много боље осећа.

Беспредметно је, дакле, питати се за порекло и регуларног новца, будући да је само једно питање важно: Како до њега доћи?⁴⁶ Данас је највећи проблем већине милионера како да илегално стечени новац легализују и сачувају, пошто је посао прања новца постао све тежи и све скупљи (а ради се о поседовању огромне количине новца у кешу). Скривени илегални новац у кешу не може да се инвестира нити може да се користи за велике куповине (набавке) и покривање великих рачуна. Због тога су власници великих сума нелегалног кеша принуђени да рачунају на две опције: (1) или да лично или преко курира целу количину новца легализују у земљама са меком и лабавом или непостојећом регулативом за прање новца, (2) или да новац наставе да обрћу по неофицијелним тржиштима са растућим ризиком. У начелу важи неписано правило: *новац је утолико легалнији уколико пређе више пута границу*. Наравно, важно је и питање: у чије банке се новац може однети? Шетање новца преко граница је свакодневна појава. Банке се, додуше, у таквим случајевима прикривају. Међутим, земље са оф-шор режимима на то и не обраћају посебну пажњу, јер им је циљ да привуку новац и стране улагаче, и да не питају за порекло новца, попут одређених земаља у транзицији.

Прања новца је све израженије у развијеним земљама где се испољавају разни облици организованог криминалитета и где делују криминалне организације мафијашког карактера. Мафија, као најорганизованији вид криминалитета, организује илегалну производњу, али уједно и кроз прања новца преко појединих банака, учествује у легалној

---

⁴⁶ L.G. Telsler, op. cit. стр. 23.

производњи и остварује одређену контролу над легалном производњом и пословањем банака. Колико је појава прања новца узела маха, какве су тенденције њеног ширења и о каквом се степну друштвене опасности ради, најбоље илуструју подаци који указују да се годишње у Европи изврши прање новца у вредности више од 300 милијарди долара, у САД-у од 300 - 500 милијарди долара, док се у свету тај износ пење преко 1000 милијарди америчких долара⁴⁷.

Организовани криминалитет у националним оквирима и транснационални организовани криминалитет у међународним размерама, настоје да успоставе одговарајуће везе са одређеним државним, политичким, економским и финансијским органима, с циљем да њихови представници буду укључени у организовање и спречавање недозвољене активности ради легализације "прљавог новца" користећи свој положај, функцију, утицај и углед.

3.3 Начини и технике прања новца код правних лица

У начине и технике прања новца код правних лица спадају следећи појавни облици:

- улагање готовинских средстава плаћања у финансијски систем,
- незаконити зајмови и кредити,
- оф шор зоне и порески рај,
- фиктивни уговори и издавање фиктивних рачуна,
- нерезидентни рачуни,
- електронско банкарство,
- Параван и шел фирме,
- Прање новца кроз процес приватизације, и
- Прање новца кроз трговину са хартијама од вредности.

а) Улагање готовинских средстава плаћања у финансијски систем је класичан начин прања новац и готово да је један од најосновнијих појавних облика за ово криминално дело. Често се наводи да је улагање готовинских средстава плаћања у финансијски систем први корак при прању новца и као такав је најзанимљивији за истражитеље јер при том још увек постоји веза између прљавог новца и оног који покушава да се легализује - опере.

---

⁴⁷ М. Бошковић, *Актуелни проблеми сузбијања прања новца*, Часопис 'Безбедност', број 5, Полицијска академија (Теоријски радови), 2001, стр. 570.

Након улагања у финансијски систем новац постаје само број⁴⁸, и тешко га је довести у везу са првобитним извором. Готовинска средства плаћања се улажу у финансијски систем уплатом на жиро-рачун фирми, уплатом фиктивног дневног пазара, трансакцијама са рачуна правног лица на рачун или више рачуна физичких лица или обрнуто. Често се ангажују посебна лица која улажу готовинска средства плаћања у финансијски систем, а ради тежег уласка у траг иницијатору или иницијаторима прања новца.

б) Незаконити зајмови и кредити се користе у завршној фази процеса прања новца, када је потребно да се новац реинтегрише у економско-финансијски систем. Образац је једноставан и састоји се од давања зајмова, кредита, из корпуса фонда или више фондова илегално стечених средстава и то правним или физичким лицима које по истеку договореног рока враћају средства. По повраку узетих кредита или зајмова новац постаје легалано готовинско средство плаћања. Ову процедуру, по правилу, прати обимна документација у циљу доказивања законске исправности средстава.

Могућа је и обрнута процедура када се преузети зајмови и кредити враћају исплаћивањем прљавим новцем и то пре истека уговореног рока, уз одговарајућу пратећу документацију.

в) Оф шор зоне и порески рај су најизложенији сегменти при процесу прања новца због учесталости и величине трансакција⁴⁹. Рачуни оф шор фирми се отварају са било ког места у свету у року од 24 часа. При чему су потребни само основни подаци, као нпр, копија путне исправе, сертификат о власништву фирме и захтев за отварање рачуна. Пословање је могуће да се води и на даљину уз висок степен заштите података.

Да би овај начин прања новца за правна лица могло да функционише преко оф шор зона и држава, окарактерисаних као порески рај, потребно је да постоје у таквим државама законодавни предуслови у смислу благих пореских одредби и благих законских и подзаконских поставки. У већини таквих држава постоји и култ чувања банкарске тајне, као и мале или непостојеће пореске обавезе. Анонимност при финансијским трансакцијама врло је погодна за прање новца, а пословање са оф шор зонама није увек противзаконито. Пословање оф шор зона и фирми биће подробније обрађено у наставку овог рада у петом делу.

⁴⁸ Cindori, S: *Sustav sprečavanja pranja novca*, Finansijska teorija i praksa 31 (1) 55-72., стр 61.

⁴⁹ Bunt, Henk van D. The relation between organized crime and informal markets: The role of hawala bankers in the transfer of proceeds from organized crime, CRIMPREV, Ghent University, Ghent (Belgium), Discussion Paper, 2007, стр 14-15.

г) Фиктивни уговори и издавање фиктивних рачуна су класичне технике прања новца и испољавају се кроз наплату фиктивних роба и услуга као што је нпр. консалтинг, саветовање, стручна експертиза, истраживање тржишта и сл. У претходно наведеним случајевима целокупан износ уплаћеног новца представља опрани новац. Такође, код овог начина прања новца код правних лица могу се испоставити рачуни који су знатно умањени или увећани од стварног износа, што се углавном примењује за робу. Разлика између стварног и уплаћеног износа представља, количину опраног новца. Код плаћања услуга веома је тешко утврдити стварну вредност оствареног дела поготово ако се ради о саветодавним услугама или превођењу са или на страни језик. Код прања новца преко плаћања услуга значајно је напоменути да је овај начин веома погодан за пребацивање новца у иностранство⁵⁰.

д) Нерезидентни рачуни представљају значајан индикатор за сумњу у поступак прања новца, иако то није у истој мери као оф шор зоне. Трансфери се одвијају кроз оф шор фирме са отворени нерезидентним рачуном у другој држави испоставља фактуру која се легално плаћа преко домаћих банака на наведени рачун те се тако пребачена средства користе за личну употребу, криминалне активности или се легализују улагањем у привреду у инфраструктуру.

е) О електронском банкарству биће више речи у наредним поглављима. Овде ћемо напоменути да је електронско банкарство веома раширена техника прања новца и то управо због могућности прикривања идентитета, отежане верификације података и велике брзине преноса средстава на рачуне у земљи и иностранству због чега му је отежано пратити траг.⁵¹

ђ) Параван и шел фирме служе за прикривање илегалног извора новчаних средстава и то су најчешће ресторани, путничке агенције, друштва за осигурање⁵², коцкарнице, мењачнице и слично. Оснивање фирми и представништава истог типа у различитим државама, омогућава проток већих новчаних средстава, а повратком у матичну државу незаконити новац постаје легално средство плаћања.

---

⁵⁰ Масњак Б. *Obilježja pranja novca. Računovodstvo, revizija i financije* 10 (10), Zagreb 2000., стр. 68-71.

⁵¹ Марос, И. *Мјесто и улога Уреда за спречавање прања новца*, Рачуноводство, ревизија и финансије 47, Загреб, 2001, стр. 66-68

⁵² Станковић-Лабудовић, Ј: *Прање новца са освртом на осигурање*, http://www.erevija.org/pdf_articles/ser/JasminaLabudovic.pdf, приступио 24.05.2014.

ж) Прање новца кроз процес приватизације се јавља у државама у транзицији приликом продаје фирми у друштвеној, државној својини. Државне фирме су често мета за прање новца, а обично су перачи новца спремни да плате далеко више од других учесника на тендерима и лицитацијама при процесима приватизације. Образац је веома једноставан: новцем стеченим незаконитим активностима купују се државне фирме кроз процес приватизације и на тај начин се врши легализација средстава.

з) Прање новца кроз трговину са хартијама од вредности се првенствено односи на куповину акција по нереално високим ценама или на продају акција по нереално ниским ценама у циљу легализације новчаних средстава. Код прања новца кроз трговину са хартијама од вредности занимљиви су случајеви лажне намере купопродаје акција са циљем извлачења новца, куповине акција по реалној цени и исплате нереално високих дивиденди када постоје услови за остварење ових начина прања новца.

3.4 Начини и технике прања новца код физичких лица

Најчешћи начини прања новца код физичких лица су подробно обрађени у досадашњој литератури и то као студије случаја, али и са опште теоретског становишта.⁵³ Навешћемо најиндикативније начине и технике:

- Илегалан пренос готовине преко државних граница,
- Подземо банкарство,
- Повезане трансакције,
- Дознаке из иностранства,
- Конверзија валута и мењачки послови,
- Инвестиције у некретнине и покретну имовину,

3.4.1 Илегалан пренос готовине преко државних граница

Илегалан пренос готовине преко државних граница је најстарији и најкласичнији вид прања новца код физичких лица и одвија се на самом почетку процеса легализације

---

⁵³ За студије случаја у појединим државама Examples of Money Laundering Investigations - Fiscal Year 2013, Examples of Money Laundering Investigations - Fiscal Year 2012, <http://www.irs.gov/uac/Examples-of-Money-Laundering-Investigations-Fiscal-Year-2013>. Теорија прања новца код физичких лица: Richard A. Smal: Vulnerability of private banking to money laundering activities Before the Permanent Subcommittee on Investigations, Committee on Governmental Affairs, U.S. Senate November 10, 1999, An Oracle White Paper , October 2009., Hedge Funds and Anti-Money Laundering, <http://www.oracle.com/us/industries/financial-services/045947>.

илегално стечених финансијских средстава. Пребацавањем готовине преко државне границе директно се прекида веза између извора, власника и новца. Врши се преко курира односно посебно ангажованих лица и то најчешће истим каналима као и друга шверцована роба. Новац се илегалним путевима пребацује, дакле, у државе које имају прецизне законе о банкарској тајни или/и у државе из оф шор зоне због лаког оснивања фирми и банака и куповине акција. По завршетку циклуса прања новца, новац се враћа у државу порекла.

3.4.2 Подземно банкарство

Подземно банкарство је алтернативно банкарство без пратеће документације, односно записа у електронској форми или на папиру. Најчешће се одвија у Азији и то потпуно илегално. Особа која врши прање новца, даје новац представнику подземног банкарства, а као потврду за трансакцију користи се нешто симболично као нпр. фотографија или разгледница. Једну половину фотографије или разгледнице, у неким случајевима чак и половину новчанице, задржава клијент, а друга половина се шаље «банкар» у другој држави. Када допутује у циљну државу особа која врши прање новца покаже своју половину признанице и подиже новац, при томе избегавајући изношење готовине и ризик од заплене и истражног поступка.

3.4.3 Повезане трансакције

Повезане трансакције су процес разбијања већег износа новца на мање износе, а ради избегавања лимита за пријављивање готовинских трансакција. Процес повезаних трансакција може да се одвија у истој или у различитим банкама, у једном или у више дана, а може да га обавља једна или више особа. Посебно су сумњиве велике трансакције и оне које немају логичну сврху. За препознавање процеса повезаних новчаних трансакција у циљу прања новца потребно је велико искуство и обученост банкарског особља.

3.4.4 Дознаке из иностранства

Дознаке из иностранства могу бити сумњиве ако немају оправдање, долазе на рачуне резидената, а посебно када су упућене нерезидентима и то у великим износима из оф- шор зона. Редовни месечни приливи новчаних средстава из иностранства, као што су пензије, приходи од ренте и лични доходи нису сумњиви, јер се ради о редовним примањима и логично остареним зарадама.

3.4.5 Конверзија валута и мењачки послови

Мењачки послови често служе за прикривање порекла новца, поготово оног оствареног трговином дрогом, а најчешће у малим апоенима у различитим валутама. Мењачнице се користе купопродајом стране валуте, али и оснивањем сопствених мењачница са подружницама у којима се обрћу новчана средства из криминалних извора.

3.4.6 Инвестиције у некретнине и покретну имовину

Инвестиције у некретнине и покретну имовину односи се на капиталне послове са великим улагањем где се новац стечен на илегалан начин прикрива и легализује често са само једним улагањем или се врши улагање у мање послове са великим обртом готовинских средстава плаћања. Резултат је оснивање фирми које стварно врше промет робом и услугама, али циљ њиховог постојања је прање новца. Основни облик рада је мешање прљавог новца и легалних средстава, па фирма пријављује веће приходе него што је у реално остварено, а често се прљави новац сакрива на легалне рачуне.

Улагање у имовину односи се на хотеле, бродове, аутомобиле, авионе, ако и на улагање у мање предмете велике вредности, ако што су накит и уметничка дела. Купљени предмети и имовина се користи у личне сврхе или служи за даљу препродају.

3.5 Прање новца из сиве економије

Сива економија је мултидимензионална, вишеслојна појава која је неизбежни пратилац формалне економије широм света. По правилу сива економија се односи на оне економске активности над којима држава нема одговарајући надзор, односно које се налазе на рубу закона у тзв. „сивој зони“. Таква економија није опорезована и не доприноси бруто домаћем производу државе. Карактеристике и димензије сиве економије могу бити веома различите – од умерених и прихватљивих, до истински деструктивних по привредне структуре и институције и по дугорочни привредни раст.

Глобализација данас обично подразумева стално растући процес интеграције националне економије у светску економију. Овај процес обухвата производњу, трговину, инвестиције и финансијске токовке, а што је омогућено развојем високих информационих технологија. Другу половину XX века карактерише тенденција денационализације новца, тј. тежња да се новац истргне суверенитету појединих држава и да један новчани облик постане планетарно средство обрачуна и плаћања. Ова тенденција наглашена је убрзаном

глобализацијом финансијских тржишта на основу примене све савременије информационе технологије.

Под таквим условима сива економија један је од највећих изазова са којима се суочава привреда Србије, а њене последице видљиве су у областима пореза, дисторзија тржишта, нелојалне конкуренције и неефикасне расподеле ресурса. У многим земљама у транзицији, па тако и у Србији, сива економија је значајна препрека за развој снажног сектора предузећа и за изградњу функционалне тржишне привреде. Постоји низ институционалних и економских фактора који одржавају и подстићу неформалну економију, а међу кључних треба издвојити високо фискално оптерећење рада на нижим нивоима зарада, висок ниво корупције и низак нивоу пореског морала. Међу најзначајније факторе из финансијске области спадају значајно учешће готовинских трансакција у укупним плаћањима, неформални извори финансирања и нерегистроване дознаке миграната из иностранства.

У условима економске кризе, какви постоје - статистички и посебно перцептивно - и у Србији непрекидно од 2008. године, видљивије је да сива економија може бити не само последица, него истовремено и узрок додатног смањивања бруто домаћег производа и ширења кризе. Сива економија постаје део зачараног круга у коме рецесија има за једну од последица бекство из формалне у сиву економију, што преко смањења пореских прихода повећава фискални дефицит. Пораст дефицита изискује раст пореских стопа, а раст пореза изазива ново бекство из формалне у сиву економију, или што је још погубније, негативна спирала понавља се увек на нижем нивоу производа и запослености.

Прецизније изведено код Шнајдера (2010)⁵⁴, сива економија обухвата све легалне тржишне активности производње које се намерно прикривају од државних органа из једног или више разлога: ради избегавања пореза на добит односно доходак, додату вредност или других пореза; ради избегавања доприноса за социјално и здравствено осигурање; ради избегавања појединих законских стандарда који важе на тржишту рада, као што су минимална зарада, максимално радно време, безбедносни стандарди итд; и ради избегавања појединих административних процедура, као што су попуњавање статистичких упитника или административних образаца.

---

⁵⁴ Friedrich Schneider: Money Laundering and Financial Means of Organized Crime: Some Preliminary Empirical Findings, Economics of Security Working Paper 26, Berlin: Economics of Security, Berlin 2012

Прање новца је пратећа појава у националној привреди. Узрок оваквог стања је поремећај понуде и тражње роба и услуга и средстава плаћања, услова привређивања, незапосленост, што доводи до шверцовања робе и илегалне трговине средствима плаћања. Сива економија у националним привредама представља значајан сегмент који утиче на обим прања новца. Процењује се да сива економија учествује са стопом у распону од 1 до 40% у националном друштвеном производом.

Према истраживањима Шнајдера и Ернстеа⁵⁵, сива економија у OECD земљама има распон од 5 до 28% од бруто домаћег производа, а од 8 до 63% у транзитним економијама. IMF процењује да је укупно светско прање новца између 2 и 5% од бруто домаћег производа, што би номинално изражено било више од 600 милијарди долара на годишњен нивоу⁵⁶.

Према истакнутим закључцима у извештају Фонда за развој економске науке од 2013. године, у дужем временском периоду, искуство Србије пре показује да преовлађују дисторзивни, негативни ефекти сиве економије на равнотежну путању привредног раста, посебно у периодима економске кризе. Премда су садашњи укупни економски услови битно другаћији и повољнији у односу на последњу деценију прошлог века, а сива економија не показује веће знаке изливања из свог, истина релативно широког и удобног корита, она представља троструки изазов креаторима економске политике. По правилу, она наноси директну штету јавним финансијама и често представља претњу безбедности људи и јавном здрављу. Сива економија симптом је слабости институција и неповољног окружења за пословање, чиме се угрожава дугорочни раст. Она само на први поглед пружа извесно уточиште припадницима рањивих група, те се може закључити да сива економија представља својеврсну клопку за њих, продужавајући уместо да уклања њихово сиромаштво и искљученост.

Процене о величине сиве економије и прању новца у свету веома варирају. Према подацима FATF⁵⁷ (Финансијско-акционе радне групе за сузбијање прања новца), у целини узев, промет дрогама сматра се највећег генератором прљавог новца. Годишње продаје кокаина, хероина и канабиса у САД и Европи износи око 122 милијарди долара годишње,

⁵⁵ Schneider, F. Ernst, D. (2000) Shadow economies: size, causes and consequences, Econ Lit. стр. 77-114

⁵⁷ The Financial Action Task Force on Money Laundering, видети <http://www.fatf-gafi.org>, приступио дана 06.06.2014.

од тога износа 70% представља део прљавог новца који тече финансијским каналима ради прања, тј. укључивања у законите пословне активности. Уз трговину дрогама организовани криминал генерише средства из зеленашких послова, илегалног коцкања, изнуђивања, проституције, илегалне трговине оружјем, и „белим робљем“, а често се догађа да има удео и у легалним пословним фирмама, које се користе ради прикривања илегално стечених средстава, као и ради њиховог улагања.

Неформални извори финансирања представљају пратећу појаву значајном учешћу сиве економије у земљама у развоју. Узроци њиховог постојања се траже у лошој локалној регулативи и извршном поступку, баријерама за приступ тржишту, скупим формалним изворима финансирања као и непостојању адекватних финансијских производа у складу са потребама корисника средстава, као и неадекватним пореским прописима и високим пореским обавезама.⁵⁸

Последице њиховог постојања се огледају у повећању информационе асиметрије међу тржишним учесницима, одсуству пореских прихода по овом основу и искључивању формалних финансијских посредника из процеса трансфера средстава. То последично негативно утиче на развој финансијског сектора и процес ефикасне алокације финансијских ресурса у земљи примаоцу средстава. Ниска ефикасност, нетранспарентност и повећана неизвесност смањују поверење учесника у систем, што води мањој спремности уласка у нове пројекте и покретање инвестиционе активности са негативним реперкусијама на привредни раст читаве економије.

Отуда је у интересу економских власти да паралелно са напорима да смање видове неформалне - сиве економије у локалној привреди дестимулишу и неформалне канале финансирања, односно подстакну финансирање путем постојећих и развојем нових формалних канала.

Тиме би се утицало на смањење неизвесности, ефикасну алокацију пристиглих средстава, већу запосленост и повећање пореских прихода од формалних активности.

Већа понуда финансијских средстава би последично требало да утиче на њихову цену, што би повећало доступност ових средстава пре свих предузетницима и малим и средњим предузећима који су један од основних покретача нових циклуса привредне активности у

---

⁵⁸ <http://www.seebiz.eu>, приступио дана 07.06.2014.

земљама у развоју. Значајну улогу у овом прецесу, поред приватног сектора требало би да имају и различите форме приватно-јавног партнерства као и посебне развојне институције.

Међу битне узроке из финансијског сектора који подржавају присуство сиве економије спадају значајно учешће готовинских трансакција у укупним плаћањима, нелегални извори финансирања као и нерегистроване дознаке миграната из иностранства. Готовинска плаћања у Србији и даље чине значајан део укупних плаћања, иако је у последњем периоду забележен тренд њиховог смањивања. Ове околности додатно компликује чињеница да се услед високог нивоа евроизације стимулише морал хазард понашање трансактора и реализација трансакција се примарно врши у иностраној валути и ван формалних токова.

Коначно, посебно значајан извор иностраног капитала за Србију јесу и дознаке миграната из иностранства, које по апсолутној вредности након кризе превазилазе остале категорије прилива капитала из приватних и јавних извора. С обзиром на то да доминантан део средстава по основу дознака пристиже у земљу управо неформалним каналима трансфера, и често није усмерен у продуктивне активности што резултује реперкусијама за економски раст и развој земље.

Најновија иницијатива Министарства финансија и привреде Републике Србије предлаже привремену улазака државе до 25% капитала одређеног броја малих и средњих предузећа која не могу обезбедити адекватну кредитну подршку, а примарно су извозно ориентисана. Предузећа са најбољим инвестиционим програмом би конкурисала за овакав вид подршке док би Агенција за осигурање и финансирања извора била задужена за технички део реализације посла. Кључни фокус за успешну реализацију овога програма свакако ће се односити на неопходност смањења нивоа морал хазард ризика код дистрибуције ограничених буџетских средстава.

Алтернативни приступ би могао подразумевати и постепено угледање на светску праксу формирања институција у области микрофинансирања предузетника и малих и средњих предузећа којима је класичан вид кредитирања недоступан или превише скуп. Оригинално замишљене као непрофитне организације, који су у влаштинству управо најугроженијих појединаца којима су финансијска средства потребна за покретање пословне активности, могу имати форму задруге или кредитне уније. Овакве институције формално могу бити организоване и као невладине организације, штедне банке или чак бити у државном

власништву у форми различитих секторски оријентисаних банака (напр. Развојне банке у области пољопривреде, руралне банке, итд.).

Кључно питање и предуслов код формирања ових специјализованих институција, суштински остаје у неопходности формулисања адекватне законске и подзаконске регулативе која ће спречити корупцију на нивоу управљања и алокације средстава и обезбедити стручност и ефикасност у управљању ограниченим ресурсима оваквих ентитета.

Успешна политика смањења сиве економије обухвата мере које треба да утичу на смањење уласка нових учесника у сиву економију, као и мере које подстичу формализацију постојећих учесника, односно, њихов прелазак из сиве у регуларну економију. Стратегија смањења сиве економије захтева мере која ће поћи од основних узрока и механизма који доприносе њеном развоју, а то су претерани порески терети, претерана регулација економског живота и слабости у функционисању државних органа. Као што су узроци који генеришу стварање сиве економије вишеструки, тако и њена реинтеграција у формалну економију мора бити ослоњена на више различитих метода и компонената - опште реформе које, кроз стварање повољног амбиента за пословање у формалном сектору и подстицајне мере непосредно усмерене на сиву економију заједно са јачањем административних способности државе.

3.6 Легализовање "прљавог" новца

У последње време власништво над великим бројем продавница, бутика, супер-маркета, мењачница, ресторана, туристичких агенција, касина, ноћних клубова, спортских терена, часописа, радија и телевизија, чак и са минималним прометом и приходом довољан су "простор" да се "докњиже" веће суме илегалног новца као покриће за прање новца. Тако "зарађени" новац се предаје у банке и тиме легализује. Инвестиције у нове објекте, као што су градња монденских кућа, викендица, базена и пословног простора представљају "нови" патент за прање новца. Извођачима радова се новац даје у кешу, који се накнадно легализује улагањем у своје банке.

Нови изуми легализације новца огледају се и кроз отварање великог броја рачуна на које се депонује релативно мања сума новца у складу са прописима земље (до 10.000 евра у Немачкој, до 10.000 долара у САД) за физичка лица без идентификације улагача. То је

углавном довело до појаве нове професије, тј. курира - штрумфова, који обилазе банкарске шалтере и депонују новац на име свога газде у износу нижем од лимита. На тај начин власници прљавог новца добијају легалан новац, курири добијају награду за обављени посао, а банкари добијају новац за даље обртање, односно оплодњу. Поред банака, новац се улаже и у куповину хартија од вредности (портфолио инвестиције), у институционалне инвеститоре, узајамне фондове и остале финансијске институције и кредитне установе.

За генераторе нове индустрије прања новца важна је и употреба тзв. кеша у трансакцијама, иако је то рефлексија индекса несигурности правно-финансијске природе. Кеш је постао атрактиван и зато је нагло увећан број земаља у којима се трансакције обављају готовином (а не путем кредитних и потрошачких картица, чекова, електронског трансфера и сл.). После вишеструког обртања кеша, власници "опрани" новац теже да пребаце у земљу - државу у којој влада "пластика" (на пример САД), због атрактивности платних, кредитних и пластичних картица. Зато се новац пребацује по "сваку цену" у банку да би се даље трансферисао по свету. То је тзв. прва фаза прања новца. Међутим, сада се родила и друга фаза за прање новца у којој се користи новац за куповину читаве банке или за оснивање нове банке. Руска мафија је међу првима у свету откупила банке на Науруу, острвској држави на Пацифику, негде на путу између Аустралије и Хаваја, са једва 11.000 житеља, која је постала рај за међународне наркодилере и криминалце који перу новац. Према подацима руске Централне банке, само у току 1998. године се преко банака на Науруу одлило 80 милијарди долара, износ који је три пута већи од годишњег буџета руске владе. Те банке руска мафија користи за прање сопственог новца, којег само електронски дозначава, а затим "опран" наставља пут ка другим банкама широм света⁵⁹. Исти је случај и са банком у Рочестеру у савезној држави Њујорк⁶⁰.

Индустрија прања новца, међутим, иде даље, отварајући трећу фазу сопственог развоја. На почетку 1999. године, италијанска мафија је купила читаво острво Арубу у непосредној близини Венецуеле у функцији изналажења „нових простора“ за прање огромне количине прљавог новца који кружи светом. Сада је и Француска постала омиљена дестинација за куповину некретнина на азурној обали, у Паризу и на француским Алпима. То је уједно и добар импулс развоју мафије и снажењу лобија криминализованог новца за куповину политичких положаја, што је фактички последња, четврта фаза развоја тржишта "прања"

⁵⁹ Internet: <http://arhiva.gias-javriostix.o.rs/arhiva/2000/03/2S/srpskyR00032401.shtin>, приступио интернету 26.07.2014

⁶⁰ Др. Ж Ристић, оп. цит. стр. 141-145.

новца, која се огледа у преузимању власти у естаблираним државама. Због тога је тржиште "прања новца" реаговало драматичним растом тзв. таксе за прање новца, која је нарасла од 6-7% на 25-28%, а сада чак на 35-40%. Као илустрацију зашто су тако велике таксе за прање новца, може послужити пример једног италијана, који је пре неколико година ухапшен под сумњом да је радио за мафију: након конфискације имовине, установљено је да је поседовао 131 стан, 122 магацина, 20 фабрика, 10 школских зграда и 250.000 акција у једној сицилијанској банци.⁶¹

Чињеница је да је прање новца готово незаустављива ствар. Оно се не може ни спречити ни искоренити. Илегалном, прљавом, сивом, нерегуларном, криминализованом новцу је немогуће стати на пут. Тај процес се може само делимично контролисати, јер прање новца конвенира банкама, које тобоже не могу да наруше тајност улога. То одговара и одређеним државама које на томе зарађују. Чак и правно ваљано уређене државе део своје финансијске полиције не специјализују за праћење и откривање сумњивих и спорних трансакција. Такве државе се, у суштини, највише залажу за потпуну финансијску либерализацију и дерегулацију. А то је фактички први искорак у званичну свеопшту амнестију актера и прљања и прања новца у форми мондијализације криминализованог новца и глобализације опраних финансија.

---

⁶¹ <http://www.ekonomist.co.rs/magazin/em221/sic/sic3.htm>, приступио дна 28.07.2014

Редни број	Држава	Процент у односу на укупно прање новца на глобалном нивоу	Процена према Вокеру (Walker) у милијардама САД долара	ММФ процена у САД милијарадам долара
1	САД	18.90%	538.1	283.5
2	Кајманска острва	4.90%	138.3	73.5
3	Русија	4.20%	120.5	63.0
4	Италија	3.70%	105.7	55.5
5	Кина	3.30%	94.7	49.5
6	Румунија	3.10%	89.6	46.5
7	Канада	3.00%	85.4	45.0
8	Ватикан	2.80%	80.6	42.0
9	Луксембург	2.80%	78.5	42.0
10	Француска	2.40%	68.5	36.0
11	Бахами	2.30%	66.4	34.5
12	Немачка	2.20%	61.3	33.0
13	Швајцарска	2.10%	59.0	31.5
14	Бермуда	1.90%	52.9	28.5
15	Холандија	1.70%	49.6	25.5
16	Лихтенштајн	1.70%	48.9	25.5
17	Аустрија	1.70%	48.4	25.5
18	Хонг Конг	1.60%	44.5	24.0
19	В. Британија	1.60%	44.5	24.0
20	Шпанија	1.20%	35.5	18.0
	Процент у првих 20	67.10%	1,910.9	1,006.5
	Укупно на светском нивоу	100.00%	2,850.0	1,500.0

Табела 4. Суме легализованог (опраног) новца на 20 најфреквентнијих локација у свету, обрада аутора према - Unger, В. (2007): "The scale and impacts of money laundering". Edward Elgar Publishing Company, Cheltenham (UK).

Међународно усавршавање исплата електронским путем увешће потпуно нову еру глобалне ликвидности за сву незаконито стечену добит. Кроз лажне представе ревизије лако се прикрива страно порекло прљавог, илегалног, ирегуларног, криминализованог новца. Нова информациона технологија у манипулисању новца потпомаже помафијашење новца.

Модерне финансијске институције и организовани финансијски криминал имају заједничке циљеве: да се развијају, да укидају прописе, да сузбијају државну контролу, да баснословно зарађују. Посао је сасвим једноставан, јер се са лакоћом 300 милиона долара, уложених на рачун у банци на Девичанским острвима усред Тихог океана, може завртети око света. Власник рачуна распарчава дотичну суму новца и налаже банкама у Лондону,

Њујорку и Хонгконгу да пребаце део новца са рачуна на друге две банке у Лондону и Луксембургу, које ће тај исти прикупљени новац послати у неку нову банку треће европске престонице. Одатле новац бива уложен на три финансијска тржишта са циљем да се "утопи" у маси трансакција и да се, као рециклирани новац, изнова пошаље у Цирих, и то све у банкарској дискрецији са великих географских удаљености. Све је, дакле, у стилу маште, која, попут црних фондова, не познаје границе и територијалне воде. Важно је само да се новац брзо и ефикасно опере са одговарајућом "таксом". Тако светске банке перу зараду међународног финансијског криминала, која је нешто мања од укупног износа резерви светских централних банака. Трећина "прљавог" новца (око 350 милијарди долара) опере легална, моћна и угледна међународна банкарска мрежа. Банкарски и монетарни центри су, као финансијска уточишта, ипак "намерно" створена на периферијама индустријског, развијеног, тржишног света Северне Америке, Европе и Азије како би огромна маса капитала, који свакодневно иде из руке у руку, остала неоткривена за илегалне операције које измичу порезницима. Свакодневно се обави трансфер од готово 1.300 милијарди долара колико износе приближно три годишња буџета Француске.

У пракси је могуће прање новца и од куће, али се оно, углавном одвија у иностранству. Зато у Извештају Групе за финансијске акције против прања капитала (коју је основала Г-7 јуна 1996. године) "стоји" да је током претходних 18 месеци из САД за Русију свакодневно слато око 100 милиона долара готовине. То су чиниле две америчке банке као одговор на наруџбине одређених руских банкара. Дobar део наручене готовине одлази за потребе руског организованог криминала. Руске банке у својим сефовима не чувају нове новчанице из фондова криминала за себе, јер то никада ни раније нису чиниле. Техника прања новца подразумева да перач новца располаже бар са два предузећа једно предузеће мора да се налази у области где је креиран новац за прање а друго предузеће мора да се налази у оној земљи у којој опрани новац треба да се појави и легализује.

Трговину уметничким предметима у пракси је најтеже контролисати и идентификовати. Посебно што је вредност уметничког дела крајње субјективна ствар и зато је веома тешко оспорити "трговину". На тржишту уметничких дела одвијају се бројне операције прања новца са изнуђеном тенденцијом раста цена уметнина⁶².

---

⁶² Др.Ж.Ристић, оп.цит.стр. 145-149.

Свака лажна лицитација је исто што и свака лажна продаја на лицитацији. Процедуре арбитраже су много споре у међународној трговини, а и сам спор може бити лажан. Највећа светска иронија јесте, ипак, то што се као машина за прање новца користе судство и правда. Због тога "новокомпоновани" богаташи сматрају да је новац прворазредна "политичка роба", а камате моћно средство којим национална банка може да се "меша" у владину политику. Ако централна Банка настоји да држи високе камате, они који имају новац, радије ће га задржати на рачунима, него улагати у нове инвестиције и нова радна места.

Без обзира на разноликост дефиниција, било да су оне једноставне попут легализација нелегалног капитала или сложене, попут оне која је дефинисана Варшавском конвенцијом⁶³ и имплементирана у Кривични законик Републике Србије, целокупна стручна и практична јавност се слаже да је прање новца процес прикривања незаконитог порекла новца или имовине стечених криминалом. Када је имовинска корист стечена извршењем кривичног дела, извршилац тражи начин да новац користи тако да не привлачи пажњу надлежних органа. Стога врше се низ трансакција које служе да би се новац приказао као законито стечен. Поред опште-прихваћене тезе у више пута поменутој научној литератури процес прања новца, састоји се од три узастопне фазе - пласмана, раслојавања и интегрисања, треба истаћи да се ради о уопштавању, које често, у пракси има далеко сложенији модел извођења операција. Једна од особености процеса прања новца је, што у неким случајевима, није потребно вршити међународне трансакције а што умногоме олакшава процес легализовања илегалних средстава.

У последње време, како у свету, тако и у Србији, ситуација је знатно другачија. Тенденција је да криминална организација „унајми“ професионалног „перача“ новца, обично адвоката или рачуновођу, или обојицу, да осмисле читав низ сложених активности у циљу прикривања незаконитог порекла новца. Постоје подаци који указују на то да се вребају најталентованији финансијски стручњаци (поготово млади због амбиције брзог богаћења) од стране организованог криминала како би се „сакрио траг“ токова новца и

---

⁶³ „Конверзија или пренос имовине, уз знање да та имовина представља приход од кривичног дела, у скривања или прикривања незаконитог порекла имовине или помагање било ком лицу које је умешано у извршење кривичног дела у стицају да избегне законске последице својих радњи, сакривање или прикривање праве природе, извора, локације, располагања, кретања, имовинских права влашництва над имовином, уз знање да та имовина представља приход стечен кривичног дела.“ Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, Warsaw, 16.V.2005

порекла. Уочена је тенденција удружавања националних и регионалних група које „професионално“ перу новац, тако да је прање новца постало међународни бизнис. Дакле, прање новца је далеко софистицираније и много теже како за детектовање тако и за доказивање.

Из бројних, даље наведених разлога за очекивати је да ће се наставити са злоупотребом оф-шор (off shore) дестинација. Разлози за то су већ добро познати, веома једноставно оснивање фирми, без обавезе утврђивања оснивача, полагање новца без обавезе утврђивања порекла свакако су предности које ће се у будуће користити у сврси легализовања криминалом стеченог новца.

Када је реч о прању новца, увек се подразумева да бар у једној од фаза, средства морају проћи кроз неки банкарски рачун. Самим тим, велика понуда банкарских услуга и различитих инструмената плаћања пружа и већи број различитих могућности њихових злоупотреба. У досадашњем искуству, најчешћи начини да се законом предвиђене банкарске услуге и шифре којима се врше трансакције, искористе да се прљави новац интегрише кроз банкарски систем били су:

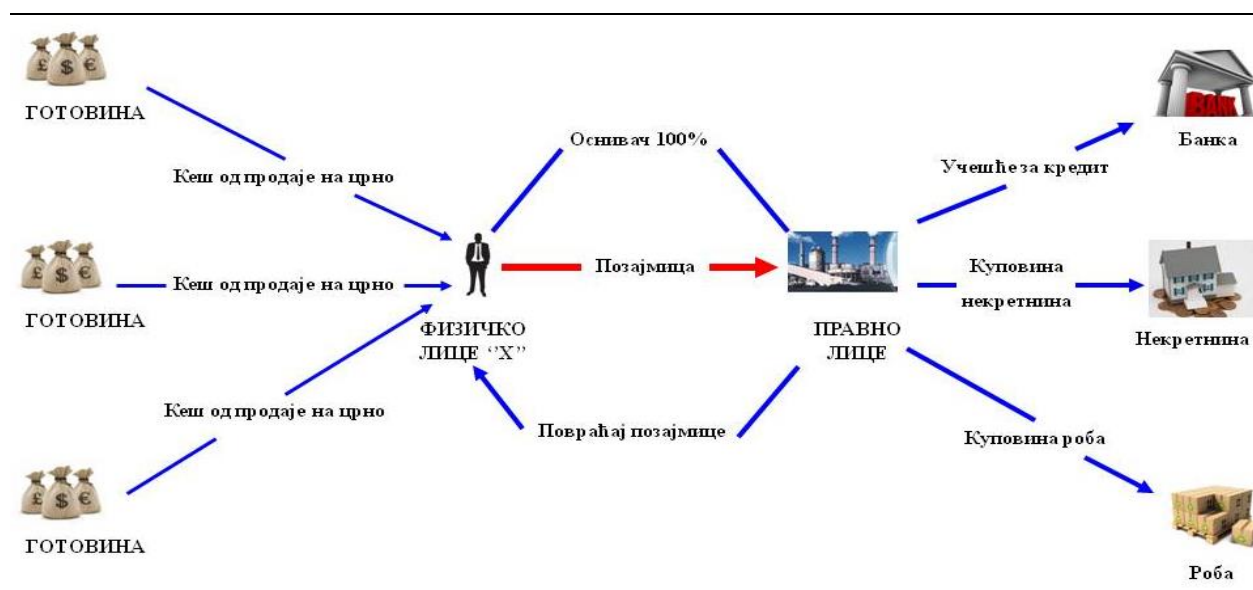
- кредити са 100% депозитом као обезбеђењем или привремена отплата кредита;
- велике готовинске уплате без реалног основа или неуобичајене за клиента (често се као основ приликом уплата наводи друге трансакције или остале трансакције за „убацивање“ нелегално стеченог новца);
- плаћање по основу промета робе, а нарочито услуга са оф шор компанијама (честа сукцесивна плаћања по основу пружања услуга истраживања тржишта, консалтинга, маркетинга, адвокатских и рачуноводствених услуга, куповине некретнина и др.);
- плаћање по основу услуга новоотвореним домаћим фирмама;
- готовинске уплате по основу позајмице оснивача за ликвидност предузећа (за интеграцију прљавог новца, оснивачи правних лица злоупотребљавају овај законом дозвољен основ плаћања јер се, приликом уплата не тражи порекло средстава, нема ограничења која се односе на висину износа готовинске уплате и не опорезује се).

Говорећи о самој типологији легализовања прљавог новца, као нарочито значајне треба истаћи следеће аспекте ризика⁶⁴:

- ризик трансакција - фиктивне, подизања новца по разним основама, депозити, кредити, хипотекиране трансакције, разни пласмани, услужне трансакције, залог итд;
- ризик понуђених производа банке - картице, хипотеке, кредити за разне намене, сертификати о депозитима, кастоди услуге, сефови итд.;
- ризик клијената - однос, познавање, идентификација, откривање стварног власника;
- ризик банке као финансијске институције - у власничкој структури банке, преко оф-шор компанија, кастоди рачуна или инвестиционих фондова учествују лица која могу утицати на њену политику везано за примену за примену законом предвиђених стандарда који се односе на спречавање прања новца и финансирања тероризма.

Имајући у виду наведене аспекте и досадашње искуство као најзначајније типологије треба издвојити уплате готовине нелегалног порекла по основу позајмице оснивача за ликвидност на проширење пословних активности.

Слика 3. обрада аутора

Физичко лице врши полагања готовине у већим износима, по основу позајмице оснивача, у корист правног лица. Порекло новца који се на овај начин улаже у легалан посао а при томе је ослобођен плаћања пореза, може бити из продаје робе и услуга на црно које

⁶⁴ Национална процена ризика од прања новца у Републици Србији, Београд, Април 2013. године, стр.88-92

спадају у делатност за коју је правно лице регистровано. Износ позајмица може бити враћен физичком лицу на рачун или трајно уложен у посао као депозит као обезбеђење за добијање кредита, отплата кредита, куповине робе, некретнина и др.

Када физичка лица врше сукцесивно полагање готовине нелегалног порекла у мањим износима, по основу позајмице оснивача, у корист другог правног лица у васништву блиског сродника, врши се уплата готовине нелегалног порекла по основу по истом основу за ликвидност које се трансферише на друга правна лица. Средства се могу подизати готовински или улагати у робу.

Код уплата готовине нелегалног порекла по основу повећања оснивачког улога а које претходе продаји правног лица, физичка лица врше полагања готовине нелегалног порекла у мањим износима, по основу повећања оснивачког улога, у корист правног лица које се затим продаје познатом купцу.

У случају кад лица повезана са организованим криминалом која поседују хотелско угоститељски објекат врше готовинске уплате позајмица на рачун своје фирме, и средства са рачуна користе се за отплату хипотекарног кредита, који се користи за проширење капацитета и куповину нових објеката, обично уплаћена готовина је нелегалног порекла по основу позајмице оснивача за ликвидност за отплату хипотекарних кредита. Приказивањем већег обима пословања по основу хотелско угоститељских услуга могуће је убацивати готовину нелегалног порекла у легално пословање правног лица.

У случајевима када лице повезано са организованим криминалом, уговором о одобреном кредиту предвиђено је да буде јемац, отплате кредита од стране јемца извршене су уплатама готовине нелегалног порекла. Уколико корисник кредита не извршава уговором привећене обавезе, отплату кредита преузима јемац и врши готовинске уплате доспелих рата, кредит је, онда, искоришћен за куповину земљишта на начин да корисник кредита, по основу дуга, преноси власништво над земљиштем на лице које отплаћује кредит, те легализован је новац нелегалног порекла.

Правна лица, укључујући из Републике Србије, у циљу избегавања плаћања пореза на додату вредност, дају налоге да се, по основу количински или вредносно увећаних фактура за увозну робу, средства трансферишу у корист оф шор компанија истих стварних власника које затим робу плаћају по тржишним ценама стварном продавцу. Оствареном

разликом у цени, оф шор компаније располажу са нерезидентних рачуна који су отворени у суседним земљама, тако што улажу новац у некретнине, ХОВ, инвестиционе фондове, антиквитете, јахте и робу. Типологија тог врста легализовања нелеглног дохотка позната је као трансферисање средстава у корист оф шор компанија по основу увећаних увозних фактура.

Са друге стране трансферисање средстава по налогу оф шор компанија по основу умањених извозних фактура врши се тиме што оф шор компаније које робу, пореклом из Србије, наплаћају од стварног ино купаца по реалним тржишним ценама и трансферишу средства у корист српских извозних фирми по основу умањених фактура. Исти стварни власник правног лица у Србији и оф шор компаније, остварену разлику у цени која остаје на рачуну оф шор компаније а на коју не плаћа порез, користи за куповину производних постројења некретнина у Србији и у иностранству.

Лица повезана са организованим криминалом поседују више оф шор компанија са чијих рачуна се нелегално стечена средства трансферишу по основу куповине новооснованих фирми и некретнина које су у Србији, једним делом, у власништву чланова породице или пословних сарадника. Све шира понуда услуга и производа које банке данас пружају мењаће се у будућности. Развој технике и технологије довешће до примата електронског банкарства над конвенцијалним банкарством. Електронско банкарство представља пакет савремених сервиса који клијентима банке омогућава једноставно коришћење банкарских услуга употребом неког од најраспрострањенијих канала комуникације - Интернет, мобилни телефон, фиксни телефон. Основне предности ових услуга су нижи трошкови, значајна уштеда времена и могућност обављања трансакција у било које доба дана и ноћи али управо због тих карактеристика, где се клијент просторно дистанцира од банке и отежава поступак идентификације, пружа нове могућности за прање новца које треба, на време, предвидети, спречити или препознати.

Преовладају мишљење, које заступају велике банке, да будућност припада огромним финансијским институцијама које ће пружати инвеститорима различите услуге од осигурања, преко кредита за куповину аутомобила, до авиокарата. Са друге стране представници, кога предводе софтверске фирме, верују да ће будућност припасти компанијама која ће развојем и применом нових технологија, инвеститорима пружити максималну контролу над њиховим финансијама путем софистицираних производа који балансирају ризик и зараду. Идеја која је у основи револуције у технологизацији

банкарства јесте да су технологија и финансије постали једно те исто и да нестаје разлика између софтвера и новца.

Управа за спречавање прања новца, у оквиру контроле примене важећих прописа код домаћих банака, везано за спречавање прања новца, посебно инсистира на важности сталног усавршавања и специјализације кадрова и техничке и технолошке опремљености, што свакако утиче на квалитет саме аналитике и препознавање потенцијалних ризика. На тај начин се обезбеђује располагање квалитетним и тачним информацијама о сумњивим трансакцијама а то је један од предуслова да се успостави читав систем који ефикасно делује на спречавање прања новца и финансирање тероризма.⁶⁵

Један од начина за убацивање прљавог новца у легалне новчане токове је и преко мењачких послова. Познато је да мењачнице нису финансијске институције преко којих се може новац директно легализовати, већ се оне користе за раслојавање прљавог новца коме је то само део пута ка легализацији и уласку у финансијски систем неке државе. Средства стечена криминалом може потицати од корупције, трговине опојних дрогама, проституције, трговине људима, трговина оружјем, продаје робе на црно, као и од многих других криминалних радњи.

На основу досадашњег искуства контролних институција може се издвојити неколико типологија раслојавања прљавог новца кроз мењачнице:

- конверзија великих количина новца - најједноставнији начин да велика количина готовог новца, проистећеног из неке од криминалних активности буде конвертиран у другу валуту у мењачници где честа је ситуација да запослено лице и не идентификује такве клијенте;
- конверзија кроз више мањих готовинских трансакција - најчешће мењачки послови великих износа обављају се кроз више малих трансакција чија је сврха да се избегне пријављивање Управи за спречавање прања новца код трансакције више од EUR 5.000,00 што представља границу за пријављивање. Трансакције се обављају у више мењачница преко већег броја појединаца у име лица чији је новац сумњивог порекла;
- више трансакција у веома кратком временском периоду - сврха приказивања је да се прикрије конверзија великог износа;

---

⁶⁵ Министарство Финансија, Управа за спречавање прање новца “Типологије прања новца у Републици Србији“ www.apml.gov.rs, приступио 23.08.2014

- конверзија средстава из једне стране валуте у другу - ове трансакције немају економску оправданост и њима власник средстава најчешће губи одређени износ средстава, те је једини циљ да се на било који начин сакрије право порекло средстава;
- конверзија апоена који се везују за криминалне радње - знатно једноставније је извршити релативно мале трансакције већег апоена;
- конверзија означених новчаница - ознаке се веома често исписују супстанцама које се виде искључиво под ултраљубичастим светлом;
- обављање мењачких послова ван мењачког места - поједини власници мењачница или запослени код њих раде на терену и та средства касније предају банци као легално конвертована средства из мењачница.

Постоји тренд већег удаљавања од банака, које су постале најорганизованији сектор система за спречавање прања новца и финансирања тероризма, ка сектору небанкарских финансијских институција као што су мењачнице и компаније за електронски трансфер новца.

С обзиром да се овај сектор финансијског тржишта све више законски регулише и да му се посвећује све више пажње како кроз ригорозније контроле мењачких места тако и кроз едукацију запослених у њима, треба очекивати да се сумњиве трансакције које се тичу прања новца и финансирања тероризма препознају у што већем броју и на тај начин колико толико спречи прање одређеног дела прљавог новца који у свакој земљи циркулише у веома великом износу и представља озбиљну претњу привреди сваке земље.

Развојем информационих технологија могуће је основати фирму и контролисати њено пословања путем Интернета при том урадити то лако у оф-шор зонама широм света. Уврежено је мишљење да новац се не може легализовати без савете рачуновође и адвоката.

У свету адвокати и адвокатске канцеларије обезбеђују целокупну документацију неопходну за отварање и регистровање фирми, пренос права власништва, отварање резидентних и нерезидентних рачуна код пословних банака а такође се јављају и као лица овлашћена за располагања средствима по наведеним рачунама.

Правни заступници углавном адвокати се јављају и као учесници у трансакцијама а и као лица за располагање средствима по рачунима лица са криминалном прошлошћу или лица

које се доводе у везу са трговином наркотицима или као лица која дају налоге банкама за трансфере према иностранству, обично за плаћање фирмама на оф-шор дестинацијама а плаћања се обично врше на основу фиктивне документације.

Адвокати смишљају читаве шеме плаћања која претпостављају оснивање више фирми на оф-шор дестинацијама и отварање банкарских рачуна тих фирми, обично у земљама са строгим банкарском тајном, при чему адвокати и адвокатске канцеларије обезбеђују целокупну документацију о оснивању фирме и уговоре на основу којих се врше трансфери.

Спречавање прања новца није само борба против криминала већ настојање да се очува интегритет финансијских установа и финансијског система у целини. Примена процедура, обука адвоката али и адекватан надзор над радом адвоката од стране Адвокатске коморе може да унапреди систем спречавања прања новца и финансирања тероризма.

Ангажовање рачуноводственог сектора у процесима легализовања средстава сумњивог порекла је веома могућа ситуација из разлога што свака рачуноводствена исправа која се даје на књижење, уколико поседује формалну исправност биће прокњижена без обзира да ли су се догодиле пословне промене или не и где ризик је објективног финансијског извештавања.

Кроз рачуноводство правног субјекта могуће је извршити књижења лажне документације - лажних прихода и расхода, прикривања обавеза и трошкова, што ће довести до лажних финансијских извештаја. Сва ова кривична дела саставни су део процес легализовања средстава сумњивог порекла што може имати последице по целокупни друштвено економски систем државе, а који се свде на приказивања:

- фиктивних прихода, где се праве фиктивни рачуни по основу промета роба и услуга, врши се њихово књижење а да неће доћи до прилива средстава на рачун клијента, на који се начин повећавају приходи што има за последицу повећање у новчаним токовима. У финансијским извештајима указују се и потраживања за која се унапред знало да су ненаплатива и да ће у неком наредном периоду бити отписана;
- продаја производа и услуга повезаним лицама по ценама знатно вишим од тржишних и зарачунавања нереално високих камата, указују се увећани приходи и добит код свих повезаних лица што у финансијским извештајима ствара лажне

слике о успешности пословања, при чему се ствара могућност учешћа на тендерима за одређене послове или за подизања кредита код комерцијалних банака. По правилу, фирме се после добијеног кредита који се подиже са рачуна у готовини, веома брзо гасе или селе у друге правне јурисдикције а кредити се никада не врате;

- прецењивање или умањење нето имовине, у зависности од потреба и интереса привредни субјекти прецене или подцене нето имовине и пословне резултате лажно приказујући приходи, расходи, потраживања, трошкови и имовина;
- вишеструке исплате за исти производ или услугу, у овом случају постоје новчани токови које у целости не прати промет роба и услуга већ само фиктивна документација;
- неевидентирање пословних трансакција, на овај начин се долази до готовог новца, који се користи за разне незаконите сврхе;
- отписи производа, услед увећања расхода, путем отписа производа, који настају као последица разних фактора као што су: виша сила, мањкови који настају као последица крађа, пропадања производа због атмосферских утицаја, квара због неадекватног смештаја, лома и слично долази до повећања расхода, смањења прихода и добити. Отписана роба се продаје за готов новац;
- продаја имовине по ценама знатно нижим од тржних, у овим случајевима се разлика плаћа у готовини или се компензује за одређена материјална добара, роба широке потрошње, уметничка дела и
- увећане фактуре у спољнотрговинском промету, код ове типологије користи се погодност које државе дају страним инвеститорима.

Увоз, роба од произвођача у иностранству долази директно до купца у земљи а фактуру испоставља друга фирма, најчешће са оф шор дестинација, увећану за одређени износ. Најчешће су обе фирме повезани у влашнству или имају исти оснивач.

Извоз, мешањем са легалним средствима легализују се и нелегална средства. Извоз се фактурише по увећаним ценама, са намером да се приликом плаћања из иностранства у платни систем убаце средства која су стечена на нелегалан начин.

Услуге, новац се подиже у готовини и умањен за производу враћа власницима фирми у земљи, које су га уплатиле по основу неизвршених услуга, а možemo још сагледати кроз:

- улагање готовог новца кроз набавке репроматеријала, легализовање средства врши се приликом набавку репроматеријала који служи за производњу;
- евидентирање уплата готовине која нема покриће у продатој роби и извршеним услугама, нелегална готовина се уплаћује кроз пазаре малопродаје, ресторана, приређивача игара на срећу, коцкарница, предузетника који плаћају паушалне поразе и слично а да није продата роба или извршене услуге;
- стварање лажних обавеза, на овај начин се повећавају расходи и трошкови, а умањује добит и обавезе према држави и
- подизање готовине са рачуна предузећа ради лажног откупа пољопривредних производа и секундарних сировина, праве се лажни откупни блокови, којима се доказује да је откуп извршен, а новац који је подигнут у сврху откупа, враћа се власницима фирми које су извршиле уплате по основу услуга, умањен за провизију.

Једна од мера за креирање повољне етичке и професионалне климе у правном субјекту јесте усвајање и контролисана примена етичког кодекса понашања и лиценцирања рачуновођа. Код лажних књижења која немају своју логику, лиценцирани рачуновођа једини може сносити одговорност прикривања нелегалних средства. Правна лица која имају статус средњег и великог предузећа, имају обавеза да врше ревизију рачуноводствених извештаја најмање једанпут годишње, у циљу пружања објективног доказа да финансијски извештај непристрасно представљају финансијско стање и резултате пословања правног лица у сваком битном погледу. Финансијски извештаје приказује клијент, а не ревизор, који у име клијента даје мишљење, те је за финансијске извештаје одговорно пословодство, а не ревизор. Ревизор сноси правну одговорност за своју ревизију и мишљена. Будући да се од ревизије очекује да постане средство за повећање сигурности информација које користе доносиоци одлука, ревизија постаје један од незаобилазних инструмената откривања и спречавања грешака и превара.

Савремене финансијске токове карактерише брзо обављање огромног броја пословних промена уз употребу рачунарске технологије и уз смањено коришћење готовог новца и папирних докумената. Криминалне радње у финансијским извештајима, стални су пратиоци ревизорске праксе по питању одговорности ревизора за њихово откривање. Обзиром да се у независној ревизији провере врше на основу ризика, не може се од ревизора очекивати да открије све случајеве непридржавања закона. Његова професионалност, знање, искуство и познавање пословања клијента може пружити добру

основу за препознавање одређених радњи и активности које нису у складу са законом. Ревизор има и законску одговорност која се може посматрати са становишта одговорности за откривање и непридржавање прописа правних лица и рачуновођа код састављања финансијских извештаја и одговорности за погрешно изражено мишљење о финансијским извештајима. Типологије потенцијалног прања новца ревизије и рачуноводства су потпуно исте с тим да се кроз рачуноводствени сектор покушавају прикрити криминалне радње и да се те радње покушавају озаконити кроз финансијске извештаје а задатак ревизије је да открије случајеве манипулације извештајима у циљу приказивања бољих или лошијих пословних резултата, који су последица криминалних радњи.

Инострана искуства говоре да поред тржишта капитала, чије локалне карактеристике извешћемо даље у овом раду, два примарна канала кроз која се врши легализовање прљавог новца су индустрија осигурања и сектор некретнина. Осигуравајуће компаније нуде производе који су инвестиционог карактера, као што су штедња или инвестирање у тржиште капитала што омогућава перачима новца да кроз бројне легалне и нове производе легализују незаконито стечен новац и то далеко брже и ефикасније и са далеко већим пласирањем капитала за разлику од куповина полиса животног осигурања класичног типа.

Гледајући општу ситуацију у свету, некретнине су сектор интегрисања илегалних средстава у великој мери. Улагање у изградњу некретнина као и располагањем тим некретнинама са стране структура организованог криминала веже се битно за појединих политичких структура и бројних коруптивних метода.

Отежавајуће околности које сектор некретнина чине рањивим за прање новца су индиције о повезаности организованог криминала и политике, посебно када је реч о куповину атрактивних локација за изградњу објеката, као и у делу добијања грађевинских дозвола. Код нерегулисаних тржишта некретнина новац, односно имовина се веома често пере кроз куповину непокретности, и то кроз:

- куповину земљишта, изградњу станова, кућа и пословног простора;
- оснивања бројних грађевинских фирма чији су оснивачи криминалци;
- пласман велике количине готовог новца преко банака и других финансијских институција (пошта) у куповину некретнина или грађевинског материјала;
- раслојавања илегалног новца преко више компаније и

- вршења готовинских уплата на рачун институција које се бави грађевинским земљиштем у високом износу.

Оф-шор компаније са којих стиже новац за изградњу непокретности, а не може му се утврдити порекло и стварни власници, физичка лица са криминалним досијеом, новонастала друштва чији је превасходни задатак легализовања новца кроз некретнина и грађевинарства и лица која раде у име и за рачун криминогених инвеститора део су у типологији прања новца кроз сектор некретнина.

Прикривање незаконитог порекла новца врши се кроз полагања високих износа готовине са непознатим пореклом на властите банкарске рачуне инвеститора у циљу куповине непокретности која се даље може продати и новац уложити у хартије од вредности или нову непокретност. Поред горепоменутих начина легализовања прљавог новца постоје још и безготовинске трансакције преко правних лица и уплате у већем износу од реалних ка подизвођачу који врши раслојавање по основу услуга на више правних лица наспрам фиктивних фактура са стране инвеститора грађевинског рада.

Криминалци теже за проналажењем софистициранијих начина за прања новца, као што су трговина хартијама од вредности, осигурање, које траже веће знање и умеће, али и пружају већу сигурност да се илегално порекло средстава неће открити. Иако је уочив тренд опадања прања новца кроз некретнине, због светске економске кризе, сектор непокретности ће и даље остати примамљив, а посебно када се ради о интеграцији, трећој фази прања новца где се илегалан новац представља као законито стечен, те је најтеже доказати његово порекло. Продор страног капитала који протиче нарочито са оф-шор зона је отежавајући предуслов код суштинског утицаја и штетне последице за економију и друштвеног система сваке државе.

3.7 Економске последице прања новца

Легализовањем већих износа финансијских средстава сумњивог порекла организовани криминалитет контролише одређене секторе привредног пословања, а економским и политичким утицајем ослабљује друштвени систем државе. Користећи за свој настанак повољне друштвено-политичке и економске услове и уз све веће интернационализације транснационални организовани криминалитет омогућио је себи, да се прилагоди ситуацији не само унутар једне земље, него и на међународном плану.

Укључивањем нелегално стечених прихода у легалне финансијске токове организовани криминал угрожава економски систем и тржишну конкуренцију и остварује утицај на економске, политичке и друштвене токове на националном и међународном плану.

Између последица изазваним прањем новца на макроекономском и микроекономском нивоу постоји узајамна повратна спрега, која се, пре свега, огледа у томе да појава једних диктира појаву оних других.

Једном покренути замајац ефеката прања новца временом доводи до њихове узајамне условљености. У том смислу, да оне појаве које потичу са макроекономског нивоа буду праћене одговарајућим поступцима на микроекономском нивоу. „Микроекономски аспект представља сагледавање прање новца односно његових ефеката, са становишта појединца и предузећа и његовог функционисања у привреди, док макроекономски аспект третира импликације ове појаве на националну економију као целине.“⁶⁶

Крајњи ефекат узајамне условљености повратних ефеката прања новца, огледају се у стагнирању и паду свих сегмената економије од макро до микро нивоа, затим привредног система и њему прилагођене економске политике.

Економске последице изазване прањем новца, могу се сврстати у неколико група у зависности од конкретног друштвеног амбијента у коме се ове незаконите активности одвијају, и то:

Угрожавање процеса приватизације – У времену транзиције, приватизације и других промена, које са собом носе промену власништва над капиталом, отпуштање радника, реструктурирање управљачке структуре, стечај и ликвидација и друге последице, логично је обратити пажњу на опасност од различитих облика неправилности и инкриминисаних радњи који могу интензивно да погоде запослене, управљачку структуру предузећа, власнике, повериоце, и односе везаних за појединце и предузећа.

Незаконито добијен новац је окривљујућ за преступнике. Због тога, они ће покушати да га претворе у имовину (то јест некретнине, бизнис) који су мање упадљиви и могу дати привид легитимног богатства.

---

⁶⁶ Култура полиса, год. IX (2012), бр. 18, стр. 159-177.

Да би достигли овај циљ перачи новца ступају у обимну куповину и због њихове велике доступности средстава, они ће бити у могућности да надмаше потенцијалне поштене купце. Такође, пошто њихов интерес за одговарајућа средства не проистиче из њихових стварних вредности, већ од предности које остварује на њих у смислу скривања, они су спремни да плате много више од стварне вредности имовине. Ово ће вештачки дићи куповну цену и учинити их недоступним за поштене купце⁶⁷

Прање новца може имати поражавајуће последице на настојања у приватизацији. У том смислу истиче се да овај вид криминалитета прети да угрози напоре многих држава да приватизацијом уведу реформе у своје економске системе.

Подривање интегритета финансијских тржишта: Широки спектар многих економских анализа указује на закључак да су јаке финансијске институције земаља у развоју, као што су банке, небанкарске финансијске институције и тржишта капитала, пресудне за економски раст. Такве институције дозвољавају концентрацију капиталних средстава из домаће, националне штедне као средстава из иностранства, кроз успешну поделу таквих средстава за улагање у пројекте који стварају одржан економски раст.

Прање новца погоршава раст важних финансијских институција из два разлога и то: прво, прање новца еродира саме банкарске институције. Унутар ових институција, често постоји корелација између прања новца и непоштених активности преузетих од стране запослених. При већим количинама активности прања новца, све финансијске институције у земљама у развоју су рањиве према корупцији, криминалним елементима који покушавају да добију даљи утицај над њиховим каналима прања новца. Друго, посебно у земљама у развоју, поверење потрошача, корисника је фундаментално за развој здравих финансијских институција, и уочен ризик за депозиторе и инвеститоре из институционалних проневера и корупције је препрека за такво поверење.⁶⁸

Прожимајући финансијске институције земаља у развоју прање новца врши ерозију на три начина: повећањем могућности да ће индивидуални потрошачи бити преварени од стране корумпираних индивидуа унутар институције; повећањем могућности да ће сама институција постати корумпирана или чак контролисана криминалним интересима,

---

⁶⁷ Unger, Brigitte The amounts and effects of money laundering, *The Dutch Ministry of Finance Report*, Den Haag, Netherlands, 2006. Unger, стр. 102-115

⁶⁸ Brent L. Bartlett, International Economics Group, Dewey Ballantine LLP 2002: „The negative effects of money laundering on economic development“ стр. 1-35

поново водећи ка томе да потрошачи буду преварени и повећањем ризика од банкротирања што је у случају када је сама институција преварена.

Финансијске институције које своје пословање базирају на средствима која потичу од криминалних радњи, суочене су са додатним изазовом да адекватно управљају средствима, обавезама и пословним операцијама. На пример, велике суме опраног новца могу да дођу до финансијске институције, а да затим ишчезну без икаквог трага, јер је њихов пренос извршен са једног рачуна на други, као одговор на неке факторе који нису део тржишног пословања, нпр. законске регулативе. То може да створи проблеме ликвидности и начелно проблем управљања банкама ⁶⁹

У вези са овим истиче се да једном уништена финансијска репутација неке земље тешко може да се поврати и захтева значајне државне ресурсе у циљу елиминације проблема.

Губитак контроле над економском политиком: Прање новца може изузетно негативно утицати и на девизни курс и каматне стопе, јер перачи новца радије реинвестирају средства у програме које је теже открити, него у послове који доносе већу стопу зараде. Такође, укључивање нелегалних средстава у легалне токове економије, може повећати опасност од монетарне нестабилности зато што се таква средства могу уложити у намерно искривљивање цена имовине и роба.

Прање новца, као и остале незаконите активности, погодују стварању велике потрошачке моћи појединаца у условима рецесије, што искривљује структуру потрошње и доприноси настанку класе нових богаташа. Прање новца и финансијски криминал могу довести до неубичајених и неочекиваних промена у потражњи новца и веће нестабилности међународних токова капитала, новца и каматних стопа.

У мери у којој се потражња за новцем креће из једне у другу земљу, као последица прања новца, истој мери може имати и негативне последице на каматне стопе и колебање курса, посебно у доларизованим економијама, јер је прање монетарних агрегата веома неизвесно.⁷⁰

---

⁶⁹ The consequences of money laundering and financial crime By John McDowell, Senior Policy Adviser, and Gary Novis, Program Analyst, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, U.S. Department of State, 2001.,стр.17-43

⁷⁰ Peter J. Quirk Money Laundering: Muddying the Macroeconomy,-IMF <https://www.imf.org/external/.../1997/Interenet> , приступио 26.08.2014

Дакле, прање новца отежава напоре владе да спроводи економску политику. Оно утиче на расподелу прихода, контаминираних правних трансакција и има потенцијал да дестабилизује економију кроз неефикасна кретања која умањују раст бруто домаћег производа. Због непредвидиве природе прања новца и пратећег губитка политичке контроле, здрава економска политика може постати тешко остварљив циљ.

Економска нестабилност: Оне који се баве нелегалним активностима прања новца, у принципу, не занима много профит од њихових средстава те их улажу у активности које нису нужно економски корисне за земљу у којој су та средства пласирана. Наиме, економски раст стагнира у оној мери у којој прање новца и финансијски криминал успевају преусмерити средства са здравих улагања у нискоквалитетне инвестиције које прикривају порекло њиховог новца.

Различити типологички извештаји прања новца, указују да опран новац кроз канале који нису повезани са финансијским институцијама, је често уложен у оно што је познато као „стерилне” инвестиције, или инвестиције које дају мало додатне продуктивности за ширу економију, као што су некретнине, уметност, антиквитети, накит и луксузни аутомобили. За земље у развоју одвраћање тих оскудних извора на мање продуктивне домаће добити или луксузан увоз, је озбиљни добитак за економски раст. Осим тога, криминалне организације могу трансформисати производна предузећа у стерилне инвестиције тако што их усмеравају за сврху противзаконитог напредовања, више него предузећа која повећавају профит која одговарају потрошачкој потражњи и која су вредна легитимног инвестиционог капитала.

Губитак јавних прихода: пословима прања новца се охрабрују традиционални начини утаје пореза, избегавања закона, кријумчарење, што све повећава пореско оптерећење пореских обвезника. До смањења прихода буџета по основу пореза, прање новца веома често доводи, нарочито код земаља у развоју, отежавајући његову наплату услед чега слаби утицај државе на вођење економске политике. Непријављивање и избегавање пореза је један од најопштијих метода вршења прања новца. Због тога, прање новца негативно утиче на покушај наплате пореза. У исто време, раст кривичних дела и прање новца захтева јавно наметање трошкова, што се даље ослања на јавне потребе. То ће директно утицати на поштене пореске обвезнике, доношењем повећања пореских стопа⁷¹

---

⁷¹ Unger, Brigitte, *The scale and impacts of money laundering, Cheltenham (GB):Edward Elgar Publishing.,2007.стр.23-48*

Процес прања новца смањујући приход од државног пореза, посредно наноси штету поштеним пореским платишама и смањује могућности за обављање легитимних пословних активности. Оно такође, отежава и наплату пореза и такав губитак пореских прихода, начелно значи више пореске стопе од оних које би се нормално примењивале када би неопорезовани приход од криминала потицао из легитимних извора.

Занимљиво је навести да прање новца може повећати приходе јавног сектора. Наиме, криминалци хоће да њихов новац буде чист. Да би то постигли они настоје да плате порез на приход који је незаконито стечен. Непостојећи висок промет, из угоститељских објеката без муштерија у њима, је понекад добровољно пријављен пореским органима. Овим путем, нелегалан новац је претворен у опорезован легалан новац⁷².

Угрожавање спољнотрговинске размене и економских статистика: Активности прања новца могу такође утицати на значајни пад државног увоза и извоза. Као што је поменуто раније, перачи новца имају тенденцију да узму учешће у (често увеженој) луксузној потрошњи.

Као резултат тога јавља се проблем у укупној маси реципрочних плаћања. Такви увози не стимулишу домаћу економску активност или запошљање али могу ослабити домаће цене, тако што редукују профитабилност домаћих предузећа. Ово је посебно случај у земљама у развоју.

Због тога што су одређене фазе трансакције прања новца „подземне” или у неформалним секторима економије, такве трансакције се не појављују у званичним монетарним и финансијским статистикама, прање новца може довести до грешака у макроекономским статистикама, дајући на тај начин, погрешне информације креаторима политике, у покушају да руководе макроекономским променама, као што су новчани нивои, каматне стопе, инфлација и девизни курс, које могу допринети порасту грешака у креирању политике.

Ово се првенствено дешава из два разлога. Прво, перачи новца базирају њихове инвестиционе могућности не на уобичајеном економском разматрању, већ су уместо тога они примарно мотивисани другим факторима као што су избегавање да буду откривени,

---

⁷² Brent L. Bartlett, *International Economics Group, Dewey Ballantine LLP* 2002: „The negative effects of money laundering on economic development“, стр. 9-19

кажњени итд.⁷³ Тако, кретање капитала повезано са прањем новца је често сагледано са економске тачке гледишта. Као резултат, креатори политике могу бити збуњени и правити погрешне политичке процене, на основу ових необичних кретања капитала. Друго, прање новца може изврнути економске чињенице због тешкоће да се измери тачан обим и импликације овог феномена. Када прање новца заузме значајне размере, важно је за креаторе економске политике да га узме у своју област. Неуспех да тако уради или прецењивање тачног обима ових активности може водити ка погрешним одлукама политике.

Повећање криминала и корупције: Прање новца је по самој својој суштини неизбежно повезано са криминалним активностима које и имају за последицу ову врсту криминала. Наиме, прање новца поред тога, што представља последицу претходно извршеног кривичног дела, оно чини и полазну основу за будуће криминалне активности. Не само да омогућава наставак криминалних активности, већ и лакши и бржи продор криминала и корупције унутар развојних економија, што је противно одрживом економском развоју. Једном речју, прање новца увек води криминализацији друштва.

Успешно прање новца помаже да криминалне активности буду врло исплативе, то награђује криминалце. У мери у којој се држава посматра као уточиште за прање новца, то ће вероватно да привуче криминалце и повећање коруптивних кривичних дела. Уточишта за прање новца и финансирање тероризма имају слабу политику спречавања и сузбијања прања новца, многе или неке врсте финансијских институција нису обухваћене политиком против прања новца, селективно и слабо спровођење ове политике, неделотворне казне, укључујући ограничен број кривичних дела за прање новца.

За разлику од обичног грађанина, који новац користи за свакодневне трошкове и за штедњу, криминалци велика средства која зарађују прањем новца инвестирају у куповину добара као што су некретнине, накит, уметнички и луксузни предмети, што све стимулише шпекулацију и инфлацију. Као последица тога, наступиће и промене у извозу и увозу и проблем биланса плаћања.

---

⁷³ Peter Alldridge Money Laundering Law: Forfeiture, Confiscation, Civil Recovery, Criminal Laundering and Taxation of the Proceeds of Crime, 2002., стр. 279-306

Негативни ефекат прања новца на штедњу и потрошњу потиче углавном из чињенице да у инвестиционим изборима, перачи новца су примарно вођени жељом да избегну контролу и откривање пре него да поврате инвестиције. Ови инвестициони извори могу бити штетни за економију јер воде преусмеравање средстава на новчана средства која дају јако мало економских активности или запошљења.⁷⁴

Прање новца изазива губитак ресурса услед дисторзије у односу имовине и цена робе управо по основу процеса прања „прљавог“ новца⁷⁵. Перачи новца не траже највишу стопу повраћаја новца који оперу, већ за инвестиције које најлакше дозвољавају обнову незаконитог добијеног новца. Новац може да се помера из земаља са добрим економским политикама и вишом стопом повраћаја у земље са сиромашнијом економском политиком и нижом стопом повраћаја. Ово подразумева да је светски капитал инвестиран мање оптимално него што би се десило у одсуству прања новца. Прање новца преусмерава приход од великих штедиша до малих штедиша или од сигурних инвестиција до ризикантних инвестиција ниског квалитета.

Прање новца такође смањује производњу и запосленост преусмеравањем ресурса, из сектора високе додатне продуктивности (нпр. одећа, обућа) до неплодних (стерилних) сектора (нпр. промет некретнина, накита, уметничких слика). Такви производи нису потекли из домаће економске активности и запошљавања, те могу да сниже домаће цене, редуцирајући профитабилност домаћих предузећа. То је нарочито случај у земљама у развоју. Последице тога су пад производње, прихода и запошљавања, што резултира у нето губицима целокупне привреде, без обзира на то, где би новац могао бити потрошен.

Прање новца увек води до криминализације друштва. На почетку се ствара утисак да земља напредује, али убрзо целокупни финансијски и привредни систем улази под контролу оних који су нелегално дошли до значајних новчаних средстава. Опасност од процеса прања новца по само друштво састоји се и у консолидацији економске моћи организованог криминала, који је омогућен да улази у легалну економију. Може се лако закључити да процес прања новца представља сложен и динамичан изазов како за целокупну међународну заједницу, тако и за целокупну међународну безбедност.

---

⁷⁴ Unger, Brigitte, *The scale and impacts of money laundering*, Cheltenham (GB):Edward Elgar Publishing., 2007., стр. 109

⁷⁵ Dowel, 2001

3.8 Безбедносни аспекти прања новца

Различити су облици и видови угрожавања безбедности у целини или појединих њених сегмената међународне, регионалне или националне безбедности. Свакако да један од посебно опасних облика угрожавања безбедности данас представља криминалитет уопште, а у оквиру њега организовани, транснационални криминалитет који не познаје границе између држава, па и између појединих континената. Елементи који карактеришу савремени криминалитет свели су се на проузроковање имовинске штете другим физичким или правним лицима (а најчешће целој држави или њеном привредном–фискалном систему) и користољубива побуда односно лукративна намера, намера прибављања имовинске користи на страни учиниоца. Ово указује, да није примарни циљ учинилац оваквих противправних, друштвено опасних дела само прибављање имовинске користи, ако се она мора држати прикривено, већ напротив пласман оваквих средстава у токове редовних финансијских трансакција. Тако се пред ова лица и намеће потреба да “легализују” порекло оваквог, криминалним активностима (трговином опојним дрогама, оружјем, људима или децим и сл.) прибављеног новца и друге имовинске користи.

Међународна заједница уочила је значај правовременог, превентивног деловања у правцу сузбијања могућности криминалних група. Механизми, систем мера, средстава и поступака који треба да доведу до пресецања илегалних канала и типологије “легализовања” незаконито стечене добити и истовремено успоставити ефикасни систем утврђивања кривичне одговорности и санкционисања оваквих понашања кроз посебну инкриминацију “прања новца”.

Постављена је солидна правна и институционална основа већег броја савремених држава које су се ујединиле у настојању да се спрече и сузбију најопаснији видови и облици организованог криминалитета имовинског карактера као великог безбедносног проблема који не познаје границе између држава.

Криминалитет посебно онај организованог карактера данас широко премашује границе појединих држава и постаје интернационалан безбедносни проблем широких размера са тенденцијом даљег продирања у све поре друштва⁷⁶. Појединци, групе и организације имају само један циљ, а то је стицање противправне имовинске користи или незаконите

---

⁷⁶ А. Шаковић, Организовани економски криминал у односу на корупцију и прање новца у Босни и Херцеговини, Криминалистичке теме, Сарајево, број 3-4/2003, стр. 183-193; Љ. Стајић. Д. Јовашевић, Безбедносни и правни аспекти прања новца, Наука безбедности, полиција, Београд, број, 1/2003. стр., 93-117.

добити. Али они тако стечену противправну имовинску корист морају да легализују односно да јој дају легалан основ стицања да би је могли користити у легалним финансијским токовима у земљи, али и иностранству. Легализацијом новца нису престали мотиви и циљеви криминалног деловања што и јесте основно питање угрожавања безбедности. Транснационални криминалитет предузима различите мере и активности које имају за циљ да уз помоћ финансијских, инвестиционих, осигуравајућих, банкарских, берзанских и других организација и институција изврши легализацију незаконито прибављени новац и друге имовинске вредности и тако му прибаве здраве и законите основе.

Да би се овакве недозвољене делатности сузбиле на међународноправном плану се приступило нормирању права и обавеза појединих држава у предузимању адекватних мера, средстава и поступака ради спречавања и сузбијања прања новца. Тако је донето више међународноправних аката којима су прецизиране недозвољене делатности и поједини облици и видови прања новца као и мере, органе и поступања националних законодавстава у правцу сузбијања ове појаве. Тако је у европском праву прање новца добило статус самосталног кривичног дела, али ово дело познаје и низ националних кривичних законодавства.

Прање новца и финансирање тероризма су кривична дела, против које државе штите своју безбедност у складу са специфичностима свог правног, економског и привредног система и општеприхваћеним међународним стандардима. Сваки од ових система се може посматрати са две основне стране, и то:

Репресивна страна система, која се огледа у кривичном гоњењу и кажњавању учинилаца ових кривичних дела. Казне за прање новца у свим државама света су веома оштре и често премашују казне коју су запрећене за кривична дела којима је стечен новац који се „пере“. У Републици Србији, запрећена казна за кривично дело прања новца је од 6 месеци до 5 година затвора, ако износ новца који је предмет кривичног дела прелази милион динара запрећена казна је до 10 година затвора. Запрећена казна за финансирање тероризма у Кривичном законнику Републике Србије је од једне до 10 година затвора. Поред казне затвора, сав новац или имовина који су предмет кривичног дела се морају одузети. Основни разлог увођења кривичног дела у правне системе је онемогућавање криминалаца да користе приходе стечене нелегалним путем на законите начине.

Међународни стандарди у овој области познају неколико основних и сада већ традиционалних мера на плану спречавања прања новца, а то су:

- идентификација и провера идентитета клијената и стварних власника, као и редовно праћење пословања клијената;
- пријављивање готовинских трансакција преко износа одређених законом;
- пријављивање сумњивих трансакција и
- чување података о клијентима и трансакцијама.

Обвезници су лица ван јавног сектора који примењују радње и мере за спречавање и откривање прања новца и финансирања тероризма. Несагледиве су последице по репутацију појединих субјеката у приватном сектору ако раде са криминалцима али и по финансијски систем и друштво у целини ако се те појаве не сузбијају на ефикасан начин. Стога је циљ приватног и јавног сектора у овој области заједнички, а многи субјекти у приватном сектору активно укључени у активности на њиховом сузбијању.

Познавање клијента и његовог пословања је једна од основних претпоставки успешне борбе против прања новца. Постојање клијената који нису познати банци или другом обвезнику представља веома висок ризик од прања новца. Из ових разлога се банкама и другим финансијским институцијама законима забрањује отварање рачуна, успостављање других облика пословне сарадње, као и вршење трансакција уколико није утврђен идентитет клијента. Законима се утврђују подаци које банка или друга финансијска институција траже од клијента као и документација коју клијент треба да достави банци. Такође, прописују се и услови које таква документација треба да испуни, као на пример оригинална или оверена документација из релевантог регистра која не сме бити старија од три месеца за правна лица или лични документ са веродостојном фотографијом из којег се непобитно може утврдити идентитет клијента за физичка лица.

Утврђивање идентитета клијента врло често није довољно да би се знало ко у ствари користи услуге које се нуде у финансијском систему. Идентификација једног привредног друштва као правног лица не нуди одговор на питање које физичко лице у стварности ужива или сноси економске последице пословних активности тог привредног друштва. Другим речима, ако се не зна ко стоји иза правних или чак физичких лица, ко у њихово име доноси стварне одлуке у пословном свету, не може се говорити о ефикасном спречавању прања новца или финансирања тероризма.

Стварни власници, како их Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма дефинише, су увек физичка лица која у правним лицима имају 25% или више удела или акција или на други начин остварју право да учествују у одлучивању. Критеријум од минимум 25% удела је само један од објективних критеријума који могу послужити у идентификовању лица која стоје иза трансакција других лица у пословном свету, али није једини, те и у случајевима када се он не може применити, обвезник мора учинити све да заиста сазна ко стоји иза његовог будућег клијента.

Пријављивање готовинских трансакција финансијско - обавештајној служби је превентивна мера чији је главни циљ спречавање уласка прљавог новца у легалне финансијске токове и правовремено откривање од стране финансијске обавештајне службе таквих покушаја. На основу података који се на овај начин прикупе у финансијској обавештајној служби и података из других база података који су доступни ФОС и анализе тих података „граде“ се случајеви у којима постоји сумња да су одређена лица повезана са прањем новца, а који се прослеђују полицији, пореској полицији, царинским органима, тужилаштву или другим органима на даљу надлежност. Наведени органи користе податке добијене од ФОС у истрагама чији крајњи циљ јесте подизање кривичних пријава, подизање оптужница, и на крају, доношење пресуда за кривично дело прања новца уколико се цео поступак успешно спроведе.

Суштински и мерљив резултат који се жели постићи развијањем система за откривање и спречавање прања новца у приватном сектору тј. у банкама, другим финансијским организацијама и другим обвезницима је квалитетно и ефикасно откривање лица и трансакција за које се сумња да су вези са прањем новца и њихово пријављивање финансијско - обавештајној служби.

Претпоставка за квалитетно извршавање ове обавезе је квалитетно извршена идентификација клијента и познавање његовог пословања. Субјекти који су у обавези да пријављују сумњиве трансакције морају поћи од уобичајеног начина пословања свог клијента и на основу тога уочити неправилности које упућују на сумњу да се ради о прању новца или финансирању тероризма.

Обвезник, у циљу успешног откривања сумњивих трансакција саставља листу показатеља (индикатора) за препознавање сумњивих трансакција. Листа индикатора садржи листу поступања или понашања клијената која упућују на активности које нису у складу са

претпостављеним понашањем клијента или на други начин упућују на сумњу да се ради о прању новца или финансирању тероризма.

Посебно важан стандард у вези са овим питањем је забрана откривања лицу које је пријављено као сумњиво или које врши трансакцију која је пријављена као сумњива да је поступљено по закону. У међународним документима и пракси овакво поступање је познато под називом *no tipping off rule*. У многим земљама, овакво поступање је утврђено као кривично дело за које одговара обвезник као правно лице и за које су забрањене строге казне.

Сви подаци који се у току идентификације и прањења пословања клијента код обвезника морају се чувати у периоду одређеном законом како би ти подаци били доступни надлежним органима ради откривања кривичних дела прања новца и финансирања тероризма. Рок за чување тих података у Србији је 10 година, и то од дана престанка пословног односа са клијентом или извршења трансакције.

Банке и друге финансијске институције су најважнији извор информација о прању новца и другим облицима финансијског криминала. Прикупљање и координисана размена ових информација између надлежних државних органа се показује као круцијални елемент у ефикасној борби против наведених облика криминалитета. Препознајући ову чињеницу, многе државе су образовале специјализоване органе који се баве наведеним пословима и које се називају генеричким именом финансијско - обавештајна служба (Financial Intelligence Unit). Овакве службе су под овим именом препознате и у релевантним међународним конвенцијама и другим међународним документима.

Дефиниција финансијско - обавештајне службе коју је усвојила Егмонт група а коју прихватају и други међународни стандарди у овој области гласи: “(...) централна национална агенција надлежна за примање (и где је могуће тражење), анализирање и прослеђивање надлежним органима извештаја о финансијским трансакцијама: (и) за које се сумња да су вези са приходима стеченим криминалом, или (и) који су предвиђени националним законодавством, у циљу борбе против прања новца и финансирања тероризма“.

Финансијско - обавештајна служба Републике Србије је Управа за спречавање прања новца. Како су прање новца и финансирање тероризма у већини случајева међународни

феномени, веома велики број иницијатива је покренут у оквиру међународних организација како би се установили општеприхваћени стандарди у овој области. Међу потписницима Република Србија је ратификовала конвенције које су тиме постале саставни део унутрашњег права:

- Конвенција Уједињених Нација о противзаконитом промету опојних дрога и психотропних супстанци, усвојена 19. децембра 1988 године у Бечу, познатија и као Бечка конвенција. Ратификована у децембру месецу 1990. године.
- Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, усвојена 16. маја 2005. године, у Варшави, познатија и као Варшавска конвенција. Ратификована у марту месецу 2009. године.
- Конвенција Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала са допунским протоколима, усвојена у Палерму 12. до 15. децембра 2000. године, познатија и као Палермо конвенција. Ратификована у јулу месецу 2001. године.
- Кривичноправна конвенција Савета Европе о корупцији, усвојена 27. јануара 1999. године у Стразбуру. Ратификована у децембру месецу 2005. године.
- Конвенција Уједињених Нације против корупције, усвојена 31. октобра 2003. године у Њујорку. Ратификована у октобру месецу 2005. године, и на крају
- Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма, усвојена 9. децембра 1999. године у Њујорку. Ратификована 1. јула 2002. године.

Поред набројаних конвенција, један од најзначајнијих докумената којим се постављају стандарди у овој области је препорука ФАТФ⁷⁷ "40+9".

3.9 Међународна борба против прања новца

У више пута наведеном раду Финансијско-обавештајне службе Републике Србије прање новца је дефинисано као глобалан феномен који врло често прелази границе једне државе. Управа за спречавање прања новца је финансијско-обавештајна служба Републике Србије, која је централни орган у систему борбе против прања новца и финансирања тероризма.

---

⁷⁷ Радна група за спречавање прања новца (енглески: Finacial Action Task Force on Money Laundering, скраћено ФАТФ), је међувладина организација са задатком да развија и унапређује међународне активности на плану борбе против прања новца и финансирања тероризма. Представља кровни међународни стандард, основан 1989. године, од стране групе 7 најразвијенијих земаља света. Препоруке ФАТФ-а се врло често уграђују у међународне конвенције а системи за борбу против прања новца и финансирања тероризма у државама широм света се процењују у односу на њих.

Њој обвезници, по Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма, достављају извештаје о сумњивим трансакцијама и лицима, које затим Управа даље анализира, прикупља додатне информације, и прослеђује податке надлежним органима, а пре свега, надлежним тужилаштвима и полицији. Управа може формирати „сумњив предмет“ и на основу иницијативе другог државног органа, као што су судови, тужилаштва, Безбедносно-информативна агенција, Агенција за приватизацију, Комисија за хартије од вредности и др. Поред Управе за спречавање прања новца, целокупан систем за спречавање прања новца се састоји од:

Обвезника, односно свих оних представника финансијског и нефинансијског сектора који су дужни да примењују прописе за спречавање прање новца. Њихов циљ је да кроз примену радњи и мера прописаних законом, створе неповољну климу за прање новца и финансирања тероризма у једној држави. Обвезници су прописани чланом 4. Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма и то су:

- банке;
- овлашћени мењачи;
- друштва за управљање инвестиционим;
- друштва за управљање добровољним пензијским фондовима;
- даваоци финансијског лизинга;
- друштва за осигурање, друштва за посредовање у осигурању, друштва за заступање у осигурању о заступници у осигурању, који имају дозволу за обављање послова животног осигурања;
- лица која се баве поштанским саобраћајем;
- брокерско-дилерска друштва;
- организатори посебних игара на срећу;
- приређивачи игара на срећу које се организују путем интернета, телефона или на други начина путем телекомуникационих веза;
- предузећа за ревизију;
- овлашћени ревизори.

Обвезницима се сматрају и правна лица и предузетници који се баве: посредовањем и непокретности; пружањем рачуноводствених услуга; пореским саветовањем; посредовањем у склапању кредитних послова и давању зајмова; факторингом и

форфетингом; давањем јемстава; пружањем услуга преноса новца. Иако нису названи обвезницима, и адвокати су дужни да примењују радње и мере прописане Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

Надлежних надзорних органа, који контролишу примену прописа о спречавању прања новца и финансирања тероризма код обвезника, те на тај начин осигуравају правилну примену прописа и функционисање система у овом делу а који су: Народна банка Србије, Комисија за хартије од вредности, Девизни инспекторат, Управа за спречавање прања новца, Министарство трговине и услуга и остали. Полиције, тужилаштва и судова, односно органа који чине репресивни део система за спречавања прања новца чији је рад као дела целокупног система од суштинске важности.

Данашње терористичке организације и криминалне групе карактерише постојање више или мање разгранатих мрежа које делују у оквиру више држава. Нису ретки случајеви да се терористи на територијама једних држава припремају, обучавају за терористичке акте, а на територијама других држава врше кривична дела. Дешава се да поједине државе јавно осуђују тероризам, а потајно, на различите начине, помажу терористичке организације. Због тога се често указује на постојање различитих стандарда у погледу међународне сарадње у сузбијању тероризма.

Међународноправни стандарди у превенцији криминала и тероризма подразумевају постојање одређених међународноправних механизма, који прописују успостављање одређених услова у области превенције криминала и тероризма, како би се постигао што већи степен и ниво спречавања ових појава. Поред тога, међународноправни стандарди превенције криминала и тероризма укључују и одређене сегменте репресивног поступања, јер и репресивно поступање у доброј мери има одређене превентивне ефекте (генерална превенција).

Међународни правни и политички документи производе ефекте у националном правном систему на неколико начина. Њихове одредбе се могу превести у националне правне одредбе. Процес инкорпорације зависи од уставног поретка државе. Устави могу имати веома различит однос према међународном праву, који се креће између два екстрема. Због високог степена и уобичајеног признавања стандарда међународног права путем међународне заједнице као целине, има држава које сматрају да су такве одредбе изнад

унутрашњих правних норми и да се стога оне могу непосредно применити у домаћем правном систему.

На национална законодавства утичу међународноправни стандарди, кроз усклађивање закона и доношење нових законских прописа, што даље остварује импликације на регионални и локални ниво. Важност наведених међународноправних стандарда у превенцији криминала је у томе што се земља потписница обавезује да:

- осигура административне и друге мере ради имплементације конвенција и протокола које је ратификовала;
- своје национално законодавство усклади са свим прихваћеним међународним стандардима у свим областима које третирају наведне конвенције или протоколи;
- предузме све одговарајуће мере за имплементацију ратификованих конвенција и протокола;
- спроведе реформу сектора безбедности и
- осигура сарадњу.

Тероризам добија посебну димензију након догађаја од 11. септембра 2001. године. Свет у целини је постао сведок сазревања и јављања нове ере тероризма – ере глобалног тероризма, чија је мотивација пре свега етнонационалистичка и религијска. Напади на средства јавног саобраћаја у Лондону, Мадриду и Москви протеклих година су светској јавности показали да и европским земљама прети опасност од терористичких напада, што је довело до бројних реакција и активности Европске уније (састанци, закључци, иницијативе и одлуке).

Појавни облици тероризма и средстава за његово спречавање и контролу дуго су већ предмет разматрања УН и појединих регионалних организација. На међународном плану донето је више значајних докумената са циљем прецизирања појма тероризма, као и мера и поступака који се предузимају у правцу његовог спречавања.

Посебан значај има Оквирна одлука Савета ЕУ о борби против тероризма од 13. јуна 2002. године, са изменама и допунама од 2008. године, која има тринаест чланова. За национално кривично законодавство најважнији су: члан 1. којим се дефинише тероризам јединствено за цело подручје ЕУ; члан 2. којим се одређује терористичка група; члан 3. где се набрајају кривична дела која су повезана са тероризмом; члан 5. који се односи на

кривичне санкције; члан 6. о посебним основама за ублажавање казне; и чланови 7. и 8. који се односе на одговорност правних лица и кривичне санкције које се према њима могу применити.⁷⁸

У супротстављању организованом криминалу и тероризму на међународном нивоу посебан значај имају међународна акта (конвенције, декларације, препоруке, смернице, акциони планови, заједничке акције, итд.) који третирају област борбе против организованог криминала и тероризма.

Најзначајнији међународни документи који директно третирају област супротстављања организованом криминалу и тероризму су:

- Конвенција о сузбијању незаконитих отмица ваздухоплова, од 16. децембра 1970. године - третира се област отмице ваздухоплова;
- Међународна конвенција против узимања, односно његовог спречавања на међународном нивоу;
- Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала, од 3. март 1980. године – односи се на механизме заштите нуклеарног материјала;
- Протокол за сузбијање незаконитих аката насиља на аеродромима, од 24. фебруар 1988. године;
- Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, из 1988. године – третира се област незаконитог промета опојним дрогама и психотропних супстанци;
- Конвенција о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стеченог кривичним делом, донета 1990. године - третира област "прања новца", привременом одузимању предмета и одузимању прихода стеченим кривичним делом;
- Резолуција Европске уније (46/51) о мерама за елиминисање међународног тероризма, од 09.12.1991. године – односи се на програм развијања мера с циљем ефикаснијег елиминисање тероризма;
- Напуљска политичка декларација и глобални акциони план у борби против организованог транснационалног криминала, од 1994. године - искључиво

---

⁷⁸ Коларић, Д.: Међународни стандарди у области борбе против тероризма и национално кривично законодавство, у: *Сузбијање криминала и европске интеграције*, Зборник радова, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010, стр. 293

посвећена борби против транснационалног организованог криминала, при чему предвиђа, као најефикаснији механизам сузбијања криминалних удружења, одузимање нелегално стечене добити;

- Конвенција о Европолу донета 1995. године - односи се на успостављање Европола, као европске полицијске агенције која има значјане ингеренције у супротстављању транснационалном организованом криминалу;
- Резолуција Европске уније (95/Ц 327/04) о заштити сведока у борби против интернационалног организованог криминала, од 23. новембра 1995. године - тиче се заштите сведока са циљем успешне борбе против интернационалног организованог криминала;
- Препорука Рец (96) 8 Европске уније о сузбијању организованог криминала, из 1996. године - препорука Комитета министара државама чланицама о организовању њихових криминалистичких полиција за сузбијање организованог криминала, уважавајући настале глобалне друштвене промене;
- Међународна конвенција о сузбијању терористичких бомбашких напада од 15.12.1997. године – предвиђају се механизми спречавања терористичких бомбашких напада;
- Конвенција Европске уније о борби против корупције у коју су укључени службеници Европских заједница и службеници држава чланица Европске уније од 27. маја 1997 - односи се на спречавање корупције у коју су укључени службеници Европске заједнице и службеници држава чланица Европске уније;
- Акциони план за борбу против организованог криминала, од 28. априла 1997. године – предвиђају се механизми супротстављања организованом криминалу у државама чланицама Европске уније;
- Резолуција (98) 7 Министарског комитета Већа Европе о установљењу "Групе земаља против корупције - ГРЕКО" из 1998. године - подразумева се успостављање специјализоване институције Савета Европе за процену способности правног и институционалног оквира својих чланица за борбу против корупције;
- Заједничка акција о кажњавању чланства у криминалној организацији у државама чланицама Европске уније (1998) - препорука која се односи на кажњавање чланства у криминалним организацијама, односно увођење ове одредбе у национална законодавства држава чланица; Резолуција Европске уније (98/Ц 408/01) о превенцији организованог криминала, са препорукама за креирање стратегије борбе против организованог криминала, од 21. децембра 1998. године –

предвиђа се читав низ механизма за креирање превенције организованог криминала кроз доношење и имплементацију стратегија супротстављања организованом криминалу;

- Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма од 9.12.1999. године – предвиђају се мере спречавања финансирања међународног тероризма, кроз кривичноправно инкриминисање радњи финансирања тероризма;
- Кривичноправна конвенција о корупцији, од 27. јануара 1999. године – са циљем спречавања корупције садржи кривичноправне мере које се предузимају на националном нивоу, као и мере на плану међународне сарадње у спречавању корупције;
- Грађанскоправна конвенција о корупцији, од 4. новембра 1999. године - уводи обавезу државе да грађанима или фирмама надокнади штету насталу због корупције државних службеника или органа. Такође, предвиђа и регулисање заштите "инсајдера" - запослених који пријаве сумњу на корупцију;
- Резолуција Савета безбедности (1269/1999) о осуди свих дела тероризма, без обзира на мотив, односно, кад и ко их је извршио - овом резолуцијом се позивају све државе да потпуно примене антитерористичке конвенције које су потписале и да предузму одговарајуће мере – да "откажу уточиште онима који планирају, финансирају и чине терористичка дела, обезбеђујући њихово хапшење, гоњење и екстрадицију";
- Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (2000), заједно са три додатна протокола (Протокол против кријумчарења миграната копненим, морским и ваздушним путем и Протокол за сузбијање, заустављање и кажњавање трговине људима, нарочито женама и децом), као и Протокол против недозвољене производње и трговине ватреним оружјем, њиховим деловима, компонентама и муницијом од 31. маја 2001. године представља обиман захват у регулисању супротстављања транснационалном организованом криминалу, на начин који је прихватљив највећем броју земаља;
- Конвенција о узајамној помоћи у кривичним стварима између држава чланица Европске уније, од 29. маја 2000. године – којом се регулишу питања узајамне правне помоћи између земаља чланица Европске уније у кривичним стварима;
- Конвенција о кибернетичком криминалу (2001.) - односи се на питања компјутерског и високотехнолошког криминала, односно његовог спречавања на међународном нивоу;

- Препорука Рец (2001/11) Комитета министара државама чланицама која се односи на водеће принципе за борбу против организованог криминала од (2001.) - указује на јаку везу између организованог и привредног криминала, нарочито корупције, "прања новца" и преваре, те препоручује државама чланицама принципе супротстављања организованом криминалу, укључујући принципе у вези са генералном превенцијом, кривичноправним системом, међународном сарадњом, истраживању организованог криминала, обуци, итд.;
- Конвенција Уједињених нација против корупције, од 31.октобра 2003. године која разматра кривично правне аспекте корупције и мере за њено спречавање и сузбијање. Тај први глобални правно обавезујући инструмент у области спречавања корупције, поставља нове основе за борбу против корупције и повраћај незаконито стечене имовине. Тај документ олакшава међународну сарадњу у контроли и кажњавању корупције, служи као референтна тачка владама, грађанима и донаторима при њиховом раду и пружа стандарде за области као што су етика у јавном сектору, приступ информацијама и кодекси понашања у приватном сектору;
- Глобални акциони план Уједињених нација против корупције из 2004. године садржи план акције са циљем спречавања корупције како на националном тако и на међународном нивоу;
- Протокол којим се допуњује Европска конвенција о сузбијању тероризма од 15. маја 2003. године;
- Декларација Пакта стабилности са 10 мера за спречавање корупције у Југоисточној Европи, од 12. маја 2005. године - предвиђа десет антикорупцијских мера које је потребно да имплементирају земље југоистичне Европе, које су у процесу придруживања Европској унији;
- Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма од 16. маја 2005. године - бави се питањима одузимања нелегално стечене добити криминалом, која између осталог могу бити употребљена за финансирање тероризма,
- Конвенција Савета Европе о борби против трговине људским бићима, од 16. маја 2005. године;
- Међународна конвенција о спречавању аката нуклеарног тероризма, од 14. септембра 2005. године - бави се питањима нуклеарног тероризма, односно његовог спречавања на међународном нивоу;

- Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи, од 5. маја 2006. године - којом уговорне стране јачају своју сарадњу у борби против претњи по јавну безбедност и мир и у превенцији, откривању и полицијској истрази кривичних дела;
- Конвенција Савета Европе о спречавању тероризма од 16. маја 2005. године, ступила на снагу 1. јуна 2007. године - конвенција је отворена за потпис, што значи да још није ратификована у већем броју земаља;
- Препорука Рец (2005) 10 Комитета министара државама чланицама о специјалним истражним техникама" у односу на тешки криминал, укључујући дела тероризма, од 20. априла 2005. године - садржи препоруке о коришћењу специјалних истражних техника на националном нивоу, као и у међународној сарадњи.

Полазећи од чињенице да су организовани криминал и тероризам у све већој експанзији, онда потреба изградње међународноправних стандарда њиховог сузбијања добија посебно на значају. Дакле, изузетно је значајно постојање међународноправних стандарда и њихово даље развијање. Ови стандарди, могу бити различити, по природи и врсти и имају различит значај у сузбијању организованог криминала и тероризма. Јасно је да међународноправни документи, као извори домаћег законодавства (пре свега кривичног) имају изузетно важну улогу. На овај начин се најбоља пракса поставља као стандард и доприноси усклађивању законодавства националних држава у сузбијању организованог криминала и тероризма.⁷⁹

Већина земаља су усвојили у својим законодавствима дефиниције преузете из Конвенције Уједињених Нација против недозвољене трговине опојним дрогама која је усвојена у Бечу 1988. године (Бечке конвенције и Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала усвојене у Палерму 2008. године). Бечка конвенција предвиђа обавеза држава потписница међу којих је и Република Србија да у свом законодавству инкриминишу бројне активности везане за трговину опојним дрогама као и да прање новца овако стеченог предвиде као кривично дело.⁸⁰

---

⁷⁹ Шикман, М.: Међународноправни стандарди сузбијања организованог криминала, у: *Међународна и национална сарадња и координација у супростављању криминалу*, Зборник радова, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2010, стр. 101.

⁸⁰ Службени лист РС– Међународни уговори бр.14/90

Појам кривичног дела прања новца дат је у чл.3. Конвенције. Ово кривично дело постоји када се са умишљајем предузимају следеће активности:

- конверзија или трансфер средстава са знањем да су таква средства настала као резултат извршеног кривичног дела са циљем прикривања незаконитог порекла средстава;
- помагање било ком лицу које је умешано у извршење таквог кривичног дела да би се избегле правне последице ових активности;
- сакривање или прикривање правне природе, изворе, локације расположивости и кретања изведених права власништва или имовине са знањем да је та имовина резултат извршеног кривичног дела;
- стицање, поседовање или употреба са знањем у време њеног пријема робе или предмета односно вредности која је резултат неовлашћене трговине опојним дрогама;
- удруживања ради извршења, покушај, помагања, подстрекавање, олакшавање или саветовање да се изврши кривично дело трговине опојним дрогама укључујући и прање новца.

Овако одређено кривично дело прања новца је на међународном плану поставило широк оквир радња прања новца укључујући и припремне радње, као и радње саучестништва уједно са радњама извршења. Као битан елемент кривичног дела прања новца предвиђено је постојања знања, намера или свести као субјективних елемента психолошке природе.

Према члану 6. Палермо конвенције прање новца утврђује се као кривично дело када је учињено с намером:

- Претварања или преноса имовине знајући да се до те имовине дошло путем криминала, а у циљу сакривања и прикривања незаконитог порекла имовине или помагање лицу умешаном у извршењу предикатног кривичног дела како би се избегле законске последице свог чињена;
- Скривање или прикривање праве природе, извора, локације расположивости и кретања изведених права власништва или права на имовине знајући да је таква имовина стечена кроз криминал;
- Прибављивање, поседовање или коришћење имовине знајући у тренутку пријема исте да је таква имовина добит од криминала;

- Учествовање, повезивање или удруживање ради извршења, покушаја извршења и помагања, подстицања, омогућавање или давање савета у погледу извршења било којег кривичног дела установљеног у складу са овим чланом.

Обележја прања новца су одређена на идентичан начин као и Бечком конвенцијом с том разликом да се у овом случају говори о незаконитим делатностима везаним не само за опојне дроге, већ и за тероризам, трговином белим робљем, оружјем и кривичним делима којима се остварује велики профит. Већина држава инкорпорирала је у свом националном законодавству прање новца као самостално кривично дело сходно одредбама Бечке и Палермо конвенције.

Постоје, ипак, наглашене разлике међу државама у дефинисању да ли се прање новца односи на прање прихода стечених извршењем свих или само одређених кривичних дела. Чл. 6, став 1 Конвенције о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, која је сачињена у Стразбуру 8. новембра 1990. године, обавезују се државе потписнице да сматрају кривичном делом прања новца приход од било које криминалне радње.

Неопходно је усаглашавање националних законодавства са Конвенцијом из Стразбура ради отклањања диспаратитета у формулацијама кривичног дела прања новца.⁸¹

Непоштовањем одредби Закона о спречавању прања новца може се извршити кривично дело, привредни преступ или прекршај. Санкције за кривично дело регулисане су Кривичним закоником Републике Србије, а за привредни преступ или прекршај Законом о спречавању прања новца.

Чл. 231 Кривичног законика предвиђа:

- Затвор од шест месеца до пет година за учиниоца који изврши конверзију или пренос имовине са знањем да имовина потиче од кривичног дела, у намери да се прикрије или лажно покаже незаконито порекло имовине или прикрије или лажно прикажу чињеници о имовине са знањем да та имовина потиче од кривичног дела,

---

⁸¹ Лукић Т. (2006) Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију (докторска дисертација) Правни факултет, с. 56, „Чл. 6, став 4 садржи клаузулу о делимичном изузећу одредбе према којој је свакој држави потписници дозвољено да ограничи основне прекршаје на конкретан списак тешких кривичних дела. Захтев за изузеће требало би елиминисан и то би подстакло финансијске и кредитне секторе европских земаља да прошире наведене одредбе на све радње за које се сумња да представљају прање новца независно од кривичних дела“

или стекне, држи или користи имовину са знањем, у тренутку пријема да та имовина потиче од кривичног дела;

- Затвор од једне до десет година ако износ новца или имовине из претходног става прелази милион и петсто хиљада динара;
- Затвор од три године за оног ко учини кривично дело из претходна два става а могао је и био дужан да зна да новац или имовина представљују приход остварен кривичном делом;
- Одговорно лице у правном лицу које учини дело из претходна три става казниће се затвором прописаним за то дело, ако је знало односно могло и било дужно да зна да новац или имовина представљују приход остварен кривичном делом⁸².

Новим Законом о спречавању прања новца привредни преступи су подељени на теже и лакше. Тежим привредним преступима предвиђене су поступци којима се крше основна начела у прописани задаци, а лакшим привредним преступи су предвиђени поступци који представљају повреду мање значајних обавеза. Одређено је да се новчаном казном за све привредне преступе, поред правног лица кажњава и овлашћено лице и одговорно лице у правном лицу.

Кривични законик Републике Србије и Закон о спечавању прања новца својим позитивноправним решењима чине темеље стратегије супростављању прања новца⁸³.

---

⁸² Службени гласник РС бр. 85/05, 88/05 I 107/05

⁸³ Фијат, Љ., Прања новца (чланак) Банкарство 3-4, 2008

4 ГЛОБАЛНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ И КРИМИНАЛИТЕТ

Ново доба доноси са собом глобализацију где долази до све више ширење глобалних организација, са циљем стварања што већег профита. Међутим, кроз транснационалне организације и компаније постоје и оне које се служе разним недозвољеним метода и средствима за стицање профита.

4.1 Повезано деловање организованог криминала и тероризма

Циљ овог дела рада је да се кроз теоријске моделе, а затим и на основу чињеница из безбедносне стварности, истражи и докаже повезано деловање организованог криминала и тероризма. Утврђивање ове повезаности испитивано је кроз сагледавање сличности, заједничких циљева и интереса, али и идентификованих облика сарадње организованог криминала и тероризма новог доба. На основу идентификованих облика повезаности - удружење, савез, сарадња, симбиоза, конвергенција и метаморфоза организованог криминала и тероризма, сагледани су облици степена укључености терористичких група у криминалне активности (нпр., трговина дрогом, кријумчарење оружја, отмице, корупција, кријумчарење миграната, трговина људима, прање новца и економски криминал, кријумчарење нуклеарног и радиоактивног материјала итд.), као и укљученост организованог криминала у терористичке активности.

Основни значај овог истраживања је добијање валидних, научно верификованих теоријских и емпиријских сазнања о повезаности организованог криминала и тероризма, који представљају реалну претњу за безбедност сваке државе, након чега би било неопходно приступити редефинисању државне стратегије и предузимању других хитних мера супростављања поменутиим претњама.

Неопходно је истаћи да је потврђена научна заснованост свих хипотеза и да се резултати теоријског и емпиријског истраживања у потпуности подударају, што указује на то да се организовани криминал и тероризам посматра кроз инструменталну, функционалну, симбиотску и субјективну повезаност. Такође, потребно је нагласити да се током истраживања дошло до закључка да је тенденција учвршћивања веза између ове две безбедносне претње узлазног карактера. Сходно наведеном, можемо констатовати и бројне сличности метода што указује на могућност озбиљније сарадње, а значајна додирна тачка организованог криминала и тероризма је финансирање терористичких активности.

Најчешћи извори финансирања терористичких активности су:

- криминална активност;
- наклоњене државе (тзв. државе спонзори тероризма);
- наклоњени појединци и организације;
- помоћ других терористичких организација, односно
- комбинација наведених извора финансирања.⁸⁴

Неки од најстабилнијих извора финансија су илегална трговина опојним дрогама, оружјем и муницијом, а у последње време и трговина људима и организована проституција. Терористичке организације су заинтересоване за набавку оружја за масовно уништење, па је у том смислу присутна илегална трговина нуклеарним материјалима, радиоактивним отпадом, хемијским и биолошким агенсима и другим опасним материјалима. Такође, евидентни су разни облици финансијских превара, као што је прање новца, сива економија и друге финансијске малверзације путем којих терористичке организације обезбеђују материјална средства.

Поред наведених облика организованог криминала, терористичке организације предузимају оружана разбојништва у банкама, киднаповања због плаћања откупа, уцене, изнуде, рекетирања итд. Терористичке организације користе различите методе за "прање" и пребацивање новца који се користи за финансирање терористичких активности. Кумулативни ефекти деструктивног деловања организованог криминала и тероризма подржаних од стране носилаца других облика угрожавања (пре свега економског и високотехнолошког криминала), свакако да вишеструко превазилазе појединачне деструктивне ефекте горе наведених појава. Томе у прилог иде и чињеница да организовани криминал и тероризам постају неформални центри финансијске и политичке моћи који, злоупотребљавајући званично деловање легалних политичких организација и међувладиних институција, уз систематску корупцију теже да прерасту у међународне центре моћи⁸⁵.

⁸⁴ Шикман, М.: Тероризам, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2009, стр. 50

⁸⁵ Мијалковић, С.; Ђиновић, Р.: Симбиоза организованог криминала, тероризма и политике на Косову и Метохији као изазов и претња националној и регионалној безбедности, Космет – Гордијев чвор, Институт за упоредно право, Београд, 2008, стр. 167–192.

4.2 Политичке амбиције криминалних организација

За разлику од терористичких група које делују широм света и које никад нису криле политичке амбиције ни политичку мотивацију свог деловања, организовани криминал се традиционално држао подаље од политике у смислу освајања власти.

Постојао је одређени „тактички домет” и организовани криминал се задовољавао корумпирањем политичара различитог ранга, али већих политичких амбиција није било. Убиство америчког председника Кенедија, без обзира на настојање званичне америчке политике да у хладноратовској атмосфери кривце потражи с друге стране идеолошке баријере, био је први озбиљан сигнал да политичке амбиције организованог криминала излазе из традиционалних оквира.

Пораст политичких амбиција организованог криминала уско је везан са успостављањем његове транснационалне димензије. Повезивање организованих криминалних група на прекограничној основи, стварање пословних система аналогно начину функционисања мултинационалних компанија, иницирало је потребу за контролом значајнијих нивоа политичке власти. Не ради се о пукој амбицији за освајањем власти ради ње саме, већ о сасвим рационалној акцији мотивисаној могућностима стварања већег профита и бољег функционисања транснационалних криминалних предузећа.

Афера „Контра гејт” или „Иран-контра” прва је откривена (никако не и стварно прва) тајна операција америчке Централне обавештајне агенције (ЦИА), кроз коју су разоткривени механизми на изглед незамисливих савеза и коалиција. Агенција је реализовала и операције наоружавања различитих „ослободилачких” покрета у Јужној Америци и исламских бораца у Авганистану новцем од продаје кокаина на тржишту САД.

Сличне операције водиле су, и раније и касније, тајне службе великих и малих земаља, а крајњи резултат је био да су званичне структуре држава својим проблематичним акцијама у име „виших интереса” биле спона између терористичких организација и организованих криминалних група, над којима су касније по правилу губиле контролу.

Најчешћи разлог интересног повезивања терористичких организација са организованим криминалним структурама у ствари је размена илегалних добара или добара у илегалном поседу. Терористи поседују ватрену моћ, могућност селективних удара по било ком

изабраном циљу, често оружаном силом контролишу и део државне територије. Организовани криминал у изобиљу има или контролише неке од насушних потреба терориста, као што су новац, гориво, транспортна средства и контрола над каналима за илегални унутрашњи и прекогранични промет.

Бројни су примери у свету и на простору бивше Југославије који указују на релативно нову појаву да групе организованог криминала смишљено стварају простор за делатност терористичких група. Само постојање тероризма у одређеном региону јесте индикатор политичке не стабилности и немоћи централне или локалне власти да под контролом држи различите облике испољавања политичких интереса. Такав амбијент је скоро идеалан за развијање различитих облика организованог криминала који по ред стицања профита у појединим сегментима преузима и неке типично државне прерогативе (паралелни порески систем, наплата дугова, царина и слично).

Тероризам на одређеном простору сам по себи изазива потражњу за илегалним добрима или добрима у илегалном поседу, над којима, најчешће, групе организованог криминала имају монопол - на пример наркотици, оружје или жене ради сексуалне експлоатације.

Деловање терористичких група може бити у функцији развијања криминалне инфраструктуре и стицања екстрапрофита и на посредан начин. Пример је сукоб власти са албанским терористичким групама на просторима Косова и Метохије и Македоније. Ескалацијом сукоба албанске терористичке групе су, уз прећутну сагласност међународне заједнице, стекле неку врсту легитимитета и по међународном ратном праву постале ратујућа страна. По окончању сукоба, у сврху одржавања мира ангажоване су међународне мировне снаге, што је директно подстакло раст проституције и трговине људима на том простору, чији су носилац албанске организоване криминалне групе.

Није безначајна ни чињеница да је албански сепаратистички тероризам на Косову и Метохији, који је контролисала „Привремена влада Косова” Бујара Букошија, годинама задржавао релативно низак ниво, оличен у повременим мањим терористичким акцијама на терену. Од 1997. године контролу над овим групама преузимају вође албанске мафије из Западне Европе - Беџет Пацоли и Екрем Лука, након чега врло брзо долази до огромног прилива оружја и војне опреме у јужну српску покрајину и видног омасовљења терористичких група.

Промена глобалних услова у окружењу чини се да је утицала на склоност терористичких организација ка „мутацији” и прерастању у типично криминалне организације. Ирска републиканска армија (ИРА), која је више деценија деловала као војно крило странке Шин Фејн и користила типично терористичке методе деловања, са променом услова и склапањем политичког договора у Северној Ирској постала је искључиво организована криминална структура.

Примери повезивања организованих криминалних и терористичких група на Балкану, по неким карактеристикама слични су са онима у свету, али имају и неке типично овдашње, специфичне појавне облике.

У Босни и Херцеговини је још пре распада СФРЈ организована тајна организација под називом ЦИРКЛ, као једини посредник између богатих исламских донатора и тадашњих локалних муслиманских политичких структура. Највећи део новца који су уплатили исламски донатори преко ове организације усмерен је ка терористичким организацијама које су у то време развијале инфраструктуру у земљама Европске уније и САД. Наведена организација располагала је свим готовинским средствима уплаћиваним и прикупљаним у сврху „помоћи бошњачком народу”. Огроман новац, пласиран преко организације ЦИРКЛ и опран кроз различите криминалне послове, инсталирали су у државне и економске структуре исламски екстремисти - главна идеолошка снага нових екстремистичких покрета у Босни и Херцеговини (тзв. вехабије).

За време грађанског рата у Босни и Херцеговини организовани криминал је на врло флексибилан начин пронашао улогу и широк простор за стицање профита, тако што је највећим делом контролисао илегалне канале за снабдевање становништва и државних структура, па и саме бошњачке војске. Познато је да су припадници одреда „Ел Муђахид”, састављеног од исламских бораца, ветерана из Авганистана и Палестине, све време рата контролисали тунел којим је испод сарајевског аеродрома вршено снабевање свим врстама роба и наоружања.

У пост дејтонском периоду, Босна и Херцеговина била је најнаоружанија земља на свету са вишком од око пола милиона комада разног наоружања и мина. Организовани криминал најбрже се прилагодио таквој ситуацији тако што је већ уходане канале, коришћене за време сукоба, искористио за илегалан трансфер на дестинације где је терористичко деловање у том периоду ескалирало (Кавказ, Африка, Јужна Америка).

У кратком року организовани криминал прилагодио се новонасталим политичким условима - успостављању суверене власти међународне заједнице, чији су корумпирани представници толерисали илегалну трговину свим врстама роба.

Основна карактеристика деловања терористичких и криминалних албанских група на Косову и Метохији јесте њихово буквално срастање, тако да исте групе, састављене од истих припадника делују и као криминалне и као терористичке. Портпарол УНМИК полиције - Бери Флечер рекао је у изјави за медије, јуна 2003. године, да је једна од највећих препрека са којом се међународне снаге суочавају - дубоко укореења албанска мафија, која користи националистичке пароле косметских Албанаца онда када то одговара њеним потребама. „Сваки пут када ухапсимо неког гангстерског лидера, он се умота у албанску заставу, а улице постану преплављене демонстрантима. Ово није друштво погођено организованим криминалом, већ друштво засновано на организованом криминалу⁸⁶.

До које мере је дошло до интеграције терористичких и криминалних група на Косову и Метохији (делимично и на југу централне Србије), говори пример када су униформисани припадници расформиране тзв. Ослободилачке војске Прешева, Медвеђе и Бујановца пресрели и покушали да опљачкају Јонуза Муслиуа, актуелног функционера локалне власти, а раније једног од команданата те терористичке формације.

Кријумчарење је најunosнији посао албанске мафије у последњих двадесет година, који се проширио и ван граница Албаније, широм Европе. Европска унија са својим источним границама представља природан циљ организованог криминала и албанска мафија је вешто искористила етничке сукобе на Балкану, деведесетих година прошлог века, насталих као последица дезинтеграционих процеса. Новцем албанске мафије и тзв. добровољним прилозима (заправо је реч о класичној изнуди) њихових сународника из развијених европских земаља, финансирају се екстремне и терористичке групе, паравојне формације и поједине политичке групације на Косову и Метохији и у Македонији.

Криминалне групе косметских Албанаца веома су хомогене и одликују се унутрашњим јединством, већина припадника некада је била у саставима терористичке тзв. Ослободилачке војске Косова (ОВК), флексибилни су у договору са другим групама

---

⁸⁶ Албански тероризам и организовани криминал на КиМ”, Влада Србије, 2003.

уколико се повећава профит, имају јаке везе у локалним политичким круговима, међу царинским службеницима, припадницима Косовског заштитног корупуса, Косовске полиције, УНМИК-а и са криминалним групама које делују на територији Србије и Македоније, имају јаку унутрашњу дисциплину, због које се неадекватно понашање припадника клана кажњава смрћу.

Осим трговине наркотицима, терористичко-криминалне групе са ових простора значајан део зараде остварују у пословима трафикинга. Око 90 одсто зараде нарко-мафија задржава за себе док се преостали део уплаћује за финансирање милитантних терористичких организација на овом простору. Поред трговине илегалним добрима баве се и недозвољеном трговином, дијамантима, златом и цигаретама. У последње време посебно примамљив извор зараде представља бављење музичком пиратеријом (ЦД и МЦД). Описаним начином „пословања” албанска мафија је успела да стави под контролу заправо целокупну територију јужне српске покрајине тако да данас не постоји јасна граница легалности готово ни у једном послу који се обавља на овом простору.

Слика 4. Криминалне активности терористичко криминалних група, обрада аутора

Делатност организованих криминалних група на Косову и Метохији у тесној је вези и подударна се са интересним сферама подељеним на бази политичке моћи у региону. Криминалну делатност контролишу лидери бивше ОВК, сада истакнути чланови политичких партија које партиципирају у привременим органима власти на Косову и Метохији. Главни извори зараде криминалних група јесу послови шверца оружја, наркотика, људи, горива и цигарета. Локалне вође албанске мафије оствариле су врло блиске пословне везе са мафијашким организацијама широм света и по бруталности представљају извор највећих претњи по безбедност у ширем региону а и у свету.

Муса Хоти, убијен почетком 2004. године у Бриселу, са својим блиским рођацима годинама се у западно европским земљама бавио препродајом опојних дрога и држао под контролом готово целокупан простор Бенелукса, био је један од главних финансијера тероризма на Косову и Метохији. Међу експонентима криминалне делатности на Косову и Метохији посебно се издвајају криминалне групе које предводе Хашим Тачи (област Дренице), Рамуш Харадинај (област Метохије), Рустем Мустафа Реми (област Лаба) и Агим Чеку. Сви они су за време деловања ОВК били команданти „оперативних зона”, а по том и команданти формација у саставу Косовског заштитног корпуса, формираног под патронатом међународних војних снага.

Одржавање сталних тензија изазивањем појединачних или већих инцидената у региону, у директној је вези са деловањем криминалних група. Стварањем логистичких база у граничним рејонима, криминалне групе су створиле оперативне услове да врло успешно и релативно безбедно након извршеног дела, напуштају једну и прелазе на другу територију (Македонија, југ Србије, Косово и Метохија).

Многобројни случајеви изазивања инцидената на делу административне линије показали су се као добар начин да се пажња органа граничне службе усмери у том правцу како би организатори криминалних радњи своју делатност могли да испоље на сасвим другом правцу. Носиоци криминалних радњи имају упориште за деловање у лојалном, али и у оном делу становништва које „придобиају” уценама, отмицама, изнудама и претњама.

4.3 Сличности и разлике између организованог криминал и тероризма

Неопходно је направити дистинкцију између организованог криминала и тероризма, као и истражити постојеће и потенцијалне корелације. Треба имати на уму да је спрега организованог криминала и тероризма најчешће функционална, тј. када се организовани криминал ставља у функцију тероризма. Истовремено, веза може да буде и инструментална, када се терористичке групе баве организованим криминалом и обрнуто – када организовани криминал предузима терористичке активности. Без обзира на то што се у одређеним ситуацијама исти субјекти баве и организованим криминалом и тероризмом, "линија" између ова два вида криминалних делатности, као и виности, умишљаја и кривичне одговорности извршилаца кривичних дела, јасна је и недвосмислена⁸⁷.

Постоје и гледишта да је проблем организованог криминала и тероризма повезан с променама у друштвеним односима: организовани криминал и тероризам су нове, недржавне форме ауторитаризма које утичу на све сфере друштвеног живота, укључујући економске односе, политичке структуре, правне институције, односе грађана и државе, људска права.

Савремена разматрања организованог криминала и тероризма обухватају и безбедносни и социолошки приступ, фокусирајући се на то како конфликти стварају околности које погодују расту и успеху криминалних и терористичких група. Полази се и од безбедносног и социолошког аспекта у схватању ових феномена по којима су они продукти криминогене и безбедносне асиметрије: конфликта, раскорака и неједнакости у сфери политике, културе, економије и права. Сматра се и да глобализација само мултиплицира и интензивира ту асиметрију.

Најзад, уочљива је и тенденција јачања веза транснационалног организованог криминала, тероризма и корупције која ће се и у будућности највероватније развијати. У висококорумпираним друштвима мало је прилика за закониту друштвену реакцију на ове појаве, а висок ниво корупције је претња привредном расту и економском улагању. С обзиром на ове прилике, транснационалне организоване криминалне делатности су "економска алтернатива" сиромашних који су жељни и политичких промена, па и

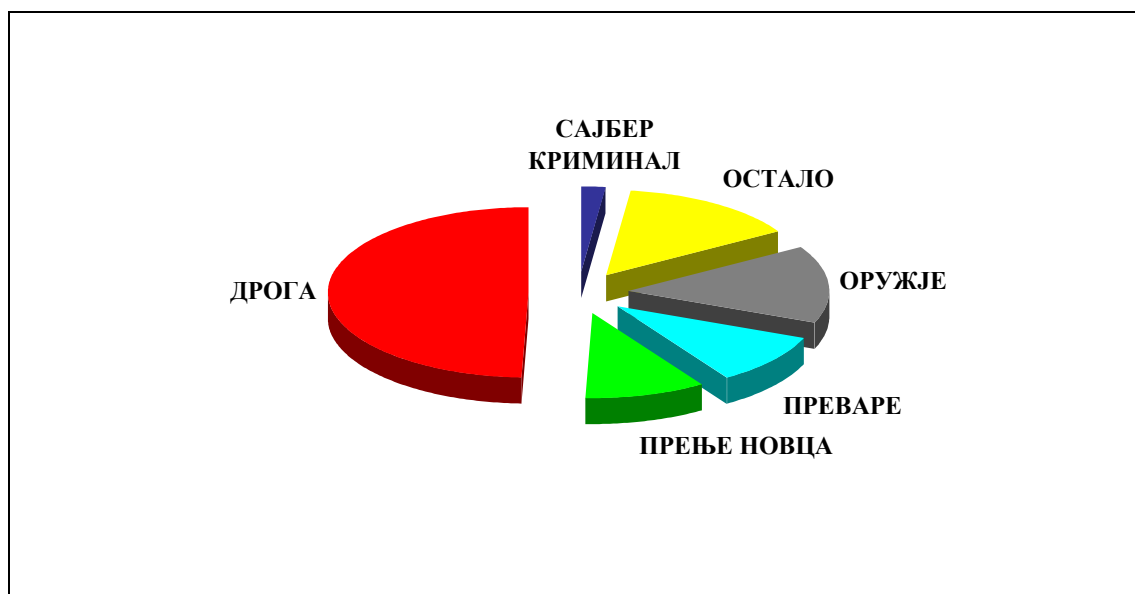
---

⁸⁷ Опширније, у: Мијалковић, С.: Национална безбедност, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 241–255.

насилним путем. Управо ови фактори омогућавају развијање и повезивање организованог криминала и тероризма.

Изнете тврдње јасно указују на чињеницу да се организовани криминал и тероризам не могу посматрати одвојено, као независне појаве. Напротив, неопходно је сагледати модалитете њихове интеракције, тим пре што оба феномена неспорно добијају транснационални карактер, што их одликује висок степен организованости и конспиративности као и планско, смишљено и трајно деловање, али и очигледна синергија.

Организовани криминал и тероризам спадају у ред најозбиљнијих и најдеструктивнијих савремених транснационалних невојних претњи безбедности појединаца, група, држава и међународне заједнице. Реч је о облицима тзв. тешког криминала (најчешће имовинског, насилничког, привредног, политичког), који се кривичним законодавствима свих модерних држава најстроже кажњавају.

Слика 5. Незаконите области пословања криминалних група, обрада аутора

Оваква теза и описана реакција држава, недржавних актера и међународне заједнице су оправдане из следећих разлога:

- прво, организовани криминал је трајни криминални подухват који се рационално обавља ради профита од нелегалних активности, који се трајно одржава коришћењем силе, претњама, контролом монопола и/или корумпирањем јавних службеника.

Инфилтриран је у готово све "поре" друштвеног и државног – националног и међународног живота и остварује противправне профите који су већи од бруто националних доходака многих земаља. С таквим средствима, криминалне организације и групе су способне да утичу на националну и међународну политику и привреду, а тиме и на будућност "малих и слабих држава" и њихових грађана;

- друго, тероризам је смишљена, сврсисходна и често организована и систематска употреба насиља и застрашивања ради стварања или искоришћавања атмосфере страха грађана и носилаца власти, ради прокламовања извесних идеолошких, најчешће политичких вредности, циљева или интереса и присиљавања државних власти да удовоље захтевима терориста, која озбиљно угрожава човека, државу, међународну заједницу, али и планету у целини кроз потенцијалну употребу нуклеарног, хемијског и биолошког оружја

- треће, евидентно је да између криминалних и терористичких организација и група савременог доба често долази до тесне спреге, па и симбиозе (пре свега у сфери финансирања и наоружавања терористичких група од организованог криминала), односно до метаморфозе једног проблема у други тако што организоване криминалне групе прибегавају терористичким методама, а терористи се баве организованим криминалом.

Ситуацију додатно компликује евидентно повезивање криминалних и терористичких организација на националном нивоу, њихово прекогранично деловање, али и повезивање са сличним носиоцима угрожавања безбедности у иностранству. Синергија организованог криминала и тероризма представља нови – сложенији и повећан ниво деструктивности и угрожености виталних друштвених, државних и међународних вредности и интереса

Још једном истичући чињеницу да је организовани криминал угрожавање имовинског и неидеолошког карактера, а тероризам угрожавање идеолошко-политичког карактера, наглашавамо да релација ова два феномена може да буде искључиво на нивоу повезаности и метаморфозе, никако и поклапања. Поред тога, поједине међувладине организације посебно указују на повезаност организованог криминала и тероризма.

Даље релације проистичу из примене различитих облика насиља, али и све чешће злоупотребе савремених информационих технологија које нису усмерене само ка вршењу криминалне или терористичке делатности, већ и ка модернијем организовању криминалних и терористичких група – кроз тзв. "мрежно организовање". Оно омогућава већу флексибилност и мобилност, због чега терористичка и криминална активност имају

глобалне размере. Такође, транснационали организовани криминал и савремени тероризам карактерише и велика финансијска моћ која је стечена организованим вршењем различитих кривичних дела. Уз то, карактерише их и сарадња са корумпираним државним службеницима и истоврсна повезаност са јавним службеницима у иностранству.

4.4 Организовани криминал на глобалном, регионалном и националном нивоу

Организовани криминал се дефинише као скуп незаконитих активности организоване криминалне групације или криминалне организације.⁸⁸ Под организованом криминалном групацијом или криминалном организацијом подразумева се тајно удружење више лица која испуњавају потребне услове утврђене писаним или неписаним правилима којима се уређује функционисање организације и пристају на строго поштовање тих услова, која је основана ради професионалног и планског вршења кривичних дела и то тако да организација буде трајног карактера, а са циљем континуираног стицања имовинске користи или моћи, те остваривања монопола на одређеном подручју; заснована је на хијерархијским принципима и уз строгу дисциплину својих чланова, по правилу и на принципима специјализације и поделе рада у вршењу криминалних активности.

Организација је, по правилу, истовремено укључена и у одређене легалне активности; она је, поред тога, начелно неидеолошког карактера с тим да криминална организација широко практикује разноврсне видове насиља, те наглашено испољава спремност на употребу насиља, како у односу на спољње окружење, тако и према члановима који прекрше њена правила.

Методама корупције настоји да оствари директан или индиректан утицај на органе државне власти, ради омогућавања или олакшавања сопственог деловања и ширења непосредног или посредног утицаја. Криминална организација се може схватити као група људи, узајамно повезаних и по одређеном систему тајно организованих, који делују према унапред постављеним криминалним или другим циљевима, а одликују их строга правила унутрашње хијерархије и организације, солидарност и анонимност чланства, што заједно чини структуру криминалне организације. Криминална организација је у основи класично злочиначко удружење, те поједини аутори разликују следеће типове: традиционални, професионални и прилагодљиви.

---

⁸⁸ Мијалковић, С.: Псеудо-Република Косово – „царство“ организованог криминала и тероризма, Србија – отимање Косова, Институт политичких студија, Београд, 2012, стр. 153–155.

4.5 Организовани криминал и тероризам са безбедносног аспекта

Изазови безбедности су појаве чија су штетност и извесност наступања реални, али на наведеној скали појмова, најмање вероватни. То су природне појаве, друштвени односи и техничко-технолошки процеси чије је постојање (само по себи) деструктивно, у границама је толерантне прихватљивости, због тога што не угрожава озбиљно виталне вредности, али је вероватно да би у будућности могло да произведе (узрокује или допринесе) појаве угрожавања безбедности са знатно озбиљнијим и тежим последицама.

Под тероризмом подразумевамо примену смишљеног, организованог и систематског насиља несuverеног (недржавног, невладиног) субјекта (група, банди, организација, политичких странака и сл.) или сувереног (државног) субјекта, односно државе, одлучног да и најгрубљом физичком силом над унапред одабраном (персоналном) или насумичном жртвом, ради њеног убиства, сакаћења, киднаповања или психичког злостављања, приоритетно изазове комплексе страха или несигурности, зебње или апатије у средини из које је жртва напада, да би се постигао пројектовани политички циљ.⁸⁹

Терористичка организација је организација која користи средства насиља у остваривању терористичких циљева. Одликују је строга правила унутрашње хијерархије и милитантне организованости, солидарност и анонимност чланства.

Њена програмска платформа је претежно усмерена на остваривање неког од политичких и идеолошких циљева, у чему доминирају анархизам и национални сепаратизам, али није непознато ни остваривање верских, радикалних, екстремних и других циљева.

Безбедност је потреба, процес - делатност и функција, затим стање, па организација и најзад, одсуство угрожавајућих појава и страха (безопасност и сигурност), а у њеном средишту су извесне вредности и интереси.⁹⁰ Реч је о угрожавајућим феноменима са највећим степеном општег и најнижим интензитетом непосредне деструктивности.

Под симбиозом у овом истраживању подразумевамо заједничко деловање организованог криминала и тероризма са циљем остваривања обостране користи, која се пре свега огледа у финансирању и наоружавању терористичких група од стране организованог криминала,

---

⁸⁹ Мијалковски, М.: Тероризам и противтерористичка борба, Војна академија, Београд, 2003, стр. 8.

⁹⁰ Мијалковић, С.: Национална безбедност, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 41.

као и у слабљењу механизма формалне државне контроле терористичким актима, омогућавајући организованом криминалу да остане некажњен и развија нове облике незаконитих активности.

Конвергенција се у контексту повезаности организованог криминала и тероризма може схватити као сличност - приближавање у деловању организованог криминала и тероризма на путу достизања зацртаних циљева.

Под метаморфозом подразумевамо преображај, прелазак из једног облика угрожавања у други, тако што организоване криминалне групе прибегавају терористичким методама, а терористи се баве организованим криминалом.

Очигледно је реч о деловању разних облика криминалног удруживања. "Организована криминална групација или криминална организација јесте тајно удружење више лица, које испуњава потребне услове утврђене писаним или неписаним правилима којима се уређује функционисање организације и пристаје на строго поштовање тих услова, организација која је основана ради професионалног и по правилу планског вршења кривичних дела и то тако да организација буде трајног карактера, а са циљем континуираног стицања имовинске користи или моћи, те остварења монопола на одређеном подручју (због чега је склона уништењу конкуренције); заснована на хијерархијским принципима и уз строгу дисциплину својих чланова, по правилу и на принципима специјализације и поделе рада у вршењу криминалних активности, мада је организација, по правилу, истовремено укључена и у одређене легалне активности (у оквиру чега такође постоји специјализација и подела рада у оквиру њеног чланства); она је начелно неидеолошког карактера, с тим да практикује разноврсне видове насиља, те наглашено испољава спремност да га употреби како у односу на спољно окружење, тако и према члановима који прекрше њена правила (сопствени систем санкционисања), а посебно настоји да коруптивним методама оствари директан или индиректан утицај на органе државне власти, ради омогућавања или олакшавања сопственог деловања и ширења непосредног или посредног утицаја."⁹¹

---

⁹¹ Шкулић, М., нав. дело, стр. 46

5 ОФ-ШОР ПОСЛОВАЊЕ БАНАКА И ПРАЊЕ НОВЦА

Прање новца представља укључивање новца стеченог незаконитим трансакцијама у нормалне економске и финансијске токове. На тај начин се легализује нелегално стечени новац. Нелегално стечени новац каналима платног промета прелази у жирални новац. Након тога жирални новац се трансферише у готовину. Прање новца подразумева и убацивање у легалне финансијске токове новца који потиче од криминалних активности.

У криминалне активности спадају трговина дрогом и оружјем, кријумчарење, пљачке, организовани криминал, корупција, избегавање плаћања пореза и сл. Циљ је да се стечени новац убаци у канале платног промета, како би „опрао“ своје прљаво порекло.

Офшор пословање постало је једно од обележја последњих деценија 20. и почетка 21 века. Офшор је правно подручје на коме се раздваја реално и правно место одвијања економске трансакције са циљем да се избегну неки, а по могућности више облика правне регулативе (пореска, финансијска, итд).

5.1 Оф-шор финансијски центри (ОФЦ) као стратегија развоја

Када проучавамо тероризам као највећу претњу савременом човечанству и предузимање мера и активности на сузбијању финансирања тероризма, посебну пажњу треба обратити на такозване пореске рајеве. Данас се пореским рајем, тј. пореским уточиштем или скровиштем, називају места где су порези ниски или их уопште и нема, а процедуре крајње једноставне, уз изражену заштиту финансијске приватности. Не постоји јединствена дефиниција за земље пореског раја које су познате и као оф-шор финансијски центри (Offshore Financial Centers – OFC). Према дефиницији ОУН, „земља пореског раја или оф-шор институција је било која земља у свету у којој банка прима депозите и управља имовином израженом у страном валути у корист лица чије је стално место боравка у другој земљи“⁹².

Приликом утврђивања дефиниције пошло се од критеријума пружања услуга и бенефиција нерезидентима, а при томе је узета у обзир чињеница да је у већини држава у

---

⁹² Mark Nestmann, When is Tax Competition Harmful? A-Letter, The Societ, Vol. 1, No. 8, December 3.1999., Washington: United Nations, Financial Havens, Banking Secrecy and Money Laundering, Bureau for International Narcotics Control Strategy Report, Washington, D.C. , 1999. Војно Дело, пролеће/2012

свету статус резидента примарни елемент за одређивање статуса обвезника. Форум за финансијску стабилност (The Financial Stability Forum – FSF)⁹³ дефинисао је да су „земље пореског раја оне које имају законодавство са ниским порезима да би привукле одређене активности нерезидената“.

У вези с том проблематиком, OECD⁹⁴ идентификовао је три кључна фактора на основу којих се нека земља, подручје или место сматрају пореским рајем:

- прво, потребно је да конкретна земља нема уведене номиналне порезе, или да су уведени само за специфичне случајеве. Такође, потребно је да се земља нуди као место које нерезиденти могу да користе за избегавање плаћања пореза у својим државама. Сходно томе, већи број земаља пореског раја или нема уведене порезе на доходак или су, ако их има, ти порези веома ниски. При томе, карактеристично је да ниједан оф-шор-центар нема уведену обавезу плаћања пореза на капиталну добит и пореза на наслеђе. У тим земљама постоје погодбе о висини пореске стопе, али и друга пракса када се доследно не примењују правила, не врши одговарајући надзор, и онемогућен је легални приступ финансијским подацима пореским и другим надлежним органима;
- друго, потребно је да нема транспарентности и размене података са другим државама;
- треће, потребно је да земља има типичну законодавну регулативу и административну праксу према којој су пословни и имовински подаци заштићени стриктним правилима тајности, укључујући и заштиту од увида и пореских истраживања пореских органа, чиме се спречава сваки увид у податке о пореским обвезницима.

5.1.1 Настанак земаља пореског раја

Коришћење различитих пореских законодавстава држава ради избегавања или смањења пореске обавезе старо је колико и опорезивање. „Настанак земаља пореског раја углавном се у теорији и пракси везује за развој концепта пореске конкуренције, са почетка XII века,

⁹³ OECD, Harmful Taks Competition: An Emerging Global Issue, Paris, 1998, стр.. 23.

⁹⁴ United Nations, Financial Havens, Banking Secrecy and Money Laundering, 1998.

иако је по неким мишљењима тај порески статус имао Ватикан као први пример пореског раја још у осмом веку⁹⁵.

Крајем 19. века, утицај богатих власника корпорација омогућава да се у појединим земљама прихвати принцип застава погодности (енгл. *Flags of convenience*), који се односи на бродска предузећа чији власници не плове под заставама властитих држава. Њихови бродови регистровани су у државама са slabом законском регулативом, ниским пореским стопама и изузетно флексибилним радним условима, чиме су настојали максимално да смање оперативне трошкове.

Утицај на ширење пореских рајева имале су и пресуде судова Велике Британије са краја 19. века: судови су сматрали да су интернационална предузећа чија су управљачка тела смештена у Енглеској дужна плаћати порез у Енглеској. Предузећа су, наравно, изместила своја управљачка тела и тако избегла плаћање корпоративних пореза. Ускоро су сви порески рајеви почели да доносе пореске законе који су им доносили сигурно привлачење бројних клијената, без обзира да ли су илегални или легални⁹⁶.

Први светски рат и Други светски рат су утицали на убрзани развој земаља пореског раја. Наиме, после оба наведена рата, услед потребе да се реконструишу разрушене привреде и друштвени развој, дошло је до драматичног раста пореског оптерећења. Швајцарска, која је као неутрална земља избегла те трошкове, била је у прилици да одржи низак ниво пореског оптерећења привреде и становништва, и тиме је постала лидер у привлачењу капитала. „Коинциденција је да је Швајцарска јачајући законодавство о банкарској тајни у раним тридесетим годинама двадесетог века, више са циљем да помогне људима да сакрију новац у страху од нацистичког режима, а касније и из других разлога, запала у очи људима који су хтели да сакрију новац из легалних и нелегалних разлога“⁹⁷. Почетком 20. века швајцарске банке су, када је реч о капиталу дуго биле уточиште за људе који су бежали пред револуционарним и ратним претњама из земаља попут Русије, Немачке и Јужне Америке.

---

⁹⁵ OECD, *The organisation for Economic Co-operation and Development : Harmful Taks Competition: An Emerging Global Issue*, Paris, 1998, стр. 23.

⁹⁶ Положај и улога офшор финансијских центару финансијској глобализацији, Домагој Михаљевић, Економски факултет Загреб, Јули 2012.

⁹⁷ Хасиба Хрустић, *Облици пословања у земљама пореског раја, Право и привреда, Удружење правника у привреди Србије, „Досије“*, Београд, 2008, стр. 42

Нагласак ипак треба ставити на 20. век као период интензивног ширења оф-шор финансијских центара. Од двадесетих година 20. века, многи богати грађани Велике Британије, Канаде и САД-а тражили су уточиште за своја богатства у пореским рајевима с циљем избегавања плаћања пореза, а сличну праксу су следиле и транснационалне корпорације па су своје послове пребацивале на острво Бермуда и Кајманска острва, с истим циљем - избегавање плаћања пореза, односно смањења трошкова. У шездесетим и седамдесетим годинама 20. века, америчке банке формирају испоставе у пореским рајевима да избегну законску регулативу (контроле капитала, захтеве за новчаним резервама на депозите) и плаћање високих пореза, а сличне законске одредбе у другим земљама такође ће погодовати оснивању ОФЦ-а, све са циљем смањења трошкова.

Седамдесетих година, Луксембург је привлачио клијентелу (инвеститоре) из Немачке, Француске и Белгије ниским пореским стопама на доходак, неплаћањем пореза на приход од дивиденди за нерезиденте те строгим банкарским тајнама. Нешто даље, на арапском полуострву, средином седамдесетих, Бахреин је почео да нуди услуге сакупљача регионалних вишкова нафте, доношењем банкарских закона и омогућавањем пореских подстицаја који су олакшавали инкорпорацију оф-шор банака.

Садашње модерне земље пореског раја прошле су, у периоду после два светска рата, неколико фаза развоја⁹⁸:

- у првој фази, од 1920. до 1950. године, за те земље се првенствено везивало избегавање плаћања пореза на доходак грађана, углавном богатих појединаца;
- у другој фази, од 1950. године и даље, повећан је број земаља пореског раја захваљујући интересу корпоративних група, које су пословањем са тим земљама значајно умањивале своје пореске обавезе.

Њихова стратегија се углавном заснивала на избегавању двоструког опорезивања између законодавстава са високом и законодавстава са ниском стопом пореског оптерећења. Услед наглог повећања такве праксе, већи број земаља је укинуо или ограничио примену уговора о избегавању двоструког опорезивања са малим земљама, чиме су заштитиле своје јавне приходе који се убирају по основу плаћања пореза на добит корпорација;

- у трећој фази, средином осамдесетих година прошлог века, већина земаља пореског раја изменила је фокус своје легислативе. То је учињено укидањем

---

⁹⁸ Wouter H. Muller., Christian H. Kalin, John G. Goldsworth, Anti-Money Laundering: International Law and Practice, John Wiley & Sons, West Sussex, England, April 2007, стр. 3

локалног опорезивања и стварањем повољних услова за нерезиденте и нерезидентне пословне корпорације.

Прилагођавајући се ситуацији на светској политичкој, економској и законодавној сцени, те земље су успевале, и успевају и дан-данас да дођу до средстава неопходних за сопствени развој. О којој количини финансијских средстава је реч најбоље показују званични подаци реномираних међународних институција. Тако је ММФ проценио, на основу података BIS⁹⁹, да је промет највећих офшор-центра крајем 1999. године премашио суму од 4,6 трилиона америчких долара, што је тада износило око половине укупно оствареног међународног промета.

5.1.2 Облици пословања у пореским рајевима

Економске активности у офшор-центрама у свету састоје се од пружања нерезидентима мноштва професионалних услуга. У те услуге спадају:

- професионалне финансијске услуге,
- вођење инвестиционих фондова,
- банкарске услуге,
- послови осигурања,
- послови везани за пензионе фондове,
- трговински послови,
- услуге агената,
- услуге пореског планирања.

Приликом коришћења услуга финансијских посредника, власници слободних средстава депонују средства у офшор-центре, а она се потом, преко посредника, пласирају у виду позајмица или инвестиција, и на тај начин, касније, углавном завршавају у државама у којима је започет њихов трансфер. Иако се коришћењем тог начина не избегава опорезивање у држави принципалу, њиме је омогућено власнику средстава да, на основу законодавстава матичне и офшор-земље, не буде предмет додатног опорезивања. Криминалци и терористи на тај начин успешно прикривају порекло средстава и, њиховим

---

⁹⁹ The Bank for International Settlements – BIS (Банка за међународно поравнање) надлежна је за успостављање норми и правила на основу којих се процењује да ли је зајам ризичан или није. BIS има улогу централне банке за поравнање дугова. Оформљена је 1947. године у складу са Бретонвудским споразумом.

увођењем у легалне финансијске канале широм света, омогућавају будуће финансирање својих нелегалних активности.

Холдинг корпорацијама се приликом коришћења услуга офшор-центра у тим земљама пружају значајне предности у односу на матичне земље. При томе власник компаније, који је нерезидент, оснива капиталом који потиче из друге земље компанију у офшор-центру. Том компанијом се касније управља из другог офшор-центра, у којем је резидент компанија мајка. Холдинг компанија финансира трансакције компаније кћерке, а добит се, на крају, на разне начине трансферише у матичну земљу.

Чест метод у пословању тако основаних компанија јесте креирање фиктивних трошкова, односно преношење профита из земље са високим пореским теретом у земљу са малим пореским теретом. То се постиже фактурисањем фиктивних трошкова по основу наводно пружених услуга консалтинга или осигурања, чиме се умањује остварена добит у матичној земљи.

Један од популарних метода офшор-пословања јесте и метод трансферних цена. У тим случајевима офшор-компаније служе за рефактурисање. Оне, једноставно, врше набавку разних добара или уговарају услуге у једној држави, а продају их другој држави. Приликом набавке фактуришу робе и услуге без исказане разлике у цени, без профита, и остварују тзв. трансферну цену. Касније, приликом продаје робе крајњем купцу врши се фактурисање са исказаним профитом и тако профит остаје у компанији основаној у офшор-земљи. Скривени профит, остварен и интегрисан захваљујући заокруженом циклусу прања новца, касније се користи за даље пословање компаније, а криминалци и терористи, односно њихови финансијери, могу да га користе за своје нелегалне активности. Наиме, тако остварени приходи се лако могу трансферисати даље, али и користити за финансирање нелегалних активности, па и тероризма.

Пример врхунског организовања за пословање у офшор-центрима јесу офшор-корпорације, односно интернационалне бизнис-корпорације (International Bussines Corporations– ИВС). Оне послују и емитују акције и обвезнице, чиме повећавају свој капитал, у условима непостојања јавног централног регистра акционара и углавном управљају разним инвестиционим фондовима. Најчешће мултинационалне корпорације оснивају офшор-банке, преко којих управљају девизним операцијама и врше

интернационална улагања. Матична банка (onshore bank) оснива своје филијале у офшор-центрима, чиме се ствара читав ланац паралелних банака сестара.

По оснивању, банке сестре обављају услуге администрирања офшор-фондова: обављају надзор, воде рачуноводство и обављају трансфер средстава. У офшор-центрима нема пореза на капитал, пореза по одбитку на дивиденде и камате, пореза на финансијске трансакције, пореза на добит корпорација и пореза на капиталну добит, и не постоји пореска контрола. При томе, тражи се и мали број извештаја регулаторним телима. У оквиру таквог ланца лако се замеће траг средствима. Остварена добит се трансферише у разне друге видове имовине, а касније може легално да се користи у разне сврхе широм света.

Имућни појединци и мултинационалне компаније држе свој капитал у земљама пореског раја, између осталог, и због жеље да се заштите од потенцијалне контроле порекла средстава и њихове намене. Уз то, отварање рачуна у офшор финансијској институцији за њих је средство избора када се ради о поверљивим информацијама како о њима самима, тако и о њиховим средствима. Један од опредељујућих фактора за коришћење услуга пореских рајева свакако је и страх од заплене и конфискације имовине и средстава, односно заштита коју у том погледу добијају у тим срединама.

На размере офшор-пословања у данашње време најбоље указују следећи подаци:

- Кајманска острва су постала пети највећи банкарски центар у свету, после Њујорка, Лондона, Токија и Хонгконга, са 40.000 становника и 580 банака, са више од пет стотина милијарди америчких долара на депозитима, 2.238 инвестиционих фондова, 499 осигуравајућих друштава и 40.000 офшор-компанија¹⁰⁰;
- Бахами имају 580 основаних инвестиционих фондова, 60 осигуравајућих друштава и 100.000 међународних бизнис корпорација. Вредност њихове пословне имовине процењује се на више од 350 милијарди америчких долара. Ту је и 418 пословних и инвестиционих банака из 36 држава¹⁰¹;
- Британска Девичанска острва, према извештајима KPMG из 2000. године, представљају највеће офшор-законодавство у свету по величини капитала

---

¹⁰⁰ Financial Stability Forum, Working Group on Offshore Financial Centres Report, April 2000. U.S. Department of Treasury, Financial Crimes Enfo

¹⁰¹* Allen William, Statement by the Bahamas to the OECD Forum on Harmful Tax Practics, OECD, Paris, August,30.1999.

корпорација основаних без обавезе физичког присуства приликом обављања пословања;

- Аустрија има 24 милиона нерезидентских безимених рачуна са преко 100 милијарди америчких долара депозита;
- Луксембург има један од најразвијенијих финансијских сектора, у којем 90 одсто свих рачуна чине рачуни нерезидената,
- Монако, који има 70 финансијских институција, које воде 350.000 отворених рачуна, са само 30.000 резидената, на депозитима има 44 милијарде америчких долара.

Ако се, уз наведено, узме у обзир нетранспарентно радно окружење, што значи да је загарантован висок ниво анонимности, тј. да се не дају никаква обавештења органима за кривично гоњење и процесуирање земље пребивалишта нерезидента, јасно је зашто су те земље, поред власника капитала, за своје потребе одабрали и финансијери терористичких организација. Наиме, и једнима и другима земље пореског раја пружају неограничене могућности за обављање сумњивих послова, попут пореских утаја и прања новца, односно финансирања тероризма¹⁰².

Евидентно је да у садашње време тзв. порески рајеви имају вишеструку и веома значајну улогу у свим видовима обављања незаконитих делатности, а посебно у процесима прања новца, као једном од најзначајнијих облика финансирања тероризма и организованог криминала. Терористичке организације активно и вишеструко користе за финансирање својих активности наведене могућности како би располагале својим фондовима и средствима без икаквог озбиљнијег страха да ће бити откривене и спречене, односно да ће им средства бити одузета и конфискована, чиме би биле онемогућене или значајно угрожене.

Због значаја борбе против финансирања тероризма и прања новца, чији актери користе сва дозвољена и недозвољена средства да би тај новац вратили у легалне финансијске токове, намеће се потреба за организованом борбом против тог распрострањеног савременог зла. У процесу формулисања и креирања конзистентне, флексибилне, модерне и ефикасне стратегије националне безбедности један од значајних и по свему судећи, централних

---

¹⁰² U.S. Department of Treasury, Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN Advisory, Washington, July 14, 2000.

стубова јесте формулисање националне стратегије земаља за борбу против прања новца и финансирања тероризма, односно за супротстављање прању новца и финансирању тероризма. Од успеха на том фронту зависи коначан успех целокупне стратегије националне и регионалне безбедности.

Супротстављање феномену прања новца и финансирања тероризма чини, у суштини, скуп мера, радњи, активности и поступака које предузимају надлежни државни органи ради остваривања функције државе у домену сузбијања механизма прања новца, односно заштите њених виталних вредности и националне безбедности и од прања новца и од тероризма. Под заштитом се не подразумева нека посебна организација која обавља задатке из области јавне и државне безбедности, већ напротив, делатношћу надлежних државних и друштвених органа остварује се функција интегралне заштите националних интереса од негативних ефеката прања новца и тероризма који се финансира путем прања новца.

5.2 Оф-шор компаније

Офшор пословање постало је једно од обележја последњих деценија XX и почетка XXI века. У процесу укључивања Србије у Европску Унију свакако је нужно имати сазнања о карактеристикама и значају офшор пословања у свету и ЕУ, али исто тако и у Србији. Ово тим пре што велики део компанија које су активне у Србији, независно од тога да ли су у власништву странаца или у власништву грађана Србије послује са офшор локација.

Офшор је правно подручје на коме се раздваја реално и правно место одвијања економске трансакције са циљем да се избегну неки, а по могућности више облика правне регулативе (пореска, финансијска, итд).

Прецизирања ради, треба истаћи да постоје оф-шор финансијски центри који могу бити лоцирани практично у свакој земљи, а улога им је да нуде финансијске услуге својим нерезидентним клијентима са основном намером да се избегне правна регулатива њихове домицилне земље. Оф-шор центре не треба поистовећивати са пореским рајевима. Они служе да помогну правној и књиговодственој евиденцији активности компанија и појединаца у пореским рајевима, али су по правилу лоцирани у развијеним земљама. Разлог за то је чињеница да је за успешно функционисање оф-шор центра потребан велики број високостручних, а истовремено и високоспецијализованих професионалаца које је, по

правилу барем на почетку, тешко окупити на некој од егзотичних локација за које се обично претпоставља да се на њима налазе порески рајеви.

Највећи оф-шор центри су Лондон и Њујорк. На пример финансијска трансакција може бити организована у Лондону, Њујорку, Франкфурту или на неком другом месту где се могу наћи одговарајући специјалисти. Али да би се избегло дејство пореских закона САД или Немачке трансакција се може регистровати, односно књижити, у неком од пореских рајева. На таквим местима највећи број банака има само мејл-бокс филијале, другим речима филијале правно егзистирају, али у стварности у њима се не обављају никакви озбиљни послови.

Смисао пореских рајева је да се у њима креирају таква законодавства која олакшавају трансакције између субјеката који нису резиденти те територије. Те међународне трансакције су минималистички правно регулисане, а по правилу учесницима се пружа правно регулисана заштита тајности да трансакције неће бити повезане са онима који су је обавили. Такве трансакције су онда „оф-шор“ што треба да значи да се региструју на правном подручју које је различито од онога где се трансакција заиста одиграла.

Оригинални датум оснивања компаније и њена егзистенција остају нетакнути услед релокације, али може да се мења њен статут, место регистрације, седиште, регулатива на основу које се региструје као и орган одговоран за регистрацију. Релокација може да помогне у упорном избегавању плаћања пореза пошто отежава добијање валидних информација.

LLP - друштво за ограниченом одговорношћу је тип компаније развијен у последњој деценији да би се олакшала тајновитост и да би се заштитила компанија регистрована у пореским рајевима од поверилаца. У погледу власништва и имовине конфузија проистиче из чињенице да иако LLP правно егзистира у пореском рају он није порески обвезник у њему. Уместо тога чланови оваквих друштава се опорезују ако предузму пословну трансакцију као LLP. На тај се начин дозвољава раздвајање права власништва од дохотка који је из њега проистекао. Порези се деле на различите земље што пружа компанији могућност комплексног пореског планирања.

Друштво са заштићеним деловима (PCC) много је сложенија форма привредног друштва, које послује као да је састављено од посебних компанија осим што су оне делове истог

правног ентитета. Постоји „горњи ниво“ који обезбеђује менаџмент за читаву компанију, али ту су и више посебних делова који се називају „ћелије“. Ћелија је правно независна и одвојена од осталих, као и од „горњег нивоа“. Свака ћелија има своје посебно име и имовину, а обавезе и послови сваке појединачно су одвојени од осталих. Услед недостатка транспарентности врло често је тешко установити да ли је компанија ћелија неке друге компаније, или се пак ради о пословању између различитих компанија, с тим да оне могу имати различита имена.

Друштва са заштићеним деловима (РСС) се обично користе за осигурање од различитих врста ризика код колективног инвестирања које обухвата различите типове фондова. Такви аранжмани обезбеђују плаћање нижих такси на трансакције као резултат чињенице да се капитал креће унутар исте компаније, тј. трансферише између разних ћелија исте. Важна је и правна заштита услед сложене структуре компаније, тј. ограниченог ризика за читаву компанију у случају стечаја једне „ћелије“¹⁰³. Чак и код легитимног коришћења РСС на пример у сектору осигурања, потребан је додатни опрез пошто осигураник код таквог друштва никада не може бити сигуран која средства ког дела компаније се користе за покривање ризика. Карактеристично је када једна ћелија постане инсолвентна, повериоц који је дао кредит тој ћелији може да потражује само имовину те ћелије и ни једне друге. Повериоци најчешће не знају да инвестирају у РСС док то не постане прекасно. РСС се користе, пре свега, за избегавање обавеза које су настале на основу послова у другим земљама, тј. онима у којима РСС није регистрован.

Популарне технике за избегавање и утају пореза су и формирање оф-шор трустова и фондација¹⁰⁴. Труст је уговорни однос између два лица који креира баријеру између правног власника имовине и њеног корисника. Овај инструмент дозвољава пренос имовине и финансијских средстава са правног власника имовине на другу особу, а у корист трећег. Трустови омогућавају тајност зато што не захтевају никакву регистрацију у највећем броју правних јурисдикција, а и тамо где се регистрација захтева као нпр. у Великој Британији (само у сврху опорезивања) то се не презентује јавности¹⁰⁵.

---

¹⁰³ Тако су на пример четири велике ревизиорске куће Deloitte Touche, Pricewaterhouse, Ernst&Jyoung и KPMG лобирале за креацију оваквог типа друштава на Џерсију и претиле да ће напустити Велику Британију ако то не омогући.

¹⁰⁴ Sharman, Jason, Havens in a storm- The struggle for global tax regulation, Ithaca, Cornell Univ. Press, 2006.

¹⁰⁵ Трустови су настали, истина не у овој форми, још за време крсташких ратова када су енглески витезови пре поласка на дуги пут у Свету земљу остављали поузданим људима да управљају њиховом имовином. Трустови се користе у офшор сврхе од 1920. на канарским острвима, но интензивније се користе од почетка 60-тих година прошлог века.

У случајевима када се труст формира оф-шор стараоци су по правилу професионалци (рачуновође, адвокати, службеници труст компанија), са задатком да обезбеде да приходи буду ослобођени од пореза. Пошто је труст лоциран оф-шор не постоји обавеза да се доходак бенефициара који не живи у пореском рају пријави пореским органима. Доходак бенефициара се уплаћује на његов оф-шор банковни рачун без да то било ко из његове матичне земље мора знати. Оваква процедура чини да је утаја пореза релативно једноставна. Можда је важно напоменути и то да се трустови не формирају само из разлога избегавања пореза, могуће је и да појединци желе да сакрију део своје имовине нпр. од супруге, породице или пословних партнера.

Фондација се формира као правно лице одвојено од компаније у сврсима да се прикрије имовина. Фондација нема власнике и деоничаре. Формално правно она се формира ради остварења специфичних циљева, а највећи број пореских рајева дозвољава формирање приватних фондација.

Следећи добро познати метод за прикривање имовине је Anstalt што је специјалност Лихтенштајна. Anstalt је хибрид између фондације и труста. Настао је 1920-тих као инструмент који је коришћен претежно од стране богатих породица ради избегавања пореза на наслеђе. Не постоји обавеза уписа у јавни регистар Anstalt-а догод се он користи само у породичне сврхе. Фондације и Anstalt-и који не обављају економске активности у Лихтенштајну нису у обавези да рачуноводствено евидентирају своје активности ако то не желе. ОвOME треба додати и то да су адвокати и банкари обавезани прописима Лихтенштајна на чување тајне. Према неким проценама у Лихтенштајну је основано близу 80.000 оваквих институција и скоро 30% прихода државе потиче из овог извора¹⁰⁶.

У пореским рајевима могуће је лако добијање лиценце за оснивање банака. Атрактивност офшор банака је очигледна последица неколико чињеница: непостојања пореза на капитал, пореза на дивиденде и камате, пореза на капиталне трансфере и на капиталну добит. Не постоји девизна контрола, а прописи су флексибилни и слабо контролисани. Стога не изненађује што све највеће светске као и банке средње величине као и највећи број малих банака имају најмање једну подружницу у неком од пореских рајева.¹⁰⁷ Тако на

¹⁰⁶ Peillon, V. and A. Montebourg. 2000/ :La Principaute du Liechtenstein- paradis des affaires et de la delinquance financiere, Rapport d'information de l'Assemblee nationale, бр. 2311,18/2000.

¹⁰⁷ Riedly, Timothy.2007. What makes the Cayman Islands a successful international financial service center.BIS Review72/2007 бр. 1.

пример, на Бахамима, банкама је издато 4300 дозвола за рад. На Кајманским острвима на сваких 120 становника регистрована је једна банка.

Пореске рајеве користе три типа финансијских институција. Пре свега највећи број банака основаних на тим локацијама су само мејл-бокс банке. Оне или уопште немају канцеларије и запослене или су само минимално физички присутне на подручју под том јурисдикцијом. Те банке се врло често баве недозвољеним активностима¹⁰⁸. Тако се, према неким истраживањима 40% свих финансијских активности таквих институција може подвести под недозвољене¹⁰⁹.

Други тип офшор банака служи као подружнице великих оф-шор банака. Оне врло често носе и имена тих познатих банака. Али правно оне имају свој посебан субјективитет. Банке користе ове подружнице како за легалне тако и за недозвољене активности. Такође мултинационалне корпорације оснивају своје оф-шор банке у пореским рајевима ради финансирања сопствених активности.

И на крају постоје и праве оф-шор банке које су лоциране и адекватно управљане на правном подручју на коме су основане. Према неким подацима крајем прошлог века било је око 4000 таквих банака које су биле лоциране претежно у Латинској Америци и на Карипским острвима. У ту врсту банака је према тим проценама тада било уложено око 5 трилиона долара¹¹⁰.

Осигуравајућа друштва - практично сва оф-шор осигуравајућа друштва оснивају подружнице на оф-шор локацијама. Атрактивност оф-шор локације огледа се пре свега у малим одбицима од профита, као и у ниској или непрецизно утврђеној обавезној резерви и ниским капиталним стандардима. У последње три деценије дошло је до страховитог раста броја оф-шор осигуравајућих друштава. Њихов број се процењује на близу 5.000 широм света са око 20 милијарди долара премија. Први оф-шор центар који се специјализовао за осигурање су била Бермудска острва. Половином протекле деценије су водећа реосигуравајућа друштва као Минхен Ре и Швис Ре почела да послују на овим острвима¹¹¹.

¹⁰⁸ BIS-Bank for International Settlements, 2003, Shell banks and booking offices, Committee on Banking Supervision, Basel.

¹⁰⁹ Dupuis-Danon, M., Finance criminelle, 2end edition, Paris, 2004.

¹¹⁰ Palan, Murphy, Chavagneux, цит. стр. 95.

¹¹¹ International Financial Services, London, 2007.

Из напред наведеног се види да оф-шор локације и порески рајеви нису само средство за избегавање и утају пореза него да истовремено имају и значајну улогу у свету финансија. Индивидуално посматрани порески рајеви се могу учинити малим и безначајним за светску привреду, али узети заједно они играју врло важну улогу у њој, чинећи један од носећих стубова „неолибералне глобализације“. Тачно је да већина држава у свету настоји да креира пореске подстицаје за изабране индустријске секторе и гране привреде, али принципијелно они не праве разлику између домаћих и иностраних субјеката. Насупрот тога регулатива пореских рајева усмерена је ка нерезидентима који у њима региструју своје оф-шор пословање. Њихово постојање и делатност угрожава наплату пореза највише у земљама са највећим бруто производима по глави становника у свету. Такође захваљујући постојању пореских рајева дистрибуција прихода и трошкова глобализације се врши још више у корист малобројне елите, а на штету огромне већине становништва. У том смислу порески рајеви су у самом средишту процеса глобализације, или у најмању руку у средишту специфичног типа глобализације чији смо сведоци од почетка 80-тих година прошлог века, односно од почетка превласти неолибералне парадигме у светској привреди.

5.3 Оф-шор услуге

Процват „оф-шор пословања“ и његовог регистровања у „пореским рајевима“ омогућила је чињеница да се економске трансакције одвијају симултано у две сфере: у „физичкој“ сфери где се одвија размена роба, услуга и финансијских продуката, али и у правној сфери где се одвија промена власника¹¹². Економисти се обично фокусирају на проучавање прве „физичке“, а правници и рачуновође се концентришу на другу. Међутим, чини се да је за комплетно разумевање процеса који се одвијају потребно истовремено проучавање обе ове сфере.

Свака промена власника, као што је познато захтева експлицитни или имплицитни уговорни аранжман. Правна сфера економског живота нормално функционише ако је признати орган власти у стању да формулише прихватљива „правила игре“ под којима ће се склапати уговорни аранжмани. Највећи део влада у свету који прихвата правила отворене тржишне привреде суочава се са дилемом: ићи на ефикасан и можда логичан начин за регулисање правне сфере на светском тржишту тј. прихватање сета

---

¹¹² Common, John, *The Legal foundations of capitalism*, Madison: University of Wisconsin Press, 1959.

међународних правила понашања, али и закона који би били креирани и координисани од стране неке врсте глобалне владе. Но, то би претпостављало одрицање дела суверенитета сваке појединачне државе укључујући део монопола над принудом као и дела судске власти.

Својевремено Лига Народа и после другог светског рата Уједињене Нације, биле су креиране и са том намером, али највећи део држава у свету није био спреман да се одрекне дела свога суверенитета.

Стога се у пракси развио један други модел. Правни субјекти, без обзира да ли се ради о фирмама или физичким лицима, као и сваки облик економске активности, укључивао је услуге и финансијске производе, су ограничени правним системом суверене територије на којој су лоцирани. Ако се правни субјекти селе на другу територију, онда су примарно предмет правне регулативе те друге територије. Свака економска трансакција мора имати у правној сфери ознаку неке суверене власти која је региструје и одобрава. Регистровање сваког правног субјекта, робе и услуге по територијалном принципу значи, следствено томе истовремено и њихово регистровање као пореских обвезника на тој територији. Међутим, са развојем саобраћаја и светске трговине правни субјекти постају све мобилнији на међународном плану те се често поставља питање у којој држави су они дужни да плаћају порез. У основи овде постоје две солуције: или се порез плаћа у земљи где је остварена зарада, или пак у земљи где је правни субјект лоциран. Свака од ових солуција пружа пореским обвезницима и могућности за избегавање и утаја пореза.

Но, не може свако из разноразних разлога, да се пресели у другу земљу или да постане перманентни туриста. Алтернатива за богате појединце је да део свога капитала који је мобилан подведу под неки од бројних инструмената оф-шор избегавања плаћања пореза, као што су нпр. компанија, фондација или труст. Добит од капитала као што су рецимо дивиденде и камате се тада не пријављују у земљи пребивалишта¹¹³. Тајност оф-шор банака омогућава појединцима приступ њиховом новцу преко дебитних и кредитних картица издатих на оф-шор локацијама.

Картице се користе „оф-шор“ али су везане на банкарски рачун са оф-шор територије на којој порески обвезник држи своја средства ради избегавања плаћања пореза. Може се

---

¹¹³ Такво понашање је, по правилу, недозвољено стога се у пореским рајевима врло пажљиво проверава да ли су они дужни да властима земље пребивалишта достављају такве податке.

поставити питање како је то могуће, ако картице по правилу гласе на име особе која је користи. Но, релативно је лако на оф-шор локацијама прибавити анонимну картицу. Како изгледа у пракси стање са платним картицама показује и пример Берклејс банке. Према подацима за 2006. годину 81% ималаца платних картица на оф-шор локацијама, грађана Велике Британије, декларисало је да нема никаквих опорезивих прихода и инвестиција на територији Велике Британије.¹¹⁴

Такође, компаније могу на врло једноставан начин оснивати филијале у неком од пореских рајева. Њихово присуство се може лако прикрити пре свега услед тајности која је карактеристика пореских рајева, али и због тога што је компанијама дозвољено да поднесу као финансијски извештај само један обрачун. Тај обрачун се по правилу ради на тзв. „консолидованом принципу“. „Консолидован“ значи да су трансакције између различитих делова корпорације елиминисане из обрачуна. Тако да је могуће да постоје стотине и хиљаде филијала које су захваљујући оваквој могућности књижења скривене од очију јавности. Важно је такође напоменути да код мултинационалних компанија по правилу матична компанија поседује власничку контролу над највећим бројем чланица групе преко власништва над уделима, али истовремено свакој филијали остаје правни субјективитет и она је обвезник пореза. Ово је последица чињенице да у сржи мултинационалне корпорације лежи економски а не правни концепт.¹¹⁵

Као и у случају физичких лица компаније могу бити опорезоване или према локацији на којој стварају профит, или према месту тј. држави регистрације. На основу првог принципа држава потенцијално може да опорезује све профите који су реализовани на њеној територији било да су их оствариле стране или домаће компаније. Применом принципа места регистрације у држави регистрације теоретски се наплаћују порези на читав профит компаније без обзира у којој подружници компаније, тј. на територији које државе су остварени. Овде је проблем за пореске власти чињеница, која је у раду већ споменута, да је свака подружница компаније правно лице и регистрована, по правилу у другој земљи па се према томе може опорезовати само оно што је на одређеној територији и регистровано. Ако се пак жели применити први принцип врло је тешко прецизно утврдити колики је удео профита реализован на територији те земље од укупног профита компаније.

---

¹¹⁴ Palan, Murphy, Chavagneux, оп. цит. стр. 83

¹¹⁵ Gtucher, Lianne, 2006, Bank braced for demands to hand over offshore information, The Scotsman, May 4.

Основ за опорезивање је профит, а не промет компаније. Тако мултинационалне компаније нужно немају потребу да селе своје реалне активности на оф-шор локације, довољно је да у циљу избегавања опорезивања књиговодственим операцијама тамо прикажу што већи део профита. А онда се користе предностима ниских пореза и тајности, док им право на израду „консолидованих“ биланса омогућава да прикрију књиговодствене операције којима селе профите на локације пореских рајева.

Порески рајеви су у циљу оф-шор пословања развили читав низ непрозирних корпоративних структура које олакшавају компанија да селе капитал и профите из земаља са високим у земље са ниским пореским стопама.

Основни метод за избегавање пореза је оснивање филијале или компаније на локацији пореског раја. Порески рајеви су одговорили на такве потребе креирањем перфектног инструмента – Међународне бизнис корпорације (IBC)¹¹⁶ су врло прилагодљиве компаније чија је основна сврха да олакшају трансфер профитабилног дела пословања под јурисдикцију територије у којој се примењују ниске стопе опорезивања. IBC-с могу пословати офшор и увећавати капитал користећи акције, обвезнице и друге инструменте. Оне се исто тако могу користити за то да постану легални поседници власничких права, као и за пословање на финансијским тржиштима, управљање инвестиционим фондовима, али и као део комплекснијих финансијских структура.

За разлику од већине држава на локацијама пореских рајева се обично не примењују уобичајена правила код формирања друштава са ограниченом одговорношћу, тј. не тражи се дефинисање седишта компаније, имена и адресе оснивача, информација о руководству и достављање годишњих биланса на ревизију. Типична „офшор“ IBC, има следеће карактеристике:

- изостајање података о власницима. Ако власници то желе њихов идентитет може, на офшор локацијама захваљујући правној регулативи, бити врло ефикасно заштићен. Или се не саопштавају подаци о власницима или се пак идентитет стварних власника скрива иза имена номиналних власника

---

¹¹⁶ Robe, J.P., 1997, Multinational enterprises: The Constitution of a pluralist legal order. In: Global law without a state.

компанија. Једна од могућности је и да се неки од становника земље пореског раја именује за номиналног директора.

- ако се и тражи регистрација седишта фирме то је често само „мејлбокс“ адреса.
- у највећем броју пореских рајева фирме нису у обавези да достављају своје обрачуне било којој институцији, чак ни пореској управи, између осталог и зато што уопште нема пореза.
- заштита од поверилаца.

У многим пореским рајевима сувласници могу да уплате само по један долар или евро као свој улог и то је једина гаранција за дугове које друштво са ограниченом одговорношћу начини. Другим речима то значи да је то друштво неспособно да изврши обавезе према повериоцима. Мали трошкови оснивања. Трошкови оснивања ИВС у пореским рајевима су минимални и крећу су у распону између 100 и 500 долара. Неки порески рајеви дозвољавају и креирање ИВС са наменом да се нуде на продају. Овакве компаније се формирају од стране професионалца који их онда оглашавају и продају заинтересованим појединцима. Тако се може постати власник компаније практично преко ноћи. Порески рајеви континуирано у циљу подстицања оф-шор пословања развијају нове форме регулативе и нове форме друштава као одговор на перманентан притисак да се спроводе правила ОЕЦД, ЕУ и развијених земаља појединачно којима се настоје ограничити погодности које пружа оф-шор пословање, и на тај начин, пре свега, сузити простор за избегавање и утаје пореза.

5.4 Ризик прања новца и сиве економије у банкарском систему платног промета

Структурираност или дефинисаност проблема представљају најважније карактеристике, релевантне за одабир метода и поступка подршке одлучивању у том конкретном проблему. Једноставно речено степен структурираности је одговор на питање да ли је проблем познат и да ли се поуздано зна шта треба урадити да би се проблем решио. Управо водећи се чињеницом да се у области финансијског сектора среће велики број полуструктурираних проблема основни мотив израде овог дела рада је био да се представи један систем за подршку одлучивању који би у значајној мери олакшао доношење одлука у овом сектору. Обезбеђивање легалних токова новца и финансијских трансакција је главно питање које се поставља када говоримо о прању новца и сивој економији.

Један од основних изазова са којима се суочавамо јесте како донети праву одлуку за посматрани проблем. Појам одлучивања постоји колико и сама цивилизација. Наука покушава да помогне доносиоцима одлука приликом избора оптималне одлуке развијајући многе теорије. Једна од њих је и вишекритеријумско одлучивање, које нуди низ репрезентативних метода за доношење праве одлуке. Метода аналитичко хијерархијских процеса (АХП) је једна од најпознатијих и веома примењиваних метода за вишекритеријумско одлучивање, када се одлука доноси на основу већег броја критеријума и у вишеструким временским периодима. Идејну и математичку поставку ове методе поставио је Thomas SAATY са циљем да се пружи помоћ доносиоцима одлуке у решавању комплексних проблема одлучивања. Управо ће се ова метода користити у овом делу рада за одређивање релативних тежина критеријума, док ће се решење проблема, избор одговарајућег система за умањење ризика прања новца и сиве економије, добити применом TOPSIS методе. И ова метода се веома често користи у ситуацијама вишекритеријумског одлучивања и веома је захвална у својој примени.

Циљ овог дела рада је да се на рационалним и научно утемељеним приступом начин решавања проблема одлучивања, применом одговарајућег система за подршку одлучивању, у финансијском сектору. Овај део рада треба да укаже на могућност научног заснивања поступка избора метода за смањење ризика прања новца и сиве економије од стране државе коришћењем метода вишекритеријумског одлучивања. Управо апликативни аспект овог дела рада је основни допринос који треба да произађе из разрађеног примера. Вишекритеријумско одлучивање има кључну улогу у многим стварним животним проблемима. Ово је потврђено у пракси било да се ради о државним органима, руководиоцима у предузећу или било којој другој делатности, пошто се сви суочавају са ситуацијама да бирају између неких алтернатива најбољу, а на основу постојећих критеријума. У овом делу рада даје се емпиријска анализа система за подршку одлучивању на ризик прања новца и сиве економије у Републици Србији, уз препоруку за креирање и имплементацију модела који ће унапредити сам процес одлучивања.

5.4.1 Системи за подршку одлучивању

Одлуке и одлучивање су свакодневне људске делатности, које се обављају непрекидно у току извршавања послова везаних за управљање активностима и системима. Савремене

информационе технологије омогућавају прикупљање и складиштење података које у фокус стављају употребљиве податке за анализе и пружају помоћ приликом доношења одлука на основу тих анализа. Свака донета одлука заснована на знању мора имати тачне последице које произилазе том одлуком. За подршку одлучивању у пословним организацијама, као почетни облици, користили су се системи за подршку одлучивању (енг. Decision Support System). Овим системима се пре свега означавала целокупна инфраструктура информационе технологије којом се компанија, односно одређена организација користи ради обезбеђивања информисаног одлучивања.

Почетак настанка првих система за подршку одлучивању везује се за средину двадесетог века, мада је наглу експанзију доживео 80-тих година двадесетог века, када је компанија ИВМ за Министратсво одбране САД створио нову форму софтвера као решење за побољшање усклађености доношења одлука између различитих командних линија оружаних снага САД. Ови системи су дефинисани од стране многобројних аутора. Системи за подршку одлучивању¹¹⁷ су проширени системи способни да подрже ad hoc анализе података и моделирање, окренути ка планирању будућности коришћењем нерегуларних временских интервала. Системи за подршку¹¹⁸ одлучивању су интерактивни, флексибилни и адаптивни рачунарски информациони системи специјално развијени за подршку у решавању неструктурираних менаџмент проблема у циљу побољшања процеса одлучивања.

Системи за подршку одлучивању наглашавају менаџерску оријентацију примене информатичких технологија у организацијама. Сваки систем за подршку одлучивању је уникатна апликација развијена ради задовољења посебних циљева. Према Турбану ови системи подржавају различите процесе и стилове доношења одлука. Али, најбитнија чињеница која мора да се узме у обзир приликом сагледавања ових система је то да су системи за подршку одлучивању пре свега усмерени на подршку, а никако на замену доносиоца одлуке. Овакви системи се користе на различитим управљачким и организационим нивоима.

---

¹¹⁷, Moore JH., Chang MG, Design of Decision Support Systems, ACM SIG MIS, Database, Volume 12, Issue 1-2, Fall 1980, стр. 8.

¹¹⁸ Turban E., Aronson E. J., Lian T. P., Decision Support Systems and Intelligents Systems, Pearson Education International, New Jersey, 2008, стр. 574

Главне предности коришћења система за подршку одлучивања:¹¹⁹

- Утиче на повећање ефикасности у раду оцењивачких тимова у смислу бољег разумевања процеса управљања неусаглашеностима, и скраћивања времена потребног за верификовање корективних мера. Резултат аутоматске подршке одлучивању је повећање конзистентности и тачности донешене одлуке и као и уштеда времена;
- Експедитивност у решавању проблема на начин да менаџмент и оцењивачи могу непосредно добити одговоре на нерутинска питања и да сагледају више алтернатива истовремено;
- Олакшавање међусобне комуникације тако да су корисници система за подршку одлучивању обезбеђени алатима за боље разумевање проблема на ком се базира нека анализа;
- Промовисање учења и резоновања на бази искуства других система за подршку одлучивању омогућавају боље разумевање процеса управљања неусаглашеностима и окружења у коме се одлуке доносе.

Сваки систем за подршку одлучивању се састоји из најмање три подсистема:¹²⁰

- Базе података која представља део система за подршку одлучивању у коме се чувају улазни и излазни подаци организације;
- Базе модела које представљају компоненту система за подршку одлучивању који се састоји од пословних модела одлучивања. Сваки модел решава одређени проблем код одређеног пословног процеса. Њихов задатак је да на основу улазних података и модела одлучивања генеришу излазне податке на основу којих доносилац одлуке може да доноси одлуке;
- Корисничког интерфејса који треба да омогући, на што једноставнији начин комуникацију између система за подршку одлучивању и корисника.

Примена одговарајућег система за подршку одлучивању о инвестиционој сигурности банака за потребе дугорочних пласмана комитената, биће приказана у овом раду. Овај

---

¹¹⁹ Power D.J., Decision Support Systems: concepts and resources for managers, Westport, Conn., Quorum Books, 2002, p. 6-8., наведено у Радовић Т., и др., Унапређење перформанси пословних процеса у окружењу система за подршку одлучивању на примеру акредитованих лабораторија, Зборника радова, 38. Национална конференција о квалитету, FQ 2011, стр. А-272-А-273.

¹²⁰ Sprague R.H, Carlson E. D., Building Effective Decision Support System, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1982, наведено у Сукновић М., Делибашић Б., Пословна интелигенција и системи за подршку одлучивању, Факултет организационих наука у Београду, Београд, 2010, стр. 8-9.

систем ће бити такође састављен из три основна дела сваког система за подршку одлучивању при чему ће:

- Подсистем базе података садржати одговарајуће податке добијене анализом финансијских извештаја десет банака чије се перформансе разматрају у овом раду;
- Подсистем базе модела подразумеваће примену комбинације две методе вишекритеријумске анализе АНР и TOPSIS, при чему се добија један хибридни модел одлучивања карактеристичан за посматрани проблем;
- Подсистем корисничког интерфејса би подразумевао програм израђен у Microsoft Excel и који би омогућио аутоматско израчунавање и приказивање резултата анализе, чиме ће се у значајној мери олакшати коришћење овог система од стране корисника.

5.4.2 Банка као пословни систем платног промета

Финансијски сектор има кључну улогу у функционисању сваке тржишне економије, јер обезбеђује трансфер капитала између реалних сектора економије (сектора предузећа, домаћинства и државе). При томе се настоји да се капитал преко финансијског сектора алоцира на оне програме за које се сматра да ће ова средства довољно рационално и ефикасно да искористе. Финансијска структура се временом интензивно мења што условљава стварање нових типова финансијских институција и финансијских инструмената. У савременим финансијским структурама постоје три основна типа финансијских институција.¹²¹

- Комерцијалне банке као депозитно кредитне институције које формирају изворе средстава пре свега у облику депозита становништва и привреде, стим да се средства пласирају у виду зајмова.
- Институционални инвеститори се битно разликују од кредитних инвестиција пре свега по томе што средства становништва прикупљају у недепозитним облицима и што средства пласирају у разне облике вредносних папира на тржишту капитала. Постоје различити типови инвестиционих инвестиција: осигуравајући заводи, пензиони фондови, инвестициони фондови
- Инвестиционе банке или берзанске фирме су финансијске институције које се баве пословима на примарном и секундарном тржишту капитала. Оне не формирају

¹²¹ Ћировић М., *Банкарство*, European Center For Peace and Development, Београд, 2006. стр. 3-6.

финансијски потенцијал ни на основу прилива депозита ни путем уговорне штедње становништва.

Финансијски сектор, са сектором информационих технологија и сектором телекомуникација спада у најпродуктивније делатности у савременом свету економског и технолошког развоја. Стопе раста ових сектора превазилазе стопе раста друштвеног производа у светским размерама. За сектор банкарства је кључно питање какав ће се однос формирати између банкарских и небанкарских институција у укупном уделу финансијског сектора. Успешност одређене банкарске институције зависиће пре свега од следећег:

- која банка нуди боље финансијске производе, односно услуге и на тај начин остварује већи удео у тражњи за финансијским услугама;
- која нуди јефтиније и квалитетније финансијске услуге;
- која има висок степен информационих технологија;
- која обезбеђује добре везе са клијентима путем одговарајућег маркетинга.

Банкама припада централно место у оквиру финансијског система земље, како због функција које обављају тако и због финансијског потенцијала са којим располажу. Савремене банке су мултисервисне финансијске институције које поред основних функција нуде широк асортиман финансијских производа и услуга својим комитентима и клијентима. Банка је данас једна од организационих форми акционарских предузећа путем и преко кога власници капитала стичу приход не само по основу камате и провизије, већ и по основу интереса, ренте, дивиденде, есконта, ломбарда, као и других облика капиталисања. Из тога произилази да основна делатност савремене банке није обављање класичних банкарских послова, већ производња банкарских производа и услуга и њихов пласман на финансијском тржишту, чиме стиче свој приход.

5.4.3 Принципи банкарског финансијског пословања

Попут сваког актера на тржишту и свака банка има за циљ да оствари што бољу стопу приноса по јединици акцијског капитала, односно да максимизира своју тржишну вредност. Да би тај циљ остварила, банка мора своје расходе да покрива приходима и да оствари профит како би обезбедила тржишну експанзију. То је основ логике којом се

послује у тржишно оријентисаним привредама. Поред тога, банка мора да препозна своје конкурентске предности у односу на друге банке и остале привредне субјекте, како би у оштрој конкурентској борби опстала на тржишту.

У свом пословању банке морају да се придржавају одређених принципа, односно начела. У основи, овде је реч о економским принципима пословања који су од значаја за све привредне субјекте, а не само банке. Ако дође до непоштовања ових принципа од стране банака, дешавају се далекосежне последице по њихов рад и опстанак. У случају да дође до непоштовања економских принципа пословања до стране банака то последице не погађају само банку већ и пословање њених комитената, као и привредни систем земље у целини. Управо због тога постоји појачана контрола пословања банака од стране централне банке како би се свели на минимум нежељени случајеви у пословању банака.

У пракси банкарског пословања издиференцирали су се одређени принципи банкарског пословања, који се посебно узимају у обзир приликом доношења одлуке комитената о дугорочним пласманима у одређену банку, а међу којима су најважнији:

- принцип ликвидности;
- принцип ефикасности;
- принцип профитабилности и
- принцип солвентности.

5.4.3.1 Принцип ликвидности:

Најједноставније формулисано, ликвидност банке је њена способност да извршава своје обавезе о роковима доспећа, при чему се обавезе банке односе на депоненте и на кредиторе банке. Поштовање принципа ликвидности је претпоставка успешног и стабилног пословања сваке банке. Начело ликвидности произилази из усклађености рокова пласмана и дуговања банке. То значи да банка у сваком моменту мора имати средства да подмири своје обавезе. Билансна структура банке одређује саму позицију њене ликвидности. На страни активе се налазе финансијски инструменти са разлишитим степеном ликвидности, тако да се на једном крају налазе најликвиднија, а на другом најнеликвиднија средства. На страни пасиве биланса банке, неке обавезе су ликвидне, што значи да повериоци могу у сваком моменту или у кратким роковима да траже новац у вези

са депозитима или кредитима. Банкарски менаџмент може да утиче да биланс буде мање или више ликвидан.

Како би се избегла неликвидност, менаџмент банке мора да води рачуна о динамици прилива и одлива средстава, односно динамика прилива и одлива средстава би морала да буде усклађена. Међутим, често се дешава да дође до нарушавања ове усклађености, па се у те сврхе формирају одређене резерве ликвидности које ће омогућити да се превазиђу тренутни проблеми неликвидности. За утврђивање степена ликвидности конкретних банака неопходно је извршити груписање појединих облика њене активе имајући у виду брзину са којом се она претвара у најликвиднија средства. Средства у оквиру активе се могу груписати као: примарна, секундарна и терцијална. Примарну ликвидност банке чине њена готовина у благајни и средства на њеном жиро рачуну код централне банке. Секундарну ликвидност пословне банке чине њени пласмани који се у изузетно кратком року могу претворити у примарну ликвидност, односно могу се уновчити брзо и без већих губитака и пре рока доспећа. Терцијална ликвидност представљају они делови пласмана пословних банака који се спорије трансформишу у примарну ликвидност.¹²²

Управљање ликвидношћу банака је много важније у савременим условима пословања него у претходним периодима, ово из разлога што може доћи до затварања банке, ако не може да прикупи недостајућа ликвидна средства. Ликвидност банке је краткорочни феномен и односи се на способност банке да покрива текуће обавезе које се сукцесивно формирају у области њеног пословања.

Најважнији фактори који утичу на ликвидност банке су:¹²³

- Брзина обрта пласираних средстава банке;
- Бонитет укупних пласмана банке и степен њихове појединачне ликвидности;
- Усклађеност рочне структуре пласмана за изворима средстава банке;
- Пораст новчаних депозита;
- Могућност прибављања кредита на тржишту новца или од других банкарских институција;
- Степен наплате доспелих кредита и припадајућих камата.

¹²² Душанић Б. Ј., *Банкарство*, Београдска пословна школа, Београд, 2008, стр. 95-96.

¹²³ Кнежевић М., *Банка-организација и пословање*, Школска књига, Загреб, 1984, стр. 109.

Индикатори и инструменти ликвидности су основни показатељи који се користе за мерење ликвидности. Основни индикатори, односно коефицијенти ликвидности у употреби су:¹²⁴

- готовина и незаложене утрживе хартије од вредности / укупна актива;
- укупни депозити / позајмљена средства;
- променљива средства / ликвидна актива;
- укупни кредити / укупни депозити;
- ликвидна актива / укупна актива.

5.4.3.2 Принцип ефикасности:

Један од најважнијих принципа којег се банка мора придржавати ради остваривања што бољих пословних резултата јесте принцип ефикасности, који је усмерен на трошкове пословања банке. Ефикасност утиче на сигурност и чврстину банке, квалитет и цене њених производа и услуга. Све индикаторе ефикасности пословања банака можемо сврстати у две основне групе:¹²⁵

- мере ефикасности обезбеђења извора уз најниже могуће трошкове и
- мере ефикасности коришћења средстава уз највећи могући принос.

Најчешће коришћени индикатори из ове две групе су:

- расходи камата / приходи од камата;
- трошкови резервисања (трошкови за губитке) / нето приход од камате;
- приход од камате / укупан број запослених.

Да би банка ефикасно пословала, значи да остварује што више ефеката са што мањим трошковима или да уз исте трошкове оствари што веће ефекте или резултате. Када се то сведе на новчану јединицу онда се ефикасност мери односом остварених трошкова на једну новчану јединицу прихода. За предвиђање оптималног обима економије банке

¹²⁴ Ђурчић У., *Маркетинг пословне банке*, Удружење банака Београд, Београд, 1992, стр. 170.

¹²⁵ Sinkey J., *Commercial Bank Financial Management in the Financial Services Industry*, Third Edition, MacMillan Publishing Company, New York, 1989, стр. 309.

најчешће се користи Cobb-Douglas-ова функција обима економије банке која има следећи облик:¹²⁶

$$BOC = a + b (BO) + c (POL) + d (POB) + RET;$$

где су:

- BOC – оперативни трошкови банке;
- a, b, c, d – статистички параметри;
- BO – банчини излази;
- POL – цена радне снаге;
- POB – цена зграда;
- RET – термин случајне грешке.

Мерење економије се своди на:

Економија обима (SCE) = проценат промена у трошковима / проценат промена у излазу.

5.4.3.3 Принцип профитабилности:

Основни мотив пословања сваке банке је да оствари што већи профит, како би преко профита повећала дивиденду својим акционарима, а реинвестирањем у капитал банке (акције) створила услове за повећање кредитног и финансијског потенцијала. Финансијску политику треба тако поставити да камате које банке плаћају својим депонентима буду мотивација за нову штедњу. Профитабилна банка повећава акцијски капитал било путем задржавања дела оствареног профита, било путем емисије додатних количина акција на примарном тржишту. Полазећи од основног начела профитабилности: да се оствари што већи профит као разлика између прихода и расхода банке, може се закључити да је циљ да се са што мање трошкова пласирају прикупљена новчана средства на тржиште уз што већу цену, да би се на тај начин остварио профит.

С обзиром на своју специфичност банка као предузеће трансформише своју функцију циља од максимизације профита ка обезбеђењу довољне стопе приноса по јединици

---

¹²⁶ Cicea C., Subić J., Cvijanović D., Investments Efficiency Econometrics, Institute of Agricultural Economics, Belgrade 2008, p. 195-196.

акцијског капитала. Већа стопа приноса по јединици акцијског капитала у дужем временском периоду има за резултат повећање тржишне вредности банке. Због тога се може рећи да је суштинска функција циља управо повећање тржишне вредности банке, док је максимирање стопе приноса по јединици акцијског капитала појавни облик циљне функције банке. Ради се о томе да се растући токови профитних стопа из претходних периода користе као основа за пројекцију будућих карактеристика банке, што је од интереса за потенцијалне инвеститоре капитала у банкарски сектор. На профитабилност банке утичу бројни фактори међу којима су најважнији: квалитет менаџмента, квалитет активе, економија обима, ванбилансне операције, трошкови пословања банке и окружење банке.

Главни индикатори профитабилности банака су следећи:¹²⁷

- $ROI = \text{нето доходак} / \text{оперативни доходак}$;
- $ROA = \text{нето доходак} / \text{укупна актива}$;
- $ROE = \text{нето доходак} / \text{акцијски капитал}$.

5.4.3.4 Принцип солвентности:

Под појмом солвентности се подразумева способност дужника да у целини измирује своје доспеле обавезе. Инсолвентност представља неспособност измирења доспелих обавеза.¹²⁸ Другим речима несолвентност банке се јавља у ситуацији када висина њених обавеза превазилази њена средства, односно када остварени губици превазилазе акцијски капитал банке. Величина губитака банке се упоређује са номиналним капиталом банке, односно акцијским капиталом. Уколико је губитак мањи од номиналне вредности капитала, тада је банка и даље солвентна, јер може покрити губитак и остале обавезе по другим основама. Ако је губитак већи од номиналне вредности капитала тада је банка инсолвентна, јер номинална вредност капитала није довољна за покриће губитака и банка не може извршити своје обавезе према комитентима.

¹²⁷ Ћировић М., наведено дело, стр. 65.

¹²⁸ Голијанин М., *Банкарство Југославије – Теорија, организација, пословање*, Треће допуњено и измењено издање, Привредни преглед Београд, 1983, стр. 235.

У вези са наведеним као један од показатеља солвентности узима се адекватност капитала, који указује на потребу да банка има адекватан капитал према својим обавезама. Износ потребног капитала зависи од ризика инсолвентности, који се сматрају одговарајућим за дату привреду, што са друге стране зависи од комбинације и структуре средстава, обавеза и капитала у портфолима банке.

Стопа капитала је кључни финансијски рацио за мерење адекватности капитала банке. Што је ова стопа већа, то је банка капитално здравија и боља. Банка са високом стопом капитала према средствима је више заштићена од текућег (оперативног) пословног губитка, него банка са нижом стопом. За мерење адекватности капитала користи се већи број показатеља:

- акционарски капитал / укупна средства;
- акционарски капитал / ризична актива;
- укупне обавезе / сопствени капитал;
- сопствени капитал / укупни зајмови.

У нашој земљи минимални коефицијент адекватности капитала је прописан од стране Народне банке Србије и износи 12 %.

5.4.4. Усаглашавање принципа банкарског пословања

Свака банка тежи да усклади деловање наведених принципа, при чему не сме да да предност једном, а да запостави друге. Сви ови принципи су међусобно повезани и налазе се у одређеном степену узајамне зависности и условљености, па не могу да постоје и делују појединачно. Њихово деловање може се описати као функционална солидарност, односно по принципу повратне спреге. Координацијом између принципа треба обезбедити превазилажење конфликта који настаје услед различитог гледишта на место и улогу банке у привреди, као и на приоритет појединих принципа који доприносе расту и развоју саме банке.

Веома је битно да се прихвати чињеница да су промене у привреди и друштву нешто што се мора очекивати и да се стално мора преиспитивати однос потенцијала банке и захтева

тржишта ако се жели обезбедити опстанак, раст и развој. Због специфичности банкарског пословања и чињенице да она послује претежно са туђим средствима, мора се водити рачуна о ликвидности. Са друге стране због профита који остварује, мора се водити рачуна о профитабилности, а поред тога се морају задовољити и макроекономски интереси, па се мора водити рачуна и о сигурности пословања. Менаџерски тим не би требало да посебан акценат ставља на један принцип, треба наћи оптималну комбинацију у задовољењу свих пословних принципа.

Уколико менаџмент форсира начело ликвидности, онда ће имати довољно новчаних средстава за подмирење депонената и свих других обавеза, али ће остваривати минимални профит (или га уопште неће бити) што утиче на профитабилност. Уколико се форсира профитабилност, то ће угрозити ликвидност па и сопствену сигурност, јер постоји могућност неликвидних кредитних пласмана (повећани кредитни ризик може проузроковати банкротство банке).

5.4.5 Инвестиције – фактор развоја банкарског сектора

Инвестиције се посматрају као један од најзначајнијих фактора који у условима савременог научно-техничког прогреса снажно стимулише процес развоја, економског раста у било којој делатности. У пракси је већ доказано да у иницирању било које пословне активности без обзира на величину и карактер, инвестиције имају улогу импулса, односно полуге која јој омогућава да се конкретизује, да се одвија и да се развија у складу са механизмима тржишта. Банкарски сектор има велику потребу за капиталом, а да би било који инвеститор био заинтересован да улаже, инвестиција мора да буде рентабилна, да се остваре већи приходи од трошкова улагања.

Концепт инвестирања може се приказати у ужем и ширем смислу. Ужи аспект инвестирања предпоставља улагање одређене суме новца ради прибављања средстава за производњу и носи назив реалне инвестиције (материјалне инвестиције). Овим инвестицијама су обухваћени како изградња нових средстава за производњу, тако и модернизација оних већ постојећих. Са друге стране, шири аспект инвестирања се односи на улагање капитала ради стицања разних права са намером да се оствари одређени економски резултат (добит) и познат је као финансијске инвестиције. У вези са овим је и

подела инвестиција која се може извршити према више критеријума, а за овај рад је посебно значајна према карактеру инвестиционог објекта:¹²⁹

- Реалне инвестиције, називају се и материјалне инвестиције или стварне инвестиције, које су сачињене од основних средстава и залиха предузећа. То су оне инвестиције где се остварује нова вредност у процесу производње;
- Нереалне инвестиције, називају се нематеријалне инвестиције или нестварне инвестиције, које се односе на улагања у истраживање и развој, у образовање кадрова и сл;
- Финансијске инвестиције омогућавају стицање већ постојећих вредности. Њима се у суштини преноси постојеће средство за производњу са једног власника на другог (куповина хартија од вредности, банкарских потраживања, облигација и сл.). Код финансијских инвестиција нема остварења нове вредности у производном процесу.

Када се говори о инвестицијама у банкарски сектор мора се поћи од основних карактеристика овог сектора које га чине мање или више повољним за инвестирање. Пошто банке као финансијске институције обезбеђују смањење ризика од прања новца и сиве економије основа овог дела рада ће бити банкарски сектор Републике Србије у коме се морају сагледати специфичности овог тржишта. Оно што се као уопштено може рећи на основу кретања финансијских показатеља у последњих пет година¹³⁰ су следеће чињенице:

- Девизни ризик скоро да не постоји. Просечна вредност показатеља девизног ризика је значајно испод прописаног максимума од 10% капитала појединачне банке.
- Ликвидност сектора је на високом нивоу. Смањена динамика кредитне активности и висок ниво улагања у за сада високо ликвидне државне хартије од вредности утичу на то да показатељ ликвидности већ дуже време буде далеко изнад регулаторног минимума.
- Висок ниво кредитног ризика који је условљен повећањем временског периода кашњења у отплати кредита;

---

¹²⁹ Субић Ј., *Специфичности процеса инвестирања у пољопривреди*, Институт за економику пољопривреде, Београд, 2010, стр. 14-15.

¹³⁰ Детаљније видети сајт Народне банке Србије: www.nbs.rs

- Висок притисак кредитног ризика директно се одражава и на финансијски резултат банкарског сектора.

Имајући у виду наведене чињенице и узимајући у обзир друге финансијске показатеље можемо их укључити у систем вишекритеријумског одлучивања како би добили оптималну структуру за смањење ризика од прања новца и сиве економије.

5.4.6. Вишекритеријумско одлучивање

Мисао о начину на који људи доносе одлуке је стара колико и сама цивилизација и она је презентована кроз најразличитије теорије. Ове теорије нису окарактерисане као строги научни приступи који се срећу у литератури. Зато није изненађујуће да је литература из области одлучивања у сталном напретку. Оно што је заједничко свим ауторима који се баве проблематиком одлучивања јесте став да је одлучивање најважнији задатак сваког руководиоца и да процес доношења одлука закупира највећи део њиховог радног времена. Имајући у виду чињеницу да се под одлуком подразумева избор једне од разматраних алтернатива, оне могу да се доносе одмах или након урађене анализе проблема који се разматра.

Постоји велики број метода и техника које су временом развијане и коришћене за решавање проблема одлучивања у реалним ситуацијама и све њих можемо поделити у две велике групе: методе једнокритеријумског одлучивања и методе вишекритеријумског одлучивања. Прва група метода се често назива методама операционих истраживања и ту спадају: линеарно програмирање, транспортне методе, нелинеарно, динамичко програмирање, мрежно планирање, теорија игара и др.

Друга велика група, методе вишекритеријумског одлучивања „односе се на ситуације одлучивања када постоји већи број, најчешће, конфликтних критеријума. Управо та чињеница представља значајан корак ка реалности проблема који се методама вишекритеријумског одлучивања могу решавати. Све класичне оптимизационе методе користе само један критеријум при одлучивању, односно решавању, чиме се драстично умањује и реалност проблема који се могу решавати. Проблеми који се решавају

применом метода вишекритеријумског одлучивања имају следеће заједничке карактеристике:

- Већи број критеријума, односно, атрибута које мора креирати доносилац одлуке,
- Конфликт међу критеријумима, као далеко најчешћи случај код реалних проблема,
- Несамерљиве (неупоредиве) јединице мере, јер по правилу сваки критеријум, односно атрибут има различите јединице мере,
- Пројектовање или избор. Решења ове врсте проблема су или пројектовање најбоље акције (алтернативе) или избор најбоље акције из скупа претходно дефинисаних коначних акција.¹³¹

Узимајући у обзир ове карактеристике, а посебно последњу вишекритеријумско одлучивање се може поделити на вишеатрибутивно одлучивање (вишекритеријумска анализа) и вишециљно одлучивање. Вишеатрибутивно одлучивање узима у обзир проблеме код којих нема континуитета у процесу одлучивања. Код ових проблема је скуп алтернатива предодређен, док се вишециљно одлучивање бави проблемима одлучивања у којим је процес одлучивања континуиран. Разлике особина две наведене групе се најлакше могу сагледати из табеле 5:

---

¹³¹ Чупић М., Сукновић М., *Одлучивање*, Факултет организационих наука, Београд, 2010, стр. 240-241.

	Вишеатрибутивно одлучивање	Вишециљно одлучивање
Критеријум (дефинисан)	Атрибутима	Циљевима
Циљ	Имплицитан (лоше дефинисан)	Експлицитан
Атрибут	Експлицитан	Имплицитан
Ограничења	Неактивна (укључена у атрибуте)	Активна
Акције (алтернативе)	Коначан број (дискретне)	Бесконачан број (континуелне)
Интеракција са доносиоцем одлуке	Није изразита	Изразита
Примена	Избор	Пројектовање

Табела 5. Особине вишеатрибутивног и вишециљног одлучивања, извор: Чупић М., Сукновић М., Одлучивање, Факултет организационих наука, Београд, 2010. стр. 241.

5.4.7 Формулисање математичког модела вишекритеријумског одлучивања

Модел вишекритеријумског одлучивања има следећу математичку формулацију¹³²:

$$\max [f_1(x), f_2(x), \dots, f_p(x)], p \geq 2$$

при ограничењима

$$g_i(x) \leq 0, i = \overline{1, m}$$

$$x_j \geq 0, j = \overline{1, n}$$

где је:

- n – број променљивих;
- p – број функција критеријума;

¹³² Чупић М., Сукновић М., наведено дело, стр. 242-243.

- m – број ограничења;
- X – n -димензионални вектор променљивих $x_j, j=\overline{1, n}$;
- f_k - функције (циља) критеријума, $k=\overline{1, p}$;
- $g_i(x)$ – скуп ограничења, $i=\overline{1, m}$.

Треба нагласити да се врши максимизација вектора функције циља при задатим ограничењима, пошто се критеријуми минимизације могу превести у критеријуме масимизације, и то:

$$\max f_r(x) = -\min [-f_r(x)], r \in (1, p)$$

Решавањем горе наведеног модела добија се скуп допустивих решења, вектор X који припада скупу природних бројева $X \in R^n$, за који важи:

$$X = [x \mid g_i(x) \leq 0, i = \overline{1, m}, x_j \geq 0, j = \overline{1, n}]$$

Овако добијеном скупу решења X , одговара скуп вредности функције критеријума, односно вектор $f(x)$, тако да се скуп допустивих решења X може пресликати у критеријумски скуп S :

$$f(x) = [f_1(x) \ f_2(x), \dots, f_p(x)]$$

$$S = [f(x) \mid x \in X]$$

5.4.8 Дефинисање појмова у проблему одлучивања

Проблем који се у овом раду посматра, избор одговарајуће стратегије за смањење ризика прања новца и сиве економије путем банака и обухватање више појмова које је потребно на почетку дефинисати. Избор најсигурније банкарске стратегије је циљ овог проблема. Полазећи од дефиниције одлучивања, да је одлучивање избор једне из скупа могућих алтернатива, при чему у скупу морају постојати бар две алтернативе може се закључити да је примена теорије одлучивања у самом поступку могућа.

Појам критеријума заузима важно место у поступку одлучивања о најповољнијој понуди. Критеријум као појам се односи на атрибуте који су везани за алтернативе између којих вршимо одабир. Могу се поделити на квалитативне и квантитативне критеријуме у

зависности од степена мерљивости. Квантитативни критеријуми су они који се могу прецизно мерити и изражавају се различитим мерним јединицама. Квалитативни критеријуми су они који се не могу нумерички изразити. Они се могу сврстати у две подгрупе: атрибути чије вредности не могу прецизно да се мере, али се ипак могу рагирати по „интензитету“ и атрибути на основу којих не може да се врши никакво квантитативно поређење алтернатива. Постоји доста начина за превођење квалитативних вредности критеријума у квантитативне. Најчешће коришћене скале су: редна скала, интервал скала и скала односа. Други критеријум који се такође користи за поделу критеријума одлучивања јесте смер корелације њихових вредности и корисности које пружају. Према смеру слагања се разликују¹³³:

- Приходни критеријуми;
- Расходни критеријуми и
- Немонотони критеријуми.

У процесу посматраног избора стоји на располагању већи број критеријума, који су мање или више важни у посматраном случају. Критеријуми морају бити на почетку прецизно дефинисани, а у нашем случају то су показатељи успешности пословања посматраних банака: ликвидност, ефикасност, профитабилност и солвентност .

Алтернативе су решења која се појављују као избор и између којих се бира најбоља. Алтернативе представљају десет банака, између којих се бира најповољнија, односно у нашем случају она која покаже највећу вредност приоритета. Оне поседују карактеристике које одговарају критеријумима који су унапред дефинисани.

5.4.9 Методе вишекритеријумске анализе

Постоје бројне методе за решавање модела вишекритеријумског одлучивања које се могу поделити на основу више критеријума, а као најбоље у данашње време се издвајају:

- метод ELECTRE;
- метод PROMETHEE;

---

¹³³ Павличић, Д., : „Теорија одлучивања”, Економски факултет Београд, Београд, 2010, стр. 176.

- метод АНР (аналитичко хијерархијских процеса);
- метода TOPSIS;
- метода SAW и др.

Посебна пажња у овом раду биће посвећена АНР методи и методи TOPSIS које представљају методе вишекритеријумског одлучивања, креираних ради пружања помоћи доносиоцима одлука у решавању комплексних проблема одлучивања у којима учествује већи број доносиоца одлука, већи број критеријума и у вишеструким периодима. Методолошки посматрано АНР је вишекритеријумска техника која се заснива на разлагању сложеног проблема у хијерархију и у овом раду ће се користити за одређивање релативних тежина критеријума. Метода TOPSIS ће се користити за рангирање алтернатива на основу добијених критеријума, поређењем удаљености алтернатива од идеалних решења. Циљ се налази на врху хијерархије, док су критеријуми, подкритеријуми и алтернативе на нижим нивоима. АНР држи све делове хијерархије у вези, тако да је једноставно видети како промена једног фактора утиче на остале факторе. Своју примену АНР је нашао у разним областима стратешког менаџмента, а о значајности научног доприноса АНР сведочи чињеница да је овај метод детаљно проучаван и развијан кроз бројне докторске дисертације, научне радове и конференције које су биле посвећене управо овој методи.

Процес решавања проблема одлучивања често је веома комплексан због присуства конфликтних циљева међу расположивим критеријумима или алтернативама. Проблем је изабрати алтернативу која ће на најбољи начин задовољити постављене циљеве. Област примене ове методе је вишекритеријумско одлучивање где се на основу дефинисаног скупа критеријума и вредности атрибута за сваку алтернативу врши избор најприхватљивије. Ради лакше примене ове методе развијен је софтверски алат из система за подршку одлучивању Expert Choice.

Процес реализације АНР методе обухвата четири основне фазе¹³⁴:

---

¹³⁴ Чупић М., Сукновић М., наведено дело, стр.334-337

1) Структурирање проблема које се састоји од декомпоновања било ког комплексног проблема одлучивања у серију хијерархија, где сваки ниво представља мањи број управљивих атрибута. Они се потом декомпонују у други скуп елемената који одговара следећем нивоу. Овакво хијерархијско структурирање било ког проблема одлучивања на овај начин је ефикасан пут суочавања са комплексношћу реалних проблема и идентификовања значајних атрибута у циљу достизања свеукупног циља проблема.

2) Прикупљање података је почетак друге фазе методе АНР. Доносилац одлуке додељује релативне оцене у паровима атрибута, једног хијерархијског нивоа и то за све нивое целокупне хијерархије. Најпознатија скала која се користи за додељивање тежина је Saaty-јева скала девет-тачака.

3) Оцењивање релативних тежина подразумева да се матрица поређења, по паровима, преводи у проблеме одређивања сопствених вредности, ради добијања нормализованих и јединствених сопствених вектора, са тежинама за све атрибуте на сваком нивоу хијерархије.

4) Одређивање решења проблема је последња фаза која подразумева налажење тзв. композитног нормализованог вектора. Након што се одреди вектор редоследа вредности критеријума у моделу, у наредном кругу је потребно да се одреди у оквиру сваког посматраног критеријума, редослед важности алтернатива у моделу с обзиром на исту процедуру.

Метод TOPSIS (Technique for Order Preference by Symilarity to Ideal Solution) рангира алтернативе према удаљености од такозваног идеалног решења и идеалног негативног решења које најпре треба одредити. Оптимална алтернатива је она која је у геометријском смислу најближа идеалном решењу, односно најдаља од идеалног негативног решења. Рангирање алтернатива се заснива на „релативној са идеалним решењем“ чиме се избегава ситуација да алтернатива истовремено има исту сличност са идеалним и са негативним идеалним решењем. Идеално решење се дефинише помоћу најбољих рејтинг вредности алтернатива за сваки појединачни критеријум; обрнуто, негативно идеално решење представљају најгоре вредности рејтинг алтернатива.

TOPSIS се састоји из 6 корака:

1. Нормализација вредности матрице одлучивања;
2. Множење нормализованих вредности матрице тежинским коефицијентима критеријума;
3. Одређивање идеалних решења;
4. Одређивање растојања алтернатива од идеалних решења;
5. Одређивање релативне близине алтернатива идеалном решењу и
6. Рангирање алтернатива.

Предности коришћења TOPSIS методе су:

- Корисник може да изрази своје преференције кроз додељивање тежинских коефицијената критеријумима (кроз одређивање релативних тежина критеријумима);
- Једноставнос примене;
- Јасно дефинисан ранг алтернатива.

Недостаци коришћења TOPSIS методе су:

- Решење директно зависи од улазних вредности (вредновање алтернатива по критеријумима);
- Критеријуми су линеарног карактера.

а) Комбиновање метода АНР и TOPSIS у вишекритеријумској оптимизацији оцене инвестиционе погодности банака

Израда одговарајућег система за подршку одлучивању о сигурности банака за потребе смањења ризика прања новца и сиве економије, представља проблем који ће бити решаван комбинацијом метода АНР и TOPSIS. Олакшавајућа околност приликом коришћења било које методе вишекритеријумског одлучивања јесте чињеница да су све софтверски подржане, а код нас се поменути софтвери могу наћи на интернет адреси: www.odlucivanje.fon.rs. Управо је сврха овог рада да се покаже како се у пракси коришћењем комбинације поменутих метода може доћи до оптималног решења да би се што више олакшао посао приликом доношења одлуке о избору стратегије смањења ризика

прања новца у банкарски сектор. Такође битан захтев који ће се на овај начин задовољити јесте научна заснованост спроведеног поступка одлучивања.

Критеријуми на основу којих ће се вршити вредновање алтернатива у овом случају су:

- К1- Ликвидност банке је њена способност да извршава своје обавезе о роковима доспећа, при чему се обавезе банке односе на депоненте и на кредиторе банке. Поштовање принципа ликвидности је претпоставка успешног и стабилног пословања сваке банке;
- К2- Ефикасност која је директно усмерена на трошкове пословања банке. Ефикасност утиче на сигурност и чврстину банке, квалитет и цене њених производа и услуга;
- К3- Профитабилност банке, као тежња да се оствари што већи профит као разлика између прихода и расхода банке, има за циљ да се са што мање трошкова пласирају прикупљена новчана средства на тржиште уз што већу цену, да би се на тај начин остварио профит;
- К4- Солвентност банке је способност да измири своје доспеле обавезе у предвиђеним роковима. Другим речима несолвентност банке се јавља у ситуацији када висина њених обавеза превазилази њена средства, односно када остварени губици превазилазе акцијски капитал банке. У нашем примеру узимамо у разматрање показатељ адекватности капитала.

Ови критеријуми ће бити сагледани на основу прикупљених података о показатељима финансијског пословања банака у Републици Србији у 2011. години и то узимајући у обзир пословање десет банака.

Први подсистем система за подршку одлучивању је база податак коју у нашем случају чине подаци који су прикупљени и они су приказани у Табели 6:

Алтернативе	Критеријуми			
	К ₁	К ₂	К ₃	К ₄
Банка 1	1,68	0,37	0,34	16,86
Банка 2	1,55	0,27	0,34	24,93
Банка 3	2,91	0,43	0,45	17,25
Банка 4	1,77	0,42	0,13	18,85
Банка 5	1,25	0,39	0,06	17,76
Банка 6	2,39	0,41	0,06	17,47
Банка 7	1,47	0,42	0,15	26,61
Банка 8	2,12	0,37	0,23	15,6
Банка 9	1,81	0,33	0,13	24,36
Банка 10	2,3	0,32	0,12	26,47

Табела 6. Матрица одлучивања (база података)

б) *Процена релативних тежина критеријума*

На почетку обраде проблема потребно је поћи од одређивања релативних тежина критеријума, односно значајности критеријума. Овде ће се користити АНР метода за одређивање релативних тежина критеријума. За процену релативних тежина критеријума користиће се Saaty-јева скала¹³⁵:

¹³⁵ Saaty, T., „*The Analytic Hierarchy Process*”, McGraw-Hill, New York, 1980. стр.287.

Значај	Дефиниција	Објашњење
1	Истог значаја	Два елемента су идентичног значаја у односу на циљ
3	Слаба доминантност	Искуство или расуђивање незнатно фаворизује један елемент у односу на други
5	Јака доминантност	Искуство или расуђивање знатно фаворизује један елемент у односу на други
7	Демонстрирана доминантност	Доминантност једног елемента потврђена у пракси
9	Апсолутна доминантност	Доминантност највишег степена
2,4,6,8	Међувредности	Потребан компромис или даља подела

Табела 7. Saaty-јева скала вредновања

	Ликвидност	Ефикасност	Профитабилност	Солвентност
Ликвидност	1	5	3	7
Ефикасност	(5)	1	(3)	3
Профитабилност	(3)	3	1	5
Солвентност	(7)	(3)	(5)	1
Σ	1,675	9,333	4,533	16

Табела 8. Процена релативних тежина критеријума

	Ликвидност	Ефикасност	Профитабилност	Солвентност	Σ	W(Σ/4)
Ликвидност	0,597	0,535	0,661	0,437	2,23	0,557
Ефикасност	0,119	0,107	0,073	0,187	0,486	0,121
Профитабилност	0,198	0,321	0,220	0,312	1,051	0,262
Солвентност	0,085	0,035	0,044	0,062	0,226	0,056

Табела 9. Рачунање сопственог вектора одговарајућих сопствених вредности

г) Примена TOPSIS методе за одређивање оптималног решења

Други део модела подразумева примену TOPSIS методе да би се пронашло оптимално решење посматраног проблема.

Критеријуми	Ликвидност	Ефикасност	Профитабилност	Солвентност
Алтернативе	$w_1=0,6$	$w_2=0,1$	$w_3=0,2$	$w_4=0,1$
Банка 1	1,68	0,37	0,34	16,86
Банка 2	1,55	0,27	0,34	24,93
Банка 3	2,91	0,43	0,45	17,25
Банка 4	1,77	0,42	0,13	18,85
Банка 5	1,25	0,39	0,06	17,76
Банка 6	2,39	0,41	0,06	17,47
Банка 7	1,47	0,42	0,15	26,61
Банка 8	2,12	0,37	0,23	15,6
Банка 9	1,81	0,33	0,13	24,36
Банка 10	2,3	0,32	0,12	26,47

Табела 10. Матрица одлучивања коју треба нормализовати

Критеријуми	Ликвидност	Ефикасност	Профитабилност	Солвентност
Алтернативе	$w_1=0,6$	$w_2=0,1$	$w_3=0,2$	$w_4=0,1$
Банка 1	0,268	0,311	0,453	0,253
Банка 2	0,247	0,227	0,453	0,375
Банка 3	0,464	0,361	0,599	0,259
Банка 4	0,282	0,353	0,173	0,283
Банка 5	0,199	0,328	0,079	0,267
Банка 6	0,381	0,345	0,078	0,263
Банка 7	0,234	0,353	0,199	0,4
Банка 8	0,338	0,311	0,306	0,234
Банка 9	0,288	0,277	0,173	0,366
Банка 10	0,366	0,269	0,159	0,398

Табела 11. Нормализована матрица одлучивања

Критеријуми	Ликвиднос т	Ефикаснос т	Профитабилн ост	Солвентно ст
Алтернативе	$w_1=0,6$	$w_2=0,1$	$w_3=0,2$	$w_4=0,1$
Банка 1	0,161	0,031	0,090	0,025
Банка 2	0,148	0,023	0,090	0,037
Банка 3	0,278	0,036	0,119	0,025
Банка 4	0,169	0,035	0,034	0,028
Банка 5	0,119	0,032	0,016	0,027
Банка 6	0,228	0,034	0,015	0,026
Банка 7	0,140	0,035	0,039	0,04
Банка 8	0,202	0,031	0,061	0,023
Банка 9	0,173	0,027	0,034	0,036
Банка 10	0,219	0,027	0,031	0,039

Табела 12. Множење нормализованих вредности матрице тежинским коефицијентима критеријума

Имајући у виду чињеницу да су сви критеријуми припадају критеријумима максимизације следи да је:

$$\text{Идеално решење: } A^* = \{0.278, 0.036, 0.119, 0.04\}$$

$$\text{Негативно идеално решење: } A^- = \{0.119, 0.023, 0.015, 0.023\}$$

Уколико са S_i^* и S_i^- означимо удаљености од идеалних решења добијамо резултате приказане у Табели 13.

<i>Алтернативе</i>	Удаљеност од идеалног решења	
	S_i^*	S_i^-
Банка 1	0,376	0,086
Банка 2	0,134	0,081
Банка 3	0,015	0,187
Банка 4	0,139	0,055
Банка 5	0,190	0,009
Банка 6	0,118	0,105
Банка 7	0,159	0,038
Банка 8	0,097	0,095
Банка 9	0,135	0,058
Банка 10	0,106	0,195

Табела 13. Одређивање растојања алтернатива од идеалних решења

Одређивање релативне близине алтернатива идеалном решењу је следећа фаза која подразумева да се врши прорачун коришћењем следеће формуле:

$$Q_i^* = S_i^- / S_i^* + S_i^-, i=1, \dots, n$$

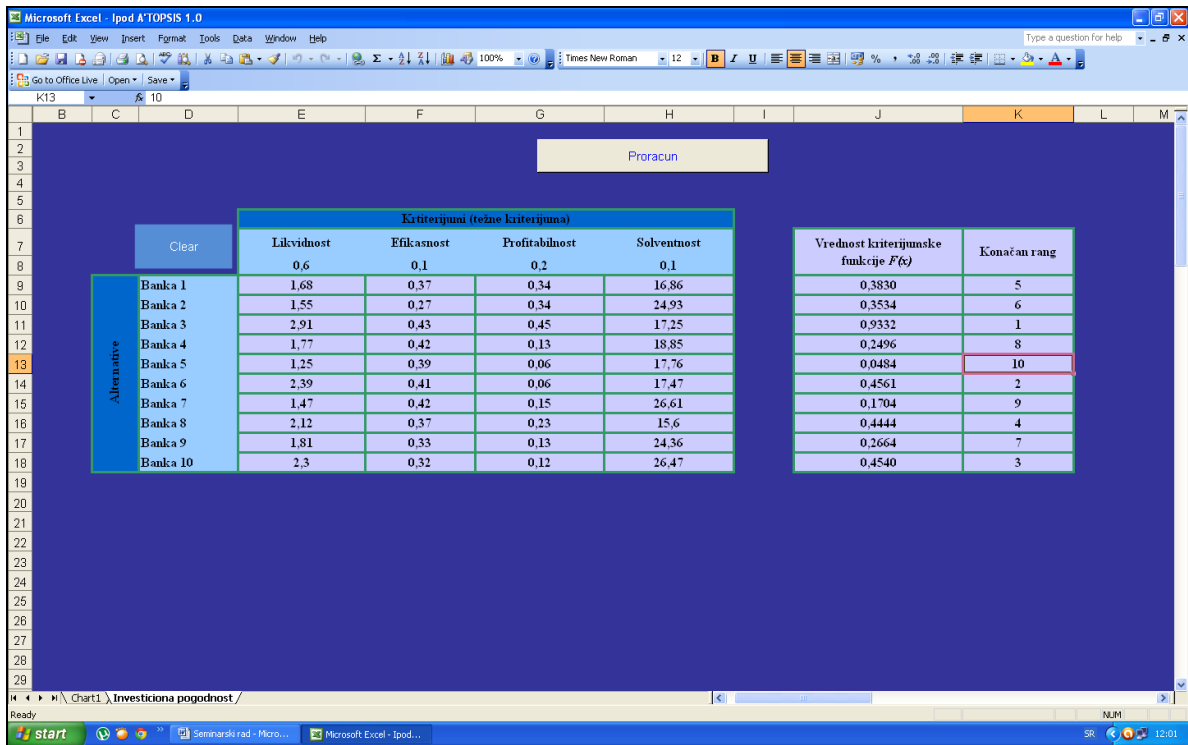
На основу добијених решења може се извршити рангирање алтернатива:

<i>Алтернативе</i>	Релативна близина	Ранг
Банка 1	0,383	5.
Банка 2	0,353	6.
Банка 3	0,933	1.
Банка 4	0,249	8.
Банка 5	0,048	10.
Банка 6	0,456	2.
Банка 7	0,171	9.
Банка 8	0,444	4.
Банка 9	0,266	7.
Банка 10	0,454	3.

Табела 14. Рангирање алтернатива

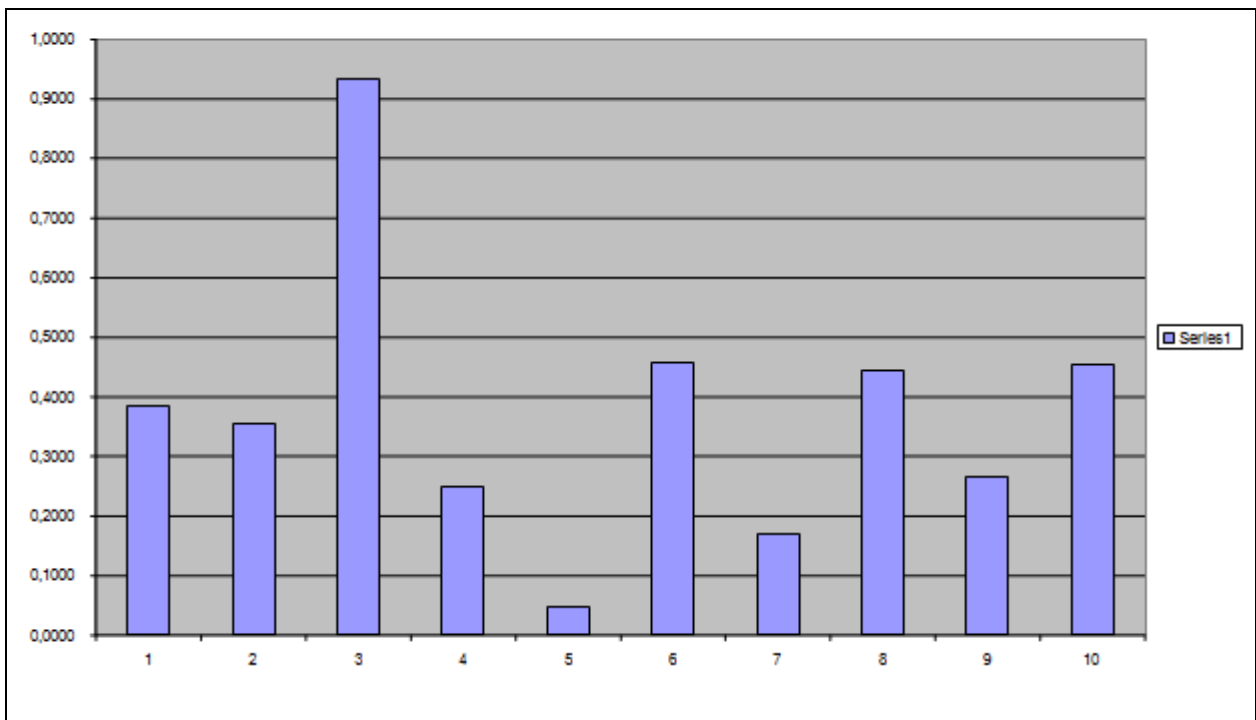
На основу спроведене TOPSIS методе добија се решење да је најпогоднија банка за инвестирање, банка под редним бројем 5, која остварује највиши ранг између свих алтернатива.

Трећи део система за подршку одлучивању јесте кориснички интерфејс којим се обезбеђује комуникација корисника и система на најједноставнији начин. За потребе овог рада сам у програму Visula Basic for Applications израдио програм којим се на једноставан начин након уношења базе података добијају решења, односно ранг алтернатива. Након покретања програма појављује је напомена која вас обавештава да сте покренули програма за одређивање стратегије за смањење ризика прања новца у платном систему банака. Кликком на тастер ОК настављате са радом и даљим прорачуном.

Слика 6. Кориснички интерфејс

Кликом на тастер прорачун добија се ранг алтернатива. Међутим уколико неки од података у бази података недостаје, програм вас на то упозорава. Такође програм нуди и графички приказ решења, као опцију након завршеног рангирања.

Графикон 5. Коначан ранг банака

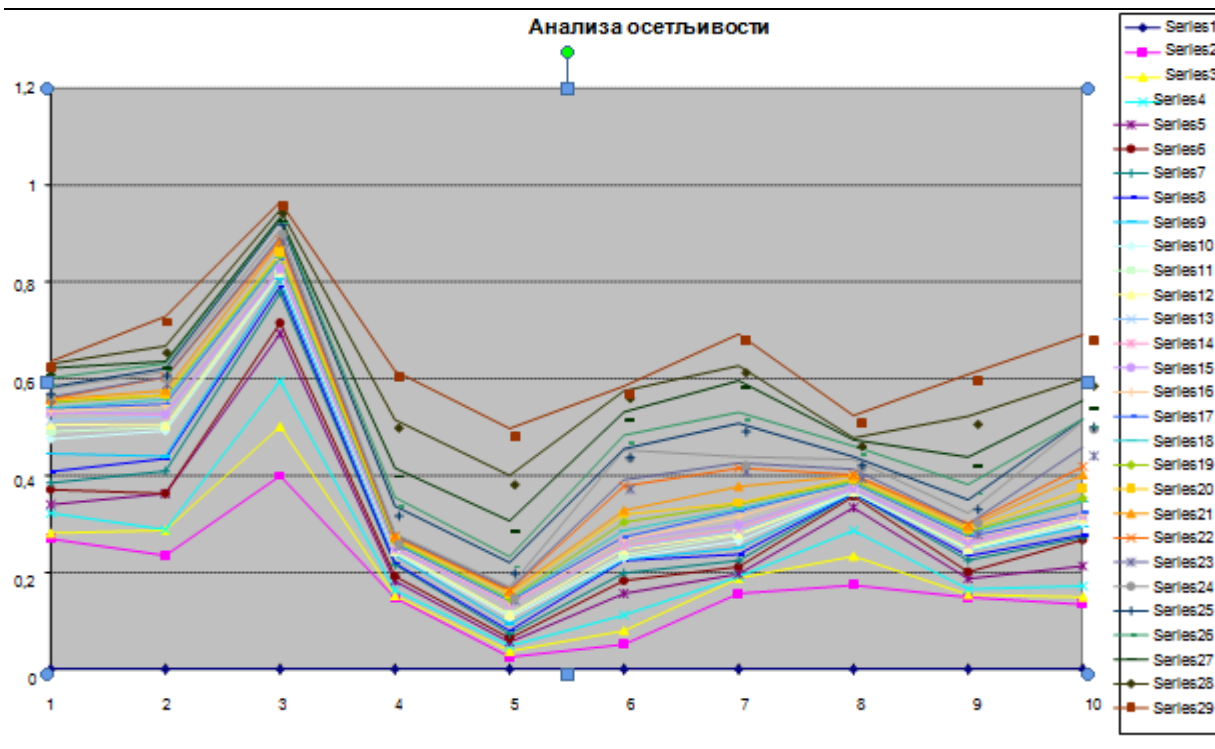
5.4.10 Анализа осетљивости

Стабилност добијеног решења у случају промене критеријум може се извршити поступком анализе осетљивости. Ова анализа је такође софтверски подржана у Visula Basic for Applications. На слици 7 је дат приказ утицаја критеријума на сваку банку, односно алтернативу.

	Clear	Tezinski koeficijent kriterijuma				Vrednost kriterijumske funkcije									
		K1	K2	K3	K4	Banka 1	Banka 2	Banka 3	Banka 4	Banka 5	Banka 6	Banka 7	Banka 8	Banka 9	Banka 10
7		0,70	0,10	0,10	0,10	0,281	0,235	0,933	0,279	0,048	0,585	0,156	0,474	0,300	0,555
8	Varijanta 1	0,60	0,14	0,13	0,13	0,322	0,288	0,907	0,275	0,073	0,531	0,188	0,461	0,294	0,517
9	Varijanta 2	0,30	0,17	0,17	0,16	0,385	0,363	0,881	0,265	0,093	0,453	0,224	0,439	0,280	0,458
10	Varijanta 3	0,40	0,20	0,20	0,20	0,445	0,435	0,848	0,256	0,113	0,378	0,265	0,413	0,271	0,402
11	Varijanta 4	0,30	0,24	0,23	0,23	0,505	0,504	0,827	0,250	0,134	0,304	0,299	0,389	0,259	0,346
12	Varijanta 5	0,20	0,27	0,27	0,26	0,557	0,566	0,818	0,240	0,141	0,230	0,315	0,369	0,246	0,294
13	Varijanta 6	0,10	0,30	0,30	0,30	0,583	0,603	0,805	0,236	0,146	0,183	0,331	0,357	0,246	0,272
14	Varijanta 7	0,30	0,10	0,30	0,30	0,530	0,557	0,816	0,192	0,064	0,236	0,280	0,368	0,250	0,320
15	Varijanta 8	0,27	0,20	0,27	0,26	0,533	0,547	0,823	0,219	0,107	0,251	0,291	0,373	0,248	0,316
16	Varijanta 9	0,24	0,30	0,23	0,23	0,530	0,522	0,822	0,272	0,166	0,287	0,327	0,385	0,257	0,323
17	Varijanta 10	0,20	0,40	0,20	0,20	0,540	0,492	0,827	0,337	0,232	0,328	0,377	0,402	0,265	0,318
18	Varijanta 11	0,17	0,50	0,17	0,16	0,551	0,440	0,846	0,415	0,306	0,391	0,439	0,433	0,274	0,311
19	Varijanta 12	0,14	0,60	0,13	0,13	0,559	0,363	0,861	0,515	0,400	0,483	0,530	0,478	0,300	0,317
20	Varijanta 13	0,10	0,70	0,10	0,10	0,580	0,287	0,886	0,616	0,497	0,575	0,627	0,524	0,322	0,308
21	Varijanta 14	0,10	0,10	0,70	0,10	0,636	0,636	0,965	0,147	0,025	0,051	0,191	0,362	0,148	0,134
22	Varijanta 15	0,14	0,13	0,60	0,13	0,631	0,631	0,949	0,152	0,037	0,079	0,197	0,363	0,154	0,149
23	Varijanta 16	0,17	0,17	0,50	0,16	0,622	0,621	0,927	0,163	0,056	0,112	0,211	0,364	0,165	0,172
24	Varijanta 17	0,20	0,20	0,40	0,20	0,602	0,603	0,892	0,182	0,079	0,156	0,237	0,366	0,187	0,213
25	Varijanta 18	0,24	0,23	0,30	0,23	0,562	0,565	0,849	0,216	0,112	0,224	0,277	0,373	0,225	0,277
26	Varijanta 19	0,27	0,27	0,20	0,26	0,491	0,499	0,790	0,277	0,163	0,320	0,343	0,385	0,288	0,373
27	Varijanta 20	0,30	0,30	0,10	0,30	0,371	0,409	0,715	0,355	0,220	0,455	0,426	0,400	0,381	0,517
28	Varijanta 21	0,30	0,30	0,30	0,10	0,556	0,525	0,931	0,241	0,133	0,268	0,250	0,394	0,201	0,267
29	Varijanta 22	0,27	0,27	0,26	0,20	0,539	0,527	0,855	0,246	0,138	0,273	0,287	0,386	0,234	0,302
30	Varijanta 23	0,24	0,23	0,23	0,30	0,513	0,544	0,777	0,245	0,137	0,267	0,341	0,366	0,284	0,353
31	Varijanta 24	0,20	0,20	0,20	0,40	0,475	0,576	0,693	0,248	0,143	0,254	0,415	0,334	0,350	0,419
32	Varijanta 25	0,17	0,17	0,16	0,30	0,408	0,614	0,595	0,259	0,155	0,248	0,508	0,287	0,438	0,512
33	Varijanta 26	0,14	0,13	0,13	0,60	0,340	0,667	0,501	0,262	0,160	0,227	0,596	0,233	0,522	0,600
34	Varijanta 27	0,10	0,10	0,10	0,70	0,269	0,729	0,399	0,268	0,170	0,198	0,692	0,173	0,609	0,691
35	Varijanta 28														

Слика 7. Утицај промена тежинских коефицијената критеријума на вредност критеријумске функције

Графикон 6. Утицај промене тежина свих критеријума на алтернативе

Из добијеног графикона може се видети да највеће промене вредности остварује алтернатива 3 где услед смањења тежине критеријума „ликвидност“, раст тежина осталих критеријума само додатно условљава закључак до кога се дошло и прорачуном да ова банка показује најмањи ризик прања новца у систему платног промета као подршци сиве економије. Такође, уопште посматрајући, код осталих алтернатива закључак је да услед раста тежина критеријума „ефикасност“, „профитабилност“ и „солвентност“ и њихова вредност расте, али још увек недовољно да би оствариле већу вредност у односу на алтернативу 2.

Сви – појединци, политичари, стручњаци, пословни људи свакодневно разматрају и доносе мале и велике одлуке-одлуке које се тичу појединаца, породица, пословних система или друштвених заједница- региона, држава па и света у целини. За највећи број случајева, односно проблема који се решавају постоји више решења. Али, питање које се поставља јесте које решење одабрати? Онај који разматра и доноси одлуку узима у обзир више аспеката проблема који решава: неки разлози говоре у корист доношења одлуке на један начин, али други разлози пак говоре да се оваква одлука преиспита и често измени.

Тако и пракса решавања проблема у финансијском сектору показује да се могу решити на различите начине уважавајући одговарајуће критеријуме. Протеклих година када је финансијски сектор Републике Србије у питању, дешавају се позитивне промене што се потврђује параметрима који указују на повећање ефикасности банкарског система раст кредита и депозита код банака, раст промета на тржишту капитала, подстицање штедње становништва итд. што позитивно утиче на смањење ризика прања новца и сиве економије. Да би се постигли још бољи резултати потребно је обезбедити додатна инвестициона средства од стране комитената, као и успостављање система умреженог прањења прилива и одлива новца комитената, а који ће доносити одлуке на бази одговарајућих показатеља који ће се добити применом најбољих начина за мерење перформанси банака што је свакако у надлежности НБС.

Примена система за подршку одлучивању комбинује резултате економске теорије са подацима које обезбеђује економска статистика. Кључне карактеристике банака са високим перформансама се огледају у обезбеђивању високе ликвидности, максимизирању профита, контроли трошкова и др. Постоји више приступа мерењу перформанси пословних банака. Сви се свде на већи или мањи избор одређених коефицијената или гасиа. Финансијски коефицијенти или индикатори представљају релативне односе који требају да унапред сагледају степен извесности да ће банка бити у стању да прати стање платног промета депозита и пласмана. Добијене величине се могу упоређивати са другим банкама, планираним величинама или са величинама банке оствареним у претходном периоду, као и са међународним платним прометом односно иностраним банкама.

Могућност коришћења низа репрезентативних метода које стоје на располагању процесу доношења одлуке о систему смањења ризика прања новца за сваку банку посебно, што олакшава посао и подиже степен квалитета одлуке на један виши ниво. Управо на примеру коришћења комбинације АНП и TOPSIS методе показано је како се прецизним поступком може донети одлука, а да се при томе уваже сви постављени критеријуми на основу којих се врши одабир. Такође, је на овај начин показано да постоје значајни аргументи да поступак избора буде заснован на научним основама.

Израда система за подршку одлучивању је извршена на скупу 10 банака у Републици Србији. Подаци о њиховом пословању се односе на 2011. годину, а прикупљени су из годишњих финансијских извештаја. Применом одговарајућег система је извршено рангирање банака и утврђено да банка под редним бројем 3 са својим показатељима има најбоље карактеристике.

6 ПРАЊЕ НОВЦА У ФУНКЦИЈИ ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

Ма колико је стара појава прање новца још увек није довољно истражена у финансијској литератури. У финансијској пракси се сматра да прање новца представља финансијску операцију помоћу које се одређена средства плаћања шаљу преко бројних депонената, односно бројних рачуна код различитих банака, ради потпуног скривања извора средстава (новца, девиза). Прање новца јесте и прерушавање прекомерно стечених средстава, као и илегално пренетих средстава. Циљ сваког прања новца је легализација власништва новчаних средстава, стечених на илегалан начин, захваљујући криминалним активностима.

Поступак прања новца и поступак финансирања тероризма се разликују у свом концепцијском смислу, али су уско повезани јер једно указује на друго. Средства која се дају као подршка тероризму тј. средства помоћу којих се финансирање тероризам могу долазити из легалних и нелегалних извора што у поступку прања новца није никако могуће. Та легална средства могу долазити из разних дарова или донација у облику новца или друге имовине те разних фондова које за циљ имају финансирање терористичких активности и организација. Независно од извора средстава, те донације се користе за илегалне активности као што је финансирање тероризма, те је за терористе јако битно прикривање средства те њиховог извора. Поступак прања новца и финансирања тероризма састоји се од сличних техника прикривања коришћења средства па закони против прања новца обухватају не само средства тероризма која потичу из илегалних извора него и технике прикривања корисника средства која су намењена за терористичке сврхе.

Финансирање тероризма је прикупљање и дистрибуирање средстава са намером да се искористе за вршење терористичких аката. Финансирање тероризма се најчешће повезује са тенденцијом прања новца, што оно представља спону између прања новца и тероризма. Често се финансирање тероризма назива и „обрнуто прање новца“ или „прање новца“. Да би терористи могли финансирати своје активности најчешће користе прљави новац. Такве нелегално стечене приходе потребно је пре свега укључити у токове легалног финансијског пословања.

6.1 Тероризам као актуелни светски феномен

За појам *тероризам*, због своје актуелности и значаја, у пракси и теорији одређен у многим дефиницијама. Према једној од обухватнијих дефиниција „тероризам је сложени облик организованог, индивидуалног и ређе институционалног политичког насиља, обележеног застрашујућим физичким и психолошким методама политичке борбе којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити "велики циљеви" на начин потпуно непримерен датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају¹³⁶

Тероризам, као велики проблем савременог друштва, постао је појава, појам, мисао и термин који је ушао у свакодневни живот савременог човека. Упоредо са развојем и напретком човечанства у техничком, материјалном и културном погледу, развија се и тероризам, само још бржим темпом. Тероризам се стално мења по форми, садржини, типовима и облицима организовања и начинима деловања. Експлозија тероризма последњих година, прецизније, страшан пораст броја жртава, материјалних разарања, као и катастрофалне последице које он оставља за собом, руше темеље савремене цивилизације. Тероризам је, дакле, постао најактуелнији облик насиља који по амбицијама превезилази све друге облике насиља, безумља, изопачености и мржње.

Тероризам, као један од облика политичког насиља представља посебно за науку широко и комплексно питање и захтева мултидисциплинарни приступ у његовом свеукупном сагледавању и научном изучавању. Појам тероризма се мора посматрати са више аспеката, пре свега са правног, политичког, социолошког, психолошког и других, што значи - да би се схватио и разумео овај феномен данашњице, у његово проучавање морају се укључити готово све друштвене науке. Због ескалације тероризма последњих година, због броја невиних жртава, разарања и последица које изазива у међународним односима, тероризам је постао све више предмет интересовања научника и стручњака из те области који настоје да дефинишу овај феномен.¹³⁷

---

¹³⁶ Симеуновић Д.: *Тероризам*, Правни факултет, 2010, стр.34-43

¹³⁷ Радуљ, С.: *Терористичка мрежа у Босни и Херцеговини*, Удружење наука и друштво, Београд, 2007, стр. 15.

Код дефинисања тероризма појављује се тешкоћа што се и неке акције, које под другим именима и образложењима воде неке земље, могу подвести под дефиницију међународног тероризма, према њиховој суштини и што друге терористичке акције добијају у разним видовима политичку подршку појединих влада, које их посматрају као средства државне политике, односно као легитимне методе политичке борбе.¹³⁸

У сасвим извесно тероризам је примена или претња примене насиља ради „уливања“ страха.¹³⁹ Институционалне или административне дефиниције тероризма су оне дефиниције које су производ одређених државних или међународних институција, којима се нормирају и инкриминишу одређени друштвени феномени који се означавају као тероризам. Позитивна страна ових дефиниција је што оне представљају оријентир органима и службама безбедности у борби против тероризма.

Уједињене нације још увек немају јединствену дефиницију тероризма, али у бројним резолуцијама, конвенцијама, декларацијама и протоколима одређени акти и понашања група или појединаца означавају се као тероризам. Европска унија је у Оквирној одлуци о борби против тероризма из 2002. године дефинисала терористичке акте као намерне радње које могу опасно оштетити земљу или међународну организацију, законом означене као противправне радње, а почињене с циљем: озбиљног узнемиравања становништва, присиљавања владе или међународне организације да почини или се уздржи од чињења и с циљем озбиљне дестабилизације или уништавања основних политичких, уставних, економских или социјалних структура земље или међународне организације.

Ваниституционалне или академске дефиниције тероризма¹⁴⁰ представљају поимање тероризма од стране различитих научника и стручњака, како домаћих, тако и страних, из области безбедности и тероризма. Најчешће настају као резултат дугогодишњег научног рада, засноване су на научним принципима објективности, прецизности и

---

¹³⁸ Гађиновић, Р., нав. дело, стр. 42.

¹³⁹ Ковачевић, С.: *Тероризам и Југославија*, Аркаде принт, Београд, 1992, стр. 31.

¹⁴⁰ *Саиша Мијалковић* сматра да је тероризам смишљена, сврсисходна и често организована и системска употреба насиља и застрашивања ради стварања или искориштавања атмосфере страха грађана и носилаца власти, с циљем прокламовања извесних идеолошких, најчешће политичких вредности, циљева или интереса и присиљавања државних власти да удовоље захтевима терориста, Мијалковић, С., нав. дело, стр. 242.; *Војин Димитријевић* тероризам дефинише као организовану и системску примену насиља, с намером да се изазивањем страха и сличне несигурности грађана наруши ауторитет државе или остваре неки политички циљеви, Димитријевић, В.: *Појам тероризма*, ЦЦС, 1987, Београд, стр. 39.; *Брајан Џенкинс (Brian Jenkins)*, стручњак за борбу против тероризма, тероризам дефинише као примену или претњу применом насиља ради постизања политичких промена, односно као насиље усмерено на посматраче, при чему је страх намеравањем ефекат, а не успутни резултат. www.epolitix.com/EN/MPWebsites/Brian+Jenkins/home.htm.

систематичности, или на вишегодишњим искуствима у борби против тероризма од стране стручњака из ове области.

Узроци тероризма се налазе у слабости правних држава и нефункционалности великих система, отуђености, немаштини, националним сукобима, тензијама, злоупотреби власти. Тероризам се развијао прелазећи границе заједно са напредујућом науком, технологијом и глобалном економијом. Према идеолошкој основи тероризам се најчешће јављао у прошлости као ултрадесни („црни“ односно фашисоидни) и ултралеви („црвени“), тј. квазиреволуционарни, као циљни тероризам. При одређивању појма тероризам, потребно је поћи од етимолошког значења речи тероризам која је настала од латинске речи *terro*, што значи интензиван страх или француске речи *terreur*, што значи сејање страха.¹⁴¹

Криминолошко проучавање тероризма, као друштвене појаве, ретко је и углавном се своди на третирање отмица ваздухоплова, као међународних терористичких аката. Кривичноправне теорије посматрају тероризам тако што под тероризам подводе више кривичних дела која чине једно кривично дело тероризма. Проблем дефинисања тероризма деценијама представља извор неспоразума међу државама, и ни данас нема заједничког става. Садашње проучавање тероризма произилази из два наметнута доминантна схватања тероризма у свету од стране западних научника и официјелних ставова одакле произилазе и прве дефиниције тероризма.¹⁴² Прво схватање произилази из државноцентричног модела света, на основу темељних спољнополитичких опредељења санкционисаних међународним поретком и међународним правом. Унутар овог модела углавном се размишља о тероризму и анализира се његова феноменологија. Друго схватање полази од тероризма као облика савременог ратовања, сурогата за оружане сукобе, а нарочито је доминантно у САД.

Тероризам се манифестује кроз карактеристично развијање широког спектра кривичних дела усмерених на угрожавање људских живота, имовине и других интереса. Тероризам, у својој динамици, потенцијалу да угрози друштвене структуре и државу саму, и у својој организационој слици, великим делом зависи од променљивих друштвених услова и околности. Он зависи од статуса који у некој средини има култура политичке партиципације. За неке друштвене групе, па и глобалније сагледане групе, као што су,

¹⁴¹ Миле Шикман, *op. cit.*, стр. 66-67.

¹⁴² Горан М. Амићић.: *Повезаност организованог криминала и тероризма као претња безбедности Босне и Херцеговине*, Факултет безбедности, Београд, докторска диселтација, стр.111-113

рецимо, делови неких религијских заједница, одсуство могућности да кроз политичку партиципацију, и кроз институционалне механизме, артикулишу своје политичке и развојне аспирације, може бити окидач радикализације. Као што смо већ поменули, такве групе могу прибећи насиљу ради остварења циљева које не могу остварити легитимним средствима (Ted Honderich). Стога је потребно правити јасну разлику између појавних облика тероризма и његових узрока у друштвеној структури, који се не могу елиминисати репресивним методама. Решавање проблема тероризма вероватно је могућно само обраћањем његовим узроцима, а они су често неправне природе, то јест често имају социјални и политички корен. То, истовремено, значи да анализа тероризма мора подразумевати и анализу идеолошке или вредносне потке на којој се терористичка платформа заснива.

Јако је битно појмовно разграничити терор и тероризам. Под појмом терора, у политичком смислу, подразумева се акција насиља која се предузима у политичке сврхе. Терор представља чврсто организовану власт, која страх претвара у нераздвојни део свакодневног живота најширих слојева грађана. Свакако, битно је навести заједничке карактеристике терора и тероризма, а то су: прва, остваривање политичких циљева (освајање или одржавање власти); друга, двострукост мета (жртва насиља и прималац претње); трећа, примена физичког насиља према одабраним жртвама; и четврта, изазивање страха као најважнији „производ“.¹⁴³

Бројни и разноврсни облици савременог тероризма, као и то да су сваком облику својствена специфична обележја, захтева уважавање разноврсних критеријума да би се ваљано идентификовале и формулисале заједничке карактеристике овог, по много чему енигматичног насиља. На пример, тероризам на одређеној микролокацији у свету где његови носиоци немају подршку становништва битно се разликује од тероризма на некој другој микролокацији где његови носиоци имају подршку локалног становништва. Затим, тероризам у мирнодопским условима у некој земљи може да представља основни метод отпора посредством којег његови носиоци настоје да утичу на политичка збивања, док тероризам у конфликтним ситуацијама, као што је оружани сукоб између двеју или више држава и у оружаном сукобу унутар једне државе (оружана побуна, грађански рат и сл.) може да представља само један од (маргиналних) облика дејства.

---

¹⁴³ Шикман, М.: *Тероризам као криминални феномен - криминолошко, криминалистичко, кривичноправно гледиште*, у: *Супротстављање тероризму-Међународни стандарди и правна регулатива*, Зборник радова, Висока школа унутрашњих послова, Козара, 2011. стр. 67

На основу наведеног, карактеристике тероризма можемо посматрати као основне, актуелне и могуће карактеристике, како следи: Основне (опште) карактеристике:

- - акт насиља (претња и примена);
- - изазивање страха;
- - остваривање терористичких циљева;
- - преношење одређене поруке (медијска експлоатација);
- - организованост (формална и садржајна);
- - бруталност, неморалност и ирационалност терористичког акта;
- - избор жртве и објекта напада (непосредна и посредна жртва); - противзаконитост терористичког акта;
- - осуда тероризма (јавна).

Терористички акт је насилни акт који обично извршава нека организована група, којом приликом се намерно изазива убиство или наношење каквог другог великог зла цивилном становништву, државним званичницима или другим недужним лицима, или се прети таквим чином, или пак намерно наношење велике штете имовини или претња таквом штетом, ради остваривања постављених терористичких циљева, који могу да буду идеолошке, етнонационалистичко-сепаратистичке или верске природе. Терористичке организације користе различите облике насиља да изазову страх, остваре публицитет и постигну политичке циљеве. Пре свега односи се на класичне (конвенционалне) начине испољавања терористичке активности. Ови начини испољавања тероризма могу се примењивати код свих његових облика, укључујући недржавни тероризам и државни тероризам и тероризам спонзорисан од стране државе, унутрашњи и међународни тероризам, идеолошки мотивисан тероризам, етничконационалистички - сепаратистички и верски тероризам, и друге.¹⁴⁴

Новац је за терористичке групе и организације веома значајан, будући да је опште средство за размену. „Остале две улоге новца су да буде средство за штедњу – за чување куповне моћи, и средство за израчунавање "вредности" свих материјалних и духовних ствари. Неки економисти говоре и о четвртој улози новца - да је он и платежно средство,

---

¹⁴⁴ Шикман, М.: *Тероризам као криминални феномен - криминолошко, криминалистичко, кривичноправно гледиште*, у: Супротстављање тероризму-Међународни стандарди и правна регулатива, Зборник радова, Висока школа унутрашњих послова, Козара, 2011. стр. 222.

односно кредитни новац.¹⁴⁵ О значају новца у сваком, па и у том контексту, најбоље сведочи став римског императора Веспасиана: *Pecunia non olet*¹⁴⁶, што значи: Новац не смрди. У вези с тим, прање новца пресудно утиче на успешно деловање углавном свих облика организованог криминала, а поготову транснационалног.

У пракси се тероризам може испољавати и у виду појединачних терористичких аката иза којих не стоји никаква терористичка организација, односно њена финансијска подршка. Међутим, и у таквим случајевима иза сваког појединачног терористичког акта сигурно постоји идеја о тероризму, а за настајање и сукцесивно потхрањивање таквих идеја неспорно су потребна значајна финансијска средства. Тако схваћена и презентована димензија савременог тероризма има изузетан значај за потпуно и правилно сагледавање феномена тероризма, односно за што успешније супротстављање тероризму.

Проучавајући феномен финансирања тероризма у литератури углавном можемо наћи становиште, засновано на многобројним истраживањима, да савремени тероризам може бити јефтин за финансирање. У прилог томе наводе се егзактни подаци да је на пример цена експлозива на тржишту ниска, односно да је исти доступан ширем кругу потенцијалних купаца. Такође, поједини аутори и стручњаци за ову област износе ставове да је самоубилачки тероризам јако јефтин, наравно, уколико се при томе не узимају у обзир животи са једне стране терористе самоубице, а са друге стране жртве, која је по правилу цивил. Као најбољи пример тврдњи о ниским трошковима терористичких акција, које су у пракси изазвале тешка материјална разарања и велике цивилне жртве, може нам свакако послужити позната терористичка операција изведена у Мадриду, која је за последицу имала преко две стотине људских жртава. На основу спроведених истражних радњи, од стране шпанских државних органа, установљено је да су директни трошкови целокупне операције износили не више од 10.000 евра.

---

¹⁴⁵ Драган Веселинов.: *Политичка економија*, Факултет политичких наука, „Чигоја штампа“, Београд, 2008, стр. 162.

¹⁴⁶ Изјава приписана императору Веспасиану, приликом подизања такси на употребу јавних тоалета. *Concise Oxford Dictionary of Quotations*, Oxford, 1986, стр. 262

ТЕРОРИСТИЧКИ НАПАД	ДАТУМ НАПАДА	ПРОЦЕЊЕНИ ТРОШКОВИ
Напад на лондонски транспортни систем	07. јули 2005	GBP 8.000,00
Напад на воз у Мадриду	11. март 2004.	USD 10.000,00
Бомбашки напад у Истамбулу	15. и 20. новембар 2003.	USD 40.000,00
Напад на хотел «Мериот» у Цакарти	5. август 2003.	USD 30 000,00
Бомбашки напад на Балију	12. октобар 2002.	USD 50 000,00
Напад на амерички брод Кол	12. октобар 2000.	USD 10 000,00
Напад на амбасаду САД у Африци	7. август 1998.	USD 50 000,00

Табела 15. Трошкови појединих терористичких акција реализованих широм света, обрада аутора¹⁴⁷

6.2 Легализација „прљавог” новца у функцији финансирања тероризма

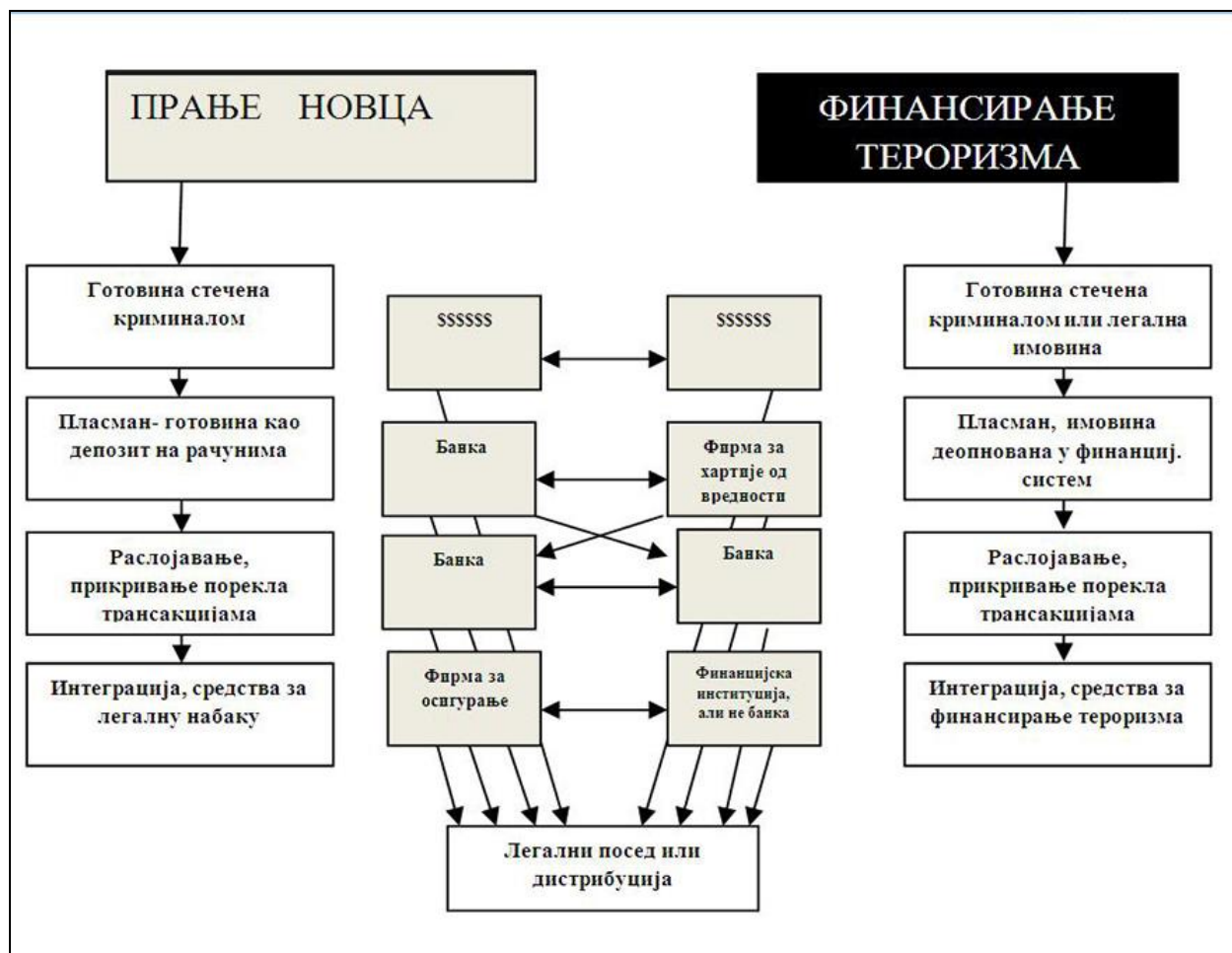
Најлакши начин легализације илегално стечених средстава јесте депоновање новца у банку без доказивања порекла. Прање новца није нова појава, јер егзистира паралелно са постојањем тзв. црног тржита, односно сиве економије. У националној привреди, сиво тржиште се ослања на шверцовање робе и на илегалну трговину средствима плаћања, што је последица поремећаја понуде и тражње робе, улоге новца и девиза. Ту су изузетно

¹⁴⁷ UKHO (2006) “Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005”, *United Kingdom Home Office*, London, www.homeoffice.gov.uk/documents/7-july-report?version=1 и Kiser, S. (2005) “Financing Terror: An analysis and simulation for affecting Al Qaeda’s financial infrastructure”, стр.136-149,

значајна илегална средства плаћања, која су стечена на нерегуларан начин, која функционишу мимо званичних монетарних токова и која се региструју на рачунима код банака. Ради што успешније супротстављања прању новца, државе као и друштвене заједнице се боре на различите начине да заштити своје виталне интересе, оличене у заштити националне безбедности.

Из значаја борбе против прања новца, чији се актери користе свим могућим преварама, да би га поново ставили у финансијске, намеће се потреба за организованим начином борбе против проблема прања новца. Заштита не представља било какву посебну организацију која би извршавала задатке из области јавне и државне безбедности, већ напротив кроз делатност надлежних државних органа остварује функција интегралне заштите националних интереса од негативних ефеката прања новца и којим се финансира тероризам.

За успешно обављање терористичких активности неопходна је, између осталог, и стабилна финансијска подршка. Новац је неопходна покретачка снага и основа криминалних и терористичких организација, ма које име оне себи давале, ма где деловале и ма какве циљеве испред себе постављале. Новац за деловање терористичких организација има изузетан значај, као што опстанак живог света на Земљи имају сунце и кисеоник. Наведено свакако указује на повезаност тероризма, како са организованим криминалом, са којим се прожима и чији је и сам један од појавних облика, тако и са транснационалним организованим криминалом, ради остваривања финансијске основе за успешно организовање и извођење терористичких акција.

Извор: Обрада аутора

Кроз разна искуства присутна су многи модели финансирања, али у раду ће бити заступљено гледишта на следећа два основна извора финансирања терористичких активности:

- обезбеђивање финансијске подршке појединих држава или организација; прибављањем неопходних финансијских средстава омогућава се стварање предуслова за оснивање, организовање и деловање терористичких организација, група и појединаца; тај вид финансирања се популарно назива „спонзорско“ финансирање тероризма;
- директно, непосредно, обезбеђивање средстава разним легалним и нелегалним активностима спроведеним од стране самих припадника терористичких организација.

Данас се терористичке активности финансирају на различите начине, кроз разне облике и уз помоћ разних метода како легалног тако и илегалног пословања. То се одвија и

вршењем разних кривичних дела из области класичног, политичког и привредног криминала. У погледу односа финансирања тероризма и прања новца, у пракси је уочено да њих нераздвојиво повезује питање обезбеђивања средстава неопходних за финансирање терористичких организација и њихових акција.

Терористичке организације урбзавају прање новца која постаје пратећа појава привредног система држава. Узрок овог стања ствара поремећај понуде и потражње роба, услуга и средства плаћања, незаполеност, услови привређивање, што доводи до шверцовања робе и илегалне трговине средствима плаћања.

Новац стечен криминалом, као и новац који служи за организовање и извођење незаконитих активности, ствара потребу да се легализује и касније неометано користи. Путем прања новца, као уз помоћ катализатора код хемијских реакција, са једне стране се директно иницирају и повећавају криминалне активности у финансијском и реалном сектору, а са друге стране даје неопходна животна финансијска трансфузија терористичким активностима. „Новац је крвоток криминалних активности, процес прања новца може бити при томе сматран срцем самог процеса пошто омогућава новцу да буде прочишћен и упумпан кроз организам како би му осигурао опстанак“.¹⁴⁸

Терористичке активности се у савременом свету финансирају на различите начине, кроз разне облике и уз помоћ разних метода како легалног, тако и илегалног пословања, али и обављањем разних кривичних дела из области класичног, политичког и привредног криминалитета. У погледу односа финансирања тероризма и феномена прања новца, у пракси је уочена чињеница да их нераздвојиво повезује питање обезбеђивања средстава неопходних за финансирање терористичких организација и њихових акција.

Терористичке организације се данас, ради неометаног, благовременог и сигурног финансирања својих активности користи легалне новчане канале за трансфер својих средстава. У те сврхе користи услуге легалних финансијских институција, као што су пословне банке, оф-шор банке и друге финансијске институције попут штедионица, кредитних организација, лизинг компанија, организације специјализованих за електронске трансфер новца, осигуравајућих компанија, брокерских компанија, инвестиционих

---

¹⁴⁸ Toby Graham, Evan Bell, Nicholas Elliot, „*Money Laundering, Butterworth - Heinemann*“, London, March, 2003, стр. 5.

фондова. Користећи њихове услоге врше и прикривају прање новца намењеног испуњавању својих циљева.¹⁴⁹

Међутим, при томе се мора узимати у обзир чињеница да се за финансирање терористичких организација и њихових акција не користе само нелегално стечена средства већ и легално стечена, која се каналима прања новца стављају на располагање крајњим корисницима односно организаторима терористичких активности и терористима. Посебну погодност им, при томе, пружа пословање путем коришћења услуга међународних финансијских центара (IFC), попут Лондона, Њујорка или Токија. Наведени финансијски центри пружају клијентима свестран систем услуга и напредан систем платног промета, које подржавају јаке домаће економије са развијеним и ликвидним тржиштима. Довољно је навести пример, да је лаичкој јавности је мало позната улога Лондона у офшор-пословању.

Свакако, они који су боље упућени у ту проблематику знају да су се у Лондону не тако давно дешавали разни финансијски скандали. Колапс Bank of Credit and Commerce International, која је обављала трансфере фондова трговаца дрогом и терориста кроз лондонску филијалу, био је разоран и имао је глобалне последице по углед лондонских финансијских кругова. Кроз те догађаје Лондон се приказао у правом светлу: с једне стране, као финансијски офшор-центар који служи интересима проблематичних клијената и, с друге стране, као центар који истовремено истиче да има прописе и регулативе који га сврставају у сам светски врх оф-шор јурисдикција. Што нас упозорава на његов статус финансијског офшор-центра наглашен је великим бројем страних банака и њихових филијала, које су своја седишта сместиле у лондонски Сити.

Слабости Лондона у односу на прање новца није у недостатку законске регулативе, већ се она огледа и непримењивању прописа. Што указује на чињеницу да власти нису на време инвестирале у постављање и обуку стручних лица задужених за имплементацију прописа. Дакле, низ финансијских скандала променио је однос власти, па је усвојен низ прописа и мера из области спречавања прања новца с намером да се финансијски систем усклади са интернационалним стандардима из те области.

---

¹⁴⁹ У теорији и пракси се сматра да се „под прање новца најнепосредније дају подвести разноврсне финансијске трансакције новцем стеченим организовано криминалном делатношћу, у веома високом укупном износу, ради сакривања његовог криминалног порекла, али и омогућавања његовог даљег коришћења у легалним пословним односима, Извор. Д. Симеуновић, „Опита проблематика прања новца (упоредна искуства)“, рад са конференције о теми Финансијски деликти и актуелна питања организације и рада финансијске полиције, Будва, 13-15. септембар 1995, стр. 88.

Поред наведених финансијских центара, организаторима терористичких активности су интересантни и регионални финансијски центри, који имају развијено финансијско тржиште, инфраструктуру и посредничке фондове унутар и изван региона, уз мање развијено домаће привредно окружење.

Најпознатије земље које се сматрају подручјима пореског раја у свету су у:

- Европи: Андора, Кипар, Гибралтар, острво Ман, Џерси, Мадеира и Швајцарска;
- на Средњем истоку: Бахреин, Израел и Либан;
- Африци: Џибути, Либериа, Маурицијус и Сејшели;
- Азији и на Пацифику: острво Кук, Макао, Маршалска острва, Западна Самоа, Тајланд и Сингапур;
- западној хемисфери: Антигва, Аруба, Барбадос, Белизе, Холандски Антили, Уругвај и Порторико.

У овој групи финансијских центара спадају још и Хонгконг (више од 450 пословних банака), Сингапур (више од 200 пословних банака) и Луксембург (више од 200 пословних банака). Док у широј јавности је мање познато да се та важна финансијска тржишта привредно развијених држава сврставају, на основу погодности и услуга које нуде клијентима, у финансијске офшор-центре. Такође, насупрот стереотипима да су сви финансијски офшор-центри лоцирани на сунчаним острвима, попут Кариба и Јужног Пацифика, основни статус клијента нерезидента да не подлеже пореским обавезама, односно да су за њега, уколико им и подлеже, скромно оптерећење, као и загарантована тајност рачуна, сврставају та финансијска тржишта у ред финансијских офшор-центара. Такође пример показује да у нестручном делу јавности мало се зна да су САД порески рај за ваневропске инвестиционе фондове, поготову држава Монтана, која је депозитни офшор.¹⁵⁰

Временом су се проблеми прања новца и финансирања тероризма у многа чему наметнули као један од приоритетних питања у оквирима међународне заједнице. Чињенице сведоче да су прање и финансирање тероризма су глобални проблем, који имају широк спектар

---

¹⁵⁰ Mark Nestmann, When is Tax Competition Harmful? A-Letter, The Societ, Vol. 1, No. 8, December 3. 1999., Washington: United Nations, Financial Havens, Banking Secrecy and Money Laundering, Bureau for International Narcotics Control Strategy Report, Washington, D.C. , 1999.

повратних ефеката на економску, политичку, безбедносну и социјалну структуру сваке земље. У савременој теорији и пракси су као најзначајније последице прање новца и финансирања тероризма наведени: подривање стабилности, транспарентности и ефикасности финансијског система државе, економски поремаћаји и нестабилности, угрожавање програма реформи, смањење инвестиција, опадање репутације државе, као и угрожавање националне безбедности. Све то је условило да се, ради што успешнијег супростављања тим феноменима, све демократске државе и друштвене заједнице боре на различите начине да би заштитиле своје виталне интересе, оличене пре свега у заштити своје националне безбедности.

За ефекте борбе против финансирања тероризма и прања новца, чији се актери користе свим могућим дозвољеним и недозвољеним средствима да би исти поново ставили у легалне финансијске токове, намеће се потреба за успостављањем организованог начина борбе против овог распрострањеног савременог зла. У процесу формулисања и креирања конзистентне, флексибилне, модерне и ефикасне стратегије националне безбедности један од значајних по свему судећи централних стубова је формулисање националне стратегије земаља за борбу против прања новца и финансирања тероризма, односно супротстављање прању новца и финансирању тероризма. Од успеха на том фронту зависи коначан успех целокупне стратегије националне и регионалне безбедности.

Супротстављање прању новца и финансирању тероризма у својој суштини представља скуп мера, радњи, активности, као и поступака које предузимају надлежни државни органи ради остваривања функције државе у домену сузбијања механизма прања новца, односно заштите њених виталних вредности и националне безбедности у оба аспекта, прања новца и тероризма. Заштита не представља било какву посебну организацију која би извршавала задатке из области јавне и државне безбедности, већ напротив, делатношћу надлежних државних и друштвених органа остварује се функција интегралне заштите националних интереса од негативних ефеката прања новца и тероризма, који се финансира путем прање новца.

Финансирање тероризма се састоји од неколико фаза које карактеришу различити учесници и различити механизми, а сваки од њих може бити рањив на различите инструменте откривања и спречавања.

Прва фаза је фаза прикупљања или акумулације средстава из више различитих извора и на више различитих начина. Средства могу потицати из законитог пословања компанија које су повезане па чак и вођене од стране терористичких организација или појединаца. С друге стране, средства могу потицати од кривичних дела као што су трговина дрогом, отмице, изнуде, преваре итд. Донације од стране појединаца који подржавају циљеве терористичких организација, као и добротворни фондови који намерно или ненамерно прикупљају средства и каналишу их према терористичким организацијама такође представљају значајан извор ових средстава. Посебан облик финансијске подршке терористичким организацијама, који експерти често стављају на прво место по важности јесте подршка од стране држава и организација са довољно развијеном инфраструктуром да прикупе средства и ставе их на располагање терористичким организацијама.¹⁵¹ Једном прикупљена, ова средства се смештају и чувају опет на велики број различитих начина укључујући рачуне код банака отвореним од стране тзв. «изолатора» или посредника, појединаца или компанија (*straw men, middle men, front companies*).

Друга фаза финансирања тероризма је пренос средстава ћелијама терористичких организација или појединцима ради њиховог оперативног коришћења. Обавештајни рад је показао да су међународни електронски трансфери између банака или ремитената новца као што је Western union често коришћени механизми за пренос ових средстава. Коришћење добротворних организација је погодно не само за пренос новца већ и оружја, залиха па чак и људства терористичким групама које оперишу у ратним зонама и државама захваћеним побунама и безакоњем. Алтернативни системи или мреже за пренос новца као што су индијска „hawala” пакистански „хунди” или кинески „чит” или „чоп” „, који функционишу у оквиру строго дефинисаних расних, племенских или националних група су, такође јако често коришћени начин трансфера ових средстава.¹⁵² Ефикасност ових система који ретко укључују физички пренос готовог новца и који не остављају никакав писани траг о извршеном преносу изузетно је примамљива терористичким организацијама. На крају, новац се често преноси до својих крајњих корисника и преко курира и кријумчарењем готовине преко државних граница. Након пријема ових средстава у ћелијама она се могу поново чувати или искористити за тренутну акцију.

---

¹⁵¹ FATF, *Report on Money Laundering Typologies 2001-2002*, Internet, http://www1.oecd.org/fatf/pdf/TY2002_en.pdf, приступио сајту 07.јули 2015.

¹⁵² Lissa C. Carroll, *Alternative remittance systems distinguishing sub-systems of ethnic money laundering in Interpol member countries on the Asian continent*, Internet, <http://www.interpol.com/Public/FinancialCrime/MoneyLaundering/EthnicMoney/default.asp..> приступио 19. јуни 2015

Трећа фаза, која је и коначни доказ криминалне природе ових средстава је њихова употреба. Разумевање употребе ових средстава може ићи од врло уског поимања употребе као простог чина куповине експлозива за појединачну самоубилачку акцију па до употребе средстава за читав низ активности као што су: подршка редовним активностима ћелија (куповина хране или изнајмљивање возила и станова), набавка оружја и експлозива, обезбеђивање скровишта и медицинске неге, финансирање кампова за обуку, објављивање пропагандног материјала, куповина компјутера и телекомуникационе опреме или плаћање политичке подршке и уточишта у за то погодним државама. Прво схватање се може чути у излагањима која доводе у питање ефикасност борбе против тероризма спречавањем његовог финансирања. С обзиром на износе новца који циркулишу кроз светски финансијски систем, износ новца који је утрошен за конкретан терористички акт може заиста изгледати тривијално, а откривање таквог новца се може учинити скоро немогућим, посебно ако се има у виду да део тих средстава долази и из легалних извора. Налази Комисије која је истраживала терористичке нападе од 11. септембра 2001. године говоре да је за те нападе утрошено укупно 400.000 до 500.000 долара.¹⁵³ Стога, ако се може чути да је откривање прљавог новца „тражење игле у пласту сена” онда се за откривање средстава која се користе за финансирање тероризма може рећи да је „тражење игле у гомили игала”. С друге стране, поједини аутори оваква схватања сматрају погрешним па чак и злонамерним. Аргумент је да се трошкови финансирања терористичких активности не могу мерити само на основу процењених трошкова једног деструктивног акта већ се у обзир морају узети и трошкови већ поменутих других активности што ове износе чини многоструко већим а самим тим и „видљивијим” у финансијском систему.

Систем супротстављања прању новца и финансирању тероризма представља један од најновијих подсистема у оквиру интегралног система безбедности, јавне и националне. Обухвата низ радњи и мера у склопу организације физичке и техничке заштите и безбедносне заштите, активне и пасивне, ради спречавања разних криминалних и других облика угрожавања националне безбедности у сфери прања новца и борби против тероризма на националном, регионалном и међународном плану. Циљ је откривање њихових учинилаца, као и ефикаснија заштита државе од механизма прања новца и

---

¹⁵³ *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, Official Government Edition, Internet,*
<http://a257.g.akamaitech.net/7/257/2422/05aug20041050/www.gpoaccess.gov/911/pdf/fullreport.pdf>, приступио 08. јули 2015

тероризма, што је несумњиво од централног значаја за безбедност земље, националне привреде и грађана. Наша земља као део Балкана, а самим тиме и савремене међународне заједнице, има свакако своју улогу у успостављању система контрамера у односу на ова два феномена. „Балкан је део Европе. Ми смо заправо сви у истом сосу. Наша прошлост и наше будућности блиско су повезане

6.3 Савремене тенденције у прању новца

У данашњим условима рада и пословања примена информационо - комуникационих технологија је од вежног значаја. Омогућена је једноставна и беза коминикација, готово тренутно преношење великих колочина података на велике удаљености, једноставно објављивање и ажурирање докумената у електронској форми и њихова континуирана глобална доступност, дигитална испорука добара и услуга, директно плаћање путем Интернета, стварање виртуелних организација.

Електронско пословање је општи концепт који обухвата све облике пословних трансакција или размене информација које се изводе коришћењем информационе и комуникационе технологије и то:

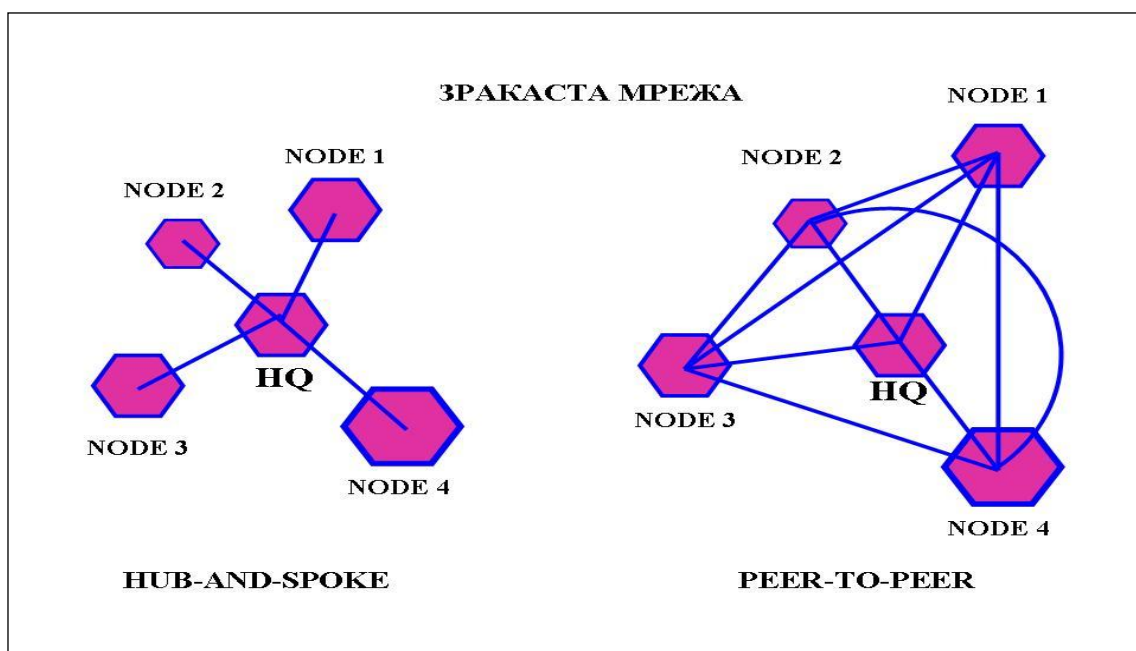
- између предузећа,
- између предузећа и њихових купаца, или
- између предузећа и јавне администрације.

Електронско пословање се може посматрати са више становишта. Са аспекта комуникација електронско пословање је електронска испорука информација, производа и услуга и електронско плаћање коришћењем рачунарских и других комуникацијских мрежа. Са пословног аспекта то је примена технологије у сврху аутоматизације пословних трансакција и пословања. Са становишта услуга то је алат који омогућује смањење трошкова пословања уз истовремено повећање квалитета и брзине пружања услуга.

6.3.1 Злоупотребе Интернета и других облика електронске комуникације

Интернет је највећи изум у области средстава за комуникацију од изума телефона. Он је огромна библиотека информација које се нигде другде не могу наћи. Али Интернет је такође и дивљи запад где има мало правила, а и она постојећа се често крше. Интернет је

мрежа свих мрежа које све међусобно комуницирају на договореном језику које се зове протокол. Тај протокол је познат под именом TCP/IP. Постоји дословно на милионе мрежа које су повезане на интернет, а он и даље непрестано расте великом брзином. Почетком 60-их година, америчка војска је уз помоћ Advanced Research Projects Administration (ARPA) хтела да своју командну структуру учини отпорном на нуклеарни напад. У то време њихов систем се ослањао на централни штаб који је усмеравао све информације до кључних војних објеката или чворишта и од њих. Ова структура је била позната као зракаста мрежа. Проблем са зракастом мрежом био је у томе што, ако би осовина (централа у главном штабу) била уништена, сва појединачна чворишта би била онемогућена у међусобној комуникацији.

Слика 8. Зракаста мрежа¹⁵⁴

Средином 60-их година ARPA је финансирала истраживање које је развило технологију потребну за стварање мреже „сваки са сваким“; то је мрежа која омогућава да свако чвориште комуницира са било којим другим у мрежи. Пошто је сада на располагању било више путева за пренос порука, оне су могле да заобилазе компјутере који би били онеспособљени. Да би ово било могуће, била је потребна нова технологија која је постала позната као размена пакета.

Интернет какав данас познајемо заснива се на размени пакета. То значи да се поруке шаљу путем интернета „разбијају“ на мале пакете информације. Сваки пакетич садржи део поруке, податке о сопственом месту у низу пакета, те адресу одакле долази и куда иде.

¹⁵⁴ <http://www.drewsullivan.com/bos/lessons/lesson1x.htm>, 16.05.2015.

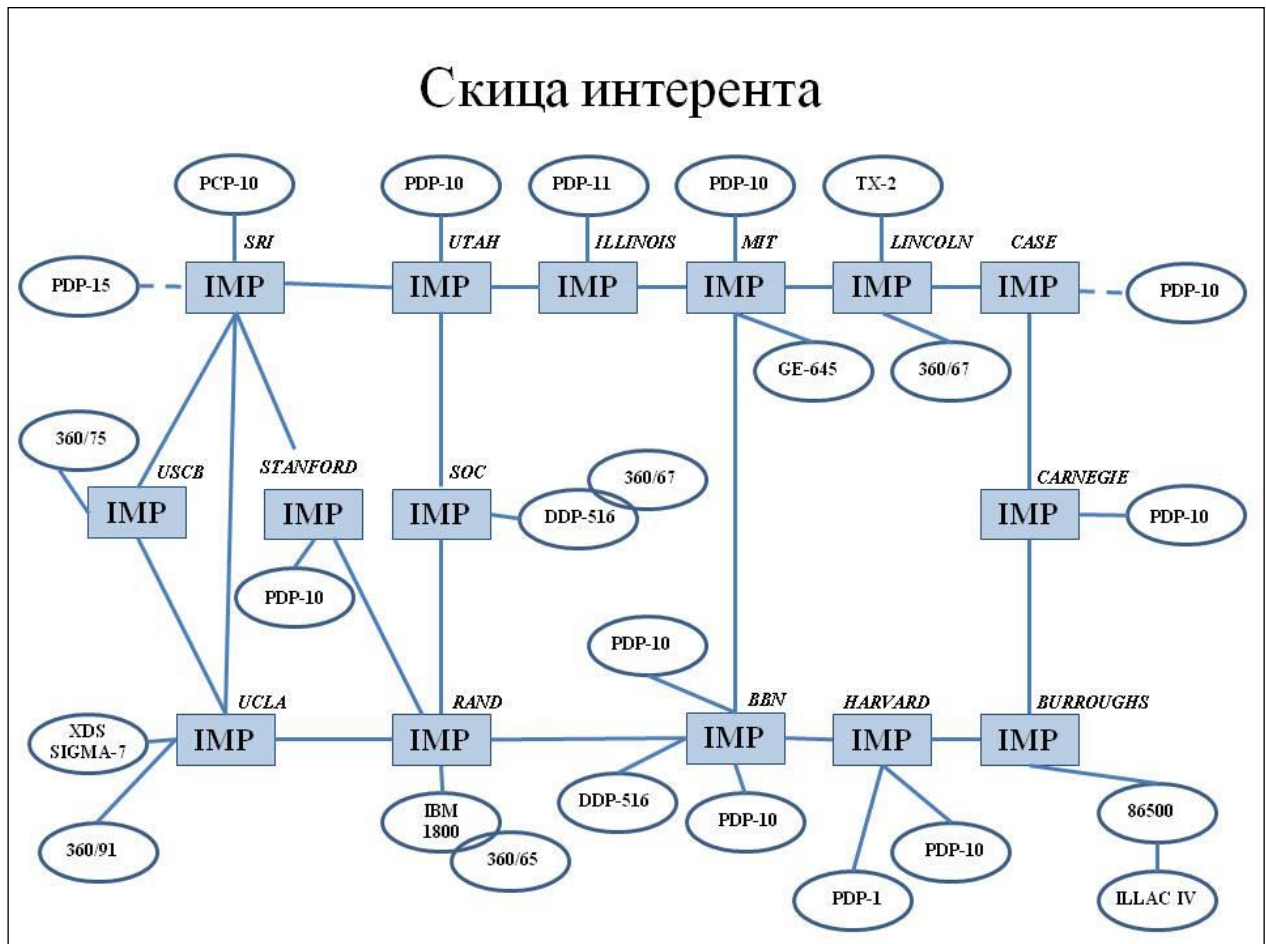

Слика 9. Порука: *Hello*, Порука подељена на два пакета¹⁵⁵

Сваки послати пакетић проналази најефикаснији пут кроз мрежу заобилазећи компјутере који су онеспособљени. Када стигну на одредиште, пакетићи се поново спајају у првобитну поруку. То је слично као да се шпил карата пошаље у 52 коверте од Сарајева до Бања Луке. Војска је приметила још једну предност размене пакета: тако је далеко теже нежељено пресретање и читање порука. Научници су 1969. године, су извели пробу интернета пославши поруку од Универзитета Калифорније, Лос Анђелес (UCLA) до Станфорд Института. Две године после тога неко је урађена скицу интернета (што је данас немогуће урадити).

---

¹⁵⁵ <http://www.drewsullivan.com/bos/lessons/lesson1x.htm>, 16.05.2015.

Слика 10. Скица интернета¹⁵⁶, обрада аутора

Интернет представља погодно тло за различите облике злоупотреба.¹⁵⁷ Поред улоге интернета као средства комуникације, овај медиј се веома често користи и за прикупљање финансијских средстава неопходних свакој терористичкој организацији како би она уопште могла да постоји и да спроводи своје акције. Интерактивна природа интернет комуникација омогућава терористима да на различите начине дођу до финансијске потпоре, неопходне за извођење активности и свакодневно функционисање.

Начини на који то раде су заиста различити али се терористичке организације најчешће путем сопствених веб страница обраћају посетиоцима сајта, али и својим присталицама, упорно их молећи да у најскоријем року донирају њихову организацију било тако што ће

¹⁵⁶ <http://www.drewsullivan.com/bos/lessons/lesson1x.htm>, 16.05.2015.

¹⁵⁷ „Интернет данас чини свима доступним информације из целог света и њихову размену. Тај виртуелни простор без граница подложен је и за криминалне активности. Екстремистичке и терористичке групе, али и појединци су протеклих година појачано користили Интернет”, оценила је министарка унутрашњих послова Аустрије Johana Mikl-Lajtnerna, <http://www.alo.rs/vesti/svet/prirucnik-za-borbu-protiv-terorizma-preko-interneta/2360>, приступио 21.06.2015

оставити податке банковног рачуна како би организација наплатила донацију, било да изврше уплату посредством интернета. Од оних којима је због неког разлога неугодно да организацију помогну новчано, или то нису у могућности, очекује се да уместо новца доставе неке друге предмете који им могу послужити приликом терористичких напада, укључујући чак и заштитне, војне прслуке и другу опрему. Такође, терористи посредством Интернета продају књиге, аудио и видео касете, заставе, мајице и друге сличне ствари.

Познат је случај када је терористичка организација "Права ИРА" поставила „линк“ на једној веб страници истичући да посетиоци који изврше куповину преко овог „линка“ помажу затворенике организације "Права ИРА". Свака куповина је терористичкој организацији доносила 3%-5% од продајне цене, а сајт је био у обавези да тај износ проследи власницима постављеног „линка“. „Линк“ је уклоњен новембра 2000. године, врло брзо након што је постављен. Портпарол малопродаје тог сајта је изјавио да ни једна куповина није извршена и да самим тим ова организација нема право на провизију. Албански терористи продају своје књиге посредством књижаре Тоекса. Ове албанске књижаре се налазе на Косову и Метохији, у Македонији, Црној Гори, Албанији и Грчкој, издања ове књижаре се продају и посредством претходно навођеног сајта. Добротворне установе као покриће веома су чест начин долажења до средстава а многе терористичке организације (нарочито класичне исламистичке) се служе управо овим методом. Разлог томе је и обавеза за муслимане да врше донације у добротворне сврхе. У појединим случајевима терористичке организације поседују добротворне установе чија је наводна сврха постојања искључиво хуманитарна. Овакве добротворне установе се, уз саосећајну конотацију, рекламирају како у новинама, тако и на веб страницама и собама за четовање.

Постоје случајеви и када терористичка организација оформи огранак у некој већ постојећој добротворној установи како би на тај начин, тајно скупљала новчана средства па тако донатори веома често и нису упознати са тим где иде њихов новаца. Многа истраживања су указала на везу између дечије порнографије на Интернету и терористичких организација. По неким проценама чак 75% дечије порнографије се дистрибуира путем Интернета, а око 90% свих међународних потерница Интерпола везаних за компјутерски криминал односе се на педофилију. Подаци указују да интернет страна са дечијом порнографијом просечно зарађује око 30.000 долара месечно. Добијена

финансијска средства на овакав начин користе се за финансирање терористичких организација.¹⁵⁸

6.3.2 Показатељи - индикатори за препознавање сумњивих трансакција

Разноврсност могућих процеса претварања незаконитог новца у привидно законити указује на чињеницу да је прање новца по својој структури комплексно и сложено. Не доводећи у питање неограничену софистицираност, инвентивност и маштовитост у настојању перача да пронађу начин беспрекорног прања новца, мере превенције у том случају подразумевају детекцију готовинских и сумњивих трансакција путем процене ризика, односно provedбом „risk based approach,, састава. Међутим, намеће се питање стварне идеје превенције прања новца путем процене ризика, законитост у пракси и логичност. У тражењу одговора на постављена питања потребно је продрети у дефиницију и природу процене ризика. На том путу налазе се сумњиве трансакције као окосница сваког састава превенције прања новца, чијом ће се анализом утврдити провера процене ризика у пракси.

Процена ризика прања новца по својој природи упућује на филтрирање свих расположивих информација како би се одређене трансакције или странке идентификовале као сумњиве. С обзиром на сложеност процес прања новца јасно је да детекција сумњивих трансакција чини скуп различитих мера превенција. Посматрајућа фазу прања новца из перспективе спровођења процене ризика прања новца, ипак се фазе полагања и племењивања могу се издвојити као индикативне у процесу трансформације новца у неки прикладнији облик.¹⁵⁹

Иако се модалитети прања новца најчешће разликују зависно од количине које жели опрати, релеватном законодавству, финансијском тржишту, изабраном начину деловања (путем финансијског или нефинансијског сектора) и самом процеса (фаза) кроз који новац пролази, и ове ће се две фазе најлакше проценти ризик прања новца јер пружају неограничене могућности за спровођење праве анализе странке, производа или трансакције.

С циљем делотворнијег откривања сумњивих лица и трансакција обвезници и адвокати су дужни да израде листу индикатора за препознавања лица и трансакција за које постоје

---

¹⁵⁸ Опширније у: Малетић, И, *Допринос медија развоју савременог тероризма и антитероризма*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр 51.

¹⁵⁹ Cindori, S., *Организација финансијско-обавјештајних јединица за спрјечавање прања новца*. Хрватска јавна управа, 8(1), пп, 2008. страна 171-203.

основи сумње да је реч о прању новца или финансирања тероризма. У циљу предузимања мера на откривању сумњивих злоупотреба и наменско помагању тероризму, наша земља се придружила поштовању међународних конвенција у Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма, дефинисала је смернице у члану 50. за испуњавање обавеза, односно на то да наведени субјекте треба да узму у обзир сложеност и обим трансакција, неуобичајени начини извршавања, вредности и повезаности које немају економски или правно основану намену, односно нису усаглашене или су у несразмери с уобичајеним, односно очекиваним пословањем странке, као и друге околности повезане са статусом или другим карактеристикама странке.

Исто закон прописује да у и изради списка индикатора учествују Управа за спречавање новца, Народна банка, Комисија од хартије од вредности, Пореска управа, министарства, Девизни инспекторат, Управа за игру на срећу, адвокатске коморе. Управа за спречавање прања новца је израдила листе индикатора за препознавање сумњивих трансакција у вези са финансирањем тероризма, као и показатеље (индикаторе) за препознавање основа сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма (индикатори), за банке, обвезнике из Закона о спречавању прања новца и финансирању тероризма.

Тако се на презентацији Управе за спречавање прања новца на интернету могу пронаћи индикатори сумњивих трансакција за банке, брокере, мењаче, обвезнике у промету непокретности, осигуравајућа друштва, адвокате и адвокатска ортачка друштва, даваоце финансијског лизинга, друштва за управљање добровољним пензијским фондовима, друштва за управљање инвестиционим фондовима, лица која пружају рачуноводствене услуге, лица која се баве поштанским саобраћајем, организаторе посебних игара на срећу у играчницама, пореско саветовање, предузећа за ревизију и овлашћене ревизоре, приређиваче игара на срећу на интернету и посредством телефонских или других телекомуникационих веза, форфетинг послове, делатности пружања¹⁶⁰

Листа за препознавање сумњивих трансакција за банке садржи 36 индикатора.¹⁶¹ Међу њима се налазе следећи индикатори:

¹⁶⁰ Retrieved June, 18, 2011, from http://www.apml.org.rs/index.php?option=com_remository&Itemid=10&func=select&id=17&lang=rs, приступио 15.04.20015

¹⁶¹ УСПН, 2009а

- већи број повезаних готовинских трансакција у износима мањим од износа предвиђеног за пријављивање готовинских трансакција на основу Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, а које укупно прелазе наведени износ ако нису у складу с уобичајеним пословањем клијента;
- полагања или исплате већих износа новца који знатно одступају од уобичајених трансакција клијента и његове пословне активности;
- полагање веће готовине као депозита за добијање кредита, а потом неочекивани захтев клијента да кредит отплати пре рока; трансакције већих износа преко рачуна који је дуже време неактиван;
- полагање великих износа на рачун и трансфер на рачуне већег броја лица, без рационалног објашњења;
- уплата средстава на рачун једног лица од стране већег броја очигледно неповезаних лица која он одмах подиже или преноци на друге рачуне без рационалног објашњења;
- трансакције с више посредника или с већим бројем рачуна ако су њихови учесници из земаља које не примењују стандарде у области спречавања прања новца и финансирања тероризма;
- клијент никада није био у радном односу а располаже значајним средствима на рачунима;

Банкарски сектор, у последњих неколико година, преживљава велике турбуленције. Банке у покушају да превазиђу економску кризу нуде велики број нових производа и услуга који потенцијално могу бити искоришћени ради убацивања илегално стеченог новца у финансијске токове. Најчешћи начини да се законом предвиђене банкарске услуге и шифре основа по којима се врше трансакције, искористе да се „прљави” новац интегрише кроз банкарски систем били су:

- кредити са 100% депозитом обезбеђењем или превремена отплата кредита,
- велике готовинске уплате без реалног основа или неуобичајене за клијента (често се као основ приликом уплата наводи - друге трансакције или остале трансакције за
- „убацивање” нелегално стеченог новца),
- плаћање по основу промета робе, а нарочито услуга са оф-шор компанијама (честа сукцесивна плаћања по основу пружања услуга истраживања тржишта,

консалтинга, маркетинга, адвокатских и рачуноводствених услуга, куповина некретнина и др.);

- плаћање по основу услуга новоотвореним домаћим фирмама;
- готовинске уплате по основу позајмице оснивача за ликвидност предузећа (за интеграцију „прљавог” новца, оснивачи правних лица злоупотребљавају овај законом дозвољен основ плаћања јер се, приликом уплате не тражи порекло средстава, нема ограничења која се односе на висину износа готовинске уплате и не опорезују се).

Када је реч о типологији „прања новца”, као нарочито значајно можемо истаћи следеће аспекте ризика:

- ризик трансакције (фиктивне, подизања новца по разним основама, депозити, кредити, хипотекарне трансакције, разни пласмани, услужне трансакције, залог итд.),
- ризик понуђених производа банке (картице, хипотеке, кредити за разне намене, сертификати о депозитима, кастоди услуге, сефови...),
- ризик клијената (однос, познавање, идентификација, откривање стварног власника),
- ризик банке као финансијске институције (у власничкој структури банке, преко оф-шор компанија, кастоди рачуна или инвестиционих фондова учествују лица која могу утицати на њену политику везано за примену законом предвиђених стандарда који се односе на спречавање „прања новца” и финансирање тероризма).

И у свету а и у Републици Србији адвокати и адвокатске канцеларије обезбеђују целокупну документацију неопходну за отварање и регистровање фирми, пренос права власништва, отварање, резидентних и нерезидентних рачуна код пословних банака, а такође се јављају и као лица овлашћена за располагање средстава по наведеним рачунима. Адвокати се јављају као учесници у трансакцијама: као лица овлашћена за располагање средствима по рачунима лица са криминалном прошлошћу или лица која се доводе у везу са трговином наркотицима или као лица која дају налоге банкама за трансфере према иностранству, обично за плаћање фирмама на оф-шор дестинацијама, а плаћања се обично врше на основу фиктивне документације. Адвокати смишљају читаве шеме плаћања која претпостављају оснивање више фирми на оф-шор дестинацијама и отварање банкарских

рачуна тих фирми, обично у земљама са строгим банкарском тајном, при чему адвокати и адвокатске канцеларије обезбеђују целокупну документацију о оснивању фирме и уговоре на основу којих се врше трансфери. У процесу приватизације, адвокати су учествовали у куповини предузећа, кријући на тај начин праве власнике капитала. Упркос Одлуци НБС о условима под којим и начину на који резиденти могу држати девизе у иностранству, по коме није дозвољено, отварање рачуна физичких лица у оностранству, велики износи се, по различитим основама, трансферишу са рачуна адвоката који су отворени и иностранству, на њихове рачуне у Србији са који се средства подижу у готовини.

Типологије код адвоката и адвокатских друштава:

1. Куповина или продаја непокретности;
2. Куповина или продаја привредног друштва;
3. Планирање или извршавање трансакција од стране адвоката;
4. Помагање у пословању или управљању;
5. Обављање финансијских трансакција;
6. Коришћење рачуна адвоката или његове канцеларије;
7. Коришћење личних рачуна адвоката отворених у иностранству.

6.4. Могућност спречавања прања новца у функцији финансирања тероризма

Финансирање тероризма је прикупљање и дистрибуирање средстава са намером да се искористе за вршење терористичких аката. Финансирање тероризма се најчешће повезује са феноменом прања новца, оно представља спону између прања новца и тероризма. Често се финансирање тероризма назива и „обрнуто прање новца“ или „прљање новца“. Да би терористи могли финансирати своје активности најчешће користе прљави новац. Такве нелегално стечене приходе потребно је прије свега укључити у токове легалног финансијског пословања. Ово пословање не представља само банкарски систем.

Финансијери терористичких активности, осим банкарских система, користе и друге облике трансфера средстава, попут физичког преноса готовинских средстава преко државне границе, алтернативне системе преноса, хуманитарне и непрофитне организације

и др.¹⁶² Два су основна извора или порекла финансирања тероризма, законит и незаконит. Законити извори финансирања тероризма могу се односити на донације (везано за дијаспору код активности организација Al-Qaeda и покрет на Шри Ланки). Даље, могуће је и пословање где терористичка организација успоставља одређене законите делатности чије приходе користи за своје незаконите активности.

Систем супростављања прања новца представља један од најновијих подсистема у оквиру интегралног система безбедности (јавне и националне). Он обухвата низ радњи и мера у склопу организације физичке и техничке заштите, ради спречавања разниј криминалних и других облика угрожавања националне безбедности у сфери прања новца и борби против тероризма на националном и међународном плану. Циљ је откривања њихових учинилаца, као и ефикаснија заштита држава од механизма прања новца и тероризма, што је од централног значаја за безбедност земље, националне привреде и грађана. У овом смислу главна функција и овлашћења Управе за спречавање прања новца су: пријем података од обвезника, анализа чувања и дистрибуција података и предузимање законских мера и радњи ради спречавања прања новца. Процес прања подразумева: сметање, односно промену облика тих средстава или сметање ван доношења закона, раслојавање и интеграцију. По правилима Европске уније, физичко лице, које жели да пренесе већу суму од 10.000 еура преко спољних граница Европске уније, мора да пријави тај новац. Циљ дефинисање максималног износа је сузбијање прања новца и финансирања терориста. Сва готовина, која није пријављена цариницима, биће одузета и против кривца ће бити покренут поступак.

6.5 Прање новца као кривично дело у међународном праву

Криминалитет је једна масовна и динамична друштвена појава, која не познаје границе, и која константно прети међународном миру и стабилности, те је с обзиром на то потребно овај проблем посматрати на глобалном плану. Прање новца представља кривично дело које са феноменалношког становишта представља посебан облике привредног криминалитета који је у последњих неколико година попримио огромне размере и представља велику опасност по приврдни систем сваке земље.

Да би се недозвољене делатности прање новца и финансирање тероризма сузбиле, Међународна заједница је приступила нормирању адекватних мера, средстава и поступака

---

¹⁶² Болт, Д.: Спречавање финансирања тероризма, Полигија и сигурност, vol 19. No. 4, 2011, стр.423.

у појединим земљама, а у циљу спречавања и сузбијања оваквих недозвољених делатности. Тако је донето више Међународних правних аката којима су прецизиране недозвољене делатности и поједини облици и видови прања новца, као и мере и поступања националних законодаваца у правцу сузбијања ове појаве. Тако је и у Европском праву прање новца добило статус самосталног кривичног дела, али ово дело познаје и низ Националних кривичних законодаваца. Схвативши реалну опасност од организованог криминалитета интернационалног карактера који не познаје политичке, државне и идеолошке границе међу народима, државама и континентима.

Међународна заједница почиње да ради на развијању и конципирању стратегије опште борбе против најопаснијих видова криминалитета, трговине опојним дрогама, белим робљем, оружјем итд., а са чиме је у нераздвојивој вези и прање новца. У том смислу у последњих неколико година је донето више Међународних правних аката, који у ову борбу уносе нова средства, методе и поступке. То су конвенција ОУН против недозвољене трговине опојним дрогама и психоактивним супстанцама (донета 1988. године у Берну), Конвенција о прању новца, истраге и у решавању заплене конфискације добити од криминалаца (донета 1990. године у Стразбуру), директива за спречавање коришћења финансијског система у циљу прања новца (из 1991. године), коминике (донет 1993. године на Кипру) и Конвенција ОУН против Транснационалног организованог криминала (из 1988. године).

Наведена међународна правна акта представљају правни основ за регулисање појединих инкриминисаних понашања у вези са прањем новца у националном кривичном законодавству. Стога је веома значајно на који начин националног законодавства уређују кривично-правни основ прања новца. Ово тим пре што многа решења предвиђена наведеним међународним правним актима налазе своје оживотворење и примену кроз решења у националном кривичном законодавству. Конвенција ОУН против недозвољене трговине, опојним дрогама и психоактивним супстанцама¹⁶³, позната као „Бечка конвенција”, коју је прихватило више од 100 држава, предвиђа обавезу држава потписница да у свом националном законодавству инкриминишу бројне активности везане за трговину опојним дрогама, као и да прање овако стеченог новца предвиде као кривично дело. У члану 3. Конвенције предвиђено је да ће све неопходне мере свака странка - потписница усвојити како би се по њеном закону утврдиле као кривични прекршај одређене активности, под условом да се наравно чине намерно, па је тако предвиђено и да

¹⁶³ Сл. лист СФРЈ - међународни уговори”, бр. 14/90

се мора инкриминисати и конверзија или трансфер својине, уз знање да је таква својина стечена трговином дроге или других психотичних супстанци, било да се ради о самом трговцу или о особи која је учествовала у скривању или прикривању незаконитог порекла својине или помагала неком лицу које је умешано у почињење таквог или таквих прекршаја да би избегло законске последице својих дела; исто тако инкриминишући и зависно од уставних начела и основних концепција правног система - стицање, поседовање или коришћење својине, сазнањем, у време пријема, да је таква својина стечена на основу једног или више прекршаја утврђених у складу са Конвенцијом, или учешће у таквом прекршају или прекршајима.

Такође, Конвенција непрописаног и да ће свака страна потписница усвојити неопходне мере да би се омогућила заплена прихода која потиче од трговине дроге или својина чија вредност одговара вредности такве добити, поред наведеног свака страна потписница усвојиће и неопходне мере да се њеним надлежним органима омогући да идентификују, открију, замрзну или заплене добит, односно својину, а ради коначне заплене, с тим што ће ради спровођења ових мера свака страна потписница овластити своје судове или друге надлежне органе да наложе да банкарска, финансијска или комерцијална евиденција буде стављена на располагање, заплемење, као и да стране потписнице неће одбити да делују по одредбама овог става из разлога банкарске тајне, дакле, Конвенцијом је предвиђено да државе потписнице омогућавају једна другој узајамну правну помоћ.

Додајмо и то да је Бечкој конвенцији приступило више од 170 држава, међу њима су и тзв. „финансијски рајеви” где се приход стечен од дроге легализује супротно одредбама Конвенције, наиме, служба (биро) Уједињених Нација за контролу дроге и превенције криминалитета (UN Office for Drug Control and Crime Prevention), је направила листу „најважнијих финансијских рајева”, познатих по прању новца, где су земље распоређене у одређене географске зоне. Други значајни акт из ове области јесте Конвенција о прању новца, вођењу истраге и извршавању заплене и конфискације добити од криминала или Европска конвенција коју је донео Савет Европе 8. новембра 1990. године у Стразбуру. Ову конвенцију ратификовала је Савезна скупштина. Ова конвенција такође, прописује обавезу држава које су је прихватиле да у свом националном законодавству предвиде посебно кривично дело прање новца. Обележја овог дела су одређена на идентичан начин као и Бечком конвенцијом, с том разликом што се у овом случају тежи одузимању и конфискацији све врсте имовинске добити која је стечена, не само незаконитим

делатностима везаним за опојне дроге, већ и за тероризам, трговину белим робљем, оружјем и кривичним делима којима се остварује велики профит.

Тако је у члану 6. ове конвенције одређен појам и обележје кривичног дела прање новца које се састоји у умишљајном предузимању једне или више од следећих делатности:

- конверзији или трансферу имовине уз знање да таква имовина представља приход од криминала с циљем прикривања или неистинитог приказивања незаконитог порекла имовине, или помагању неком лицу које је укључено у чињење предикатног кривичног дела да избегне законске последице својих дела;
- прикривању или неистинитом приказивању правне природе извора, места, употребе, кретања, права или својине у односу на имовину, знајући да та имовина представља приход стечен чињењем кривичног дела;
- стицању, поседовању или коришћењу имовине са знањем у време пријема да таква имовина представља приход од кривичног дела;
- учествовању, одређивању или завери ради чињења, покушају чињења и помагања, постицању или олакшању и саветовању у циљу чињења било ког кривичног дела.

Проблематиком предузимања адекватних мера за спречавање и сузбијање прања новца бавила се такође и Конвенција ОУН против транснационалног организованог криминала, с два допунска протокола, и то: протоколом за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом. Ови последњи међународни правни акти донети су на конференцији под окриљем Организације Уједињених Нација која је одржана децембра месеца 1998. године у Палерму. Ову конвенцију, са допунским протоколима, ратификовала је Савезна скупштина, а текст конвенције и допунских протокола¹⁶⁴.

Готово на истоветан начин као и Европска конвенција и ова конвенција, у члану 6 утврђује да криминализација прања добити стечене кроз криминал одређује појам и карактеристике кривичног дела прање новца, које су све државе потписнице ове конвенције дужне да унесу у своје национално кривично законодавство, такође су, у члану 7. ове конвенције предвиђене и мере за борбу против прања новца којима су утврђени субјекти, активности и поступци надлежних националних органа у спречавању и

¹⁶⁴ објављен је у "Сл. листу СРЈ" - Међународни уговори, бр. 6/2001.

сузбијању различитих облика и видова прања новца. На основу ових међународно-правних аката, посебно Европске конвенције и Конвенције ОУН против транснационалног организованог криминала низ држава је у свом националном законодавству предвидело самостално кривично дело прање новца обезбеђујући при том и одређену врсту и меру кривичних санкција.

Закон о спречавању прања новца Републике Србије који је, као што смо већ истакли донет септембра 2002. године, а ступио на снагу 1. јула 2002. године¹⁶⁵, а затим је 2005. године донет нови Закон о спречавању и прању новца.¹⁶⁶ Новим законом веома је јасно дефинисано шта се сматра прањем новца и које мере треба да предузму банке и све остале финансијске институције да би се ово кривично дело сузбило а по могућству и искоренило доследном применом овог закона. Доношењем Закона о спречавању прања новца,¹⁶⁷ крајем септембра 2001. године, наша држава се придружила великом броју држава савременог света које су се ујединиле у настојању да спрече и сузбију најопасније видове и облике организованог криминалитета имовинског карактера као великог безбедоносног проблема који не познаје границе. Од јула 2002. године када је код нас ступио на снагу Закон о спречавању и прању новца, у Србији је поднето између 20-30 пријава за кривично дело прање новца, међутим, ни један случај до сада није према мојим сазнањима процесуиран, нити је донета правноснажна судска пресуда.

Такође, Специјално тужилаштво подигло је у јулу месецу 2006 године оптужницу против 15 људи које терети за злочиначко удруживање прања новца и злоупотребу службеног положаја. Лица против којих је подигнута оптужница остварила су имовинску корист од 210 милиона динара, од чега је 160 милиона динара неплаћеног пореза на штету државе а добит чланова групе је око 55 милиона динара. У конкретном случају ради се о прању новца што је тешко доказати јер су сви нелегални послови покривени папирима, а цео посао је беспрекорно функционисао на следећи начин: Оптуђени су налазили људе који су на своје име оснивали и регистровали предузеће, а затим бланко потписану документацију и печат предузећа предавали члановима криминалне групе. Чланови криминалне групе су затим издавали фиктивну документацију предузећима и предузећима сачињавали неистините исправе, у којима су лажно приказивали да је између предузећа којима је управљала та група и других предузећа вршен промет роба и услуга, иако тога

¹⁶⁵ “Сл. лист СРЈ”, бр. 53/2001

¹⁶⁶ “Сл. лист СЦГ”, бр. 85/0

¹⁶⁷ “Сл. лист СФРЈ”, бр. 53/2001

није било. „Перачи”, односно „фантоми” су фирме које су служиле за прање новца, односно за легализацију незаконитог пословања предузећа и правдање улаза и излаза робе. Оптужена криминална група је основала четири „перача - фантома”, који су пословали са 750 предузећа и привредних субјеката и пословање предузећа је тренутно пред истрагом, тако да се ускоро очекује покретање поступка за злоупотребе у привреди и махинацији.

Прањем новца у смислу наведеног закона сматра се:

1. конверзација или пренос имовине, сазнањем да је та имовина стечена извршењем кривичног дела, у намери да се прикрије или нетачно прикаже порекло имовине;
2. прикривање или нетачно приказивање чињеница у вези са имовином, сазнањем да је та имовина стечена кривичним делом;
3. стицање, држање или коришћење имовине, сазнањем, у тренутку пријема, да је та имовина стечена извршењем кривичног дела;
4. прикривање, у процесу својинске трансформације предузећа и других правних лица, незаконито стечене друштвене или државне имовине и друштвеног или државног капитала¹⁶⁸.

Док се имовином сматрају ствари (покретне и непокретне), новац, права, хартије од вредности и друге исправе којима се може утврдити право својине и других права. Новцем се сматра готов новац, ефективни страни новац, депозити на рачунима (динарски и девизни), као и друга средства плаћања. У члану 4. предвиђене су радње и мере за откривање и спречавање прања новца које су дужни да предузимају правна лица (обвезници и одговорна лица у правним лицима). Тако су обвезници у смислу овог закона банке и друге финансијске организације, мењачи, осигуравајућа друштва, инвестициони фондови, берзе и залагаонице¹⁶⁹. У члану 5. прописано је да је обвезник дужан да утврди идентитет странке и изврши идентификацију, прикупи податке о странци и трансакцији и све остале податке који су значајни за откривање прања новца, а то су дужни да ураде у следећим случајевима: при отварању рачуна, при свакој трансакцији, готовинској и безготовинској или при више међусобно повезаних трансакција у укупном износу од

¹⁶⁸ Службени лист СЦГ, број 85/05.

¹⁶⁹ Службени лист СЦГ, број 85/05

15.000 Еура, као и код послова у вези са животним осигурањем, када при свакој трансакцији без обзира на вредност посумњају да се ради о прању новца, као и код игара на срећу када се уплаћује или исплаћује износ од 1.000 Еура или више у динарској противвредности.

Важно је напоменути да обвезник није дужан да изврши идентификацију у случају међубанкарских трансакција¹⁷⁰. У новом Кривичном закону који ступа који је у примени од јануара 2006. године Закон, је у члану 231. предвидео посебно кривично дело прање новца, тако да се наша земља прикључила напорима Међународне заједнице у борби и сузбијању ове незаконите - криминалне делатности (Основни Кривични закон). Иначе, кривично дело прање новца јавља се у три облика а то су: основни, посебни и тежи облик. Основни облик кривичног дела - наш Закон санкционише казну затвора од 6 месеци до 5 година, а наведеном казном биће санкционисан свако онај ко изврши конверзију или пренос имовине, сазнањем да та имовине потиче од кривичног дела, у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине, или прикрије или лажно прикаже чињеница о имовини сазнањем да та имовине потиче од кривичног дела. Такође Законом ће бити санкционисани и сви они који држе или користе имовину за коју су у тренутку пријема знали да та имовина потиче од кривичног дела.

Посебан облик кривичног дела за који је Кривичним законом предвиђена казна затвора до 3 године постоји у случају ако учинилац није знао да се ради о новцу који је прибављен неким кривичним делом, али је могао да зна или је био дужан да то зна, тако да се у овом случају ради о лакшем облику виности при чему чинилац поступа нехатом, у односу на порекло стеченог новца који је предмет извршења овог кривичног дела. Најтежи облик овог кривичног дела за које је прописана казна затвора у трајању од 1 до 10 година, постоји у случају ако је на овај начин учињена делатност прања новца у износу који прелаз 1,5 милион динара. Дакле, висина “опраног” противправно стеченог новца представља квалификаторну околност овог кривичног дела.

У сваком случају, без обзира о ком се облику овог кривичног дела ради, Суд учиниоцу овог кривичног дела уз казну (затвор или новчана казна) обавезно изриче и меру

---

¹⁷⁰ Службени лист СЦГ”, број 85/05

безбедности одузимања новца или добити који су предмет “прања”.Наша држава предузима велике напоре у правцу искорењивања појава прања и прикривања новца и у том смислу донела је много законских и подзаконских аката, међу којима би посебно истакли Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала¹⁷¹. Овим законом су посебно уређени надлежности и овлашћења државних органа Окружног суда у Београду, Специјалног тужилаштва, Службе за сузбијање организованог криминала у саставу Министарства унутрашњих послова и посебне притворске јединице у саставу Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде, а све то ради откривања и кривичног гоњења учиниоца кривичног дела када постоји елемент организованог криминала.Осим напред наведених државних органа постоје и други државни органи који су ту да би спречили, открили и санкционисали све оне који не поступају у складу са Законом, између осталих су и полиција, јавно тужилаштво, безбедносно-информативна агенција, судови, царински органи, пореска полиција, као и сви остали друштвени чиниоци.

Да би борба против кривичног дела прање новца била боља и ефикаснија захтева и ангажовање свих друштвених чиниоца јер ово кривично дело угрожава пре свега економске, политичке, правне, културне и све друге значајне вредности једног друштва. Облици ове организоване криминалне делатности нису увек уочљиви и препознатљиви, те свакако отежавају благовремено предузимање ефикасних мера за њихово спречавање и сузбијање.Прање новца представља веома опасну криминалну делатност са високим степеном друштвене опасности, тако да се ово кривично дело тешко открива а и доказује. Такође морамо истаћи да је прање новца последица неефикасног функционисања институција система, тако да борба против ове друштвено негативне појаве представља и борбу за реформу институције, јер само бољим и ефикаснијим институцијама можемо се супротставити прању новца и самим тим подићи животни стандард грађана на виши ниво, а то ћемо учинити пре свега доследним спровођењем Закона, што ефикаснијим радом полиције, као и применом казнене политике у нашим судовима.

Монетарне политике генерално се може дефинисати као скуп монетарних правила и институција праћених скупом очекивања, где скуп очекивања укључује очекивања јавности у вези са мерама монетарне политике и очекивања централне банке у вези са

---

¹⁷¹ Сл. гласник РС”, бр. 27/2002, 42/2002 и 39/2003

реакцијама јавности о спроведеним мерама¹⁷². Како то дефинише Европска централна банка, режим монетарне политике представља свеобухватан оквир у којем се доносе одлуке о одговарајућем нивоу краткорочне каматне стопе¹⁷³. Сваки режим монетарне политике треба да буде базиран на општим принципима који омогућавају успешно руковођење монетарном политиком. Другим речима монетарна политика је скуп прописа, мера којима се регулише ниво, структура, динамика новчане масе, тј регулише снабдева систем репродукције потребном количином новца што је њен задатак и то кроз:

а) Развојне циљеве:

- - убрзати стопу привредног раста
- - повећати производњу и запосленост

б) Стабилизациони циљеви:

- - стабилне цене
- - уравнотежен платни биланс
- - противечност у њиховом остваривању, за развојне циљеве користи се монетарна политика (раст новчане масе и кредита), а за стабилизационе циљеве користи се рестриктивна.

Монетарна политика представља примену научну област која се састоји из емисионе, кредитне и девизне политике, а уско је повезана са фиксном политиком у склопу финансијске, односно макроекономске политике. Монетарна политика представља процес управљања инструментима монетарне политике од стране носилаца ове политике, а спроводи је централна банка с намером да утиче на монетарне и кредитне агрегате, каматне стопе, девизни курс, а све у циљу остваривања крајњих циљева макроекономске политике.

Носиоци монетарне политике су економски субјекти који имају такав институционални положај да дају одређене предлоге везане за монетарну политику, односно да управљају инструментима монетарне политике.

---

¹⁷² Lucas, R. (1972) "Expectations and the neutrality of money", Journal of Economic Theory, Elsevier, vol. 4(2), стр. 103-124

¹⁷³ Bordo, M., Schwartz, A. (1999) "Monetary policy regimes and economic performance: The historical record", Handbook of Macroeconomics, Elsevier, vol.1, стр. 149-234

Оријентација на финансијску стабилност у економској, односно монетарној политици ставља веики акценат на превентивно деловање и благовремено откривање потенцијалних претњи у финансијском систему, које могу да проистекну из осталих сфера економије, а које нису под окриљем централне банке. Може се десити да циљеви цене и финансијске стабилности одступају у кратком року, међутим, у другом року, циљеви се морају допуњавати и доприносити остварењу-обострано.

Фокус економске и монетарне политике на финансијску стабилност захтева континуирани приступ надгледања свих промена свих промена економских фактора и креирања таквих решења којима ће се креирати здрав новац, подстицати стабилан и сигуран финансијски сектор, конкурентан пословни амбијент стимулативан за раст привреде и стандард становништва. Само у таквим условима постиже се дугорочна привредна, а самим тим и финансијска стабилност.

7 ОРГАНИЗОВАНА КРИМИНАЛНА ДЕЛАТНОСТ КАО ОБЛИК ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

Организованим криминалом и тероризмом свакодневно се угрожава безбедност људи, безбедност многих држава и међународних региона. Због тога су напори држава и међународне заједнице за искорењивање ових појава оправдани.

У последњих двадесет и више година једна од основних стратегија борбе против озбиљних облика криминала, посебно оних мотивисаних економском добити је борба усмерена, путем разноврсних правних инструмената, на приходе стечене криминалом. У исто време, много више пажње се усмерава на финансијске ефекте кривичних дела као и на развој финансијског обавештајног рада.

Застрашујући терористички напад на Сједињене Америчке Државе 11. септембра 2001. године оправдао је и дао мандат за бескомпромисан одговор. Део тог одговора званог и „рат против тероризма“ укључио је и повећану пажњу државних органа и агенција на финансијски аспект тероризма или финансирање терористичких организација.

Уколико се томе дода и чињеница да се у безбедносној пракси не прави озбиљнија разлика између организованог криминала и тероризма, јасно је откуда конфузија у примени прописа, "преклапања" надлежности субјеката безбедности и непрецизно усмераваних превентивних и репресивних акција сектора безбедности. Стога је потреба за појмовним разлучивањем, али и за утврђивањем корелација и ефеката синергичног деловања организованог криминала и тероризма по безбедност неспорна.

Указујући на то да веза организованог криминала и тероризма није посебно нова, многи аналитичари су посветили пажњу тачкама њиховог контакта. Евидентна је и спремност на закључивање да је последњих година смањен обим тероризма који је спонзорисан од стране држава, због чега терористичке групе морају да се финансирају путем организованог криминала.

7.1 Одређење криминала и организованог криминала

Изворно значење израза организовани криминал, који је прво употребљен у Енглеској почетком 18. века, садржи кључне одлике овог појма које су му својствене и данас. Појединци удружени у банду, противзаконитим деловањем стичу материјалну добит у дужем временском периоду, првенствено зато што уживају заштиту престижних појединаца из тренутног режима. Њихово деловање не ограничавају државне границе (транснационалност) и постаје онемогућено оног тренутка када изгубе подршку појединих припадника система политичке власти. Спореме научника и правника у вези са прецизним одређењем (дефинисањем) појма *организовани криминал* може се схватити на следећи начин: одсуство воље или стварна неспособност да се сагледа адекватно овакво друштвено опасно деловање.

Организовани криминал, као и остали облици криминала, јесте друштвено негативна и санкционисана појава. Уз то, представља изражен изазов не само унутрашњој, већ и глобалној безбедности и јавља се не само као криминалистички, већ и као глобални безбедносни проблем. Стога забрињава што су у науци, али и у пракси присутни проблеми различитог схватања организованог криминала, првенствено његовог појмовног одређења. Ти проблеми произилазе не само из велике феноменолошке разноврсности организованог криминала, већ и из чињенице да се већина законодаваца која се упустила у креирање посебних инкриминација, по правилу упуштала у веома широке дефиниције. Те дефиниције се суштински свде на *questo facti* у практичној примени, тј. на одговарајућу процену надлежног органа. Анализом схватања организованог криминала, односно његовог појмовног одређења, уочљиво је да се ти проблеми односе на различите теоријске приступе у одређењу организованог криминала.¹⁷⁴

Ради ваљаног одређења организованог криминала треба поћи од општих појава и карактеристика сваког друштва, а то су одређења организованости, затим примарног значаја производње и одговарајућих продукционих односа, поделе рада, подељеност грађана у групе, слојеве или класе, као и за постојање друштвене свести.

Организовани криминал је једна од најозбиљнијих невојних претњи човечанству. Нарочито му погодује "клима сиромашних земаља" и друштвено-економска транзиција:

---

¹⁷⁴ Шикман, М., нав. дело, стр. 9.

осиромашење држава и слабљење социјалних програма довели су до криминализације друштава у земљама транзиције и то не само ширих друштвених слојева, већ и партијских и политичких структура, правосудних органа и органа државне управе. У ширем смислу, то је облик криминалног деловања које одликује постојање криминалних организација и организованог приступа у вршењу кривичних дела, с циљем прибављања противправне имовинске користи. У ужем смислу, то је облик организованог криминалног деловања код којег су успостављене везе између шефова криминалних организација и појединаца из структуре државне власти.¹⁷⁵

Организовани криминал, као негативна друштвена појава, користи повољне услове за своје инфилтрирање и да се вешто прилагођава конкретној друштвено-политичкој и економској ситуацији не само унутар једне земље него и на међународном плану. Консензус о појму организованог криминала до сада није постигнут, па су евидентни бројни приступи у његовом одређивању. Два су доминантна типа схватања организованог криминала. Према првом схватању, при дефинисању организованог криминала примарни елемент је криминална организација, односно структура криминалне групе, док су криминалне активности секундарни елементи. На пример, у Сједињеним Америчким Државама је организовано криминално предузеће са организованом структуром, у Немачкој организовани криминал дефинишу као "пословне структуре" и слично. По другом схватању, за постојање организованог криминала опредељујућа је врста активности, коју предузима криминална група. Тако нпр. неке земље (Холандија, Пољска, Словенија, итд.) користе разне дефиниције организованог криминала, при чему карактеристике криминалних активности имају примарни значај.

Уједињене нације (*United Nations*) су покушале да дођу до глобално прихватљивих детерминанти организованог криминала у Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминала која је усвојена у Палерму 2000. године, а који се односи на тежа кривична дела, корупцију, "прање новца" и ометање правосуђа, под условом да је у питању транснационално кривично дело по природи и да укључује организовану криминалну групу, која према дефиницији садржаној у Конвенцији (члан 2.) гласи: 1) *злочиначка организација* је организована група, која постоји неко време, од најмање три лица која делују заједнички с циљем да почине једно или више озбиљних кривичних дела како би директно или индиректно остварила материјалну корист; 2)

---

¹⁷⁵ Мијалковић, С., нав. дело, стр. 222.

тешки облик кривичног дела је радња која представља кривично дело за које се може изрећи највиша казна затвора у трајању од најмање четири године или тежа казна; и 3) *организована група* означава групу која није случајно формирана ради непосредног извршења кривичног дела и чији чланови не морају имати прецизно дефинисане улоге, нити континуитет чланства, ни развијену организацију.¹⁷⁶

Европска унија (Europe Union) код одређења "организованог криминала" примењује четири обавезна критеријума (1. сарадња најмање три лица; 2. на дужи период или у одређеном трајању; 3. осумњичених или осуђених за извршавање тешких облика кривичних дела; 4. са циљем остваривања добити и/или моћи) и седам факултативних критеријума (5. постојање конкретног задатка или улоге сваког члана; 6. примена неког облика интерне дисциплине или контроле; 7. примена силе или других средстава погодних за застрашивање; 8. вршење утицаја на политику, средства јавног информисања, јавну управу и агенције за спровођење закона; 9. коришћење комерцијалних или пословних структура; 10. укљученост у "прање новца" и 11. деловање на међународном нивоу), при чему је потребно да поред минималних карактеристика ("обавезни критеријуми" од 1. до 4) постоје и два "факултативна критеријума" да би се криминална група или криминална активност оквалификовала као организовани криминал, те се на овај начин могу обухватити физичка лица и правни субјекти или стручњаци умешани у нове и тешке облике организованог или привредног криминала.¹⁷⁷

Активности криминалних група и организација обухватају: пружање незаконитих услуга, пружање незаконите робе и улагање у легалне послове. Пружање незаконитих услуга састоји се у омогућавању уживања одређених недозвољених тј. забрањених услуга. Ова делатност обично обухвата зеленашење (посуђивање новца по каматним стопама које су далеко изнад дозвољене), коцкање и проституцију. Пружање незаконите робе је категорија организованог криминала која се састоји у нуђењу производа (робе) који се не могу добити на легалан начин.

¹⁷⁶ United Nation Convention against Transnational Organized Crime, Palermo, Italy 12–15 December 2000.

¹⁷⁷ Coouncil of the European Union , 6204/2/97, Enfolop 35, Brussels, 21 April 1997. (doc 6204/2/97 Enfopol 35 Rev 2).

Активност	Најнижа процењена сума у милијардама долара	%	Највиша процењена сума у милијардама долара	%
Наркотици	120	11.00%	200	12.50%
Фалсификована роба	80	7.50%	120	7.50%
Фалсификовани новац	3	0.20%	3	0.20%
Трговина људима	12	1.10%	15	0.90%
Трговина оружјем	6	2.00%	10	0.60%
Шверцована роба	60	5.60%	100	6.30%
Уцене	50	4.70%	100	6.30%
Међу збир закриминал	331	31.20%	549	34.30%
Илегална трговина	200	18.90%	250	15.60%
Наплата трансфера	300	28.30%	500	31.20%
Лажне трансакције	200	18.90%	250	15.60%
Међузбир	700	66.00%	1,000	62.50%
Корупција	30	2.80%	50	5.10%
Укупно	1,061	100.00%	1,599	100.00%

Извор: Baker, R. (2005) "Capitalism's Achilles Heel – Dirty Money and How to Renew the Free-Market System", John Wiley and Sons, Hoboken (NY).

Организовани криминал својом делатношћу остварује огромну противзакониту добит, па се појављује потреба да се криминалом зарађени новац легализује, односно да се укључи у легалне финансијске токове, чиме се и онемогућава утврђивање порекла илегално стеченог новца. "Прање новца" је значајна делатност организованог криминала, без обзира на који начин је стечен илегалан новац и са њиме је тесно повезана корупција, будући да се организовани криминал служи корумпирањем да би успео да опере криминалом зарађен новац. То је појава која је стални пратилац сиве економије, корупције, организованог криминала и других облика криминала из области привредног, општег и еколошког криминала. "Прање новца" је процес којим криминалци покушавају прикрити истинско порекло и власништво над имовином која је стечена криминалним активностима.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Бошковић, М., нав. дело, стр. 179.

7.2 Организовани криминал и финансирање тероризма

У теоријском смислу однос организованог криминала и тероризма може се посматрати вишеструко. Као прво, питање одређивања појма, односно дефинисања садржине организованог криминала и тероризма један је од израженијих проблема безбедносних, правних, политичких и криминалистичких наука, с обзиром на чињеницу да је последњих година дошло до њихове снажне експанзије и прерастања у глобалну безбедносну претњу. С аспекта научног тумачења појмова организованог криминала и тероризма, уочава се да код појмовног одређења организованог криминала има, у погледу квантитета, знатно мање дефиниција које и у оперативном смислу нису дијаметрално различите. Чини се да је знатно лакше доћи до општеприхваћене дефиниције организованог криминала која има и већу оперативну вредност.¹⁷⁹ За разлику од организованог криминала, данас је познато неколико стотина употребљивих дефиниција и знатно већи број покушаја дефинисања тероризма. Многе од тих дефиниција тероризма међусобно се дијаметрално разликују. Дакле, не ради се о недостатку или немогућности дефинисања појма тероризма, него проблем одређивања тероризма лежи у његовој огромној политичкој употребној вредности као појма, али и у политичким интересима, који су понекад јавно, а чешће тајно опречни. Поред тога, спрега организованог криминала и тероризма је најчешће функционална, када се организовани криминалитет ставља у функцију тероризма. Истовремено, веза може да буде и инструментална, када се терористичке групе баве организованим криминалом, и обрнуто – када организовани криминал предузима терористичке активности. Без обзира на то што се у одређеним ситуацијама исти субјекти баве и организованим криминалом и тероризмом, "линија" између ова два вида криминалних делатности, као и виности, умишљаја и кривичне одговорности извршилаца кривичних дјела, јасна је и недвосмислена.¹⁸⁰ Такође, у савременој мисли о организованом криминалу и тероризму, за разлику од безбедносно оријентисаних аутора који организовани криминал виде као претњу либералној демократији, економској стабилности, Луиз Шели (Louise Shelley) сматра да се гледање на проблем организованог криминала и тероризма треба фокусирати на промене у друштвеним односима, које су неопходне за развијање јаким институција. Она сматра да организовани криминал и тероризам представљају нову, недржавну форму ауторитаризма, и да организовани криминал и тероризам, као и традиционални ауторитаризам, утичу на све друштвене аспекте,

---

¹⁷⁹ Амиџић, Г. и Лазић, А., (2011), Однос између организованог криминала и тероризма, стр. 526-535, У: Зборник радова: Супротстављање тероризму - мрђународни стандарди и правна регулатива, Бања Лука

¹⁸⁰ Мијалковић, С. (2009), *Национална безбедност*, Београд: Криминалистичко- полицијска академија, стр 241-255.

укључујући економске односе, политичке структуре, правне институције, односе грађана и државе, људска права. Питер Андреас (Peter Andreas) у посматрању организованог криминала и тероризма спаја безбедносни и социолошки приступ проблему, фокусирајући се на то како конфликт ствара околности које погодују расту и успеху криминалних и терористичких група. Аутор Никос Пасас (Nikos Passas) полази од безбедносног и социолошког аспекта у схватању организованог криминала. Он сматра да су организовани криминал и тероризам продукти криминогене и безбедносне асиметрије: конфликта, раскорака и неједнакости у сфери политике, културе, економије и права. Такође сматра да глобализација само мултипликује и интензивира ту асиметрију.

Концепцијски, тероризам и организовани криминал се обично посматрају са различитих аспеката истраживања (безбедносних, криминолошких, правних, политичких, криминалистичких, социолошких и др.). Доминантно је схватање ових феномена као оружаних или неоружаних, односно спољашњих или унутрашњих облика угрожавања безбедности (Мијалковић¹⁸¹, Стајић¹⁸², Вејновић¹⁸³), али и као имовинског, насилничког, политичког, организованог и других облика криминала (Шикман¹⁸⁴). Наука о безбедности организовани криминал и тероризам категорише као облике угрожавања безбедности појединих држава, региона, па и међународне заједнице, без обзира на то да ли се ради о унутрашњим или спољним облицима угрожавања безбедности, односно оружаним или неоружаним облицима угрожавања безбедности државе. У зависности од тих параметара (спољни, унутрашњи, оружани, неоружани), тероризам и организовани криминал се класификују у неку од категорија облика угрожавања безбедности.

С аспекта криминалистике, тероризам се различито третира, у зависности од тога да ли се као доминантан критеријум класификације узима мотив извршења, средство извршења, начин извршења, објекат напада или неки други критеријум. Тако се тероризам најчешће класификовао као облик политичког криминалитета, који посебно карактерише: мотивисаност политичким или идеолошким побудама, мета напада је држава и државно уређење, односно спољна и унутрашња безбедност државе, висок степен друштвене опасности са нарочито израженом нехуманошћу, безобзирношћу и дрскошћу, висок степен

---

¹⁸¹ Мијалковић, С. (2009), Национална безбедност, Београд: Криминалистичко- полицијска академија, стр 221-257.

¹⁸² Стајић, Љ. (1999), Основи безбедности, Београд: Полицијска академија, стр. 50.

¹⁸³ Вејновић, Д. (2002), Дефендологија, Бања Лука: Виша школа унутрашњих послова, стр. 128.

¹⁸⁴ Шикман, М. (2010), Организовани криминалитет, Бања Лука: Дефендологија центар за безбедносна, социолошка и криминолошка истраживања, стр. 82.

организованости, како у погледу организованог вршења терористичких аката, тако и у погледу функционисања терористичких организација, различитост облика испољавања, која карактерише појаву нових облика извршења, злоупотреба савремених информатичких технологија, итд.¹⁸⁵ Поред наведених схватања, постоје и она тумачења која тероризам посматрају као облик организованог, имовинског, насилничког или пак неког другог облика криминалитета^{186, 187}.

Веома битна додирна тачка организованог криминала и тероризма огледа се у финансирању терористичких активности. Наиме, извођење терористичких аката условљено је постојањем и коришћењем одређених извора финансирања. Као најчешћи извор финансирања терористичких активности терористичких организација јављају се: (1) криминална активност, (2) наклоњене државе, (3) наклоњени појединци и организације, (4) помоћ других терористичких организација, односно комбинација наведених извора финансирања.¹⁸⁸ Да би се обезбедили адекватни извори финансирања терористичких акција, терористичке организације прибегавају различитим формама испољавања организованог криминала, а нарочито оним облицима организованог криминала који доноси највише профита. Неки од најстабилнијих извора финансирања терористичких организација, које примењује већина терористичких организација, јесу илегална трговина опојним дрогама и нелегална трговина оружјем и муницијом, чиме се обезбеђују огромна финансијска средства. Знатно финансирање терористичких организација остварује се и трговином људским бићима, као и организованом проституцијом. Терористичке организације показују заинтересованост за набавку оружја за масовно уништење, па је у том смислу присутна илегална трговина нуклеарним материјалима, радиоактивним отпадом, хемијским и биолошким агенсима и другим опасним материјалима. Такође, евидентни су разни облици финансијских превара, као што је прање новца, сива економија и друге финансијске малверзације путем којих терористичке организације обезбеђују одређене изворе финансирања.

Поред наведених облика организованог криминала, терористичке организације предузимају оружана разбојништва у банкама, киднаповања због плаћања откупа, уцене, изнуде, рекетирања, итд. Терористичке организације користе различите методе за пребацивање новца

¹⁸⁵ Бошковић, М., Јовичић, Д. (2002), *Криминалистичка методика*, Бања Лука: Виша школа унутрашњих послова, стр. 42.

¹⁸⁶ Бошковић, М. (2004), *Организовани криминалитет и корупција*, Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова, стр. 52.

¹⁸⁷ Кривокапић, В. (2005), *Криминално организовање, тероризам и мере супротстављања*, Зборник радова "Организовани криминалитет – стање и мере заштите", Београд: Полицијска академија, стр. 24.

¹⁸⁸ Шикман, М. (2009) *Тероризам*, Бања Лука: Факултет за безбедност и заштиту, стр. 50.

који се користи за финансирање терористичких организација. Два су примарна метода које терористичке организације користе за пребацивање новца: физички трансфер новца и коришћење финансијских институција. Физички трансфер новца подразумева пребацивање новца физичким кретањем (ношењем) новца од стране људи. Физички трансфер новца терористичке организације врше курирском везом, коришћењем различитих врста превозних средстава (аутомобил, авион, брод, воз, итд.). Овом методом пребацивања новца терористичке организације остварују потпуну контролу трансфера новца, не остављају никакве папирне трагове, док с друге стране овај начин захтева већи број људи који је укључен у операцију физичког трансфера новца, одређену опрему, итд. Поред наведеног метода, терористичке организације за пренос новца користе услуге комерцијаних финансијских институција као што су банке, брокерске фирме, кредитне уније, казина, осигуравајућа предузећа, добротворне организације, невладине организације, итд. На овај начин терористичке организације могу да пребацују велике суме новца у релативно кратком временском размаку, на изузетно удаљеним локацијама, што представља битан фактор за одабир финансијских институција за трансфер новца. Приметно је да терористичке организације користе нове методе у трансферу новца за финансирање терористичких активности.

Кумулативни ефекти деструктивног деловања организованог криминала и тероризма, подржаних од стране других облика угрожавања (укључујући и други облике криминалитета), свакако да вишеструко превазилазе појединачне деструктивне ефекте сваке од наведених појава угрожавања безбедности. Наведеном у прилог иде и чињеница да организовани криминал и тероризам постају неформални центри финансијске и политичке моћи, који злоупотребљавајући званично деловање легалних политичких организација, уз систематску корупцију, теже да прерасту у међународне центре моћи.¹⁸⁹

Актуелни развој ситуације у погледу организованог криминала на простору земаља насталих распадом бивше Југославије, чини се никада није био сложенији. Тешко је издвојити у једној реченици који су све то примарни елементи који детерминишу комплексност актуелне ситуације. С једне стране, имамо снаге организованог криминала које већ дуги низ година доживљавају невероватну експанзију, како у планирању, припремању и вршењу кривичних дела, уклањању или подметању трагова, тако и у располагању неограниченим финансијским средствима. С друге стране, имамо позитивне

¹⁸⁹ Мијалковић, С.; Ђиновић, Р. (2008), *Симбиоза организованог криминала, тероризма и политике на Косову и Метохији као изазов и претња националној и регионалној безбедности*, Космет – Гордијев чвор, Београд: Институт за упоредно право, стр. 167-192.

снаге друштва које треба да се супротстављају снагама организованог криминала кроз своје различите институције.

Као и све државе које се налазе у процесу транзиције и привредне трансформације и Републике Србије је изложена бројним безбедносним ризицима, међу којима је посебно значајан организовани криминал. Испољава се у свим областима, а нарочито у финансијској сфери, али и у области трговине људима, кријумчарења наркотика, психотропних супстанци, оружја и моторних возила. Последњих година све се више испољава и у области високотехнолошког криминала. Посебан безбедносни изазов представља и корупција, са којом се сусрећу и много развијеније земље Европе и света, посебно у делу у којем се ослања на организовани криминал и тако угрожава темељне вредности друштва и успорава интеграцијске процесе транзиције.

Узроци организованог криминала у Републици Србији могу се тражити у ратном и послератном периоду, као и у појавама и процесима који су пратили наведени период. Заправо, све нелегалне радње које су се одвијале у току рата наставиле су се одвијати и након завршетка рата. На овакву ситуацију су утицали многи фактори, а неки од њих су: завршени ратни сукоб на овим просторима, економска криза, криминално спроведена приватизација, социјална угроженост становништва, чести избори, претећа међународна изолација и неуспех реформи. Трансформација економског система у Републици Србији је спроведена кроз процес промене власништва од друштвене ка приватној својини. Такав вид трансформације погодује стварању слободног тржишта и функционисању закона понуде и потражње. Све то се дешавало у држави која је у економској кризи и која није била у фактичкој могућности да усмерава одређене економске законитости и да у потпуности контролише тржиште. То је оставило слободан простор за деловање организованог криминала, који својим начином деловања настоји да преузме контролу слободног тржишта и да усмерава његов ток.

Финансирање тероризма се састоји од неколико фаза које карактеришу различити учесници и различити механизми, а сваки од њих може бити рањив на различите инструменте откривања и спречавања. Почетна фаза је фаза прикупљања или акумулације средстава из више различитих извора и на више различитих начина. Средства могу потицати из законитог пословања компанија које су повезане па чак и вођене од стране терористичких организација или појединаца.

С друге стране, средства могу потицати од кривичних дела као што су трговина дрогом, отмице, изнуде, преваре итд. Донације од стране појединаца који подржавају циљеве терористичких организација, као и добротворни фондови који намерно или ненамерно прикупљају средства и каналишу их према терористичким организацијама такође представљају значајан извор ових средстава. Посебан облик финансијске подршке терористичким организацијама, који експерти често стављају на прво место по важности јесте подршка од стране држава и организација са довољно развијеном инфраструктуром да прикупе средства и ставе их на располагање терористичким организацијама¹⁹⁰

Једном прикупљена, ова средства се смештају и чувају опет на велики број различитих начина укључујући рачуне код банака отвореним од стране тзв. «изолатора» или посредника, појединаца или компанија (straw men, middle men, front companies). Следећа фаза финансирања тероризма је пренос ових средстава ћелијама терористичких организација или појединцима ради њиховог оперативног коришћења. Обавештајни рад је показао да су међународни електронски трансфери између банака или ремитената новца као што је Western union често коришћени механизми за пренос ових средстава. Коришћење добротворних организација је погодно не само за пренос новца већ и оружја, залиха па чак и људства, терористичким групама које оперишу у ратним зонама и државама захваћеним побунама и безакоњем.

Алтернативни системи или мреже за пренос новца као што су индијска «хавала», пакистански „хунди“ или кинески „чит“ или „чоп“, који функционишу у оквиру строго дефинисаних расних, племенских или националних група су, такође јако често коришћени начин трансфера ових средстава. Ефикасност ових система који ретко укључују физички пренос готовог новца и који не остављају никакав писани траг о извршеном преносу изузетно је примамљива терористичким организацијама. На крају, новац се често преноси до својих крајњих корисника и преко курира и кријумчарењем готовине преко државних граница. Након пријема ових средстава у ћелијама она се могу поново чувати или искористити за тренутну акцију. Последња фаза, која је и коначни доказ криминалне природе ових средстава је њихова употреба. Разумевање употребе ових средстава може ићи од врло уског поимања употребе као простог чина куповине експлозива за појединачну самоубилачку акцију па до употребе средстава за читав низ активности као

---

¹⁹⁰ FATF, *Report on Money Laundering Typologies 2001-2002*, Internet, http://www1.oecd.org/fatf/pdf/TY2002_en.pdf, 07. 07.2015

што су: подршка редовним активностима хелија (куповина хране или изнајмљивање возила и станова), набавка оружја и експлозива, обезбеђивање скровишта и медицинске неге, финансирање кампова за обуку, објављивање пропагандног материјала, куповина компјутера и телекомуникационе опреме или плаћање политичке подршке и уточишта у за то погодним државама.

Поред корупције, кријумчарења и недозвољене трговине, треба истаћи чињеницу да су у привредно-финансијској области евидентне и неке друге делатности организованог криминала, међу којима су посебно значајне: у Србији "прање новца", фалсификовање новца, фалсификовање кредитних картица за безготовинско плаћање, злоупотреба овлашћења у привреди и злоупотреба службеног положаја.

Организовани криминал својом делатношћу остварује огромну противправну добит, па се појављује потреба да се криминалом зарађени новац легализује, односно да се укључи у легалне финансијске токове, чиме се онемогућава утврђивање порекла илегално стеченог новца. Разним банкарским, привредним и другим трансакцијама прикрива се порекло илегално стеченог новца и он се појављује као легално средство промета на тржишту новца. "Прање новца" је значајна делатност организованог криминала, без обзира на то на који начин је стечен илегалан новац и са њиме је тесно повезана корупција, будући да се организовани криминал служи корумпирањем да би успео да "опере" криминалом зарађен новац.

Наиме, Србија је свесна да проблеми организованог криминала и тероризма већ дуже времена озбиљно угрожавају грађане, државу и шири регион. Она је, такође, свесна и очекивања међународне заједнице која се тичу успешног решавања ових проблема. У вези с тим, она има двоструки циљ: унапређење националне безбедности и јачање позиције кандидата за пријем у разне облике међународних интеграција, нарочито у Европску унију. На том путу, Србија је потписала и ратификовала бројне међународне документе, усвојила бројне законске прописе и стратегијско-доктринарне документе из области правосуђа, унутрашњих послова, безбедносно-обавештајног система, супротстављања тероризму, организованом и високотехнолошком криминалу, као и из области ванредних ситуација, националне безбедности и одбране, извршила реформу извесних сектора националног система безбедности итд.

Удружење је успостављање сарадње између организованих криминалних група и организација с једне и терористичких група и организација с друге стране, које траје до остваривања циљева због којих је удружење и настало. Некада само представља тзв. "пакт о подели територије и о ненападању.

Одређене сличности између тероризма и организованог криминала, као што су кориштење екстремног насиља, претње одмаздом, киднаповања, атентати и изнуђивање, тајно деловање и пркос држави и државном закону, указују на све већу повезаност између ова два облика.

Глобализација, брза комуникација и информациони приступ јесу спољашњи фактори који битно утичу на јачање односа између организованог криминала и тероризма. Прилагођавање одређеним променама средине је значајно за сваку криминалну и терористичку групу.

Тероризам и организовани криминал директно прете стабилности државе, где првенствено угрожавају економске, политичке и социјалне системе. Односи између криминалних и терористичких група су доживели значајну експанзију у последње време и често се приказују као нова и све чешћа појава која настаје услед брзог развоја у протеклој деценији. Често су интернационални тероризам и промет дрога спомињани као примери где терористичке и организоване криминалне групе снажно сарађују.

Постоје два начина путем којих се терористи удружују са организованим криминалом. Први, у одсуству других средстава подршке, они су умешани у разне облике организованог криминала, са циљем да се спонзоришу и финансирају своје главне активности. Друго, у одсуству неког од уобичајених средстава подршке, они настоје да спроведу своје терористичке активности, удружујући се са разним криминалним организацијама. Криминал је постао неопходан терористичким групама које немају другог извора финансирања, па стога оне прибегавају удруживању с њим.

Данас постоји све већи страх да различити видови сарадње могу настати између терористичких група и криминалних организација, поготово оних које делују на међународном нивоу. Неки ипак сматрају да је овај страх претеран. Други тврде да је ова претња веома стварна, заснована на примерима привремене али веома опасне везе између трговаца дрогом и наоружаних терористичких група. Веза између претњи држави и

људској безбедности је потврђена и сигурно није нешто што се може схватити олако. Где год да је опасност од тих претњи реална, постоје недвојбено бројне потенцијалне тачке пресецања између ових двеју светских група и велики број активности у које обе групе могу бити укључене. Постоје такође неке сличности у кориштењу одређених метода, нешто што асоцира на могућност да нови начини удруживања између ове две групе могу утицати на јачање постојеће сарадње.¹⁹¹

Опасност коју представља терористичка формација која је сама себи наденула име Исламска држава, састоји се у идеологији базираној на мржњи према свему људском и практиковању терористичких метода, али и у томе да је лидерима ове формације пошло за руком да створе нешто попут квазидржаве, са свим уобичајеним атрибутима, укључујући и економску и финансијску делатност.¹⁹²

"Исламска држава" (IS) је сунитска екстремистичка организација која је настала из остатака Al-Qaide у Ираку (AQI). Та терористичка организација жели силом створити сунитску божју државу која би обухватила Сирију и Ирак, али и Либаном, Израел и Јордан. То би значило свладавање, односно брисање делом од колонијалних сила произвољно повучених националних граница у тој регији. Исламска држава већ контролише делове Сирије и Ирака.

Илегална препродаја свих количина које су произвела предузећа тренутно под контролом милитаната, а ту се мисли и на нафту, гас, житарице, врши се по цени значајно нижој од тржишне, што омогућава Исламској држави да задржи по неколико десетина милијарди долара годишње. где би морао да буде поменут и порез. Затим, опорезивање физичких и правних лица на овим територијама доноси такође значајне приходе Исламској држави. На основу података врши се опорезивање на све телекомуникационе компаније, све банкарске услуге, социјална давања, плате запосленима, али и трговина украденим археолошким предметима. Важно је напоменути и путарине, царине које плаћа сваки теретни камион који прелази границу Ирака са Јорданом и Сиријом, као и порез који се плаћа у име заштите немуслиманских општина. Што може да се предпостави да ови намети доносе терористичкој организацији Исламској држави око 360 милиона долара годишње.

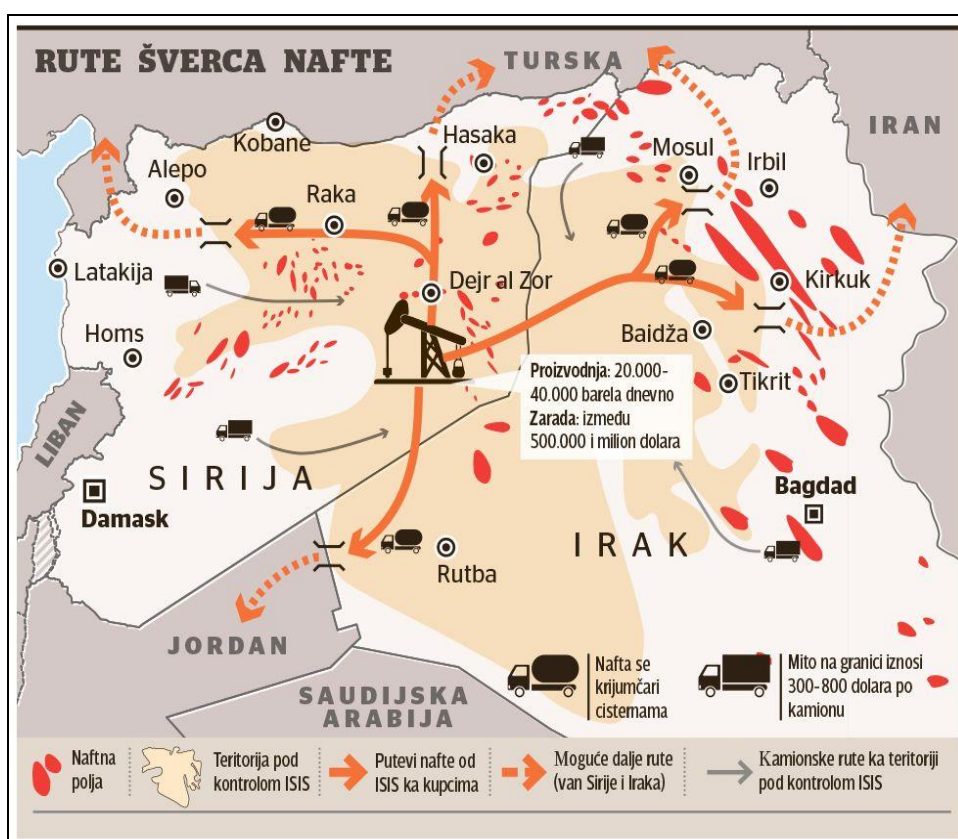
---

¹⁹¹ Shelley, L., нав.дело, стр. 303-312.

¹⁹² <http://rs.sputniknews.com/analize/20151115/1101093676/Finansiranje-Islamska-drzava.html#ixzz3ure0Ax17>, приступио сајту 13.09.2015

Изузетно велике суме новца Исламска држава добија криминалним активностима. Њене активности се огледају кроз трговну цигаретама, лековима, мобилним телефонима, као сиријским и ирачким антквитетима. Такође и продаја путних исправа¹⁹³ спада у њихов делокруг активности. Своју криминалну делатности су проширили и на трговину људима.

Екстремистичка Исламска држава постала је најбогатија терористичка организација на свету и од активности организованог криминала месечно зарађује на десетине милиона долара месечно само од илегалне продаје нафте.¹⁹⁴

Mana 1. Руте шверца нафте¹⁹⁵

7.2.1 Савез организованог криминала и тероризма

У последње време до изражаја долази веза између тероризма и организованог криминала, која добија значајну научну пажњу и често се приказује као нова и повећана претња безбедности,

¹⁹³ Потичу од страних бораца који своје пасоше, до доласку у Ирак и Сирују, продају и за хиљаду америчких долара по једној исправи.

¹⁹⁴Један од највећих извора прихода исламиста у 2014. години била је ирачка влада . Багдад је плаћао државне службенике на територији коју је заузела Исламска држава и према процена, око 4000 функционера је добијало чиновничку плату и потом плаћало одређени износ исламистима. Извор: <http://www.blic.rs/vesti/svet/evo-zasto-je-islamska-drzava-najbogatiya-teroristicka-organizacija/wt31h5f>

¹⁹⁵ <http://www.blic.rs/vesti/svet/evo-zasto-je-islamska-drzava-najbogatiya-teroristicka-organizacija/wt31h5f>, приступио сајту 23.08.2015

настала услед брзог развоја у протеклој деценији. Новонастале околности, као и свакодневни примери деловања организованих криминалних и терористичких група и појединаца, почели су да усађују страх да веза организованог криминалитета и тероризма може прерасти у озбиљну и реалну претњу безбедности сваке државе. Неки ипак сматрају да је овај страх претеран. Други тврде да је ова претња веома стварна, заснована на примерима привремене али веома опасне везе између наоружаних терористичких група и трговаца дрогом. Опасност од ових приетњи је реална, јер недвосмислено постоје бројне потенцијалне додирне тачке пресецања између ових двају група и велики број активности у које истовремено могу бити укључене организоване криминалне и терористичке групе. Постоје такође неке сличности у коришћењу одређених метода, што асоцира на могућност нових начина сарадње између ове две групе, при чему је искључена могућност да ове групе нестану.¹⁹⁶

Наведено јасно указује на то да тероризам и организовани криминал не можемо посматрати одвојено, као две независне појаве, већ напротив, нужно је сагледавање њихове интеракције. Посматрање тероризма и организованог криминала као облика криминалитета и облика угрожавања безбедности државе условљено је, услед промењених трендова, измењеним схватањима тероризма и организованог криминала, тенденција и кретања тероризма и организованог криминала у условима глобалних друштвених промена које карактеришу друштвене и политичке односе у савременом свету.¹⁹⁷

Поједини међународни ауторитети посебно указују на повезаност тероризма и организованог криминала. Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма¹⁹⁸ усвојена 9. децембра 1999. године у Њујорку уређује спречавање и откривање прања новца у вези с тероризмом. Овом Конвенцијом предвиђена је обавезна инкриминација финансирања тероризма, чиме се по први пут промовише нови приступ у супротстављању тероризму на глобалном плану рушењем економских полуга моћи терористичких организација. У члану 8. Конвенције предвиђено је обавезно одузимање средстава која су била употребљена или намењена извршењу кривичног дела финансирања тероризма, или која представљају имовинску корист стечену извршењем таквог дела. Такође, у септембру 2001, Савет безбедности Уједињених нација усвојио је резолуцију која је нагласила забринутост због "...блиских веза између међународног тероризма и транснационалног организованог

¹⁹⁶ Shelley, L. Picarelli, J., (2002), Police Practice and Research 3, *Methods Not Motives: Implications of the Convergence of International Organized Crime and Terrorism*, p. 305-318.

¹⁹⁷ Шикман, М. (2009) *Тероризам*, Бања Лука: Факултет за безбедност и заштиту, стр. 49.

¹⁹⁸ International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, adopted by the General Assembly of the United Nations on 9 December 1999. (<http://untreaty.un.org/English/Terrorism/Conv12.pdf>). 15.12.2014.

криминалитета, дрога, прања новца, илегалне трговине оружјем, илегалног кретања нуклеарних, биолошких и других потенцијално смртоносних материјала...¹⁹⁹ и којом се захтева спровођење мера од стране држава чланица које омогућују блокирање и замрзавање новчаних средстава и имовине терориста. Недуго после тога Група 8 (Г8) је предложила препоруке о транснационалном криминалитету, при чему је скренула пажњу на проблем терористичких организација које подржавају своје активности кроз везе са другим облицима криминалитета, а посебно везе између међународног тероризма и организованих криминалних активности, посебно прања новца, илегалне трговине дрогама, илегалних миграција, нелегалне трговине оружјем.²⁰⁰ На нивоу Европске уније указано је на везу тероризма и организованог криминала, кроз одређене инструменте, укључујући и три директиве: Директива број 91/308/ЕЕС о спречавању употребе финансијског система за прање новца из 1991. године; Директива број 2001/97/ЕС из 2001. године о допуни Директиве број 91/308/ЕЕС и Директива број 2005/60/ЕС о спречавању употребе финансијског система за прање новца и финансирање тероризма из 2005. године. Овим директивама се на нивоу Европске уније дефинише прање новца и финансирање тероризма, уређују права и обавезе финансијских и нефинансијских организација и професија на подручју превентиве и откривања прања новца и финансирања тероризма, уређује надзор над обавезницима и уређују права и обавезе јединица за финансијске истраге земаља чланица. Посебан значај за развој координираног међународног одговора на проблеме супротстављања прању новца и финансирању тероризма има Конвенција Савета Европе о прању, откривању, заплени и конфискацији имовинске користи стечене кривичним делима намењене за финансирање тероризма,²⁰¹ усвојена у Варшави 2005. године, и Оквирна одлука Савета Европске уније о конфискацији прихода, средстава и имовине повезаних са криминалом донета исте године, јер сумирају дугогодишња искуства међународне заједнице у имплементацији мера за супротстављање прању новца и финансирању тероризма.

Поред тога, примена различитих облика насиља карактерише и једну и другу појаву. Надаље, транснационални криминалци и терористи у вршењу својих активности (организованих криминалних или терористичких) све више употребљавају савремене информатичке

---

¹⁹⁹ United Nations Security Council resolution 1373 2001, par. 4 У:
<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7158.doc.htm> 15.12.2014.

²⁰⁰ G8 Ministers of Justice and Interior, *G8 Recommendations on Transnational Crime*, Mont Tremblant, 2002

²⁰¹ Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, CETS No.: 198.
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=198&CM=8&DF=11/13/2007&CL=ENG>
15.12.2014.

технологије. То доводи до високог нивоа специјализације унутар криминалних или терористичких организација, које карактерише посебно специјализација у техничким и информатичким областима. Могућности информатичких технологија усмерене су не само на вршење криминалне или терористичке делатности, већ и на модерније организовање криминалних и терористичких група, што се огледа у новом приступу, тј. мрежном организовању криминалних и терористичких организација. Тако за разлику од традиционалних криминалних организација мафијашког типа, строго хијерархијски устројених терористичких организација, нове савремене криминалне или терористичке организације удружују се у криминалне или терористичке мреже, које карактерише велика флексибилност и висока мобилност. На бази тога, повећана је терористичка и транснационална криминална активност која има глобалне размере, јер омогућава брзо деловање криминалних и терористичких организација широм света.²⁰² Такође, транснационали организовани криминалитет и савремени тероризам карактерише и велика финансијска моћ криминалних и терористичких организација стечена вршењем различитих кривичних дела која спадају у домен транснационалног организованог криминалитета. Исто тако, карактерише их умешно коришћење државних службеника који су склони корупцији, и повезаност са носиоцима истоветних и сличних делатности изван матичне земље. Управо наведене карактеристике су заједничке и за организовани криминал и за тероризам и оне представљају њихове битне одреднице.

Сматра се да удружење и савез представљају прве нивое релација које постоје између организованог криминала и тероризма. Савез је снажнији и трајнији облик удруживања, где се учешће у савезу јемчи извесним гаранцијама (тзв. јемство, кауција, материјално обезбеђење).

Тако, криминалне групе формирају савезе са терористичким организацијама, а исто тако и терористичке организације склапају савезе са криминалним организацијама. Природе савеза између група могу да варирају, у распону од једнократних, краткорочних, до дугорочних односа. Штавише, алијансе је могуће успоставити из низа разлога, зависно од услова стручног знања (нпр. "прање новца", фалсификовање, или прављење бомби) или оперативне подршке (нпр. приступ шверц рути).

---

²⁰² Selley, L. (2003), *Organized Crime, Terrorism and Cybercrime, Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*; Alan Bryden/Philipp Fluri (eds.) Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, p. 76.

Јасно је да су транснационалне групе организованог криминала у стању сталне еволуције. Модерне групе су структуриране на строге хијерархијске линије, односно мреже које су више мултиетничке, мултинадлежне и спремне да формирају стратешке савезе у потрази за заједничким профитним циљем. Ове мреже имају, у многим надлежностима, висок степен симбиозе са снагама за спровођење закона и владиним агенцијама, а коју остварују преко систематске и одрживе корупције. Оне остају и реактивне и проактивне. Такође, терористичке групе су постале невероватно веште у остваривању својих заједничких циљева.

Назив организације	Просечан број припадника на глобалном нивоу у раздобљу 1999-2006	Годишњи буџет организације у милионима долара
Ал Каида	1500-3000	око USD 20-50
Front Islamique du Salut (Алжир)	око 400	око USD 5
Хамас	око 2000	око USD 10
Хезболах	око 10.000	око USD 50
Арапске терористичке организације:		
Ирак	око 800	око USD 5
Иран	око 600	око USD 5
Либија	око 600	око USD 10
Египат (Исламски Цихад, Египат, вероватно присаједињена организација Ал Каиди)	око 600	око USD 8

Табела 16 . Преглед финансијских токова у оквиру арапских исламистичких терористичких организација²⁰³, обрада аутора

И поред разлика које постоје између криминалних и терористичких организација у погледу средстава која користе и крајњих циљева, постоје фактори који указују на све већи раст савеза између ове две организације.

Прво, транснационалне криминалне организације све се чешће служе терористичким методама. Примери, у овом контексту су италијанска мафија, руске организоване криминалне групе, колумбијски картели и други. Ове групе су користиле терористичке методе против државе и њених представника, а понекад и у односу на конкуренцију.

Друго, транснационалне криминалне организације су спремне да развију директне везе са групама које користе неселективно насиље у политичке сврхе.

²⁰³ Schneider, F., Caruso, R. (2011) "The (Hidden) financial flows of terrorist and transnational crime organizations: A literature review and some preliminary empirical results", Economics of Security Working Paper 52.

Треће, на формирање савеза између тероризма и транснационалног организованог криминала утиче измењени безбедносни концепт. У периоду после "хладног рата", међународни тероризам је изгубио значајан износ спонзорства. Док је био под покровитељством државе, тероризам је несметано спроводио своје активности. Међутим, пошто је финансијска подршка од стране државе слабила, терористичке организације се све више окрећу организованом криминалу и његовим активностима, као алтернативном извору средстава.²⁰⁴

Годишњи буџет Ал Каиде, просек за период 1999-2006	20 - 50 милиона САД долара
Извори финансирања на примеру Ал Каиде	
Послови са дрогом, углавном транспорт наркотика	30 - 35%
Донације влада, појединаца или религиозних групација	20 - 30%
Редовни приходи из исламских држава	15 - 20%
Доприноси сталних припадника и финансијера (укључујући и средства стечена класичним криминалним активностима као што су отмице, уцене итд)	10 - 15%
УКУПНО	75 – 100%

Табела 17. Структура извора финансирања терористичке организације Ал Каида, обрада аутора²⁰⁵

Заједничка илегална делатност са другим међународним криминалним групама такође, доноси новац. То је управо горе поменута незаконита трговина различитим предметима културног наслеђа, али и трговина људима. Међу киднапованима били су пословни људи, регионални политичари, свештеници, као и грађани страних држава. У последње време посебно радо тргују хришћанском децом, али и омладином других немуслиманских верских заједница. Према проценама, приближно 10 милиона долара месечно слива се у касу Исламске државе на тај начин.

²⁰⁴ McCusker, R.: *Organised Crime and Terrorism*, Stading Group Organised Crime, May, 2006, p. 4.

²⁰⁵ Schneider, F. (2011) "The financial flows of the transnational crime: Some preliminary empirical results", *Economics of Security Working Paper 53*.

7.2.2 Сарадња организованог криминала и тероризма

Модели проучавања повезаности организованог криминала и тероризма варирају од једноставне таксономије до успостављања сложених облика повезаности, које карактерише висок степен међузависности. Бовенкерк (Bovenkerk) и Чарк (Chakra) су сугерисали да се везе између организованог криминала и тероризма могу манифестовати у облику: *удружења* (алијанса, братство, картел, коалиција, партнерство, синдикат, спајање синдиката), *савеза* (припадност, везе, конзорцијум, пакт, однос), *сарадње* (помоћ, координација, заједничке акције, узајамна подршка), *симбиозе* (најчешће обострано корисно удружење два различита организама), *конвергенције* (приближавајући се једно другоме, крећу се ка истој тачки или месту) и *метаморфозе* (промене облика, промена карактера и самим тим: kross-over трансформације из једног у друго).²⁰⁶ Указујући на то да веза између организованог криминала и тероризма није посебно нова, многи аналитичари су посветили пажњу тачкама контакта између ових различитих форми илегалних активности. Неки аутори су чак спремни да то закључе због тога што је тероризам спонзорисан од стране државе смањен у последњим годинама, и због тога те групе морају да се окрену криминалу да би себе финансирале. Криминал је постао неопходан терористичким групама које немају другог извора финансирања.²⁰⁷ Шели (Louise Shelley) и Пикарели (John Picarelli) сличне приступе описују фразом "начини, а не мотиви", указујући на то да су начини извршења слични или исти, а да се мотиви разилазе, при чему у својим истраживањима показују да то није увек случај, јер узајамно дејство организованог криминала и тероризма је све дубље, линија раздвајања више није тако јасна.²⁰⁸ Значи, традиционална разлика између криминалаца и терориста ишчезава. Криминалци у појединим случајевима прибегавају политичком насиљу да би заплашили владине службенике, а терористи прибегавају методама организованог криминалитета како би стекли профит.²⁰⁹

---

²⁰⁶ Bovenkerk, F and Chakra, B.A., (2004), Forum on Crime and Society, Vol. 4, Numbers 1 and 2, *Terrorism and Organized Crime*, p. 3-17.

²⁰⁷ Види детаљније: Bantekas, I., *The International Law of Terrorist Financing* The American Journal of International Law, Vol. 97, No. 2, April, 2003, pp. 315-333.; Jamieson, A., *Transnational Organized Crime: A European Perspective, Studies in Conflict & Terrorism*, rr. 377-387.; *International Terrorism: Operational Issues*. Chicago: Office of International Criminal Justice, University of Illinois at Chicago, pp. 177 - 190; Mccarthy, D. *Narco- Terrorism: International Drug Trafficking and Terrorism: A Dangerous Mix*. Testimony of the Deputy Assistant Secretary for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, U.S. Department of State, before the U.S. Senate Judiciary Committee, 20 May 2003.

²⁰⁸ Shelley, L. Picarelli, J., (2002), Police Practice and Research 3, Methods Not Motives: Implications of the Convergence of International Organized Crime and Terrorism, p. 305-318.

²⁰⁹ Примери за то су бројни, попут атентата на судије које су судиле припадницима "Картела Меделин" и сицилијанске мафије. Супротно томе, "Блистави пут" у Перуу профитирао је штитећи узгајиваче и пошиљаоце дроге од владиних снага, а Војска Шана из Бурме је током година прерасла из револуционарне организације у нешто више од групе прерађивача дроге.

Сходно наведеном, јасно је да тероризам и организовани криминал првенствено добијају транснационални карактер, одликује их висок степен организованости и конспиративности, те планско, смишљено, организовано и дуготрајно поступање. На најједноставнијем нивоу је презасићеност примера криминалних организација које су користиле терористичке тактике за своје будуће циљеве (нпр., како би се дестабилизовало италијанско друштво, од стране сицилијанске мафије кориштено је стављање бомбе под аутомобил и киднаповање, док је руска мафија прибегавала сличним врстама активности). Друга форма повезаности постоји у смислу заједничких интереса који доводе до кооперације. Криминалне банде, са својим улазима у мрежу и локалним контактима, могу да понуде низ недопуштених услуга терористичким групама, од транзита осетљивих материјала до набавке оружја. У неким деловима света, терористичке организације су познате по стварању профита директно обављањем промета дроге (нпр. организације попут "револуционарне оружане снаге Колумбије", Тамилски тигрови Шри Ланке и Сандеро Луминоса (сјајни пут) у Перуу користиле су своју контролу територије како би заштитиле промет дроге и користиле то као извор прихода). Трећа форма повезаности је ка "пропалим државама". И за тероризам и организовани криминал се верује да цветају у истим окружењима, односно на просторима где влада неред и одсуство владавине права и државне контроле. Овакве заједнице су окарактерисане високим нивоом насиља, корупције и потенцијалних субверзија државних структура забрањеним активностима. Терористичке и криминалне групе могу да бораве на овим територијама и користе их као сигурне локације из којих спроводе своје активности (примери оваквих територија су БиХ и Албанија после 1996. и Косово после 1999).²¹⁰

Разматрање везе између организованог криминала и тероризма није посебно ново. Многи аналитичари су посветили пажњу тачкама контакта између ових различитих форми илегалних активности. На најједноставнијем нивоу је мноштво примера криминалних банди које су примењивале терористичке методе за остварење својих циљева. На пример, стављање бомбе под аутомобиле и киднаповање је кориштено од стране сицилијанске мафије како би се дестабилизовало италијанско друштво, док су њихове колеге из Русије прибегавале сличним врстама активности.

Друга форма сарадње постоји у смислу заједничких интереса који доводе до кооперације. Криминалне банде, са својим међународним и локалним контактима, могу да понуде низ

---

²¹⁰ Rees, W. (2006), Linking Organised Crime and Terrorism, Newsletter, Vol. 5 Issue 2, ECPR Standing Group On Organised Crime, p. 8.

иначе недоступних услуга терористичким групама, од транзита осетљивих материјала до набавке оружја. У неким деловима света, терористичке организације су познате по стварању профита директно обављањем или бар помагањем у обављању промета дроге.

Трећа форма сарадње је сарадња с "пропалим" државама. И за организовани криминал и за тероризам се верује да "цветају" у истим окружењима, где влада неред и одсуство владине контроле.

Овакве заједнице одликује висок ниво насиља, корупције и потенцијалних субверзија државних структура забрањеним активностима. Криминалне и терористичке групе могу да бораве на овим територијама и користе их као сигурне локације из којих спроводе своје активности. Примери оваквих територија су бројни и често су последице конфликта друштва: Босна и Херцеговина, Албанија после 1996. године и Косово и Метохија после 1999. године.

С обзиром на то да интернационалне политичке и економске промене утичу на трговину дрогом, организоване криминалне групе своје активности с лакоћом прилагођавају терористичким групама широм света. С друге стране, терористичке групе се прилагођавају преузимању превласти на границама у интернационалној трговини људима, прању новца и вредностима унутар националних граница. Криминалне организације поспешују своје активности усвајањем знања из компјутерске технологије, а терористичке групе контролом сваке своје акције смањују ризик од инфилтрације и њиховог разоткривања.

7.2.3 Симбиоза организованог криминала и тероризма

Симбиоза је заједничко деловање организованог криминала и тероризма засновано на заједничкој идеологији (најчешће патриотизам или национализам), ради остваривања обостране користи, која се пре свега огледа у финансирању и наоружавању терористичких група од стране организованог криминала, као и у слабљењу механизма формалне државне контроле терористичким актима, омогућавајући организованом криминалу да остане некажњен и развија нове облике незаконитих активности.²¹¹

---

²¹¹ Мијалковић, С.; Ђиновић, Р., нав. дело, стр. 167.

Организовани криминал и тероризам су свакако два најозбиљнија савремена невојна ризика и претње националној и међународној, пре свега регионалној безбедности. Иако је реч о суштински различитим видовима злочина, од којих је први првенствено имовинског, а други идеолошко-политичког карактера, Честа је веза организованог криминала са тероризмом, односно са организаторима и учесницима у оружаним побунама. Иако многи теоретичари заступају тезу да је тероризам један од видова организованог криминала, са сигурношћу можемо констатовати да њихова релација може да буде искључиво на нивоу повезаности, не и поклапања. Наиме, организовани криминал представља вид имовинског - класичног криминала, лукративног и неидеолошког карактера, док су мотиви и циљеви терориста идеолошко-политичког карактера. Веза између организованог криминала и тероризма постоји у случајевима када:

- организовани криминал својим илегално стеченим профитом финансира терористичке организације или групе;
- организовани криминал кријумчари наоружање и опрему за потребе терористичких покрета и/или кријумчари стране плаћенике и терористе до земље у којој делује терористичка организација;
- терористичке организације, самостално или у сарадњи са криминалним групама, предузимају извесне организоване криминалне активности с циљем стицања материјалних и војних средстава за извођење терористичких дејстава;
- организовани криминал с израженим политичким аспирацијама, предузима одређене терористичке активности како би непосредно дошао или довео своју "политичку струју" на власт.

Спрега организованог криминала и тероризма је најчешће функционална када се организовани криминал ставља у функцију тероризма. Такође, веза може да буде и инструментална, када се терористичке групе баве организованим криминалом, и обрнуто, када организоване криминалне групе предузимају терористичке активности. Без обзира на то што се у одређеним ситуацијама исти субјекти баве и тероризмом и организованим криминалом, „линија“ између ова два вида криминалних делатности, као и виности, умишљаја и кривичне одговорности извршилаца кривичних дела, јасна је и недвосмислена.

Моћ терористичко-криминалног братства на Косову и Метохији у знатној се мери ослања на развијену корупцију. Међутим, не треба да нас чуди, с обзиром на то да је корупција, према многим теоретичарима, дубоко укорењена у највећи број органа и политичких структура држава на Балкану, по целој њиховој хијерархији. Стога се и у званичним оценама међународних организација балканске државе већ годинама налазе при врху листа којима се рангира развијеност корупције. За политичку корупцију се каже да се од пасивне експлоатације развила до активне принуде, те да је попримила толике размере да је способна да негује организовани криминал, а самим тим и политичку и друштвену нестабилност.²¹² Криминалне и терористичке организације имају способност да се трансформишу у такав тип организације, који приказује карактеристике обе групе истовремено. Крајњи циљеви и мотивације се том приликом мењају. У овим случајевима, групе не задржавају дефинисане тачке које су их до тада чиниле криминалним или политичким групама.

Организовани криминал и тероризам на Косову и Метохији су суплементарне категорије: организовани криминал је створио материјално-финансијске услове за терористичко организовање и деловање, а из тероризма су касније регрутовани нови мафијашки босови и припадници криминалних група. Уз то, анархија која је настала експанзијом тероризма омогућила је даљи развој организованог криминала. Из организованог криминала и тероризма израсла је тзв. политичка елита.

7.2.4 Корелација између организованог криминала и тероризма

Наведена, кратка анализа односа организованог криминала и тероризма указује на повезаност те две друштвено негативне појаве. Међутим, битно је навести кључну разлику између организованог криминала и тероризма, која се огледа у крајњим циљевима. Наиме, опште је познато да се терористичким актом желе остварити одређени политички циљеви. Лепеза политичких циљева који се желе остварити тероризмом је широка, и захтева сагледавање свих аспеката који терористичком акту дају елемент политичности. Најчешће се ради о неусклађености политичких циљева и средстава за њихово остваривање, што значи да се политички циљеви настоје остварити на недозвољен и друштвеним нормама неприхватљив начин. За разлику од тероризма, основни циљ организованог криминала има економску димензију, односно остваривање и увећавање профита, богаћење и јачање економске моћи

---

²¹² Македонска јавна тајна: како корупција уназађује земљу, Међународна Кризна Група, www.icc.org, приступио сајту 23.08.2015

организованих криминалних група. Програмска платформа организованог криминала уопште, а самим тим и транснационалног организованог криминала, јесте претежно усмерена на остваривање профита, економског монопола и економске моћи, уз минималне ризике, као и накнадну легализацију стеченог профита. Ово су приоритетни циљеви организованог криминалитета, те је организована криминална делатност усмерена у том правцу, док се остали циљеви (нпр. политичка моћ) јављају као споредни циљеви и пропратни ефекти организованог криминала.²¹³ Остваривање профита представља полазни циљ криминалне организације, који касније прераста у увећавање тог профита.

Привидно различити, а у суштини готово подударни циљеви организованих криминалаца и терориста доводе до тога да су њихове стратегије и тактике против примарне жртве (државе) офанзивне, изнурујуће и подмукле, односно скоро потпуно идентичне. Имајући у виду да је циљ терориста политички, а циљ организованих криминалаца материјална корист или моћ, искрсава питање: шта пресудно утиче на често зближавање њихових различитих циљева, а тиме доводи и до договорног деловања? Одговор који следи указује на најзначајније аспекте корелације између терориста и организованих криминалаца.²¹⁴

Организовани криминалци не обелодањују свој циљ, а поготово не показују јавно своје политичке амбиције. Међутим, целокупна њихова делатност је вишеструко испреплетана са политиком примарне жртве. Посреди је то да се организовани криминалци задовољавају тајним корумпирањем службених лица, посебно политичара, и њиховим специфичним ангажовањем одржавају и шире своје "послове". Корумпирана лица из система политичке власти својом аморалним и противзаконитим активностима наносе огромну штету матичној држави, која се открива углавном са великим закашњењем. Дуготрајно функционисање неког мешовитог организованог криминалног колективитета (чине га приватна и службена лица) резултира остваривањем огромне финансијске добити или моћи, која почиње да "нагриза" неполитичност или неидеологичност вођа организованих криминалаца, односно трансформише је у екстремну политичност. То се догађа у случајевима када криминалне елите у примарној жртви досегну ниво боље организованости и функционалности од постојећих власти. Њихову "паралелну власт" чине корумпирани владини службеници и она управља легалном и илигалном привредом и политиком. Наравно, њихова илегална привреда је профитабилнија, јер није подложна опорезивању, а губитници су држава и њени грађани.

²¹³ Шикман, М. (2009), *Тероризам*, Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту, стр. 51.

²¹⁴ Мијалковски, М. (2010), *Тероризам и организовани криминал*, Београд: Факултет безбедности; стр. 224.

Једини добитници су приватни организовани криминалци и корумпирани чланови система политичке власти.

Организовани криминални и терористички колективитети представља тајно злочиначко удружење више лица која су вољно пристала да плански и систематски чине кривична дела против виталних вриједности одређене државе ради остваривања свог циља. Тај циљ за терористе представља незаконито (насилно) свргавање постојећег система политичке власти или разбијање територијалног интегритета државе. Терористи саопштавају свој политички циљ и углавном образлажу своје противзаконито деловање тиме да је "изнуђено". То, поред осталог, чине да добију подршку појединих циљних група за свој политички циљ и покажу одлучност у погледу његовог остваривања. Дакле, терористе карактерише употреба физичког насиља у политичке сврхе и они то јавно саопштавају. Уколико процене да на њихово насилно деловање може позитивно утицати неки облик организованог криминала, упуштају се у успостављање "пословних" односа са његовим носиоцима или га спроводе сами.

Евидентно је да организовани криминал чијим актерима полазни и основни мотив представља материјална корист, а након њеног стицања неминовно поприма обележја и политичке моћи, која у одређеним околностима може да се трансформише у тероризам или терор. У најсажетијем смислу посматрано, организовани криминал као облик угрожавања безбедности државе може представљати и узрок тероризма, без обзира на то што организованим криминалцима нису својствена идеолошка обележја и политички циљ.

Осим размотреног аутентичног могућег модела трансформације организованог криминала у тероризам, регистровани су многи случајеви сарадње организованих криминалаца и терориста без преплитања њихових циљева и стратегија. Такође, треба имати у виду да тероризам, као специфично насиље у политичке сврхе, истовремено представља специфичну криминалну делатност, те да су корелативне везе између организованих криминалаца и терориста "бесконачне".²¹⁵

7.3 Инструменти за сузбијање прање новца и финансирања тероризма

---

²¹⁵ Мијалковски, М. (2010), *Тероризам и организовани криминал*, Београд: Факултет безбедности, стр. 225-226.

Систем супротстављања прању новца представља један од најновијих подсистема у оквиру интегралног система безбедности (јавне и националне). Он обухвата низ радњи и мера у склопу организације физичке и техничке заштите ради спречавања разних криминалних и других облика угрожавања националне безбедности у сфери прања новца и борби против тероризма на националном и међународном плану. Циљ је откривање њихових учинилаца као и ефикасна заштита државе од механизма прања новца и тероризма, што је од важности за безбедност државе, националне привреде и грађана. У овом смислу главни задатак Управе за спречавање прања новца су: пријем података од обвезника, анализа, чување, и дистрибуција података и предузимање законских мера и радњи на спречавању прања новца.

Сузбијање прања новца и нелегалних активности из који се финансира тероризам је у функцији борбе против тероризма. У свему томе су примарно значајне активности националних влада, уз непосредну подршку регионалних и милтинационалних организација, што је трајна спољнополитичка и безбедносна оријентација сваке државе па и наше. Због тога је веома значајно одредити импликације механизма инструмента сузбијања прања новца на секторе: банака, финансијских институција и привреде.

За ефикасну борбу против прања новца банке су у обавези да формирају унутрашњу контролу, извештавају о трансакцијама у складу са законом и подносе доказе о финансирању трансакција. Неопходно је да се идентификују клијенти, развијањем пословног стила Know Your Custotrier, уведе одговарајуће процедуре за чување тих података и формира база података о клијентима.

Улога националне државе је од незаменљивог значаја. Снажан национални, финансијски, банкарски регуларни систем и државне институције су залог ефикасне борбе у супростављању прању новца и финансирања тероризма. Савремена борба против прања и финансирања тероризма одвија се на више фронтова: националном, регионалном и међународном плану. Крирање националне стратегије борбе за супростављање прању новца и финансирања тероризма подразумева изградњу и очување људских права и слобода и институција демократског друштва. У оквиру борбе у супростављању на основу законодавног оквира потребно је успоставити међуинституционални систем за превенцију и контролу прања и финансирања тероризма.

Полазећи од наведених чињеница, основни циљеви Националне стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма су:

- превентивним и репресивним мерама утицати на смањење криминалитета у вези са прањем новца и финансирањем тероризма;
- имплементирати међународне стандарде чије спровођење омогућава чланство или повољнији статус државе у међународним организацијама;
- развити систем сарадње и одговорности свих учесника у борби против прања новца и финансирања тероризма;
- унапредити сарадњу јавног и приватног сектора на плану борбе против прања новца и финансирања тероризма;
- обезбедити транспарентност финансијског система.²¹⁶

Борба против прања новца директно је повезана са другим облицима борбе против криминала, тако да се овом стратегијом дају и препоруке у вези са: одузимањем противправно стечене имовинске користи; привременим мерама код одузимања противправне имовинске користи; обрнутим теретом доказивања у вези са одузимањем противправне имовинске користи и управљањем привремено одузетом противправном имовинском користи.

Неопходност израде овакве стратегије у нашој земљи, заснива се на два основна разлога. Први разлог су дешавања током деведесетих година прошлог века у Аутономној покрајини Косово и Метохија, када је новац добијен активностима организованих криминалних група, пре свега од кријумчарења наркотика, у значајној мери коришћен за финансирање терористичких активности, незакониту набавку наоружања и друге потребе. Други разлог је ситуација након доласка међународних снага безбедности, у јуну 1999. године на Косово и Метохију, када су настављене активности појединих терористичких група које делују према српском становништву, припадницима међународних снага, као и према припадницима српске војске и полиције на подручју Прешева и Бујановца, и то преко административне линије са територије Аутономне покрајине Косово и Метохија. Финансирање наведених терористичких активности је, у највећој мери, настављено

---

²¹⁶ Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма (доступно на - www.vlada.gov.rs/strategije), 23.04.2015.

Сива економија и прање новца као финансијска основа тероризма

средствима прибављених вршењем кривичних дела, пре свега кријумчарењем наркотика и пребацивањем илегалних миграната.

ЗАКЉУЧАК

Глобализација је процес који је чини се неминован и који на неки начин представља потврду напретка цивилизације а који се огледа у различитим научно технолошким достигнућима. Као најдоминантније обележје глобализације свакако да можемо издвојити све ужу повезаност и међузависност држава која се манифестује кроз све шири круг привредних делотности које постају транснационалне, и са којима се више не може управљати унутар једне земље. Такође, на таласима глобализације суочавамо се и са интеграцијом тржишта, држава и технологија, у до сада невиђеном степену, која омогућава појединцима, корпорацијама, новцу и капиталу несметан и убрзан проток широм света.

Проблеми у сагледавању корелација организованог криминала и тероризма и ефеката по безбедност државе и друштва рађају се још приликом дефинисања ових појмова. Питање дефинисања садржине организованог криминала и тероризма један је од израженијих проблема безбедносних, правних, политичких и криминалистичких наука, с обзиром на чињеницу да је последњих година дошло до њихове снажне експанзије и прерастања у глобалну безбедносну претњу. Наиме са аспекта научног тумачења појмова организованог криминала и тероризма, уочава се да код појмовног одређења организованог криминала има, у погледу квантитета, знатно мање дефиниција које и у операционалном смислу нису дијаметрално различите. Чини се да је знатно лакше доћи до општеприхваћене дефиниције организованог криминала која има и већу операционалну вредност.

За разлику од организованог криминала, данас је познато неколико стотина употребљивих дефиниција и знатно већи број покушаја дефинисања тероризма. Мноштво тих дефиниција тероризма међусобно се дијаметрално разликују. Међутим, не ради се о недостатку или немогућности дефинисања појма тероризма, него проблем одређивања тероризма лежи у његовој огромној политичкој употребној вредности као појма, али и у политичким интересима, који су супротни понекад јавно, а чешће тајно.

Организовани криминал данас је једна од најозбиљнијих савремених невојних претњи националној и међународној безбедности. Када је реч о угрожавању националне безбедности, евидентни су деструктивни ефекти по све сфере друштвеног и државног

живота. За разлику од некадашњег организованог криминала чији је примарни мотив био стицање профита, данашњи криминалци имају и друге аспирације. Финансијска моћ и позиције у политичком, привредном и локалном сектору користе се за ванинституционалне, ванправне, неетичке и друге утицаје на државу, односно за узимање положаја у друштву који се не могу стећи учествовањем у регуларним демократским процесима. Нова „негативна енергија“ организованог криминала угрожава безбедност многих земаља, па и међународне заједнице.

Организовани криминал је посебно деструктиван по економско-финансијску безбедност државе и друштва. Привредни и буџетски систем трпи огромну штету због сиве економије, прања новца и утаје пореза, што угрожава националну безбедност стварањем социјалне напетости, незадовољства, политичке нестабилности, буџетског дефицита.

Као што је суштински тешко дефинисати шта то све обухвата организовани криминал и тероризам, прање новца као глобални проблем, представља веома изражен безбедносни изазов, односно испољава се као глобални безбедносни проблем. Томе су допринели бројни крупни геополитички догађаји и глобалне друштвене промене које су се десиле крајем XX и почетком XXI века као резултат тих догађаја. Због комплексности, посебно тешке предвидљивости и тиме компликованости одбране, тероризам се може и мора посматрати са више аспеката. Дакле, тероризам представља вишеслојну претњу безбедности – за неке државе је само могући изазов или ризик, за друге перспективна претња, док за треће актуелна, чак највећа претња њиховој безбедности. У складу са наведеним, савремени тероризам има обележја специфичне агресије, од чијег сузбијања и потпуног отклањања земље жртве се бране применом специфичних противтерористичких мера и активности.

У супротстављању тероризму безбедносне мере су веома битне али оне се морају допуњавати и кроз превенцију и решавање конфликта, међурелигијски дијалог, поштовање различитости и сл. Борба против тероризма, у наредном периоду, захтеваће један свеобухватан одговор, како националних држава, потом држава на западном Балкану тако и осталих земаља, с обзиром на то да савремени тероризам представља озбиљну претњу свим државама и народима, односно међународном поретку уопште. Важно је указати да борба против тероризма не сме постати сукоб народа, вера или цивилизација, већ напротив, због његове бруталности и чињенице да тероризам нема

разума, милости ни граница, та борба мора бити истовремено и борба за мирни суживот земаља различитих цивилизација.

Сведоци смо да у последње време све више до изражаја долази веза између тероризма и организованог криминала, која добија значајну научну пажњу и често се приказује као нова и повећана претња безбедности, настала услед брзог развоја у протеклој деценији. Променљиве околности, као и свакодневни примери деловања организованих криминалних и терористичких група и појединаца, почели су да уносе страх да веза организованог криминала и тероризма може прерасти у озбиљну и реалну претњу безбедности сваке државе.

Овде је важно јасно указати на то да тероризам и организовани криминал не можемо посматрати одвојено, као две независне појаве, већ напротив, нужно је сагледавање њихове интеракције. Посматрање тероризма и организованог криминала као облика криминала и облика угрожавања безбедности државе условљено је, услед промењених трендова, измењеним схватањима тероризма и организованог криминала, тенденција и кретања тероризма и организованог криминала у условима глобалних друштвених промена које карактеришу друштвене и политичке односе у савременом свету.

Прање новца представља један од облика криминалне делатности с којом се данас суочавају, с мањим или већим успехом, како међународна заједница тако и готово све државе света. Разарајући ефекти ове појаве познати су у свим економијама и ма колико деловало да је то не погађа директно, чак је и најмања држава под негативним дејством прања новца. Оно прожима различите сфере криминалног живота, али се најчешће повезује са илегалном трговином опојним дрогама, финансирањем тероризма и коцкањем. Будући да се ради о глобалној појави, то је за ефикасно и ефективно супротстављање истој неопходна међусобна сарадња међу државама, а као предуслов сарадње јавља се хармонизација њихових законских решења. Приликом обраде кривичног дела прања новца, можемо да закључимо да се у суштини ради о изузетно сличним решењима у државама региона.

Негативан утицај прања новца на економском плану, нарочито долази до изражаја и појачава се у времену транзиције, приватизације и других промена, које са собом носе промену власништва над капиталом, отпуштање радника, реструктурирање управљачке структуре, стечај и ликвидација.

Иако је негативне економске ефекте прања новца на економски развој тешко измерити, јасно је да такве активности оштећују финансијске секторе институција које су пресудне за економски раст, умањује продуктивност у економском реалном сектору одвраћањем средстава и охрабривањем криминала и корупције, који успоравају економски раст и развој, и могу искривити економски међународни сектор- међународну трговину и кретање капитала на штету дугорочног економског развоја.

Финансирање тероризма је глобални проблем који има повратне ефекте на економску, политичку и социјалну структуру државе. Зато је питање забране финансирања тероризма нераскидиво повезано са борбом против тероризма. Забрана финансирања тероризма сматра се једном од важнијих метода спречавања тероризма као опасне друштвене појаве. Отуда су Уједињене нације донеле низ докумената о борби против финансирања тероризма. Знатан део тих докумената ратификовала је и наша земља. И регионалне организације, а посебно Савет Европе, донеле су одређена документа о борби против финансирања тероризма, најзначајнија документате организације усвојила је и Република Србија.

Још увек међународна заједница није успела да пронађе одговарајуће методе и решења за спречавање и сузбијање тероризма и организованог криминала, пре свега због великог неслагања представника појединих држава делегираних у безбедносне органе међународне заједнице и њихових погледа на овај феномен. Потом, неслагања између економски развијених и неразвијених држава у највећој мери су неспоразуми у погледу на тероризам и организовани криминал, јер на њих свако гледа из свог угла и са аспекта својих интереса. Тако нпр., што је за једне тероризам, није и за друге, јер ти други га третирају као ослободилачки и герилски облик деловања и сл. Унапређивање праксе спречавања и сузбијања организованог криминала и тероризма не захтева само проналажење ефикаснијих метода, мера и средстава, већ и политичку вољу и спремност држава и међународне заједнице да се проблеми реше.

Креирање ефикасног система супростављања организованог криминала захтева стварање законских оквира за примену мера одузимања прихода стечених криминалом поштујући међународне стандарде у овој области. Постојање ових законских оквира треба да омогући надлежним органима на свим нивоима (глобални, регионални, национални) за сузбијање организованог криминала идентификовање, прањење и вредновање својине која

је предмет одузимања и примена мера као што су замрзавање и заплена ради спречавања било каквог поступања, трансфера или скривања прихода стечених криминалом. Усвајањем концепта борбе против организованог и других облика имовинског криминала одузимањем прихода стечених криминалом сужава се могућност криминалаца и криминалних организација да: прикривају порекло и постојање нелегално стечене имовине, несметано користе противправно стечена средства, прикривају сопствену криминалну делатност, улажу незаконито стечену имовину у легално пословање и руше се економске полуге моћи криминалних организација. Достизање наведених циљева требало би да буде један од приоритета у развоју стратегије супростављања организованом криминала и другим облицима имовинског криминалитета. Јаки институционални оквири и ефикасан систем сузбијања све економије, прања новца и финансирања тероризма представља средство за заустваљање криминалних радњи. Основни стубови овог концепта су стварање ефикасног система супростављања прања новца, коришћењем савремених криминалистичких метода у борби организованог криминала и стварање правних оквира и на њима заснованог ефикасног система за одузимање прихода стечених криминалом.

На основу свега изнетог може се заључити да постављене хипотезе у потпуности доказане и извршена је анализа постојање сиве економије у државама у развоју, транзицији, које стварају услове за ефикасније финансирање тероризма преко делатности организованог криминала. Такође се дошло до резултата да прање новца представља кључни облик путем кога припадници организованих криминалних група учествују у финансирању тероризма. На основу наведеног се дошло до закључка да сива економија и прање новца представљају два кључна облика којима терористичке групе добијају извор прихода, било да је то у садејству са организованим криминалним групама или у самосталној криминалној делатности спроведеној од терористичких група у ту сврху.

Током истраживања су се потврдиле и посебне хипотезе где је потврђено да сива економија обезбеђује стицање знатних финансијских средстава за терористичке групе која се налазе ван финансијских токова у које држава има увид и које контролише. Самим тим што сива економија као делатност представља непознаницу за државне органе, она представља повољан терен за функционисање терористичких група које ван државног надзора могу да остварују приходе потребне за своје акције. Терористи су заинтересовани за прикривање прихода ових нелегално стечених средстава због чега често улажу у мање профитабилне инвестиције у сфери сиве економије. Терористичке групе реализују своје активности на територијама знатно удаљеним од њихове матичне земље, прање новца се

показује као један од најпогоднијих облика организованог криминала за финансирање тероризма. Последице изостанка енергичне законодавне и полицијске акције могу бити потенцијално веома деструктивне.

У оквиру овог истраживања доказано је да организовани криминал користи недозвољена средства а у циљу остварења имовинске користи, користи насиљем, или неким другим средствима застрашивања или успостављањем одговарајуће спреге са државним, политичким, економским и финансијским субјектима, било корупцијом, уценама, изнудом или неким другим начином. У условима када тероризам и организовани криминал својим успешним деловањем остваре контролу у једној или више области друштвеног живота или на делу територије државе чију безбедност угрожавају, тиме аутоматски стварају услове за још поузданије развијање својих делатности. Дакле, евидентна је вишеструка међузависност тероризма и организованог криминала на потенцијални економски раст одређене земље.

Истраживањем је потврђено да финансијске институције могу и треба да играју изузетно ефикасну превентивну улогу, а њихова благовремена сарадња може помоћи у спречавању и кажњавању таквих криминалних активности од стране органа и полиције. С друге стране мора постојати свест о томе да није довољно само да се на локалном, регионалном и глобалном новоу осмислити и, под претњом законских санкција, имплементирају у финансијске и друге секторе међународни стандарди и правне регулативе у вези спречавањем прања новца и финансирања тероризма.

Такође, потврђене су истраживачке дилеме и доказане постављене хипотезе, али су се неминовно наметнуле и неке нове идеје за будући рад. Пре свега, у наредном раду, након имплементације међународних стандарда на државном нивоу, потребно је утврдити унапређење спровођења спречавања прања новца и финансирања тероризма у финансијским институцијама сходно међународним захтевима и утврдити ефикасност механизма надзора над спровођењем АМЛ/ЦТФ захтева. На бази статистичких података које би требало да обезбеди Управа за спречавање прања новца, (примљени извештаји, број отворених случајева, број сумњивих трансакција, генерално и за сваку банку, резултати прослеђених трансакција и истрага), извршити анализу података, обуком обвезника и илустрацијом сумњивих случајева унапредити сарадњу и утицати на смањење криминалитета у вези са прањем новца и финансирањем тероризма. Такође, у наредним радовима било би пожељно конципирати већи узорак. Међутим, ово су захтеви који

Сива економија и прање новца као финансијска основа тероризма

превазилазе могућности индивидуалног рада и односе се на ниво институција задужених за спречавање прања новца и финансирања тероризма.

ПРИЛОЗИ:

Резултати спроведеног истраживања

Прилог бр. 1.

Мере и активност које "Банка Поштанска штедионица", А.Д. Београд предузима на спречавању прања новца и финансирања тероризма

"Банка Поштанска штедионица" је на основу "Препоруке за пријављивање сумњивих трансакција, познавања и праћења странке и забране дојављивања" коју је 26.10.2010 године донела "Управа за спречавање прања новца" , сачинила "Акт о процени ризичности клијента банке са становишта спречавања прања новца и финансирања тероризма" а такође и "Листу индикатора за препознавање лица и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма".

Акт о процени ризика Банке од прања новца и финансирања тероризма утврђује факторе ризика и систем бодовања, елементе на основу којих се утврђује ризичност клијената и производа Банке са становишта прања новца и финансирања тероризма и врши њихова класификација полазећи од одредаба Процедуре „Упознај свог клијента“. Сачињена је листа на основу које се врши бодовање домаћих физичких лица, резидената, домаћих нерезидената , страних резидената и страних нерезидената. Такође бодују се домаћа и страна правна лица. Навешћу неке од табела у којима је регулисан систем бодовања ризичних клијената:

ФИЗИЧКА ЛИЦА ДОМАЋА ЛИЦА РЕЗИДЕНТИ		
ПРЕТХОДНО БОДОВАЊЕ приликом успостаљања пословног односа, односа приликом прве идентификације постојећих клијената са којима је пословни однос успостављен пре доношења акта		
! Клијент физичко лице обавезно аутоматски добија +1 бод		
Редни број	Фактор ризика	Бодови
1	Клијент отвара рачун или успоставља пословну сарадњу без физичког присуства	10
2	Радње и мере познавања и праћења пословања клијената су поверене трећем лицу.	10
3	Клијент је страни функционер, члан уже породице страног функционера или ближи сарадник страног функционера.	10
4	Клијент је лице чију је понуду за успостављање пословног односа одбила друга банка, инвестиционо друштво или други обвезник без обзира на који се начин сазнало за ту чињеницу, односно лице које има лошу репутацију	2
5	Клијент је власник правног лица или предузетничке радње коју је Банка оценила као високоризичног клијента	10
6	Клијент је власник правног лица или предузетничке радње коју је Банка оценила као неприхватљивог клијента.	500
7	Постоји знатна и неочекивана географска удаљеност између локације клијента и организационог дела Банке у којем клијент отвара рачун, успоставља пословни однос или врши трансакцију.	2
8	У вези клијента постоји сумња да не поступа за свој рачун, односно да спроводи инструкције трећег лица	10
9	Клијент се налази на "watch листи" ²¹⁷ у оквиру листе ризичних клијената	10
10	Клијент је успоставио пословну сарадњу искључиво путем службеног текућег рачуна грађана	- 1

²¹⁷ "watch листа" је листа Банке на којој се налазе лица за које је Управа за СПН наложила појачану контролу и надзор над рачунима због сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма.

ФИЗИЧКА ЛИЦА ДОМАЋА ЛИЦА РЕЗИДЕНТИ		
НАКНАДНО БОДОВАЊЕ процена ризичности пословања са клијентом		
Редни број	Фактор ризика	Бодови
1	Клијент често и неочекивано успоставља пословне односе сличне врсте са више банака, више инвестиционих друштава или других обвезника без економског оправдања (у краћем временском периоду отварање рачуна у више банака, инвестиционих друштава и осталих обвезника)	2
2	Клијент обавља неочекиване преносе средстава са рачуна у једној банци на рачуне у другој банци, посебно уколико се налазе на различитим географским локацијама и то без економског јасног разлога.	2
3	Клијент инсистира на тајности трансакције	2
4	Клијента претежно заступа лице коме је заступање делатност (адвокат, рачуновођа и др.).	2
5	Клијент је лице чији је извор средстава непознат или нејасан, односно не може га доказати	10
6	Трансакције клијента га знатно одударају од стандардног понашања клијента.	10
7	Трансакције клијента немају економску оправданост (нпр. учестало трговање хартијама од вредности када се куповина обавља полагањем готовине на наменске рачуне, а убрзо затим продаје испод цене - тзв трговање хартијама од вредности с планираним губитком)	10
8	Трансакције се спроводе на начин којим се избегавају стандардни и уобичајени методи контроле (нпр. трансакције у износима нешто нижим од износа који су прописани као лимити испод којих се не предузимају мере прописане Законом).	10
9	Појава сложених трансакција које обухватају више учесника без јасне економске одређености, више међусобно повезаних трансакција које се обављају у краћем периоду или у више интервала узастопно у износу који је испод лимита за пријављивање Уирави за спречавање прања новце	10
10	Позајмице правним лицима	10
11	Трансакције код којих клијент очигледно прикрива прави основ и разлог спровођења трансакције	10
12	Предмет трансакције је плаћање за услуге консалтинга, менаџмента и маркетинга, као и друге услуге за које на тржишту не постоји одредива вредност или цена.	10
13	Приликом обављања трансакције клијент одбија да достави прописану документацију	10
14	Трансакције код којих документација очигледно не одговара начину спровођења саме трансакције	10
15	Трансакције код којих извор средстава није јасан или се не може утврдити њихова веза с пословањем клијента	10
16	Трансакције код којих се полаже несразмерно висок износ депозита (нпр 100%) као обезбеђење за добијање кредита или зајма	2
17	Трансакције плаћања робе или услуга партнерима клијента који потичу са оф- шор дестинација, а из документације се јасно види да роба потиче из земаља у окружењу	10
17	Трансакције уплате новчаних средстава с рачуна клијента. односно исплата новчаних средстава на рачун клијента, који је различит од рачуна који је клијент навео приликом идентификације, односно преко којег уобичајено послује или је пословао (посебно ако се ради о трансакцији плаћања у иностранству).	10
18	Трансакције плаћања робе или услуга у земљама за које није логично да производе робу која се плаћа или да врше ту врсту услуге (нпр. увоз банаана из Сибира)	10

Прилози

19	Најављене блок трговине акцијама по ценама очигледно нижим од тржишних, када се као купци појављују непознате или новонастале компаније а посебно компаније регистроване на оф-шор дестинацијама	10
20	Трговање акцијама на организованом тржишту које су биле предмет залоге ло основу позајмица одобрених власницима акција -тзв. провлачење акција кроз берзу.	10
21	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију је држава према којој су Уједињене нације, Савет Европе, ОПАС или друге релеванте међународне организације примениле санкције или сличне мере.	10
22	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију означена је као држава која не примењује адекватне мере за спречавање прања новца и финансирања тероризма.	10
23	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију означена је као држава која подржава или финансира терористичке активности или организације.	10
24	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију означена је као држава са високим степеном корупције и криминала.	10
23	Постоји знатна и неочекивана географска удаљеност између локације клијента и организационог дела Банке у коме странка отвара рачун, успоставља пословни однос или врши трансакцију.	2
24	У вези клијента постоји сумња да не поступа за свој рачун, односно да спроводи инструкције трећег лица.	10
25	У вези клијента постоји сумња да не поступа за свој рачун, односно да спроводи инструкције трећег лица.	10
26	Клијент се налази на "watch листи" у оквиру листе ризичних клијената	10
27	Клијент је од стране Овлашћеног лица за спречавање прања новца оцењено као сумњиво и прослеђено Управи за спречавање прања новца	10
28	Клијент је успоставио пословну сарадњу искључиво путем службеног текућег рачуна грађана	-1

ФИЗИЧКА ЛИЦА домаћи нерезиденти, страни резиденти и страни нерезиденти		
ПРЕТХОДНО БОДОВАЊЕ приликом успостаљања пословног односа, односно приликом прве идентификације постојећих клијената са којима је пословни однос успостављен пре доношења Акта		
! Клијент физичко лице обавезно аутоматски добија +1 бод ! Ако је клијент страни лице аутоматски се додаје +1 бод ! Ако је клијент нерезидент аутоматски се додаје +1 бод		
Редни број	Фактор ризика	Бодови
1	Држава порекла (за клијенте странце нерезиденте и странце резиденте) или држава боравишта/пребивалишта (за клијенте домаћа лица нерезиденте) је држава према којој су Уједињене нације, Савет Европе, ОПАС или друге релеванте међународне организације примениле санкције или сличне мере.	10
2	Држава порекла (за клијенте странце нерезиденте и странце резиденте) или држава боравишта/пребивалишта (за клијенте домаћа лица нерезиденте) је означена као држава која не примењује адекватне мере за спречавање прања новца и финансирања тероризма.	10
3	Држава порекла (за клијенте странце нерезиденте и странце резиденте) или држава боравишта/пребивалишта (за клијенте домаћа лица нерезиденте) је означена као држава која подржава или финансира терористичке активности или организације.	10
4	Држава порекла (за клијенте странце нерезиденте и странце резиденте) или држава боравишта/пребивалишта (за клијенте домаћа лица нерезиденте) је означена као држава са високим степеном корупције и криминала.	10
5	Клијент је страни функционер, члан уже породице страног функционера или ближи сарадник страног функционера.	10
6	Клијент отвара рачун или успоставља пословну сарадњу без физичког присуства	10
7	Радње и мере познавања и праћења пословања клијената су поверене трећем лицу.	10
8	Клијент је лице чију је понуду за успостављање пословног односа одбила друга банка, инвестиционо друштво или други обвезник без обзира на који се начин сазнало за ту чињеницу, односно лице које има лошу репутацију	2
9	Клијент је власник правног лица или предузетничке радње кога је Банка оценила као високоризичног клијента.	10
10	Клијент је власник правног лица или предузетничке радње кога је Банка оценила као неприхватљивог клијента	500
11	Постоји знатна и неочекивана географска удаљеност између локације клијента и организационог дела Банке у коме клијент отвара рачун, успоставља пословни однос или врши трансакцију.	2
12	У вези клијента постоји сумња да не поступа за свој рачун, односно да спроводи инструкције трећег лица	10
13	Клијент се налази на "watch листи" у оквиру листе ризичних клијената	10
14	Клијент је успоставио пословну сарадњу искључиво путем службеног текућег рачуна грађана	-3

ФИЗИЧКА ЛИЦА домаћи нерезиденти, страни резиденти и страни нерезиденти		
НАКНАДНО БОДОВАЊЕ процена ризичности пословања са клијентом		
Редни број	Фактор ризика	Бодови
1	Клијент често и неочекивано успоставља пословне односе сличне врсте са више банака, више инвестиционих друштава или других обвезника без економског оправдања (у краћем временском периоду отварање рачуна у више банака, инвестиционих друштава и осталих обвезника).	2
2	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију је држава према којој су Уједињене нације, Савет Европе, ОПАС или друге релеванте међународне организације примениле санкције или сличне мере	10
3	Клијент обавља неочекиване преносе средстава са рачуна у једној банци на рачуне у другој банци, посебно уколико се налазе на различитим географским локацијама и то без економског јасног разлога	2
4	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију је означена као држава која не примењује адекватне мере за спречавање прања новца и финансирања тероризма	10
5	Клијент инсистира на гајности трансакције	2
6	Клијент је лице чији је извор средстава непознат или нејасан, односно не може га доказати.	10
7	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију је означена као држава која подржава или финансира терористичке активности или организације.	10
8	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију је означена као држава са високим степеном корупције и криминала.	10
9	Клијента претежно заступа лице коме је заступање делатност (адвокат, рачуновођа и др.)	2
10	Трансакције знатно одударају од стапдардног понашања клијента.	10
11	Трансакције клијента немају економску оправданост (нпр. учестало трговање хартијама од вредности када се куповина обавља полагањем готовине на наменске рачуне, а убрзо затим продаје испод цене - тзв. трговање хартијама од вредности с планираним губитком)	10
12	Трансакције се спроводе на начин којим се избегавају стандардни и уобичајени методи контролоа(нпр. трансакције у износима нешто нижим од износа који су прописани као лимити испод којих се не предузимају мере прописане Законом)	10
13	Појава сложених трансакције које обухватају више учесника без јасне економске одређености, више међусобно повезаних трансакција које се обављају у краћем периоду или у више интервала узастопно у износу који је испод лимита за пријављивање Управи за спречавање прања новца.	10
14	Позајмице правним лицима и, посебно, позајмице оснивача правном лицу у земљи.	10
15	Код трансакције клијент очигледно прикрива прави основ и разлог спровођења трансакције	10
16	Предмет трансакције је плаћање за услуге консалтинга, менаџмента и маркетинга, као и друге услуге за које на тржишту не постоји одредива вредност или цена	10
17	Приликом обављања трансакције клијент одбија да достави прописану документацију	10
18	Трансакције код којих документација очигледно не одговара начину спровођења саме трансакције	10
19	Трансакције код којих извор средстава није јасан или се не може утврдити његова веза с пословањем клијента.	10
20	Трансакције код којих се полаже несразмерно висок износ депозита (нпр 100%) као обезбеђење за добијање кредита или зајма	2

Прилози

21	Трансакције плаћања робе или услуга партнерима клијента који потичу са оф- шор дестинација, а из документације се јасно види да роба потиче из земаља у Окружењу	10
22	Трансакције уплате новчаних средстава с рачуна клијента, односно исплата новчаних средстава на рачун клијента, који је различит од рачуна који је клијент навео приликом идентификације, односно преко којег уобичајено послује или је пословао (посебно ако се ради о трансакцији	10
23	Трансакција плаћања робе или услуга у земљама за које није логично да производе робу која се плаћа или да врше ту врсту услуге (нпр. увоз банаана из Сибира).	10
24	Најављене блок трговине акцијама по ценама очигледно нижим од тржишних, када се као купци појављују непознате или новонастале компаније, а посебно компаније регистроване на оф-шор дестинацијама	10
23	Трговање акцијама на организованом тржишту које су биле предмет залогe по основу позајмица одобрених власницима акција -тзв провлачење акција кроз берзу	10
24	Постоји знатна и неочекивана географска удаљеност између локације клијента и организационог дела Банке у коме странка отвара рачун, успоставља пословни однос или врши трансакцију.	2
25	У вези клијента постоји сумња да не поступа за свој рачун, односно да спроводи инструкције трећег лица.	10
26	Клијент се налази на "watch листи" у оквиру листе ризичних клијената.	10
27	Клијент је од стране Овлашћеног лица за спречавање прања новца оцењено као сумњиво и прослеђено Управи за спречавање прања новца	10
28	Клијент је успоставио пословну сарадњу искључиво путем службеног текућег рачуна грађана	-3

ДОМАЋА ПРАВНА ЛИЦА		
ПРЕТХОДНО БОДОВАЊЕ		
приликом успостаљања пословног односа, односно приликом прве идентификације постојећих клијената са којима је пословни однос успостављен пре доношења Акта		
Редни број	Фактор ризика	Бодови
1	Клијент није лице из члана 77. Процедуре "Упознај свог клијента"	1
2	Стварни власник клијента је страни функционер, члан уже породице страног функционера, ближи сарадник страног функционера, заступник, пуномоћник или прокуриса.	10
3	Држава порекла клијента (уколико је клијент огранак страног правног лица) или његовог стварног власника налази се на листи ризичних земаља којима су Уједињене нације, Савет Европе, ОПАС или друге релеванте међународне организације примениле санкције или сличне мере	10
4	Држава порекла клијента (уколико је клијент огранак страног правног лица) или његовог стварног власника налази се на листи ризичних земаља које не примењују адекватне мере за спречавање прања новца и финансирања тероризма.	10
5	Држава порекла клијента (уколико је клијент огранак страног правног лица) или његовог стварног власника налази се на листи ризичних земаља које подржавају или финансирају терористичке активности или организације	10
6	Држава порекла клијента (уколико је клијент огранак страног правног лица) или његовог стварног власника налази се на листи ризичних земаља које су означене као државе са високим степеном корупције и криминала.	10
7	Радње и мере познавања и праћења пословања клијената биле су поверене трећем лицу.	10
8	Клијент је лице чију је понуду за успостављање пословног односа одбила друга банка, инвестиционо друштво или други обвезник без обзира на који се начин сазнало за ту чињеницу, односно лице које има лошу репутацију.	2
9	Клијент или његов власник основан је на начин који онемогућава утврђивање њихових стварних власника или лица која њима управљају (нпр. конзорцијум, удружење ...)	500
10	Клијент је власник другог правног лица које је Банка оценила као високоризичног клијента	10
11	Власник клијента је лице које је Банка оценила као високоризичног клијента	10
12	Пословна сарадња се успоставља без физичког присуства заступника, прокуриса или пуномоћника клијента	500
13	Клијент или његов стварни власник основан је као добротворна и непрофитна невладина организација	10
14	Клијент је приватни инвестициони фонд, грађевинска фирма, спортско друштво или кладионица	2
15	Клијент обавља неку од делатности за које је карактеристичан велики обрт и уплате готовине, као што су: - ресторани, пумпе, мењачи, казина, продавнице, перионице аутомобила, цвећаре итд., - трговци добрима велике вредности (племенити метали, драго камење, аутомобили, уметнине итд.),	2
16	Клијент је фирма са несразмерно малим бројем запослених у односу на обим послова које обављају, која нема своју инфраструктуру, пословне просторије и др	10
17	Постоји знатна и неочекивана географска удаљеност између локације клијента и организационог дела Банке у коме странка отвара рачун, успоставља пословни однос или врши трансакцију	2
18	Постоји сумња да клијент не поступа за свој рачун, односно да спроводи инструкције трећег лица	10
19	Клијент се налази на "watch листи" у оквиру листе ризичних клијената	10

ДОМАЋА ПРАВНА ЛИЦА		
НАКНАДНО БОДОВАЊЕ процена ризичности пословања са клијентом		
Редни број	Фактор ризика	Бодови
1	Клијент често и неочекивано успоставља пословне односе сличне врсте са више банака, више инвестиционих друштава или других обвезника без економског оправдања (у краћем временском периоду отварање рачуна у више банака, инвестиционих друштава и осталих обвезника),	2
2	Клијент обавља неочекиване преносе средстава са рачуна у једној банци на рачуне у другој банци, посебно уколико се налазе на различитим географским локацијама и то без економског јасног разлога.	2
3	Клијент инсистира на тајности трансакције	2
4	Клијента претежно заступа лице коме је заступање делатност (адвокат, рачуновођа и др.).	2
5	Извор средстава клијента је непознат или нејасан, односно такав да га клијент не може доказати	10
6	Трансакције знатно одударају од стандардног понашања клијента.	10
7	Трансакције немају економску оправданост (нпр. учестало трговање хартијама од вредности када се куповина обавља полагањем готовине на наменске рачуне, а убрзо затим продаје испод цене - тзв. трговање хартијама од вредности с планираним губитком).	10
8	Трансакције се спроводе на начин којим се избегавају стандардни и уобичајени методи контроле (трансакције у износима нешто нижим од износа који су прописани као лимити испод којих се не предузимају мере прописане Законом)	10
9	Појава сложених трансакција које обухватају више учесника без јасне економске одређености, више међусобно повезаних трансакција које се обављају у краћем периоду или у више интервала узастопно у износу који је испод лимита за пријављивање Управи за спречавање прања новце	10
10	Позајмице правним лицима	10
11	Код трансакције клијент очигледно прикрива прави основ и разлог спровођења трансакције	10
12	Предмет трансакције је плаћање за услуге консалтинга, менаџмента и маркетинга, као и друге услуге за које на тржишту не постоји одредива вредност или цена	10
13	Приликом обављања трансакције клијент одбија да достави прописану документацију.	10
14	Трансакције код којих документација не одговара начину спровођења саме трансакције	10
15	Код трансакције извор средстава није јасан или се не може утврдити његова веза с пословањем клијента	10
16	Трансакције код којих се полаже несразмерно висок износ депозита (нпр. 100%) као обезбеђење за добијање кредита или зајма.	2
17	Трансакције уплате новчаних средстава с рачуна клијента, односно исплата новчаних средстава на рачун клијента, који је различит од рачуна који је клијент навео приликом идентификације, односно преко којег уобичајено послује или је пословао (посебно ако се ради о трансакцији плаћања у иностранству).	10
18	Трансакција плаћања робе или услуга у земљама за које није логично да производе робу која се плаћа или да врше ту врсту услуге (нпр увоз банаана из Сибира)	10
19	Најављене блок трговине акцијама по ценама очигледно нижим од тржишних, када се као купци појављују непознате или новонастале компаније, а посебно компаније регистроване на оф-шор дестинацијама	10
20	Трговање акцијама на организованом тржишту које су биле предмет залоге по основу позајмица одобрених власницима акција — тзв. провлачење акција кроз берзу	10

Прилози

21	Трансакције плаћања робе и услуга партнерима странке који потичу са оф-шор дестинација а из документације се јасно види да роба потиче из земаља из окружења	10
22	Учесталост трансакција по основу авансног плаћања увоза робе или вршења услуга код којих није извесно да ће роба стварно бити увезена, односно услуга извршена.	2
23	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију је држава према којој су Уједињене нације, Савет Европе, ОПАС или друге релеванте међународне организације примениле санкције или сличне мере	10
24	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију означена је као држава која не примењује адекватне мере за спречавање прања новца и финансирања тероризма	10
25	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију означена је као држава која подржава или финансира терористичке активности или организације	10
26	Држава лица које са клијентом обавља трансакцију означена је као држава са високим степеном корупције и криминала.	10
27	Постоји знатна и неочекивана географска удаљеност између локације клијента и организационог дела Банке у којем странка отвара рачун, успоставља пословни однос или врши трансакцију	2
28	Постоји сумња да клијент не поступа за свој рачун, односно да спроводи инструкције трећег лица.	10
29	Клијент се налази на "watch листи" у оквиру листе ризичних клијената	10
30	Клијент је од стране овлашћеног лица за спречавање прања новца оцењено као сумњиво и прослеђено Управи за спречавање прања новца	10

На основу броја бодова, врши се категоризација клијената и бодовање фактора ризика према следећем:

а) Категоризација клијената и производа према ризику од прања новца и финасирања тероризма

КАТЕГОРИЗАЦИЈА КЛИЈЕНАТА И ПРОЗВОДА /УСЛУГА ПРЕМА РИЗИКУ ОД ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА	
Категорија ризичности	Распон бодова
Нискоризични клијенти	< или = 0
Нискоризични производи/услуге	= 0
Средњеризични клијенти	1 до 9
Средњеризични производи/услуге	2 до 8
Високоризични клијенти	10 до 499
Високоризични производи/услуге	= или >10
Неприхватљиви клијенти	500 и више

Табела 18. извор: "Акт о процени ризичности клијента банке са становишта спречавања прања новца и финасирања тероризма", Банка Поштанска штедионица, од 04.07.2011. године

б) Начин бодовања фактора ризика

НАЧИН БОДОВАЊА ФАКТОРА РИЗИКА	
Ниво ризичности идентификованог фактора ризика	Опредељени број бодова
Низак ниво	0
Средњи ниво	2
Високи ниво	10

Табела 19. извор: "Акт о процени ризичности клијента банке са становишта спречавања прања новца и финасирања тероризма", Банка Поштанска штедионица, од 04.07.2011. године

Такође, Управни одбор Банке је 28.04.2015. године, утврдио обавезну процедуру "Упознај свог клијента" којом је прописао правила у поступању запослених процедура која се спроводи у циљу спровођења обавеза прописаних законом и подзаконским прописима из области спречавања прања новца. Наведеним процедуром дефинисане су обавезе

запослених у банци које морају да предузму у случајевима сумњивих трансакција а које обухватају следеће кораке:

Утврђивање идентитета физичких лица, клијената који су правна лица, клијената лица грађанског права и утврђивање идентитета клијената Банке предузетника и утврђивање стварног власника правног лица и лица страног права, утврђивање и провера идентитета путем квалификованог електронског сертификата, прибављање информација о сврси и намени пословног односа или трансакције клијената, редовно праћење пословања клијената, Електронски трансфер-плаћање и наплата (прикупљање података о налогодавацу електронског трансфера приликом пружања услуге плаћања путем електронског трансфера и прикупљање података о налогодавацу електронског трансфера).

Такође, "Банка Поштанска штедионица" је на основу "Препоруке за пријављивање сумњивих трансакција, познавања и праћења странке и забрана дојављивања" коју је 26.10.2010 године донела "Управа за спречавање прања новца", сачинила "Акт о процени ризичности клијента банке са становишта спречавања прања новца и финансирања тероризма" а такође и "Листу индикатора за препознавање лица и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма".

Акт о процени ризика Банке од прања новца и финансирања тероризма утврђује факторе ризика и систем бодовања, елементе на основу којих се утврђује ризичност клијената и производа Банке са становишта прања новца и финансирања тероризма и врши њихова класификација полазећи од одредаба Процедуре „Упознај свог клијента“.

Примери:

ПРИМЕР 1.

Клијент М.М је одмах по отварању рачуна почела да добија девизне приливе из различитих градова Русије од стране физичких лица у једнаким износима од 3.000,00 ЕУР. Обзиром да су трансакције биле без основа тражена је ИЗЈАВА од стране клијента. У изјави је за сваку трансакцију наведен основ – ПОМОЋ.

За три месеца клијенткуња је добила приливе у укупном износу од 70.000,00 ЕУР. Не постоји јасна повезаност између клијента и лица која из Русије шаљу новац.

ОДГОВОР:

У овом примеру сумљиво је што постоји извештан степен вероватноће да је „ПОМОЋ“ могуће злоупотребити. С тим разлогом се кренуло у „праћење клијента“ путем „појачане пратње“ (питани су сви у Банци да ли нешто знају о клијенту...израчунато да је укупна сума од 70.000,00 ЕУР уплаћена од стране 23 физичка лица за само три месеца од отварања рачуна) и након неког времена сачињена је пријава Управи о сумњи да постоји сумња да клијент физичко лице ММ пере новац, а као основ сумње наводе се следећи индикатори:

1. Већи број очигледно неповезаних лица уплаћује средства на рачун клијента а да за такве трансакције не постоји рационално објашњење и економска оправданост.
2. Клијент избегава да одговори на питања у вези са трансакцијом и даје неистините податке.

Овај пример представља ДРУГУ ФАЗУ ПРАЊА НОВЦА

ПРИМЕР 2.

Клијент Банке је удужење основано решењем о регистрацији као „непрофитно, невладино..." чији је циљ прикупљање помоћи угроженом становништву и обнова објеката битних за људску егзистенцију“. Пословање клијента Банке није у складу са решењем о регистрацији. Наиме, уплате на рачун клијента стижу од разних спортских друштава и боди билдинг клубова . Као сврха наведена је „уплата по уговору“, „куповина фитнес машина“ и слично. Након сваког прилива овлашћено лице ХХ подиже сав новац са сврхом „ситни рачуни“, сваког дана 100.000 РСД. По том основу исплаћено је 1.500.000,00 РСД за 15 дана. Овлашћено лице овог удружења, увидом на сајт Агенције за привредне регистре, јавља се као ВЛАСНИК ФИТНЕС КЛУБА чији је рачун блокиран више од годину дана, а на основу регистра рачуна Народне банке Србије ово удружење броји 10 чланова од којих је већина у сродству са ХХ.

ОДГОВОР:

Како пословање клијента Банке сумњиво је што пословање није у складу са решењем о регистрацији на пословање клијента ради чега су почеле мере појачане пратње. Анализом пословања клијента утврђено је постојање основа сумње да клијент пере новац по основу следећих индикатора:

1. Више повезаних готовинских трансакција у износима мањим од износа предвиђеног за пријављивање готовинских трансакција на основу Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, а које укупно прелазе наведени износ, ако су у несагласности са уобичајеним пословањем клијента.
2. Правно лице изузетно од рутинског пријављивања трансакција почиње да обавља трансакције на начин који одудара од уобичајене пословне праксе за то правно лице.
3. Клијент неуобичајено добро поунаје законске прописе у вези са пријављивањем сумњивих трансакција, брзо потврђује да су новчана средства чиста и да нису „опрана“.

Овај пример предтсавља ДРУГУ и ТРЕЋУ ФАЗУ ПРАЊА НОВЦА.

ПРИМЕР 3.

Клијент В. П., незапослен, отворио је рачун у априлу прошле године. До сада је имао мали број трансакција, углавном полагање на рачун, а затим трансфер тих средстава на свој рачун у другој банци. Клијент је имао прилив са Кипра од фирме SOUTH WEST TRADEUING LTD, у износу од 150.000 ЕУР. Као основ прилива ино банка је навела „transfer of football prayer rights“. Када је клијент позван у Банку да да ИЗЈАВУ о основу наплате, инсистирао је да основ буде „остало“, без обзира што је на налогу наведен други основ. Сва средства из прилива је ОДМАХ и подигао. Клијент прави проблем око давања ИЗЈАВЕ и промене основа прилива.

Индикатори прања новца:

1. Полагања или исплате већих износа ефективног новца(у домаћој или страниој валути) који знатно одступају од уобичајених трансакција клијента јер нису у складу са приходима или статусом клијента, посебно уколико су трансакције нетипичне за пословну активност.
2. Клијент никада није био у радном односу а располаже значајним средствима.
3. Клијент избегава да одговори на питање у вези са трансакцијом, пуномоћјем, идентификацијом и слично, или презентира лажна документа или даје неистините податке.

Овај пример предтсавља ПРВУ ФАЗУ ПРАЊА НОВЦА.

ПРИМЕР 4.

Клијент М. Ђ. је имао прилив од фирме INTERBROKER LLC, која има седиште у GRENWICH, U.S.A. а бави се FOREX трговањем на интернету. У SWIFT-у као адреса стоји адреса са Бахама, а клијент има статус резидента са адресом у Београду која је из личне карте, која истиче за пар дана. Клијент не жели да продужава личну карту јер, како каже, живи на Бахамима, има хрватски пасош који треба да достави и на основу којег жели да промени статус у нерезидент, јер је у њему боравишна виза са Бахама.

Тражена је ИЗЈАВА о основу прилива од стране клијента обзиром да у SWIFT-у није наведен. Клијент је рекао да је основ плата иако није желео да достави никакав доказ о запослењу у поменутој фирми.

Индикатори прања новца:

1. Клијент избегава да одговори на питање у вези са трансакцијом, пуномоћјем, идентификацијом и слично, или презентира лажна документа или даје неистините податке.
2. Клијент покушава да докаже свој идентитет на други начин, а не предајом прописаног личног идентификационог документа.

Овај пример представља РАСЛОЈАВАЊЕ И ПРИКРИВАЊЕ .

ПРИМЕР 5.

Данас су у експозитуру Банке дошле три особе, две ради отварања девизног штедног рачуна како би на исти примиле уплате, а трећа „АБ“ као ОВЛАШЋЕНО ЛИЦЕ по оба рачуна. Када је клијенту „АБ“ тражена лична карта, рекао је да је већ идентификован у другој филијали, јер има рачун у нашој Банци. Провером је утврђено да „АБ“ има штедни рачун , а и овлашћен је по рачунима 20 других физичких лица. На ове рачуне стижу приливи од стране Фирме УУУ са Маршалских острва у износима највише до 1.000,00 ЕУР, а новац подиже „АБ“.

ОДГОВОР:

Овлашћено лице подиже по налогу фирме УУУ. Школски пример „штрумфовања“

Индикатори прања новца:

1. Трансакције које укључују више посредника или већи број рачуна, нарочито ако су учесници таквих комплексних трансакцијас из земаља у којима се не примењују стандарди у области спречавања прања новца и финансирања тероризма или из земаља у којима су на снази строги прописи о поверљивости и тајности банкарских и пословних података.
2. Клијент има отворене рачуне у неколоко филијала, односно експозитура, полаже готовину на сваки од њих а збир уплата чини значајну суму.
3. Налогодавац или корисник дознаке је држављанин земље у којој се не примењују прописи из области спречавања прања новца и фин. Тероризма
4. Клијент покушава да докаже свој идентитет на други начин, а не предајом прописаног личног идентификационог документа.

Овај пример представља ДРУГУ ФАЗУ ПРАЊА НОВЦА .

ПРИМЕР 6.

Фирма ABC AD, у власништву Физичког лица М. П. , у пет једнаких трансфера са рачуна из друге банке на рачун Фирме XYZ DOO, у власништву породице Павић, трансферише 5.000.000,00 РСД по основу Уговора о купопродаји непокретности. Фирме XYZ DOO трансферишу у пет једнаких транши Фирми Комерц ДОО у власништву Живорада Павића, иначе Милорадовога брата, 5.000.000,00 РСД по основу промета роба и услуга, а КОМЕРЦ ДОО пребацује 5.000.000,00 РСД на рачун фирме ABC AD у другој банци по основу прихода од власништва Живорада Павића, који је у тој Фирми сувласник. Неколико минута касније Фирма ABC AD шаље, са истог рачуна из друге банке, у пет једнаких трансфера 5.000.000,00 РСД Фирми XYZ DOO по основу Уговора о непокретности, да би се овакав циклус поновио још три пута у истом дану. Клијент ове трансфере врши преко Е-банкинга, тако да није доставио Банци документацију.

Индикатор:

1. Трансакције које укључују више посредника или већи број рачуна, нарочито ако су учесници таквих комплексних трансакцијас из земаља у којима се не примењују стандарди у области спречавања прања новца и финансирања тероризма или из земаља у којима су на снази строги прописи о поверљивости и тајности банкарских и пословних података.
2. Трансакције између приватног и пословног рачуна предузећа које не указују на јасну економску оправданост.
3. Учестали трансфери на велике и заокружене износе.
4. Правно лице изузето од рутинског пријављивања трансакција почиње да обавља трансакције на начин који одудара од уобичајене пословне праксе за то правно лице.

Овај пример предтсавља ДРУГУ ФАЗУ ПРАЊА НОВЦА .

ПРИМЕР 7.

Клијент С. С., физичко лице, има отворене наменске кастоди рачуне за куповину и продају акција око годину дана. Клијент врши честе уплате и исплате са тог рачуна у износима од 150.000 ЕУР. За све време од кад је отворен рачун купљене су само три

акције у износу од 21.000,00 РСД. Иако клијент сваки пут код уплате наведе да ће трговати акцијама до тога не долази и након неког времена подиже средства у готовини. Такав начин рада понавља.

ОДГОВОР:

Коришћење кастоди рачуна је „фасада“ и ово је ТРИК ПИТАЊЕ. Има отворен наменски рачун. Кастоди је НАМЕНСКИ РАЧУН за куповину хартија од вредности. У примеру је само уместо кастоди рачуна требало навести „наменски рачун“.

Основ за сумњу је ПОРЕКЛО НОВЦА.

Индикатор:

1. Полагање или исплате већих износа ефективног страног новца који знатно одступају од уобичајених трансакција клијента јер нису у складу са приходима или статусом клијента, посебно уколоко су трансакције нетипичне за пословну активност клијента.

Овај пример је ПРВА И ДРУГА ФАЗА ПРАЊА НОВЦА.

ПРИМЕР 8.

Клијент Д. К. је по занимању архитекта. Добио је прилив од фирме ENTERIER S.V. L.T.D. са основом – истраживање тржишта. У питању је други прилив у овом месецу у износу од 10.000 ЕУР. Клијент је прописао изјаву да је основ „архитектонски послови које ради за ту фирму“. Фирма од које стижу приливи је, по речима клијента, у власништву руса. Међутим, седиште фирме је у Белизеу, а рачун фирме на Кипру. Рачун је отворен пре 5 година, али је био у статусу неактиван.

ОДГОВОР:

Основ за сумњу сам уплатилац шел-компанија, зашто је активиран рачун и неубедљиве информације о основу трансакције.

Индикатор:

1. Клијент обавља трансакције на веће износе преко рачуна који је дужи временски период био неактиван, и евентуално даје налог да се рачун угаси.
2. Трансакције које укључују више посредника или већи број рачуна, нарочито ако су учесници таквих комплексних трансакцијас из земаља у којима се не примењују стандарди у области спречавања прања новца и финансирања тероризма или из земаља у којима су на снази строги прописи о поверљивости и тајности банкарских и пословних података.
3. Трансакције између приватног и пословног рачуна предузећа које не указују на јасну економску оправданост.

Овај пример је ДРУГА ФАЗА ПРАЊА НОВЦА.

ПРИМЕР 9:

Д. Н. је клијент Банке пуних 10 година. Има отворен текући динарски рачун на који прима плату која тренутно износи 70.000,00 РСД. Пре 15 дана добио је прилив од 2.000.000,00 РСД са рачуна у другој банци од Ђорђа Петровића, по основу „уговора о зајму“. Тај износ пребачен је на Агенцију за приватизацију по основу депозита за аукцијску продају предузећа. Јуче, поново по основу уговора о зајму, добија прилив од истог лица у износу од 20.000.000,00 РСД , које одмах трансферише на Агенцију за приватизацију, а у сврху куповине фирме. Клијент је доставио сву уредну документацију. Даљим истраживањем, утврђено је да је фирма коју овај клијент купује, већ била приватизована од стране Ђорђа Петровића, овде даваоца зајма, али да је та приватизација поништена због непоштовања уговора о приватизацији.

ОДГОВОР:

ТРИК ПИТАЊЕ. Може да буде прикривање јер у суштини нема прања новца.

Индикатор:

1. Полагање или исплате већих износа ефективног страног новца који знатно одступају од уобичајених трансакција клијента јер нису у складу са приходима или статусом клијента, посебно уколико су трансакције нетипичне за пословну активност клијента.
2. Учестали трансфери на велике и заокружене износе.

Овај пример је ДРУГА И ТРЕЋА ФАЗА ПРАЊА НОВЦА.

ПРИМЕР 10.

Клијент К. А. добија из иностранства, из Немачке, на тек отворен рачун, прилив од физичког лица GRETA INGMAR, износ од 10.000 ЕУР. Као основ наплате стоји шифра 781. На молбу радника филијале да клијент прецизније наведе сврху уплате, одговара да мора да консултује особу која шаље новац. Након пар дана клијент поново долази у филијалу и као основ наплате наводи поклон, помоћ, не објашњавајући ништа прецизније. Пре отварања девизног рачуна клијент је новац добијао путем WESTERN UNIONA од истог физичког лица, а новац подизао на различитим шалтерима тако да је било тешко приметити честе приливе на име овог клијента. У току претходне године примио је преко WESTERN UNIONA око 60.000,00 ЕУР од наведеног лица. По сазнањима радника Банке Александар Арсић није запослен и нема редовна месечна примања.

Индикатори:

1. Више повезаних готовинских трансакција у износима мањим од износа предвиђеног за пријављивање готовинских трансакција на основу Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, а које укупно прелазе наведени износ, ако су у несагласности са уобичајеним пословањем клијента.
2. Клијент никада није био у радном односу а располаже значајним средствима.
3. Клијент избегава да одговори на питање у вези са трансакцијом, пуномоћјем, идентификацијом и слично, или презентира лажна документа или даје неистините податке.

Овај пример је ДРУГА ФАЗА ПРАЊА НОВЦА.

ЛИТЕРАТУРА

1. Andreas, P., (2002) *Criminalized Conflict*, The Clandestine Political Economy of War in Bosnia, Brown University, USA
2. Петковић Тодор, (2006) *Пословна шпијунажа и економско ратовање*, Публик Трион, Београд
3. Амицић, М. Г., (2012) *Повезаност организованог криминала и тероризма као претња безбедности Босне и Херцеговине*, Факултет безбедности, Београд, докторска дисертација
4. Bartlett, L. V., (2002) International Economics Group, Dewey Ballantine LLP 2002: „The negative effects of money laundering on economic development
5. BIS-Bank for International Settlements, 2003, Shell banks and booking offices, Committee on Banking Supervision, Basel.
6. Бошковић, Г., (2005) „Праће новца“, Беосинг, Београд
7. Бошковић, М., (2001) Актуелни проблеми сузбијања праће новца, часопис 'Безбедност, број 5, Полицијска академија (Теоријски радови), Београд
8. Brigitte U., (2006) The amounts and effects of money laundering, The Dutch Ministry of Finance Report, Den Haag, Netherlands, Unger
9. Bhattacharyya, D. K., (1999), „On the economic rationale of estimating the hidden economy”, *Economic Journal*, 109(3)
10. Breusch, T. (2005a), „The underground economy: an examination of Giles and Tedds“, *Canadian Tax Journal*, 53(4)
11. Bunt, Henk van D., (2007) The relation between organized crime and informal markets: The role of hawala bankers in the transfer of proceeds from organized crime, CRIMPREV, Ghent University, Ghent (Belgium), Discussion Paper
12. Болт, Д., (2011) Спречавање финисирања тероризма, Полигија и сигурност, vol 19. No.4
13. Van Duynes, Petrus C. and M. Levi (2005) *Drugs and Money. Managing the Drug Trade and Crime Money in Europe*, London: Routledge Publishing Company
14. Веселинов, Д., (2008) Политичка економија, Факултет политичких наука, „Чигоја штампа“, Београд
15. Вуковић, С., (2009) „Принципи законитости и легитимности у поступању полиције у превенцији криминалитета“, часопис Безбедност КПА, Београд
16. Вуковић, С., (2010) „Превенција криминала“, Криминалистичко-полицијска академија, Београд
17. Gilligan, P. G., (2007) Business, risk and organized crime. *Journal of financial crime*
18. Graham, T., Evan Bell, Nicholas Elliot, (2003) „Money Laundering, Butterworth - Heinemann“, London, March
19. Giacomelli, G., (1996). Take the Profit Out of Crime by Policing the Money Launderies, director of the UN International Drug Control Program, *International Herald Tribune*
20. Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing. *Official Journal of the European Union*.
21. Dell'Anno, R. (2003) „Estimating the shadow economy in Italy: a structural equation approach”, Working Paper 2003–7, Department of Economics, University of Aarhus
22. Dell'Anno, R. and F. Schneider (2003) „The shadow economy of Italy and other OECD countries: what do we know?”, *Journal of Public Finance and Public Choice*, 21
23. Dell'Anno, R. and F. Schneider (2009) „A complex approach to estimate shadow economy: the structural equation modelling”, in M. Faggini and T. Looks (eds), *Coping with the Complexity of Economics*, Berlin
24. Dupuis-Danon, M., (2004) *Finance criminelle*, 2nd edition, Paris

25. Egmont Group, (2000) FIU's in action: 100 cases from the Egmont Group. A compilation of 100 sanitised cases on successes and learning moments in the fight against money laundering. Retrieved June 20, 2011, from <http://www.egmontgroup.org/>
26. Europol, (2011) EU organised crime threat assessment OCTA 2011, The Hague: Europol. Retrieved June, 21, 2011, from [http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment \(OCTA\)/OCTA_2011.pdf](http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment_(OCTA)/OCTA_2011.pdf).
27. Edward Elgar.Schneider, F. (2012), „Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries from 2003 to 2012: some new facts”, http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31_March_2012.pdf.
28. Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник Републике Србије, бр. 20/09, 72/0, Београд
29. Игњатовић Ђ., (1998) „Организовани криминалитет“ – II део, Криминолошка анализа стања у свету, Полицијска академија, Београд
30. Лукић Т., (2006) Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију (докторска дисертација) Правни факултет, Београд
31. Lucas, R. (1972) "Expectations and the neutrality of money", *Journal of Economic Theory*, Elsevier, vol. 4(2)
32. Коларић, Д., (2010) Међународни стандарди у области борбе против тероризма и национално кривично законодавство, у: Сузбијање криминала и европске интеграције, Зборник радова, Криминалистичко-полицијска академија, Београд
33. Ковачевић, С., (1992) Тероризам и Југославија, Аркаде принт, Београд
34. Марковић, Т., (1992) Прање новца, Финансије, 9-10/92, Београд
35. Мијалковски, М., (2003) Тероризам и противтерористичка борба, Војна академија, Београд
36. Мијалковић, С., Ђиновић, Р., (2008) Симбиоза организованог криминала, тероризма и политике на Косову и Метохији као изазов и претња националној и регионалној безбедности, Космет – Гордијев чвор, Институт за упоредно право, Београд
37. Мијалковић, С., (2009) „Организовани криминал као претња националној безбедности“, часопис Безбедност бр.1-2, Београд
38. Мијалковић, С., (2009) Национална безбедност, Криминалистичко-полицијска академија, Београд
39. Мијалковић С., (2010) „Обавештајне структуре терористичких и криминалних организација“, Часопис НБП - Журнал за криминалистику и право, Београд
40. Мијалковић, С., Бошковић, Г., Никач, Ж., (2011) „Међународноправни напори у спречавању финансирања тероризма „прљавим новцем“. Страни правни живот, Београд
41. Мијалковић, С.; Ђиновић, Р., (2008) „Симбиоза организованог криминала, тероризма и политике на Косову и Метохији као изазов и претња националној и регионалној безбедности, Космет - Гордијев чвор“, Институт за упоредно право, Београд
42. Малетић, И., (2009) Допринос медија развоју савременог тероризма и антитероризма, Криминалистичко-полицијска академија, Београд
43. McCusker, R., (2006) *Organised Crime and Terrorism*, Stading Group Organised Crime, May
44. Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala, Retrieved June 20, 9 и 91/10. 2011, from http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678.
45. Nestmann, M., (1999) When is Tax Competition Harmful? A-Letter, *The Societ*, Vol. 1, No. 8, December 3.1999., Washington: United Nations, Financial Havens, Banking Secrecy and Money Laundering, Bureau for International Narcotics Control Strategy Report, Washington, D.C. 1999.
46. Passas, N., (1999) „Transnational Crime“, Ashgate Pub Co

47. Peillon, V. and A. Montebourg. 2000/ :La Principaute du Liechtenstein- paradis des affaires et de la delinquance financiere, Rapport d`information de l`Assemblee nationale, no.2311,18/2000
48. Peter Alldridge Money Laundering Law., (2002) Forfeiture, Confiscation, Civil Recovery, Criminal Laundering and Taxation of the Proceeds of Crime
49. Pastrana, A., U bankama 500 milijardi dolara od trgovine narkoticima, Bankar, br. 7–8, Beograd, jul–avgust, 2007, <http://www.emg.rs/zines/bankar/447.html>, 17/06/2008
50. Reuter, Peter and E. M. Truman (2004) „Chasing Dirty Money: The fight against moneylaundering“, Washington D. C.: The Institute for International Economic
51. Ристић, Ж (2002) Глобални фискални менаџмент, Савремена администрација, Београд
52. Robe, J.P., (1997) Multinational enterprises: The Constitution of a pluralist legal order. In:Global law without a state
53. Стајић. Љ., Д. Јовашевић, Д., (2003) Безбедносни и правни аспекти прања новца,Наука безбедности, полиција, Београд, број, 1/2003.
54. Serious Crime Act 2007. Retrieved June 20, 2011, from http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/27/pdfs/ukpga_20070027_en.pdf.
55. Симеуновић Д.,(2010) Тероризам, Правни факултет, Београд
56. Симеуновић Д, „Општа проблематика прања новца (упоредна искуства)“, рад са конференције о теми Финансијски деликти и актуелна питања организације и рада финансијске полиције, Будва, 13-15. септембар 1995
57. SOCA (2009/10). The United Kingdom threat assessment of organised crime. UK: Serious organised crime agency. Retrieved June 21, 2011, from <http://www.soca.gov.uk/threats>.
58. Стојановић, З., (2010) „Кривична дела тероризма у Кривичном законнику Србије“, Ревизија за криминологију и кривично право, бр.2, Београд
59. Smith, P., (1994) „ Assessing the size of the underground economy: the Canadian statistical perspectives“, Canadian Economic Observer, Catalogue no. 11–010
60. Telser, L. G. (1981) Why there are organized futures markets, Journal of Law and Economics
61. The Financial Action Task Force on Money Laundering, видети <http://www.fatf-gafi.org>
62. THE CONSEQUENCES OF MONEY LAUNDERING AND FINANCIAL CRIME By John McDowell, Senior Policy Adviser, and Gary Novis, Program Analyst, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, U.S. Department of State, 2001
63. Timothy. R., (2007) What makes the Cayman Islands a successful international financial service center.BIS Review72/2007 no. 1.
64. OECD, Harmful Taks Competition: An Emerging Global Issue, Paris, 1998
65. OECD, The organisation for Economic Co-operation and Development: Harmful Taks Competition: An Emerging Global Issue, Paris, 1998
66. Council of Europe, (2005) Organised crime situation report 2005 -Focus on the threat of economic crime, Strasbourg: Council of Europe - Department of Crime Problems Directorate General of Legal Affairs.
67. Council of Europe (2005) Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, Warsaw
68. Cindori, S: (2001) Sustav sprječavanja pranja novca, Finansijska teorija i praksa 31 (1), Београд
69. Cindori, S., (2008) Организација финансијско-обавјештајних јединица за спрјечавање прања новца. Хрватска јавна управа, 8(1)
70. Common, J, (1959) The Legal foundations of capitalism, Madison: University of Wisconsin Press
71. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 6204/2/97, ENFOPOL 35, Brussels, 21 April 1997
72. Caroll, C. L (2000) Alternative remittance systems distinguishing sub-systems of ethnic money laundering in Interpol member countries on the Asian continent,

- <http://www.interpol.com/Public/FinancialCrime/MoneyLaundering/EthnicMoney/default.asp>
73. Hart, M., R. Blackburn and J. Kitching (2005) *The Impact of Regulation on Small Business Growth: An outline research programme*, London: Small Business Research Centre, Kingston University
  74. U. S. Internal Revenue Service - Federal Statutes - Money Laundering, Retrieved May 14, 2011, from <http://www.irs.gov/compliance/enforcement/article/0,,id=113004,00.html>
  75. US Government interagency working group, (2000) *International crime threat assessment*. Retrieved June 20, 2011, from <http://www.fas.org/irp/threat/376843.gif>.
  76. U.S. Department of Treasury, Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN Advisory, Washington, July 14. 2000
  77. United Nation Convention against Transnational Organized Crime, Palermo, Italy 12–15 December 2000.
  78. УСПН (2009а), Листа индикатора за препознавање сумњивих трансакција за банке, Министарство финансија Републике Србије - Управа за спречавање прања новца. Ретриевед Јуне 20, 2011, Београд, фром http://www.apml.org.rs/index.php?option=com_repository&Itemid=10&func=select&id=17&lang=rs.
  79. Schneider, F., (2012) *Money Laundering and Financial Means of Organized Crime: Some Preliminary Empirical Findings*, Economics of Security Working Paper 26, Berlin: Economics of Security, Berlin
  80. Schneider, F. Ernst, D. (2000) *Shadow economies: size, causes and consequences*, Econ Lit
  81. Хрустић, Х., (2008) *Облици пословања у земљама пореског раја, Право и привреда, Удружење правника у привреди Србије, „Досије“, Београд*
  82. Фијат, Љ., (2008) *Прања новца, часопис Банкарство бр. 3-4 Београд*
  83. Financial Stability Forum, Working Group on Offshore Financial Centres Report, April 2000. U.S. Department of Treasury, Financial Crimes Enfo
  84. FATF, Report on Money Laundering Typologies 2001-2002, http://www1.Oecd.org/fatf/pdf/TY2002_en.pdf,
  85. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, Official Government Edition, <http://a257.g.akamaitech.net/7/257/2422/05aug20041050/www.gpoaccess.gov/911/pdf/fullreport.pdf>
  86. Шаковић, А., (2003) *Организовани економски криминал у односу на корупцију и прање новца у Босни и Херцеговини, Криминалистичке теме, Сарајево, број 3-4/2003*
  87. Шикман, М., (2011) *„Organized crime in the Republic of Serbian and Bosnia and Herzegovina“, НБП – Журнал за криминалистику и право, Београд*
  88. Шикман, М., (2010) *Међународноправни стандарди сузбијања организованог криминала, у: Међународна и национална сарадња и координација у супростављању криминалу, Зборник радова, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука*
  89. Шкулић, М., (2003) *„Организовани криминалитет - појам и кривичнопроцесни аспекти“, Досије, Београд*
  90. Working Paper, Canberra, Australia, <http://econwpa.wustl.edu/eps/em/papers/0507/0507003.pdf>
  91. Wouter H. Muller., Christian H. Kalin, John G. Goldsworth, (2007) *Anti-Money Laundering: International Law and Practice*, John Wiley & Sons, West Sussex, England, April 2007
  92. William, A.,(1999) *Statement by the Bahamas to the OECD Forum on Harmful Tax Practics*, OECD, Paris, August, 30
  93. Shelley, L.; Picarelli, J., (2002) *„Methods Not Motives: Implications of the Convergence of International Organized Crime and Terrorism“, Police Practice and Research 3*
  94. Sharman, J., (2006) *Havens in a storm- The struggle for global tax regulation*, Ithaca, Cornell Univ. Press, 2006.

95. Quirk, P., (1996) Macroeconomic Implications of Money Laundering Working Papers, Publication Services, IMF, Washington
96. Quitk.J.P.,Laundering M (1997) Muddying the Macroeconomy,-IMF <https://www.imf.org/external/.../1997>
97. Walker, John (1999), How big is global money laundering?, Journal of Monetary Laundering Control, 3/1,
98. http://www.knowledge-banks.org/racunovodstvo_10_nfps_2_svi_08/lekcije/lekcija4.pdf
99. <http://w\yw.24x7.co.rs/default.aspx?cid=600&rld=400&pid>
100. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/09/Zakon-o-budzetskom-sistemu.pdf>
101. <http://www.seebiz.eu>
102. <http://arhiva.gias-javriostix.o.rs/arhiva/2000/03/2S/srpskyR00032401.shtin>
103. <http://www.apml.gov.rs>
104. <http://www.drewsullivan.com/bos/lessons/lesson1x.htm>
105. http://www.apml.org.rs/index.php?option=com_remository&Itemid=10&func=select&id=17&lang=rs

СПИСАК ТАБЕЛА

Табела 1. Елементи за дефинисање сиве економије	23
Табела 2. Сива Економија у % од друштвеног производа- 2000. године, обрада аутора	33
Табела 3. Порез на дуван у % од малопродајне цене, обрада аутора.....	35
Табела 4. Суме легализованог (опраног) новца на 20 најфреквентнијих локација у свету, обрада аутора према - Unger, В. (2007): "The scale and impacts of money laundering". Edward Elgar Publishing Company, Cheltenham (UK).	66
Табела 5. Особине вишеатрибутивног и вишециљног одлучивања, извор: Чупић М., Сукновић М., Одлучивање, Факултет организационих наука, Београд, 2010. стр. 241.....	151
Табела 6. Матрица одлучивања (база података)	158
Табела 7. Saaty-јева скала вредновања	159
Табела 8. Процена релативних тежина критеријума	159
Табела 9. Рачунање сопственог вектора одговарајућих сопствених вредности	159
Табела 10. Матрица одлучивања коју треба нормализовати	160
Табела 11. Нормализована матрица одлучивања	160
Табела 12. Множење нормализованих вредности матрице тежинским коефицијентима критеријума.....	161
Табела 13. Одређивање растојања алтернатива од идеалних решења	162
Табела 14. Рангирање алтернатива	163
Табела 15. Трошкови појединих терористичких акција реализованих широм света, обрада аутора.....	176
Табела 16 . Преглед финансијских токова у оквиру арапских исламистичких терористичких организација, обрада аутора	223
Табела 17. Структура извора финасирања терористичке организације Ал Каида, обрада аутора.....	224
Табела 18. извор: "Акт о процени ризичности клијента банке са становишта спречавања прања новца и финасирања тероризма", Банка Поштанска штедионица , од 04.07.2011. године	252
Табела 19. извор: "Акт о процени ризичности клијента банке са становишта спречавања прања новца и финасирања тероризма", Банка Поштанска штедионица , од 04.07.2011. године	252

СПИСАК ГРАФИКОНА

<i>Графикон 1.</i> Удео сиве економије у укупној економимији појединих држава ЕУ у процентима – 2005. година, обрада аутора.....	34
<i>Графикон 2.</i> Губитак појединих држава ЕУ због неплаћених пореза на зараду од прихода из сиве економије-2005. године, на годишњем нивоу.....	36
<i>Графикон 3.</i> Удео сиве економије у укупној економији појединих држава ЕУ, у процентима - 2005. године, обрада аутора.....	37
<i>Графикон 4.</i> Губитак због неплаћених пореза на зараду од прихода из сиве економије, у неким државама ЕУ – 2005. године, обрада аутора.....	37
<i>Графикон 5.</i> <i>Коначан ранг банака</i>	164
<i>Графикон 6.</i> Утицај промене тежина свих критеријума на алтернативе.....	166

СПИСАК СЛИКА

Слика 1. Невидљива и видљива економија, обрада аутора 27

Слика 2. Обрада аутора.....43

Слика 3. обрада аутора.....70

Слика 4. Криминалне активности терористичко криминалних група, обрада аутора 110

Слика 5. Незаконите области пословања криминалних група, обрада аутора..... 113

Слика 6. Кориснички интерфејс..... 164

Слика 7. Утицај промена тежиских коефицијената критеријума на вредност критеријумске функције 165

Слика 8. Зракаста мрежа 186

Слика 9. Порука: *Hello*, Порука подељена на два пакета 187

Слика 10. Скица интернета, обрада аутора..... 188